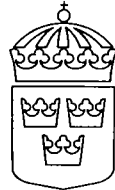


Regeringens proposition

1991/92:174

med förslag till lag om krigsmateriel



Prop.
1991/92:174

Regeringen förelägger riksdagen vad som upptagits i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 4 juni 1992 för de åtgärder och det ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

Carl Bildt

Ulf Dinkelspiel

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en ny lag om krigsmateriel. Förslaget innebär att lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. och lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. förs samman till en lag i syfte att förtydliga de bestämmelser som skall gälla för den samlade kontrollen över tillverkning och tillhandahållande av krigsmateriel liksom med avseende på samverkan med utlandet på området.

I den nya lagen införs regler om samverkan med utlandet i fråga om tillverkning och utveckling av krigsmateriel, m.m.

Propositionen innehåller en översyn och precisering av riktlinjerna för prövning av ärenden rörande undantag från lagens förbud, liksom av principerna för klassificering av krigsmateriel.

Propositionen behandlar därutöver vissa frågor om rutiner och kontrollåtgärder vid tillämpningen av de föreslagna bestämmelserna, liksom vissa administrativa frågor i sammanhanget.

Den nya lagen föreslås träda i kraft den 1 januari 1993.

1 Förslag till Lag (1992:000) om krigsmateriel

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelse

1 § Denna lag har avseende på vapen, ammunition och annan för militärt bruk utformad materiel som enligt regeringens föreskrifter utgör krigsmateriel.

Definitioner

2 § I denna lag förstås med

tillverkning: framställning av sådan materiel eller delar därav som utgör krigsmateriel,

tillhandahållande: försäljning, upplåtelse, utbudande mot vederlag, lån, gåva eller förmedling,

tillverkningsrätt: varje rätt att tillverka krigsmateriel.

Tillverkning

3 § Krigsmateriel får inte tillverkas här i landet utan tillstånd av regeringen.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från detta tillståndskrav för

1. ändring eller ombyggnad av skjutvapen i de fall som avses i 24 § första stycket vapenlagen (1973:1176),

2. tillverkning av enstaka skjutvapen och av ammunition för tillverkarens eget bruk.

Bestämmelsen i första stycket gäller inte för sådana statliga myndigheter som inte är affärsverk.

Tillhandahållande

4 § Verksamhet som avser tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinningar rörande krigsmateriel och metoder för framställning av sådan materiel får inte bedrivas här i landet utan tillstånd av regeringen.

Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte heller utom landet bedriva sådan verksamhet utan regeringens tillstånd.

Bestämmelserna i första och andra styckena gäller inte för sådana statliga myndigheter som inte är affärsverk.

Tillstånd enligt första eller andra stycket behövs inte för verksamhet som avser tillhandahållande av krigsmateriel till svenska statliga myndigheter eller sådana tillverkare som har tillstånd att tillverka krigsmateriel av det slag tillhandahållandet gäller. Inte heller behöver innehavare av tillverkningstillstånd ha tillstånd enligt första eller andra stycket, om verksamheten avser tillhandahållande av krigsmateriel som tillhör tillståndshavaren och som finns inom landet eller tillhandahållande av uppfinning eller metod för framställning av krigsmateriel till svenska statliga myndigheter eller sådana tillverkare som har tillstånd att tillverka krigsmateriel av det slag tillhandahållandet gäller.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet enligt första och andra styckena i fråga om sådan handel med skjutvapen som regleras genom föreskrifterna i vapenlagen (1973:1176) eller sådan hantering av ammunition eller annan explosiv vara som regleras genom föreskrifterna i lagen (1988:868) om brandfarliga och explosiva varor.

5 § Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte utan tillstånd av regeringen i det enskilda fallet till någon i utlandet tillhandahålla krigsmateriel som finns i utlandet eller uppfinning rörande krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel.

Utförsel

6 § Krigsmateriel får inte föras ut ur landet utan tillstånd av regeringen, om inte annat följer av denna lag eller annan författning. I fråga om programvara likställs med utförsel överföring till utlandet genom telekommunikation eller på annat liknande sätt.

I ärenden som inte avser utförsel i större omfattning eller som i övrigt inte är av större vikt får det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om utförsel av krigsmateriel pröva frågor om tillstånd enligt första stycket.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om utförsel av

1. skjutvapen och tillhörande ammunition för enskild persons räkning samt skjutvapen och därtill hörande ammunition för användning vid jakt, tävling eller övning utom riket,
2. skjutvapen för reparation, översyn eller annan liknande åtgärd,
3. skjutvapen som förts in i landet för åtgärd som avses i 2,
4. sådana jakt- och tävlingsskjutvapen och tillhörande ammunition som har förts in i landet i enlighet med bestämmelserna i 16 § 2 vapenlagen (1973:1176).

Avtal om tillverkningsrätt m.m.

7 § Avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt till någon i utlandet får inte ingås här i landet utan tillstånd av regeringen.

Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte heller utom landet ingå sådant avtal utan tillstånd av regeringen.

8 § Avtal med någon utom landet om att gemensamt med denne eller för hans räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel eller om att gemensamt tillverka krigsmateriel får inte ingås här i landet utan tillstånd av regeringen.

Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte heller utom landet ingå sådant avtal utan tillstånd av regeringen.

Ändring av avtal m.m.

9 § Avtal om tillägg till eller ändring av avtal av det slag som kräver tillstånd enligt 7 eller 8 § får inte ingås utan tillstånd av regeringen, om tillägget eller ändringen avser

1. den materiel som omfattas av avtalet,
2. vidareupplåtelse eller vidareöverlåtelse av rätt enligt avtalet,

3. rätt att tillhandahålla krigsmateriel till mottagare som inte angivits tidigare,
4. förlängning av avtalets giltighetstid, eller
5. bestämmelser om sekretess.

Militärt inriktad utbildning

10 § Militärt inriktad utbildning av personer som inte är svenska medborgare får inte bedrivas här i landet utan tillstånd av regeringen.

Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte heller utom landet yrkesmässigt bedriva sådan utbildning utan tillstånd av regeringen.

Tillstånd behövs inte för utbildning som anordnas av statliga myndigheter som inte är affärsverk eller som anordnas i samband med försäljning av krigsmateriel eller för de anställda i sådana företag som har tillstånd att tillverka krigsmateriel.

Marknadsföring m.m.

11 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § liksom svenska statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet skall, i den ordning regeringen föreskriver, lämna redovisning till regeringen

1. om den marknadsföring av krigsmateriel som bedrivs i utlandet,
2. om åtgärder som syftar till avtal som är tillståndspliktigt enligt 7 eller 8 §.

Regeringen får meddela närmare föreskrifter om redovisningsskyldighet och om undantag från denna. Regeringen får också i det enskilda fallet medge undantag från sådan redovisningsskyldighet.

Anbudsgivning m.m.

12 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § liksom svenska statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet skall underrätta regeringen innan anbud lämnas, eller, där anbudsförfarande inte förekommer, innan avtal ingås om

1. tillhandahållande av krigsmateriel till någon i utlandet,
2. upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt som avses i 7 §, eller
3. tillverkning eller utveckling av krigsmateriel eller metod för framställning av krigsmateriel som avses i 8 §.

Regeringen får meddela närmare föreskrifter om senaste tidpunkt för underrättelse och om undantag från underrättelseskyldigheten. Regeringen får också i enskilda fall medge undantag från underrättelseskyldighet.

I ärenden som inte är av större omfattning eller i övrigt inte är av större vikt får det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om utförelse av krigsmateriel medge undantag i enskilda fall från föreskrifter om tid för lämnande av underrättelse.

Regeringen får i det enskilda fallet förbjuda att sådant anbud lämnas eller avtal ingås, som avses i första stycket.

Villkor m.m.

13 § Tillstånd enligt 3 eller 4 § för ett svenskt aktiebolag får förenas med villkor om att endast en viss andel av aktierna, direkt eller indirekt, får ägas av utländska rättssubjekt. Ett tillstånd får också förenas med villkor om att

styrelseledamöter och suppleanter för dem samt verkställande direktör i bolaget skall vara svenska medborgare och bosatta i Sverige.

Tillstånd enligt 3 eller 4 § får även för handelsbolag förenas med villkor avseende ägandet.

14 § Tillstånd enligt 3 – 10 §§ får förenas med andra villkor än som avses i 13 § samt med kontroll- och ordningsbestämmelser.

15 § Tillstånd enligt 3 och 4 §§ får meddelas för viss tid eller tills vidare.

Återkallelse

16 § Tillstånd enligt 3 – 10 §§ kan återkallas av regeringen, om tillståndshavaren åsidosatt en föreskrift i denna lag eller föreskrift, villkor eller bestämmelse som har meddelats med stöd av lagen eller om det finns andra särskilda skäl till återkallelse.

En återkallelse får inte avse tillstånd till avtal enligt någon av 7 – 9 §§ som redan ingåtts.

Uppgiftsskyldighet om ägande i utländska rättssubjekt

17 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § liksom svensk statlig myndighet som bedriver motsvarande verksamhet utan att behöva tillstånd skall, enligt de föreskrifter som regeringen meddelar, lämna uppgifter till regeringen om ägande i utländska rättssubjekt som bedriver utveckling, tillverkning, marknadsföring eller försäljning av krigsmateriel.

Tillsyn och uppgiftsskyldighet

18 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § skall stå under tillsyn av den myndighet som regeringen bestämmer. Regeringen får meddela föreskrifter om tillsynen.

19 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § skall, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, till tillsynsmyndigheten lämna deklaration på heder och samvete rörande den verksamhet för vilken tillstånd har meddelats.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från skyldigheten att lämna deklaration.

Regeringen får meddela föreskrifter om att

1. den som har tillstånd enligt 6 § skall lämna uppgifter om krigsmateriel som förts ut ur landet,
2. den som har tillstånd enligt 7 eller 8 § skall lämna uppgifter om ingångna avtal.

20 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § skall efter anmodan av tillsynsmyndigheten lämna de upplysningar och handlingar som behövs för kontrollen samt lämna tillsynsmyndigheten tillträde till lokaler där verksamheten bedrivs. Tillsynsmyndigheten har rätt att anlita biträde från andra statliga myndigheter i sin tillsyn.

21 § Den som har tillstånd enligt denna lag är skyldig att vid ändring i förhållanden som tagits upp i tillståndsansökan anmäla detta till regeringen i enlighet med de föreskrifter som regeringen meddelar.

22 § För att täcka kostnaderna för tillsynsmyndighetens organisation och verksamhet skall den som har fått tillstånd enligt 3 § årligen betala en avgift

som regeringen bestämmer. Avgiften beräknas efter ett för samtliga tillverkare lika förhållande till det fakturerade värdet av försold krigsmateriel.

Prop. 1991/92:174

Revisorskontroll

23 § Om en revisor i sin granskningsverksamhet har anmärkt på ett företags efterlevnad av bestämmelserna enligt denna lag och anmärkningen har framförts i en sådan revisionsberättelse som sägs i 10 kap. 10 § aktiebolagslagen (1975:1385) eller 4 kap. 10 § lagen (1980:1103) om årsredovisning m.m. i vissa företag, skall han genast sända in en kopia av revisionsberättelsen till regeringen. En revisor vid en svensk statlig myndighet har motsvarande skyldighet.

Ansvarsbestämmelser m.m.

24 § Bestämmelser om olöblig utförelse och försök därtill finns i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

25 § Den som bryter mot någon av 3 – 5 §§ eller 7 – 10 §§ eller mot förbud som har meddelats med stöd av 12 § döms,

1. om gärningen har skett uppsåtligen, till böter eller fängelse i högst två år,
2. om gärningen har skett av oaktsamhet, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som uppsåtligen genom vilseledande förmår regeringen att lämna tillstånd enligt någon av 3 – 5 §§ eller 7 – 10 §§ och därigenom föranleder att avtal fullföljs eller tillhandahållande kommer till stånd döms till böter eller fängelse i högst två år. Om gärningen har skett av oaktsamhet, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

26 § Om brott enligt 25 § har begåtts uppsåtligen och det är att bedöma som grovt skall dömas till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Vid bedömning om brottet är grovt skall särskilt beaktas om brottet avsett betydande värde, om brottet varit av stor omfattning eller varaktighet eller om gärningen annars varit av särskilt allvarlig art.

27 § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. underlåter att underrätta regeringen enligt 12 § eller att lämna uppgifter enligt 17 §,
2. underlåter att göra sådan anmälan som avses i 21 §,
3. i annat fall än som avses i 25 eller 26 § lämnar en oriktig uppgift i ansökan om tillstånd eller i annan handling som är av betydelse för prövningen av ett ärende enligt denna lag eller som annars ges in till tillsynsmyndigheten,
4. åsidosätter ett villkor eller bryter mot en kontroll- eller ordningsbestämmelse som har meddelats med stöd av denna lag.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

28 § Till ansvar enligt denna lag skall inte dömas, om gärningen är belagd med straff i brottsbalken.

29 § Utbyte av brott som avses i 25 eller 26 § skall förklaras förverkat om det inte är uppenbart oskäligt.

30 § Allmänt åtal för brott mot 3 eller 4 § får väckas endast efter medgivande av tillsynsmyndigheten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1993, då lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. och lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. skall upphöra att gälla.

Tillstånd som har meddelats med stöd av äldre lag skall vid tillämpningen av den nya lagen anses som meddelat enligt denna.

Bestämmelserna i 9 § skall tillämpas på avtal av det slag som avses i 7 eller 8 §, även om avtalet på grund av äldre bestämmelser inte krävt tillstånd.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1993.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

2 §¹ Lagen gäller inte beslut av en sådan nämnd vars sammansättning är bestämd i lag och vars ordförande skall vara eller ha varit ordinarie domare.

Lagen gäller inte heller

1. beslut av en arrendenämnd, hyresnämnd eller övervakningsnämnd,
2. beslut om svenskt medborgarskap,
3. beslut om utlänningars vistelse i riket,
4. beslut om värnpliktigas eller reservpersonals inkallelse eller tjänstgöring inom försvarsmakten,
5. beslut enligt lagen (1966:413) om vapenfri tjänst,
6. beslut som rör skatter eller avgifter,
7. beslut enligt lagen (1974:922) om kreditpolitiska medel eller beslut i frågor om allmän likviditetsindragning eller allmän prisreglering,
8. beslut enligt lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.,
9. andra beslut enligt lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. än sådana som avser återkallelse av tillstånd,
10. beslut om tillstånd till sådan verksamhet som avses i 1 § 3 – 5 lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet,
11. beslut enligt lagen (1991:341) om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m.m.

Föreslagen lydelse

2 § Lagen gäller inte beslut av en sådan nämnd vars sammansättning är bestämd i lag och vars ordförande skall vara eller ha varit ordinarie domare.

Lagen gäller inte heller

1. beslut av en arrendenämnd, hyresnämnd eller övervakningsnämnd,
2. beslut om svenskt medborgarskap,
3. beslut om utlänningars vistelse i riket,
4. beslut om värnpliktigas eller reservpersonals inkallelse eller tjänstgöring inom försvarsmakten,
5. beslut enligt lagen (1966:413) om vapenfri tjänst,
6. beslut som rör skatter eller avgifter,
7. beslut enligt lagen (1974:922) om kreditpolitiska medel eller beslut i frågor om allmän likviditetsindragning eller allmän prisreglering,
8. andra beslut enligt lagen (1992:000) om krigsmateriel än sådana som avser återkallelse av tillstånd enligt 3 eller 4 §,
9. beslut om tillstånd till sådan verksamhet som avses i 1 § 3 – 5 lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet,
10. beslut enligt lagen (1991:341) om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m.m.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1993.

¹ Senaste lydelse 1991:342

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 4 juni 1992

Närvarande: statsministern Bildt, ordförande, och statsråden B. Westerberg, Friggebo, Johansson, Laurén, Hörnlund, Svensson, af Ugglas, Dinkelspiel, Hellsvik, Wibble, Könberg, Odell, Unckel, P. Westerberg, Ask

Föredragande: statsrådet Dinkelspiel

Proposition med förslag till lag om krigsmateriel

1 Inledning

Den svenska tillverkningen, försäljningen och exporten av krigsmateriel kontrolleras av statsmakterna.

Tillverkning och tillhandahållande regleras genom lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. (tillverkningslagen, ändrad senast SFS 1991:1896) och förordningen (1983:1036, ändrad senast SFS 1989:565) i samma ämne. Båda författningarna trädde i kraft den 1 januari 1984.

Regler om krigsmaterielexport finns i lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. (utförsellagen) och dithörande förordning (1988:561 ändrad senast SFS 1992:215). Båda författningarna trädde i kraft den 1 juli 1988.

Riksdagen godkände år 1971 regeringens proposition (prop. 1971:146, UU 21, rskr. 343) med riktlinjer för tillståndsprovningen. Riktlinjerna har sedermera bekräftats genom godkännandet av proposition med förslag till lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. år 1982 (prop. 1981/82:196, UU 26, rskr. 345).

Då den nuvarande utförsellagen trädde i kraft den 1 juli 1988 innebar detta en kraftig skärpning av kontrollen över krigsmaterielexporten, bl.a. genom reglering av den svenska krigsmaterielindustrins marknadsföring utom riket och utvidgning av dittills gällande regler om förbud mot teknologiöverföring till utlandet. Lagen innebar vidare möjligheter till effektivare kontroll av beställningarnas efterlevnad.

I propositionen med förslag till nuvarande lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. (prop. 1987/88:154, UU 30, rskr. 331) anmälde föredraganden sin avsikt att föreslå regeringen att tillkalla en parlamentarisk kommitté med uppgift att utreda bl.a. sambandet mellan en fortsatt livskraftig svensk försvarsindustri och denna industris export, konsekvenserna av och villkoren för försvarsindustriellt samarbete med utlandet samt behovet av ändringar i nu gällande riktlinjer jämte andra frågor på krigsmaterielexportens område. Regeringen bemyndigade den 22 juni 1988 förutvarande utrikeshandelsministern att tillkalla en sådan kommitté med angivna uppgifter. Utredningen arbetade under ordförandeskap av f. ambassadören Lennart

Myrsten och antog namnet 1988 års utredning om krigsmaterielexporten (krigsmaterielexportutredningen, KMU).

I anslutning härtill gavs i oktober 1988 två särskilda ekonomiska experter, professorerna Peter Jennergren och Lennart Hjalmarsson, i uppdrag att var för sig belysa ekonomiska aspekter på svensk krigsmaterielproduktion.

Utredningen överlämnade i december 1989 sitt betänkande (SOU 1989:102) Utlandssamverkan på krigsmaterielområdet, där de särskilda ekonomiska rapporterna fogades som bilagor. Betänkandet har remissbehandlats.

Till protokollet i detta ärende bör fogas dels utredningens sammanfattning av betänkandet som *bilaga 1a*, dels utredningens lagförslag som *bilaga 1b*, dels ock utredningens förslag till nya riktlinjer som *bilaga 1c*. Vidare bör en förteckning över remissinstanserna och en sammanställning av remissyttrandena fogas till protokollet som *bilaga 1d*.

I nyssnämnda proposition anfördes vidare att den tekniska utvecklingen på krigsmaterielområdet utgjorde skäl att se över krigsmaterielbegreppet med syftet att åstadkomma en korrekt klassificering av civil resp. militär materiel. Regeringen bemyndigade den 22 juni 1988 dåvarande utrikeshandelsministern att tillkalla en särskild utredare för att se över krigsmaterielbegreppet och vissa därmed sammanhängande frågor. Med stöd av detta bemyndigande förordnades universitetskansler Gunnar Brodin att vara särskild utredare.

Utredaren överlämnade i september 1989 sitt betänkande, SOU 1989:66, Begreppet krigsmateriel (begreppsutredningen). Betänkandet har remissbehandlats.

Till protokollet i detta ärende bör fogas, som *bilaga 2a*, utredningens sammanfattning av betänkandet. Dessutom bör till protokollet fogas dels utredningens lagförslag som *bilaga 2b*, dels utredningens förslag till krigsmaterieförteckning som *bilaga 2c*, dels en förteckning över remissinstanserna och en sammanställning över remissyttrandena som *bilaga 2d*. Därtill bör till protokollet fogas den nuvarande förteckningen över krigsmateriel som *bilaga 3*.

Regeringen hade tidigare – den 2 april 1987 – bemyndigat dåvarande statsministern att tillkalla en medborgarkommission för att granska vissa uppgifter om olaglig svensk vapenexport, m.m. Medborgarkommissionen överlämnade i april 1988 sin rapport (SOU 1988:15) om svensk vapenexport. I rapporten framfördes långtgående kritik mot de sedan år 1971 gällande riktlinjerna för krigsmaterielexport liksom mot deras tillämpning genom åren. Medborgarkommissionen lade därvid fram vissa förslag angående riktlinjernas utformning.

Medborgarkommissionen redovisade även synpunkter och förslag rörande bl.a. klassificering av krigsmateriel, slutanvändarintyg, reglering av det försvarsindustriella samarbetet liksom i frågan om sammanslagning av tillverkningslagen och utförelselagen. KMU har i sitt betänkande delvis behandlat medborgarkommissionens förslag.

Det förslag till ny lagstiftning på krigsmaterielområdet som jag nu lägger fram innebär att de nuvarande bestämmelserna i lagarna om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. och om förbud mot utförelse av krigsmateriel, m.m. förs samman i en lag i syfte att förtydliga de bestämmelser

som skall gälla för den samlade kontrollen över tillverkning och tillhandahållande av krigsmateriel liksom med avseende på samverkan med utlandet på området.

Därutöver föreslår jag ändringar i vapenlagen (1973:1176) och i lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut.

Regeringen har den 21 maj 1992 beslutat inhämta lagrådets yttrande över utrikesdepartementets förslag till

1. lag om krigsmateriel (1992:000),
2. lag om ändring i vapenlagen (1973:1176),
3. lag om ändring i lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut.

De till lagrådet remitterade förslagen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 4*.

Lagrådet har den 1 juni 1992 avgivit yttrande. Lagrådets yttrande bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 5*. Lagrådet har i allt väsentligt godtagit det remitterade förslaget till lag om krigsmateriel, men föreslagit en ändring av den inledande bestämmelsen, definitionsbestämmelsen och bestämmelsen om återkallelse av tillstånd samt föreslagit en övergångsbestämmelse. Lagrådets granskning har också lett till omdisponeringar och redaktionella ändringar i lagtexten. Övriga lagförslag har lämnats utan erinran.

Efter sammanfattande synpunkter i avsnitt 2 kommer jag under avsnitt 3 att redogöra för gällande regelverk på krigsmaterielområdet. Jag kommer därvid också att lämna uppgifter om tillverkning och utförelse samt om den internationella regleringen av vapenhandeln. Under samma avsnitt gör jag också en utblick där den svenska regleringen sätts in i sitt internationella sammanhang. Här behandlas särskilt sådana frågor, som uppkommer i anledning av en kommande svensk anslutning till den Europeiska gemenskapen (EG).

Under avsnitt 4 kommer jag att redovisa mina ställningstaganden och bedömningar med anledning av begreppsutredningens betänkande. Under avsnittet redovisar jag också de kompletterande analyser som på vissa punkter titt sig nödvändiga.

Avsnitt 5 redovisar mina allmänna ställningstaganden och bedömningar i fråga om krigsmaterielindustrins utlandssamverkan mot bakgrund av krigsmaterielexportutredningens betänkande i dessa delar, inkl. de särskilda ekonomiska rapporterna.

Frågan om riktlinjer för tillstånd till krigsmaterielexport och andra former av utlandssamverkan är grundläggande för statsmakternas befattning med dessa frågor. I avsnitt 6 kommer jag att redovisa mina ställningstaganden i detta hänseende och i samlad form redovisa de riktlinjer som enligt min bedömning bör ligga till grund för tillståndsprövningen.

Behovet av en ny lag om krigsmateriel tas upp under avsnitt 7. Jag kommer i avsnitt 8 att närmare redovisa mina förslag rörande tillverkning av krigsmateriel inkl. statsmakternas kontroll över utländskt ägande i sådan industri. I avsnitt 9 kommer jag att redovisa mitt förslag till tillståndskrav för verksamhet avseende tillhandahållande av krigsmateriel och i avsnitt 10 tillstånd till tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinning rörande krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel i enskilda fall.

Mitt förslag till bestämmelse om förbud mot utförsel av krigsmateriel motsvarar den som finns i den nu gällande utförsellagen och redovisas i avsnitt 11, som också tar upp frågan om slutanvändaråtaganden från de länder som mottar svensk krigsmateriel och bestämmelser som hänför sig till överföring av programvara i vissa fall.

I avsnitten 12 och 13 redovisar jag mina förslag till bestämmelser avseende dels teknologiöverföring i form av upplåtelse av tillverkningsrättigheter, m.m., vilka i huvudsak motsvarar bestämmelserna på detta område i den nuvarande lagstiftningen, dels de nya bestämmelser som jag vill föreslå för reglering av svenska företags utlandssamverkan beträffande gemensam utveckling och tillverkning av krigsmateriel. I avsnitt 14 behandlas förbud mot ändring m.m. av avtal.

Bestämmelser rörande tillstånd för militärt inriktad utbildning tas upp i avsnitt 15, där förslag ges till en utvidgning och precisering av nuvarande reglering.

I avsnitt 16 tar jag upp mina förslag rörande redovisning till regeringen av marknadsföring av krigsmateriel, vilka i huvudsak motsvarar de bestämmelser som återfinns i den nuvarande utförsellagen. Bestämmelser föreslås därtill rörande redovisning av sådana marknadsföringsåtgärder som syftar till ingående av samarbetsavtal på krigsmaterielområdet.

Avsnitt 17 innehåller bestämmelser om underrättelse till regeringen om avsikten att lämna anbud resp. ingå avtal i vissa fall samt om regeringens rätt att förbjuda sådana åtgärder. Avsnitten 18 och 19 behandlar villkor och återkallelse av tillstånd resp. regeringens tillsynsverksamhet och tillståndshavares uppgiftsskyldighet. En redovisning av mina ställningstaganden i frågan om revisorers ansvar enligt nu gällande utförsellagstiftning finns i avsnitt 20.

Ansvarsbestämmelser m.m. behandlas i avsnitt 21.

Avsnitt 22 behandlar vissa organisatoriska frågor rörande berednings- och tillsynsorganisationen inom regeringkansliet liksom KMI:s verksamhet och finansiering.

Avsnitten 23 och 24 behandlar arbetsformerna i den rådgivande nämnden för krigsmaterielexportfrågor resp. det teknisk-vetenskapliga rådet för klassificering av krigsmateriel.

Avsnitt 25 behandlar bl.a. övergångsbestämmelser och ikraftträdande. Specialmotiveringen till lagförslagen återfinns i avsnitt 27.

2 Sammanfattande synpunkter

Sveriges säkerhetspolitik syftar ytterst till att bevara vårt lands frihet och nationella oberoende. Denna säkerhetspolitik formas väsentligen i ett samspel mellan utrikespolitiken och försvarspolitiken. Ett viktigt inslag i säkerhetspolitiken är, som regeringen fastslagit, att utåt verka för avspänning, nedrustning, samarbete och demokratisk utveckling.

Den svenska utrikes- och säkerhetspolitikens utformning förändras i ett Europa som förändras. Det europeiska samarbetet visar sin livskraft inte bara genom att åstadkomma ekonomiska framsteg utan också genom att

verka som en motor för frihet och demokrati i hela Europa. Den nya politiska situationen skapar nya möjligheter för Sverige att delta i utrikes- och säkerhetspolitiskt samarbete med andra europeiska stater. Regeringen har tidigare gjort klart att vi fullt ut vill delta i den kommande Europeiska unionen.

I Europa avtecknar sig ett dynamiskt mönster av multilaterala och bilaterala kontakter som kan utgöra basen för den framtida europeiska samarbets- och säkerhetsstrukturen. Utgångspunkten för vår säkerhetspolitik är fortfarande, som regeringen tidigare fastslagit, den militära alliansfriheten med skyldighet att upprätthålla en betryggande självständig försvarsförmåga för att vi skall kunna vara neutrala i händelse av ett krig i vårt närområde. Denna utgångspunkt, jämte de strategiska realiteterna i vårt geografiska närområde, innebär att den svenska säkerhetspolitiken under överskådlig tid förblir inriktad på att vi på egen hand skall försvara vårt territorium. Denna säkerhetspolitiska inriktning förutsätter ett starkt försvar. Riksdagen tar i särskild ordning ställning till regeringens förslag i dessa frågor i propositionen (prop. 1991/92:102) om totalförsvarets utveckling till och med budgetåret 1996/97 samt anslag för budgetåret 1992/93.

Omsorgen om de grundläggande principerna om mänskliga rättigheter, frihet och demokrati i alla världens delar är en integrerad del av vår utrikespolitik. Förenta Nationerna (FN) förblir en hörnsten i den svenska utrikespolitiken.

När jag nu lägger fram förslag till ny lag om krigsmateriel är det mot bakgrund av att svensk försvarsindustri enligt min mening bör ges förutsättningar att kunna delta i sådant utlandssamarbete och kunna genomföra sådan export, som tillgodoser angelägna svenska försvarspolitiska mål och samtidigt är i linje med de utrikespolitiska mål som innefattas i en säkerhetspolitisk helhetssyn.

Förslaget innebär bl.a. att bestämmelserna i nu gällande lag angående kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m., jämte lagen om förbud mot utförelse av krigsmateriel, m.m. samordnas i en lag i syfte att förtydliga de bestämmelser som skall gälla för den samlade kontrollen över tillverkning och tillhandahållande av krigsmateriel inom riket och med avseende på samverkan med utlandet på området.

Försvarsindustrins internationella verksamhet – för vilken jag använder den samlade beteckningen utlandssamverkan – har många olika former. Export är en form av utlandssamverkan, licensgivning en annan. För att tillförsäkra industrin och försvaret information om teknikutveckling och teknologi som annars inte skulle vara tillgänglig inom landet importerar komponenter, delsystem och komplett utrustning. Vidare samarbetar svensk industri med industrier och myndigheter i utlandet. Det kan gälla t.ex. gemensam utveckling och produktion av materiel. Jag kommer därför att nu föreslå bestämmelser som gör det möjligt för regeringen att pröva också sådan gemensam utveckling och produktion, utgående från en försvars-, säkerhets- och utrikespolitisk helhetssyn.

Regeringen har fastslagit att den svenska utrikespolitiken skall vara en klar röst för mänskliga rättigheter, frihet och demokrati i världens alla delar. Beslut om undantag från det principiella förbudet mot export av krigsmate-

riel, eller annan samverkan med utlandet på området, får inte stå i strid med principerna eller målen för Sveriges utrikespolitik. Om således regeringen bedömer att utlandssamverkan på krigsmaterielområdet är angelägen för att bevara en livskraftig inhemsk försvarsindustri eller för att trygga försvarets försörjning med materiel eller kunnande, är det en principiell förutsättning för tillstånd att sådan utlandssamverkan inte möter hinder av utrikespolitisk natur. De riktlinjer som skall ligga till grund för regeringens ställningstaganden bör utformas med hänsyn härtill, liksom till våra allmänna utrikespolitiska värderingar och inte minst kravet på respekt för de mänskliga rättigheterna. När det gäller samverkan med eller export till de nordiska länderna, de traditionellt neutrala länderna i Europa och länderna inom EG saknar dessa skäl betydelse. Samverkan med dessa länder får i princip anses stå i överensstämmelse med Sveriges säkerhetspolitik.

Sverige har under en lång tid varit en aktiv deltagare i det internationella arbetet för fred och avspänning. Det internationella nedrustningsarbetet bedrivs numera i en förändrad atmosfär. Även på detta område är det regeringens strävan att förankra arbetet för rustningskontroll i ett ökat samarbete i Europa.

Arbetet inom FN förblir en väsentlig del i den svenska utrikespolitiken. Detta gäller inte minst arbetet för att ytterligare utveckla FN:s fredsskapande och fredsbevarande verksamhet. I detta sammanhang fyller också det multilaterala nedrustningsarbetet inom FN:s ram en väsentlig uppgift. På senare tid har en rad viktiga initiativ tagits i fråga om icke-spridning såväl rörande kärnvapen och andra massförstörelsevapen som beträffande konventionella vapen. Förutsättningarna för ett konstruktivt arbete inom FN:s ram i dessa frågor har ökat väsentligt. I detta sammanhang bör särskilt nämnas arbetet för en ökad öppenhet i den internationella handeln med konventionella vapen som ett led i ansträngningarna att förhindra en okontrollerad spridning av vapen och militär teknologi. Sverige stöder aktivt detta arbete, tillsammans med många andra stater, bl.a. länderna inom EG.

Vårt defensivt inriktade försvar, liksom det svenska värnplikssystemet, geografiska och klimatiska förhållanden, m.m., ställer särskilda krav på vapensystemen. Vi måste under kris och krig själva kunna tillverka, anpassa och underhålla vapen och annan materiel. En inhemsk försvarsindustri utgör en väsentlig tillgång i den svenska säkerhetspolitiken.

Sverige är för sin teknologiförsörjning på många områden, inte minst på det försvarsteknologiska området, hänvisat till olika former av internationellt samarbete. Sverige har enligt regeringens bedömning ett starkt säkerhetspolitiskt behov av att i ökad utsträckning delta i det internationella forsknings- och utvecklingssamarbete som härvid pågår, inte minst mellan länderna i EG.

I den proposition som låg till grund för nu gällande lag om förbud mot utförelse av krigsmateriel, m.m. (prop. 1987/88:154), uttalade föredraganden att en närmare analys borde göras av sambandet mellan den svenska försvarsindustrins förmåga att tillgodose kravet på en ur neutralitetspolitisk synvinkel acceptabel självförsörjning av försvarsmateriel och denna industris beroende av exportmöjligheter. Analysen borde genomföras i syfte att ge underlag för en bedömning av möjligheterna att ytterligare begränsa eller

helt avbryta den svenska krigsmaterielexporten. En analys av detta slag skedde inom ramen för den utredning som tillkallades, och som avgav sitt betänkande (SOU 1989:102) Utlandssamverkan på krigsmaterielområdet.

Utredningen har, i likhet med flera tidigare utredningar på försvarsmaterielområdet, pekat på sambandet mellan försvarsindustrins förmåga att tillgodose det svenska försvarets behov av materiel och industrins möjligheter att kunna exportera. Endast härigenom kan kompetens och kapacitet att inom landet utveckla och tillverka materiel för det svenska försvaret säkerställas. Jag delar helt denna uppfattning. Jag vill därtill understryka att upprätthållandet av den svenska försvarsindustrins kompetens är en viktig faktor för att denna industri skall kunna utgöra en intressant partner för sådant internationellt samarbete som är av vikt för våra egna försvarsbehov. Den svenska försvarsindustrins internationella konkurrensförmåga ingår i bedömningen utomlands av den svenska försvarsförmågan.

Steget in i det europeiska samarbetet, genom arbetet för att Sverige snart möjligt blir medlem av EG och den blivande Europeiska Unionen, påverkar snart sagt alla samhällsområden. På krigsmaterielområdet ändrar dock inte denna strävan behovet av eller förutsättningarna för en på våra egna utrikes-, försvars- och säkerhetspolitiska grunder utformad reglering och kontroll. Denna reglering förutsätter en tydlig avgränsning av sådan materiel som bör omfattas av bestämmelserna. I den nämnda propositionen (prop. 1987/88:154) uttalade föredraganden att en översyn av krigsmaterielbegreppet borde ske med syftet att genomföra de utvidgningar som kunde behövas för att åstadkomma en korrekt klassificering av civil resp. militär materiel. Föredraganden konstaterade också att den gällande förteckningen varit i princip oförändrad under en lång följd av år. Den utredare som senare tillkallades har lagt fram sitt betänkande (SOU 1989:66) Begreppet krigsmateriel. Utredningen framhåller att de klassificeringskriterier som väljs skall resultera i korrekta och konsekventa klassificeringar och föreslår att denna klassificering bör ske med materielens funktion och konstruktion som grund. Produkter med såväl civil som militär användning bör klassificeras som krigsmateriel när de i sin militära funktion har en förstörelsebringande effekt. Utredningen har därutöver föreslagit en indelning av krigsmaterielen i två kategorier med hänsyn till dess förstörelsebringande effekt.

Jag delar i stort den uppfattning som utredningen har gett uttryck för. Med utgångspunkt i utredningens förslag har en fortsatt analys skett, bl.a. i ljuset av motsvarande regler i EG-länderna. Jag kommer att föreslå att regeringen, liksom hittills, skall föreskriva vad som skall utgöra krigsmateriel. De bedömningar jag redovisar i denna del bör utgöra utgångspunkter för regeringens arbete med att fastställa en förteckning över vad som i lagens mening skall utgöra krigsmateriel. Hänsyn måste därvid tas till såväl våra nationella krav på en sådan förteckning som de som gör sig gällande med hänsyn till vår strävan efter medlemskap i EG. Det leder till att fler försvarsrelaterade produkter än i dag kan komma att klassificeras som krigsmateriel. Jag förutser att denna förteckning kan komma att ses över med tätare mellanrum än vad som hittills har varit fallet.

Med den lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. som riksdagen antog år 1988 skärptes reglerna för krigsmaterielexporten på en rad punkter,

liksom systemet för kontroll av reglernas efterlevnad. Min bedömning är att dessa regler i huvudsak har visat sig väl fungerande och ändamålsenliga, och jag föreslår därför att de i huvudsak överförs till den nya lag jag här presenterar. På några punkter kommer jag dock senare att föreslå regeringen vissa förenklingar i föreskrifterna som gäller företagens deklarationsskyldigheter i ljuset av de erfarenheter som har vunnits under den tid den nuvarande regleringen har varit i kraft.

Samverkan med andra länder på krigsmaterielområdet förutsätter bl.a. en stadga i relationerna och en ömsesidig förståelse för det andra landets syn i dessa frågor, som måste bygga på ett förtroende länderna emellan. På motsvarande sätt har krigsmaterielindustrin ett ansvar inför det svenska samhället som bygger på dess ställning som huvudsaklig försörjare av materiel för den svenska försvarsmakten. De förslag jag nu lägger fram syftar till att skapa en ram för att denna verksamhet kan äga rum i former som står i samklang med de försvars- och utrikespolitiska mål som innefattas i en säkerhetspolitisk helhetssyn. De skall därtill också tillhandahålla ett lämpligt och effektivt kontrollsystem för att tillämpningen sker i den ordning som riksdag och regering föreskriver.

3 Allmänna utgångspunkter

3.1 Uppgifter om tillverkning och utförsel

I Sverige finns ca. 160 tillverkare av krigsmateriel. Krigsmaterielinspektionen (KMI) har hand om tillsynen över de företag som fått regeringens tillstånd att tillverka sådan materiel. Statliga myndigheter omfattades tidigare inte av kravet på tillverkningstillstånd, medan de däremot måste ha tillstånd enligt försellagen för export av krigsmateriel och därmed sammanhängande verksamhet. Efter en lagändring den 1 juli 1989 inbegrips även statliga myndigheter som är affärsverk i kontrollen av tillverkare.

Bland de företag som har tillstånd att tillverka krigsmateriel finns åtskilliga som inte är aktiva eller enbart är underleverantörer till större tillverkare. Några som främst handlar med jakt- och sportskyttevapen har tillverknings-tillstånd för s.k. handladdning av jakt- och sportskytteammunition. De senaste åren har ett tjugotal företag svarat för den absoluta huvuddelen av den svenska krigsmaterielexporten.

I propositionen (1984/85:82) om ökad insyn och samråd i frågor som rör krigsmaterielexport uttalade regeringen sin avsikt att varje år lämna riksdagen en redogörelse för den svenska krigsmaterielexporten. Härigenom skulle riksdagen förse med en samlad information om krigsmaterielexporten samtidigt som underlag skulle ges för en bredare allmän debatt.

I enlighet härmed har regeringen sedan år 1985 förelagt riksdagen en årlig skrivelse med redogörelse för den svenska krigsmaterielexporten. Den senaste skrivelsen (Skr. 1991/92:145) som avser den svenska krigsmaterielexporten under år 1991 överlämnades till riksdagen i mars i år.

Av redovisningen framgår bl.a. att utförseltillstånd för försäld krigsmateriel under år 1991 lämnats till ett värde av 2 559 milj. kr. jämfört med 2 980

milj. kr. under år 1990. Detta innebär räknat i fasta priser en minskning med 17%. År 1990 skedde en minskning med 60 % i förhållande till värdet av utförelsetillstånd som meddelats under år 1989.

Svenska tillverkares faktiska krigsmaterielexport under år 1991 uppgick till 2 705 milj. kr. mot 3 327 milj. kr under år 1990. I fasta priser motsvarar detta en minskning med 21,5 %. Värdet av krigsmaterielexporten för år 1991 ligger därmed på den nivå som förelåg under den första delen av 1980-talet.

Skrivelsen innehåller därutöver en redovisning av den svenska krigsmaterielexportens fördelning på länder och regioner liksom på materielkategorier, jämte vissa uppgifter om upplåtelse av tillverkningsrättigheter m.m. Jag får i dessa delar hänvisa till den nämnda skrivelsen.

3.1.1 Tillverkning av krigsmateriel – nuvarande reglering

Den svenska tillverkningen av krigsmateriel hade år 1991 ett saluvärde av ca. 8 miljarder kr. Den svenska försvarsindustrin levererade dessutom en betydande mängd utrustning som inte är krigsmateriel men som ingår i det vidare begreppet försvarsmateriel. En mindre del av krigsmaterielproduktionen – för några år sedan skattad till 5 à 10 % av den fakturerade volymen – utgör leveranser mellan de svenska försvarsindustriföretagen och räknas av det skälet två gånger.

Tillverkning av krigsmateriel liksom verksamhet som består i förmedling och försäljning av krigsmateriel är underkastad tillsyn och kontroll från statsmakternas sida genom lagen (1983:1034, ändrad senast SFS 1991:1896) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. och förordningen (1983:1036, ändrad senast SFS 1989:565) i samma ämne. Båda författningarna trädde i kraft den 1 januari 1984. Enligt tillverkningslagen fordras regeringens tillstånd för tillverkning av krigsmateriel. Regeringen får meddela undantag från tillståndskravet i vissa fall.

Tillstånd fordras också för yrkesmässig försäljning och förmedling av krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel. Tillstånd behövs dock inte för bl.a. försäljning enbart till statliga myndigheter eller till tillverkare med tillverkningsstillstånd för materielen i fråga.

Ett tillstånd får förenas med villkor samt med kontroll- och ordningsbestämmelser. Tillstånd kan meddelas för viss tid eller tills vidare och kan återkallas bl.a. om givna villkor har åsidosatts eller om det i annat fall finns skäl原因 till det.

Tillståndshavare står under kontroll av KMI.

Tillståndshavare är skyldig att, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, till kontrollmyndigheten lämna deklARATION om sin verksamhet liksom bl.a. om inneliggande beställningar, samt avseende tillverkad och levererad krigsmateriel. I förekommande fall skall även uppgifter lämnas om importerad materiel.

Tillståndshavare är skyldig att på anmodan av KMI också lämna andra upplysningar och handlingar som kan behövas för kontrollen.

I Sverige råder sedan länge ett förbud mot utförsel av krigsmateriel utan regeringens tillstånd.

Regler om krigsmaterielexport finns i lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. (utförsellagen) och dithörande förordning (1988:561, ändrad senast SFS 1992:215). Båda författningarna trädde i kraft den 1 juli 1988.

Enligt utförsellagen krävs tillstånd till utförsel av varor som utgör krigsmateriel. Tillstånd krävs vidare för att till någon utom riket upplåta eller överlåta tillverkningsrätt avseende krigsmateriel samt att utveckla krigsmateriel åt någon i utlandet. Bestämmelser om vad som avses med krigsmateriel finns i den nyssnämnda förordningen.

Tillstånd enligt utförsellagen krävs även, med vissa undantag, för att inom riket bedriva militärt inriktad utbildning av utländska medborgare.

Beslut i ärenden rörande undantag från utförsellagens förbud fattas av regeringen. Prövningen sker med utgångspunkt i de riktlinjer som har godtagits av riksdagen (prop. 1971:146, UU 21, rskr. 343 och prop. 1981/82:196, UU 26, rskr. 345). Riktlinjerna kan delas upp i ovillkorliga och villkorliga exporthinder. De ovillkorliga exporthindren är förpliktelser enligt internationella avtal, beslut av FN:s säkerhetsråd och folkrättsliga regler om export från neutral stat under krig. När hinder mot export av denna art föreligger skall självfallet exporttillstånd vägras.

Riktlinjerna innebär i övrigt i korthet att utrikes- och neutralitetspolitiska skäl saknar betydelse i fråga om krigsmaterielexport till de nordiska staterna och till de neutrala staterna i Europa. I fråga om andra stater måste, enligt riktlinjerna, från fall till fall bedömas om de utrikes- och neutralitetspolitiska skälen har så ringa vikt att export bör tillåtas. Bedömningarna styrs av den övergripande principen om restriktivitet. De principiella överväganden som redovisades för riksdagen i 1971 års proposition leder till att tillstånd inte bör beviljas för export till stat som befinner sig i väpnad konflikt med annan stat, stat som är invecklad i internationell konflikt som kan befaras leda till väpnad konflikt, stat som har inre väpnade oroligheter eller stat som kan komma att använda materielen för att undertrycka mänskliga rättigheter.

Enligt utförsellagen är tillverkare av krigsmateriel skyldiga att kvartalsvis redovisa den marknadsföring de bedriver utomlands. Underrättelse måste även lämnas till regeringen innan ett anbud lämnas eller ett avtal ingås om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket. Underrättelse skall också lämnas innan anbud lämnas om rätt att utom riket tillverka krigsmateriel. I enskilda fall får regeringen förbjuda att anbud lämnas eller att avtal ingås.

Lagen ålägger tillverkare av krigsmateriel en skyldighet att till regeringen lämna uppgift om ägande i utländska rättssubjekt som bedriver utveckling, tillverkning, marknadsföring eller försäljning av krigsmateriel.

Den som fått tillstånd att föra ut krigsmateriel ur landet, liksom den som har fått tillstånd att till utländsk part upplåta eller överlåta rättigheter för tillverkning av krigsmateriel skall lämna uppgifter till regeringen om utförd krigsmateriel och om upplåten eller överlåten tillverkningsrätt avseende krigsmateriel.

Tillstånd får förenas med villkor samt med kontroll- och ordningsbestämmelser.

Tillstånd får återkallas av regeringen, om tillståndshavaren åsidosatt föreskrifter, villkor eller kontroll- eller ordningsbestämmelser eller om det finns andra särskilda skäl.

3.2 Internationell reglering på krigsmaterielområdet

Efter det andra världskriget har flera försök gjorts att genom FN reglera den internationella vapenhandeln. Generalförsamlingen har antagit ett antal resolutioner, framför allt med anledning av olika studier av denna handel. I enskilda fall, där brott eller hot mot freden konstaterats, har FN agerat genom beslut om sanktioner. Så skedde bl.a. gentemot Sydafrika, där säkerhetsrådet år 1977 fattade ett bindande beslut om förbud mot all vapenexport. Efter Iraks invasion av Kuwait i augusti 1990 fattades bindande beslut om handelsembargo, som givetvis även omfattade krigsmateriel, gentemot Irak och Kuwait. Förbudet mot vapenexport till Irak kvarstår även sedan dess ockupation av Kuwait upphört. På senare tid har säkerhetsrådet fattat beslut om vapenembargo mot Jugoslavien, Somalia och Libyen. Jag kommer senare (avsnitt 6) att närmare redogöra för min bedömning av konsekvenserna för svensk del av FN:s befattning med dessa frågor.

En väsentlig fråga, som har kommit att uppmärksammas allt mer på senare tid, gäller s.k. transparens och öppenhet vad avser den internationella vapenhandeln. Det har tidigare visat sig svårt att definiera och vinna gehör för en klar FN-roll på vapenhandels område. Detta hänger delvis samman med många länders, inte minst i den tredje världen, starkt kända beroende av vapenimport för sin nationella säkerhet. Bl.a. till följd av händelserna kring det s.k. Gulf-kriget våren 1991, liksom utvecklingen i det forna Sovjetunionen och avvecklingen av den tidigare Warszawa-pakten, har dock förutsättningarna för FN:s roll på området förändrats.

FN:s generalförsamling har i december 1991 antagit en resolution som ställer långtgående krav på medlemsländerna att redovisa såväl sin import som export av tyngre konventionella vapen. Härigenom torde öppenheten i fråga om internationella vapenöverföringar komma att öka i väsentlig grad.

Regeringens skrivelse till riksdagen om krigsmaterielexporten under år 1990 överlämnades till FN i engelsk översättning. Även årets redogörelse överlämnas till FN som ett led i vår strävan efter ökad öppenhet. KMI kommer, i samråd med försvarets myndigheter, att för innevarande år sammanställa de uppgifter som i enlighet med den nyss nämnda FN-resolutionen nästa år skall överlämnas till FN:s generalsekreterare.

Min bedömning: Sveriges deltagande i den europeiska integrationen ändrar inte behovet av eller förutsättningarna för en på grundval av vår egen utrikes-, försvars- och säkerhetspolitik utformad reglering och kontroll på krigsmaterielområdet men bör ge ökade möjligheter till samverkan, bl.a. vad avser forskning och utveckling inom detta område.

Utredningarna: Tidigare utredningar om svensk utlandsverksamhet på krigsmaterielområdet har redovisat översikter vad gäller regler och riktlinjer för krigsmaterielexporten i olika länder, främst i Europa och Nordamerika (se bl.a. utredningen om svensk utlandsverksamhet på krigsmaterielområdet, SOU 1987:8, s. 25ff och medborgarkommissionens rapport SOU 1988:15, s. 147ff). För samtliga redovisade stater gäller att tillstånd krävs för export av krigsmateriel. Det stora flertalet har ungefär samma typ av reglering som Sverige i fråga om export. En helt rättvisande jämförelse mellan olika länders vapenexportpolitik är emellertid knappast möjlig. Även om reglerna formellt är likartade kan nämligen den praktiska tillämpningen vara olika.

Krigsmaterielexportutredningen, KMU, som refererar ovannämnda utredningar, anför att det sammantagna intrycket från de gjorda kartläggningarna är att Sverige har en mer rigorös tillämpning än de flesta andra länder. Bortsett från de största exportländerna är t.ex. Sverige i det närmaste ensamt om regler för upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrättigheter (licenser) och om marknadsföring utomlands.

KMU har i sitt betänkande vidare berört den svenska krigsmaterielexporten mot bakgrund av Sveriges åtaganden inom Allmänna tull- och handelsavtalet (GATT), liksom inom den Europeiska frihandelssammanslutningen (EFTA) och i förhållande till EG. KMU konstaterar att handel med krigsmateriel är undantagen från de generella förpliktelser som i övrigt följer av avtalen på det handelspolitiska området. Grunden för dessa undantag är medlemsstaternas egen bedömning av vilka åtgärder de anser nödvändiga för att skydda sina väsentliga säkerhetsintressen, bl.a. avseende handel med vapen, ammunition och annan krigsmateriel.

I *begreppsutredningens* betänkande konstaterar utredaren att det i Romfördraget görs uttryckligt undantag för krigsmateriel i principen om fri varucirkulation. Utredaren anför att vissa tecken tyder på att det nämnda undantaget till följd av en artikel i Enhetsakten (European Single Act) från år 1986 kan komma att tillämpas mindre rigoröst i framtiden. Han anför dock vidare, att inget har framkommit om någon framtida, gemensam EG-policy beträffande krigsmaterielpolitiken. Utredaren drar därav slutsatsen, att ingenting tyder på att ett genomförande av de förslag som ges i betänkandet på någon punkt skulle komma att försvåra Sveriges deltagande i det fortsatta integrationsarbetet i Västeuropa.

Remissinstanserna har endast i mindre utsträckning direkt tagit upp denna

del av utredningarnas redovisning. FOA påpekar dock att omvärldsutvecklingen delvis sprungit ifrån krigsmaterielexportutredningen och dess beskrivning av dels struktur och samverkan inom försvarsindustrin, dels "den politiska kartan". EG-integrationens konsekvenser borde enligt FOA ha kunnat diskuteras mer ingående. KK påminner om att ett eventuellt kommande EES-avtal kan tänkas komma att påverka Sveriges handelspolitiska åtaganden och om de undantag i säkerhetssyfte som internationella regelverk på detta område brukar innehålla. Folkpartiets kvinnoförbund (FPK) betecknar det som en brist i KMU:s betänkande att ingen information där ges om de planer som finns inom EG.

Skälen för min bedömning: Riksdagen bemyndigade i december 1990 regeringen att ansöka om medlemskap i EG. Den 1 juli 1991 överlämnade Sverige sin ansökan om medlemskap.

Den 2 april i år undertecknades avtalet mellan EG och dess medlemsstater och EFTA-länderna om ett europeiskt ekonomiskt samarbetsområde (EES) där varor, kapital, tjänster och personer fritt skall kunna röra sig över gränserna. Avsikten är att EES-avtalet skall träda i kraft den 1 januari 1993.

Genom EES-avtalet övertar Sverige de delar av EG:s regelverk som har bedömts relevanta för att uppnå största möjliga cirkulation av varor, kapital och tjänster liksom personers fria rörlighet. Handel med och produktion av krigsmateriel är undantagna från de gemensamma reglerna enligt EES-avtalet genom en särskild klausul i avtalet (artikel 123). Denna bestämmelse går tillbaka på det förhållandet, att det inte heller inom EG föreligger någon gemensam politik på krigsmaterielområdet. Enligt artikel 223 i Romfördraget har en medlemsstat rätt att vidta de åtgärder den finner nödvändiga för att skydda väsentliga säkerhetsintressen som har samband med produktion av eller handel med krigsmateriel. Det finns för närvarande inget som tyder på att denna princip kommer att förändras under överskådlig tid.

För regleringen på krigsmaterielområdet spelar deltagandet i det europeiska integrationsarbetet i dagsläget därför en underordnad roll jämfört med vår nationella lagstiftning. Däremot ser jag stora möjligheter för en fördjupad samverkan med länderna inom EG, bl.a. vad avser forskning och utveckling, till gagn för det svenska försvarets behov. Jag återkommer närmare till denna fråga under avsnitt 5.

Inte heller i förhållande till övriga medlemsländer inom EFTA, eller i våra åtaganden inom GATT, finns för närvarande någon förändring i de förhållanden som utredningarna har redovisat. Jag konstaterar därför att dessa åtaganden saknar relevans för de frågor som innehålls i mina förslag till ny krigsmateriellag.

Jag kommer i det följande (avsnitt 4) att närmare redovisa min bedömning vad avser krigsmaterielbegreppet och principerna för klassificering av materiel. Denna fråga har beröring med den praxis som finns hos EG-länderna. Även om det förutsätts att medlemsländerna själva vidtar de åtgärder de anser nödvändiga för att skydda sina väsentliga säkerhetsintressen, finns det stora fördelar i att enighet i huvudsak föreligger om vilka produktslag som i praktiken skall omfattas av undantagsbestämmelserna enligt artikel 223 i Romfördraget. På detta område pågår för närvarande inom EG ett omfattande utrednings- och samordningsarbete, vilket ännu inte är slutfört. Det

finns ingen anledning att förvänta att en sådan anpassning, som för svensk del på sikt kan bli önskvärd, kommer att innebära några principiella förändringar i den syn på klassificeringsfrågorna som jag närmare redovisar i avsnitt 4.

Som kommer att framgå av redovisningen av mina överväganden förutser jag dock att krigsmaterieförteckningen kan komma att behöva ses över med kortare mellanrum än vad som hittills har varit fallet. Detta motiveras dels av den snabba tekniska utvecklingen, dels – och inte minst – av de hänsyn i fråga om anpassning till EG:s regelverk som jag nyss har nämnt.

4 Krigsmaterielbegreppet

4.1 Allmänt

Mitt förslag: I lagen anges att denna har avseende på vapen, ammunition och annan för militärt bruk utformad materiel som enligt regeringens föreskrifter utgör krigsmateriel. Regeringen får således – liksom nu – föreskriva vad som skall avses med krigsmateriel enligt lagen om krigsmateriel.

Utredningarna: *Krigsmaterielbegreppsutredningen* erinrar om att den nuvarande utförsellagen inte närmare anger vilka varuslag regeringen avser utan ger ett bemyndigande åt regeringen att lämna föreskrifter om detta. Utredningen föreslår en ändring på så sätt att lagen byggs ut med en beskrivning i klartext av vilka materielslag som omfattas av regelsystemet. Härigenom, menar utredningen, får riksdagen en mer ingående befattning än tidigare med avgränsningen av lagens tillämpningsområde. Den mer detaljerade förteckningen över berörda varuslag bör dock liksom hittills ankomma på regeringen att fastställa. Härvid får regeringen enligt utredningens förslag undanta enstaka produktslag som annars skulle ha omfattats.

KMU har i sitt betänkande tagit upp begreppsutredningens förslag. *KMU* anför att den respekterar motiven bakom utredarens förslag i dessa delar, nämligen att riksdagen skall få en mer ingående befattning med bestämmelsernas materiella innehåll men ifrågasätter samtidigt förslaget att inkludera kategorierna i lagtexten. *KMU* anser att syftet kan uppnås genom att beskrivningen av vilka materielslag som omfattas av regelsystemet delges riksdagen, exempelvis i samband med förslag till ändringar i utförsellagen. Utredningen anser således att den nuvarande ordningen bör bibehållas, dvs. att regeringen meddelar föreskrifter om vad som skall avses med krigsmateriel enligt utförsellagen.

Remissinstanserna: De remissinstanser som har kommenterat begreppsutredningens förslag i denna del delar i stort sett dess synpunkter. *Kammarrätten i Göteborg* påpekar dock att effekten av förslaget skulle urholkas av den nämnda undantagsbestämmelsen. *RA* anför att det skulle förtydliga reglerna om lagen innehåller en översiktlig uppräkningslista av vad som innefattas i be-

greppet krigsmateriel, men anser det mindre lämpligt att föra in själva förteckningen i lagtexten.

Granskningsnämnden för försvarsuppfinningar erinrar om att definitionen av krigsmateriel enligt utförsel förordningen (1988:561) åberopas i förordningen (1988:563) i fråga om vad som avses med krigsmateriel i lagen (1971:1078) om försvarsuppfinningar. Nämnden anser att den krigsmateriel som skall hänföras till försvarsuppfinningar därför, om utredningens förslag godtas, bör tas upp i en egen förordning med den avgränsning och omfattning som i dag gäller.

Skälen för mitt förslag: Nu gällande lagar om tillverkning resp. förbud mot utförsel av krigsmateriel innehåller ett bemyndigande för regeringen att bestämma vad som skall avses med krigsmateriel enligt lagen. I enlighet härmed anges i den förteckning, som är fogad som bilaga till förordningen (1988:561) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m., vilken materiel som utgör krigsmateriel och som därmed omfattas av utförsellagens bestämmelser. Förteckningen upptar 16 huvudgrupper av materiel. Dessa är i sin tur indelade i undergrupper. (Se bilaga 3.)

I förordningen (1983:1036) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. (i dess lydelse efter ändring SFS 1988:562) anges att med krigsmateriel i tillverkningslagens mening skall avses sådana varor, som är upptagna i den nyssnämnda förordningen om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. med undantag för två av förteckningens materielgrupper. Dessa två undantag utgörs av för militärt bruk utformade kameror m.m. (position 12 i förteckningen) samt maskiner, verktyg och utrustningar, m.m. (position 16).

Det saknas såvitt jag bedömer skäl att ha skilda definitioner av krigsmateriel vad gäller utförsel resp. tillverkning. Samma krigsmaterielbegrepp bör tillämpas i alla de avseenden som berörs av mitt förslag till ny lag om krigsmateriel.

En förteckning som den förevarande kan aldrig göras fullständig och entydig. Detta hänger delvis samman med svårigheterna att exakt definiera gränsdragningen mellan civil och militär materiel.

Den nu gällande förteckningen omfattar produkter som inte under alla förhållanden är att betrakta som krigsmateriel och som har större eller mindre användning även inom civila verksamhetsgrenar. För att underlätta klassificeringen i sådana fall används i förteckningen ofta uttrycket "för militärt bruk utformad". Därmed anges att materielen för att falla under lagens bestämmelser skall ha konstruerats, utrustats eller ändrats på sådant sätt att den påtagligt avviker från motsvarande civila materiel. Andra i förteckningen förekommande uttryck är "speciella delar till" eller "speciella tillbehör till". Dessa bestämmelser anger att materielen inte skall ha civil användning utan vara särskilt konstruerad eller ändrad för att infogas i en slutprodukt som är krigsmateriel.

Det anförs i begreppsutredningen att sådana allmänna bestämmelser kan lämna alltför stort utrymme för varierande tolkningar. Strävan bör därför vara att definiera produkterna i så konkreta termer som möjligt. Det är dock enligt utredarens mening inte möjligt att helt undvika specifikationer av mer allmän art. Jag delar utredarens uppfattning och anser att sådana bestämmelser bör kunna användas där så är ändamålsenligt.

Som skäl för att införa en närmare beskrivning av vilka materielslag som skall utgöra krigsmateriel i lagen anför begreppsutredningen främst att tyngden i det samlade regelverket ökar, om den lagstiftande församlingen i mer konkreta termer anger vilket produktkollektiv som omfattas.

Jag delar utredningens bedömning, som också understryks av KMU, att det ligger en styrka i att riksdagen ges en mer ingående befattning än tidigare med avgränsningen av lagens tillämpningsområde. Det finns därför starka skäl för att de principiella övervägandena för klassificering av krigsmateriel redovisas klart och ges en bred parlamentarisk förankring. Jag bedömer dock att det inte är möjligt att i lagen införa sådana klara definitioner att alla svårigheter vid gränsdragningen mellan civil och militär materiel undanröjs. Det är enligt min bedömning en uppgift som inte bör ankomma på riksdagen att göra de tekniska bedömningar som leder fram till fastställandet av en krigsmaterielförteckning.

Mot bakgrund av de svårigheter som kan uppkomma vid gränsdragningen mellan civil och militär materiel använder sig krigsmaterielinspektören – inom vars ansvarsområde det ligger att göra bedömningar i klassificeringsärenden – av möjligheten att inhämta synpunkter och råd från teknisk-vetenskaplig expertis på skilda områden. Sedan mitten av år 1984 har denna ordning fått fastare form genom att regeringen utsett sex fristående experter med erfarenhet från skilda tekniska och vetenskapliga områden. Dessa experter – det s.k. tekniskt-vetenskapliga rådet – står till KMI:s förfogande vid bedömningen av de avgränsningsproblem som kan uppstå vid klassificeringen av materiel. Jag återkommer (avsnitt 24) till min bedömning av arbetsformerna inom det tekniskt-vetenskapliga rådet. Jag vill dock redan nu säga att jag finner nuvarande ordning väl motiverad och ändamålsenlig.

Jag föreslår mot denna bakgrund att det av lagens inledande bestämmelse skall framgå att den har avseende på vapen, ammunition och annan för militärt bruk utformad materiel som enligt regeringens föreskrifter utgör krigsmateriel. Därmed uppnås en ökad tydlighet i lagens tillämpningsområde, samtidigt som jag således föreslår att regeringen ges bemyndigande att även i fortsättningen utfärda föreskrifter om vad som skall avses med krigsmateriel enligt lagen om krigsmateriel. Samma definition av krigsmaterielbegreppet bör därvid gälla för samtliga moment som lagen omfattar. Liksom i dag bör sådana varor som har tillverkats före år 1890 inte utgöra krigsmateriel.

Jag avser att i följande avsnitt för riksdagens information redovisa de principiella överväganden som regeringen bör iaktta vid utfärdandet av dessa föreskrifter.

Vad beträffar begreppet krigsmateriel i vissa andra sammanhang, bl.a. i lagen (1971:1078) om försvarsuppfinningar samt i luftfartslagen (1957:297) och dithörande förordningar och kungörelser bör i särskild ordning föreskrivas vilken typ av produkter som bör omfattas av bestämmelserna. Frågan om prövning av försvarsuppfinningar är vidare för närvarande föremål för översyn (se Ds 1991:60 Granskning av försvarsuppfinningar).

Min bedömning: Klassificering av krigsmateriel bör ske med utgångspunkt i materielens funktion och konstruktion. Produkter med såväl civil som militär användning bör klassificeras som krigsmateriel när de i sin militära funktion har en förstörelsebringande effekt.

Begreppsutredningen anför att valda klassificeringskriterier skall resultera i korrekta och konsekventa klassificeringar. Korrekta i den meningen att de skall ge den tillämpande myndigheten tillräcklig vägledning om lagstiftarens intentioner. Konsekventa såtillvida att de skall innebära samma klassificering för likartad materiel när t.ex. beslut har fattats vid olika tidpunkter liksom för principiellt likartad materiel inom olika produktgrupper. Materielen bör primärt identifieras med utgångspunkt i dess potentiella användning i en process vars operativa slutmål är att åstadkomma förstörelsebringande vapenverkan. Ett funktionskriterium blir därför den överordnade principen. Därtill bör ett konstruktionskriterium tillämpas och klassificeringen sålunda även grundas på produktens tekniska sammansättning och prestanda.

Mot utnyttjandet av ett köparkriterium talar bl.a. att detta skulle leda till att samma produkt klassificeras på olika sätt vid leverans till olika köpare med åtföljande problem för de kontrollerande myndigheterna och risk för bulvanaffärer.

Utredningen anför i frågan om vilken hänsyn till en produkts civila användning som skall tas vid klassificeringen, att nästan all teknik kan användas för militära syften och att kopplingen mellan teknisk utveckling för civila och för militära ändamål är och alltid har varit stark. Detta exemplifieras inom områdena datorer, kärnteknik, reamotorer, elektroniska komponenter, bioteknik, rymdteknik m.m. och leder till bl.a. slutsatsen att militära produkters prestanda och innehåll av högteknologi framgent inte blir lika specifika för dessa produkter som hittills. Det anförs också att egenskaper och funktion för ett antal produktgrupper i ökande omfattning bestäms mer av den ingående programvaran än av det materiella innehållet. Detta utgör enligt utredningen ett starkt motiv för att koppla krigsmaterielbegreppet starkare till den destruktiva vapenverkan hos materielen.

Remissinstanserna: Av de remissinstanser som yttrat sig i fråga om klassificeringskriterier förordar huvuddelen användandet av funktions- och konstruktionskriterier enligt utredningens förslag. *RA*, *regionsåklagaren i Karlstad*, *KK*, *FFV* och *FIF* avstyrker således ett köparkriterium. För ett utnyttjande av ett sådant kriterium uttalar sig *SSU* som anser att det är viktigt att "på något sätt kunna ingripa om det är uppenbart att köparen använder svenska produkter (underförstått som utförts som ej krigsmateriel) i direkt stridsverksamhet." *SSU* anför som ett alternativ till ett köparkriterium ett förslag som tidigare har anförts av medborgarkommissionen, nämligen att ge regeringen befogenhet att tillfälligt förordna att en vara som inte klassificerats som krigsmateriel men som fått militär användning skall omfattas av bestämmelserna.

Flera remissinstanser har yttrat sig avseende principen för klassificering av materiel med såväl civil som militär användning (dual use). *FOA* framhåller att det bör göras tydligare att produkter av denna typ måste omfattas av lagstiftningen om de har prestanda av väsentlig betydelse för stridsförloppet. *Chalmers tekniska fredsgrupp* menar att den politiska hanteringen av exportfrågor försvåras av att viss "militärt relevant materiel" på grund av civilt bruk klassificeras som ej krigsmateriel. *Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen* påpekar att proportionerna mellan det militära och det civila användandet av en produkt bör utnyttjas vid klassificeringen och att vid prövningen av utförelseärenden såväl köpare, presumtiv användare som teknisk utformning bör utgöra kriterier.

Skälen för min bedömning: Jag delar utredningens uppfattning att klassificeringen av krigsmateriel bör grundas på ett funktionskriterium jämte ett konstruktionskriterium, samt på en anknytning av funktionskriteriet till en förstörelsebringande vapenverkan. Jag återkommer senare till mina bedömningar av hur olika produkters närhet till det förstörelsebringande vapnet skall återspeglas i krigsmaterielförteckningen.

Ytterligare två grunder för klassificering har varit föremål för diskussion, nämligen dels om civil användning av en produkt generellt skall innebära en klassificering som ej krigsmateriel, dels om utnyttjandet i strid av en produkt som klassificerats som ej krigsmateriel skall medföra omklassificering. I den senare frågan har medborgarkommissionen i sin rapport (SOU 1988:15) föreslagit att man bör överväga att ge regeringen befogenhet att tillfälligt förordna att en viss produkt omfattas av bestämmelserna i utförelselagen. Begreppsutredningen avvisar en sådan utvidgning av utförelselagen bl.a. på grund av risken för påtryckningar på den svenska regeringen från utländskt håll i fall då det skulle vara av intresse för någon part att åstadkomma inskränkningar i den fria handeln med en viss förnödenhet.

Jag delar utredningens bedömning som jag finner väl motiverad och kommer inte att föreslå någon utvidgning av lagens bestämmelser i detta avseende. Jag förutser dock att krigsmaterielförteckningen kan komma att behöva ses över med kortare mellanrum än vad som hittills varit fallet. Detta motiveras dels av den snabba tekniska utvecklingen, dels och inte minst av de hänsyn i fråga om anpassning till bl.a. EG-ländernas regelverk som jag kommer att redovisa närmare i det följande.

Vad avser produkter som används såväl militärt som civilt, och som inte har särskilt utformats för militärt bruk, bör enligt min mening den allmänna principen vara att de inte skall utgöra krigsmateriel. För produkter med förstörelsebringande effekt bör klassificeringskriteriet vara kopplat till produktens militära användning.

Jag menar därmed att ammunition, vapen, raketer, minor och andra liknande produkter som kan användas för militär stridsinsats samt de explosivämnen som erfordras för deras framställning bör klassificeras som krigsmateriel oavsett att också civil användning kan påvisas i det enskilda fallet. Där emot bör t.ex. inte andra explosivämnen för sprängningsarbeten med dominant civil användning klassificeras som krigsmateriel, även om en användning för samma ändamål i militära sammanhang förekommer.

Jag vill också i detta sammanhang redovisa mina överväganden rörande

en utvidgning av krigsmaterielbegreppet på området kunskapsöverföring i form av bl.a. konsultverksamhet och systemkunnande.

I direktiven till krigsmaterielexportutredningen (Dir. 1988:41) angavs att utredningen borde överväga huruvida även annan kunskapsöverföring än sådan som ingår i begreppen upplåtelse och överlåtelse av tillverkningsrättigheter, liksom utveckling av krigsmateriel åt någon utom riket, m.m., borde regleras. I direktiven angavs därvid särskilt konsultverksamhet eller systemkunnande inom krigsmaterielområdet. I direktiven till utredningen om krigsmaterielbegreppet (Dir. 1988:42) angavs bl.a. att det borde utredas i vilken utsträckning datorer och datorprogramvara skall klassificeras som krigsmateriel.

De båda utredningarna har i sina betänkanden redovisat överväganden härom. Begreppsutredningen har i fråga om datorprogram kommit fram till att programvara i allmänhet inte kan betraktas vare sig som krigsmateriel eller som materiel i övrigt. Skälen bakom detta ställningstagande är att programvara dels inte är "materiel" och därmed inte möjlig att få och behålla säker kontroll över, dels inte har någon destruktiv vapenverkan. I den mån utförelse av programvara bör regleras, kan detta enligt utredaren ske på samma sätt som när det gäller tjänster och andra immateriella företeelser såsom tillverkningslicenser, "know-how" osv.

KMU för i sitt betänkande (s. 150-152) ett resonemang kring begreppet kunskapsöverföring men avstår från att föreslå att kunskapsöverföring underkastas ytterligare reglering i annan mån än som kan bli följden av en utvidgning av krigsmaterielbegreppet i detta avseende. KMU finner det dock angeläget att främst KMI uppmärksammat följer utvecklingen, och betonar det önskvärda i att företagen rådgör med KMI i dessa frågor.

I proposition (1990/91:97) med förslag till förbud mot utförelse av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m.m. anförde föredraganden beträffande utförelsekontroll av programvara för vissa produkter som omfattas av bestämmelserna, att denna är så viktig för funktionen hos produkterna att en reglering inte skulle nå avsett syfte, om inte även särskild programvara reglerades.

För egen del vill jag anföra följande. Kunskapsöverföring är ett vittgående begrepp som är svårt att avgränsa med erforderlig klarhet. Sverige verkar allmänt för att främja internationellt utbyte av kunnande och teknik samt att så långt som möjligt avskaffa restriktioner och hinder för detta. En utvidgad reglering av överföring av kunskap går i motsatt riktning. Detta hindrar inte, att det finns skäl att för vissa specificerade typer av kunskapsöverföring till annat land ha en kontroll inom krigsmateriellagstiftningens ram. Jag delar KMU:s bedömning att en reglering på detta område i första hand bör ske genom en utvidgning av krigsmaterielbegreppet. Jag återkommer närmare till dessa frågor senare under detta avsnitt (4.4).

Internationaliseringen och teknikutvecklingen har gjort att kunskapsöverföring tar sig många olika former och ekonomiskt blir allt viktigare. Liksom KMU finner jag det angeläget att KMI uppmärksammat följer utvecklingen inom detta område och att företagen rådgör med KMI i dessa frågor. Jag återkommer också här till i samband med mina förslag i avsnitt 11 som även behandlar utförelse av programvara, i avsnitt 12 rörande bestämmelser om

4.3 Europaintegrationen

Min bedömning: Vid fastställandet av krigsmaterielförteckningen bör hänsyn tas till det krigsmaterielbegrepp som tillämpas av länderna inom EG.

Utredningarna har diskuterat krigsmaterielfrågorna i förhållande till EG men inte lämnat något förslag i denna del (jfr. avsnitt 3.3).

Skälen för min bedömning: Jag har tidigare under avsnitt 3 redovisat min allmänna bedömning av bl.a. Europaintegrationens konsekvenser för regleringen på krigsmaterielområdet. Jag har också redovisat utredningarnas synpunkter liksom remissynpunkter på frågan. Jag har anfört som min bedömning, att Sveriges deltagande i den europeiska integrationen inte ändrar behovet av eller förutsättningarna för en på våra egna utrikes-, försvars- och säkerhetspolitiska grunder utformad reglering och kontroll på krigsmaterielområdet, men att det närmare samarbetet bör ge ökade möjligheter till samverkan, bl.a. i fråga om forskning och utveckling på området.

Någon gemensam politik eller reglering avseende krigsmateriel föreligger inte inom EG. Som jag tidigare har redovisat har en medlemsstat enligt artikel 223 i Romfördraget rätt att vidta de åtgärder den finner nödvändiga för att skydda väsentliga säkerhetsintressen som har samband med produktion av eller handel med krigsmateriel.

Jag har tidigare redovisat min bedömning vad avser krigsmaterielbegreppet och principerna för klassificering av materiel. Denna fråga har beröring med den praxis som finns hos EG-länderna. Även om det förutsätts att medlemsländerna själva vidtar de åtgärder de anser nödvändiga för att skydda sina väsentliga säkerhetsintressen, finns det stora fördelar i att enighet i huvudsak föreligger om vilka produktslag som i praktiken skall omfattas av undantagsbestämmelserna enligt artikel 223 i Romfördraget. På detta område pågår för närvarande inom EG ett omfattande utredningsarbete, vilket ännu inte är slutfört.

I EG finns olika förteckningar som tillämpas inom krigsmaterielområdet. Redan år 1958 definierades i en hemlig förteckning de krigsmaterielprodukter som medlemsländerna för skydd av sina nationella intressen enligt artikel 223 får undanta från EG-gemensamma bestämmelser för upphandling m.m. Denna förteckning betraktas dock numera som föråldrad. I stället tillämpas av berörda länder nationella förteckningar som i huvudsak baserar sig på COCOM-förteckningens "Munitions list" (ML)¹.

ML är föremål för kontinuerlig översyn och omfattar för närvarande 24 olika materielgrupper vilkas definition i förteckningen i vissa fall är mycket detaljerad. Listans tio första materielgrupper, som omfattar huvuddelen av

¹COCOM – Coordinating Committee for Multilateral Export Controls, se bl.a. betänkandena SOU 1989:102 s. 80 och SOU 1989:66 s. 29.

den förstörelsebringande materielen, har i stort samma innehåll som de tio första grupperna i den nuvarande svenska krigsmaterieförteckningen. Ytterligare två positioner i ML avser förstörelsebringande vapensystem, nämligen strålvapen och kinetiska högenergivapen av typ elektromagnetiska kanoner. Resterande tolv materielområden omfattar icke förstörelsebringande produkter av vilka några även finns i den svenska förteckningen (störustrutning, fotografisk utrustning, hjälmar och skyddsvästar, utbildningsmateriel och produktionsutrustningar), medan andra inte återfinns i denna.

Man kan således konstatera att medan stor överensstämmelse råder beträffande den förstörelsebringande materielen omfattar den nämnda förteckningen i övrigt många produkter som för närvarande inte betraktas som krigsmateriel i Sverige. Häribland återfinns ett antal produkter som med utgångspunkt från tidigare angivna kriterier inte kan anses utgöra krigsmateriel. En sådan utvidgning av den svenska krigsmaterieförteckningen skulle, med oförändrade riktlinjer för tillståndsgivning, innebära en oönskad förändring av den svenska utförselpolitiken.

Jag anser dock att det finns skäl att regeringen vid fastställandet av krigsmaterieförteckningen tar hänsyn till det krigsmaterielbegrepp som tillämpas av länderna inom EG. Detta utgör enligt min bedömning ett starkt skäl till en indelning av krigsmaterielen i två kategorier med utgångspunkt från dess förstörelsebringande verkan.

4.4 Kategoriindelning av krigsmateriel

Min bedömning: Krigsmaterielen indelas i två kategorier, krigsmateriel för strid och övrig krigsmateriel.

Begreppsutredningen finner det inte lämpligt att föreslå en kategoriindelning av krigsmaterielen med utgångspunkt i om dess karaktär är defensiv eller offensiv, med därtill kopplad differentiering av besluten i utförselärenden. Den föreslår däremot en indelning i två kategorier med hänsyn till materielens förstörelsebringande effekt, "Krigsmateriel" och "Med krigsmateriel jämförbar materiel". Till den första gruppen hänförs härvid vapen och vapensystem, ABC-stridsmedel, vapenbärare, elektronisk utrustning för inriktning och styrning av militära vapen samt krut och sprängämnen.

Till den andra gruppen, dvs. produkter jämförbara med krigsmateriel, hänförs störnings- och röjningsmateriel, vissa fortifikatoriska anläggningar och tillverkningsanläggningar, vissa delsystem och insatsvaror samt viss övningsmateriel.

Utredningen betonar att avsikten med denna indelning av krigsmaterielen i två huvudgrupper är att vid utformningen av det nya regelverket använda ord och beteckningar som i möjligaste mån ansluter till gällande språkbruk.

Remissinstanserna: Frågan om kategoriindelning har kommenterats av FOA, FFV och försvarsindustriföreningen, som delar utredningens förslag att någon indelning som grundar sig på en bedömning av materielens defensiva/offensiva karaktär inte bör ske.

Vad uppdelningen i de två grupperna "krigsmateriel" resp. "med krigsmateriel jämställd materiel" beträffar är reaktionen hos flertalet remissinstanser negativ. Det bör dock uppmärksammas att invändningarna delvis hänför sig till utredningens förslag att denna kategoriindelning även skall införas i lagen. *Svea hovrätt* påpekar således att lagtexten genom förslaget tyngs och förordar en grupp "krigsmateriel". *RA* delar denna uppfattning liksom *FOA*, som framhåller att begreppet "jämställd med krigsmateriel" i sig är mycket oklart och ifrågasätter om en indelning av denna art behövs, särskilt som den inte av utredningen föreslås vara kopplad till någon särskild princip för tillståndsprövning.

Kammarrätten i Stockholm är positiv till den föreslagna gruppindelningen liksom *ÖB* och *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund*.

Skälen för min bedömning: Som begreppsutredningen har redovisat är den militärt använda materielen mångskiftande och sträcker sig från rent civila förnödenheter till mycket speciella förstörelsebringande vapensystem. Jag har tidigare redovisat min bedömning av de kriterier som bör tillämpas vid fastställandet av sådan materiel som skall anses utgöra krigsmateriel. Hithörande produkter kan naturligtvis uppdelas i undergrupper/kategorier efter olika kriterier. Utredningen har föreslagit att den icke direkt förstörelsebringande materielen skall särskiljas genom att den benämns "med krigsmateriel jämställd materiel".

I Sverige har vi sedan utförelseförbud för krigsmateriel infördes behandlat den i krigsmaterielförteckningen upptagna materielen som en kategori produkter. I den förteckning som gällde fram till år 1967 indelades materielen dock i undergrupper enligt den statistiska varuförteckningen eller teknisk samhörighet i övrigt.

KMU påpekar i sitt betänkande avseende kategoriindelning att det i de rådande riktlinjerna har gjorts skillnad på offensiv och defensiv materiel. Utredningen föreslår att man som ett av flera led i bedömningen av ett enskilt land bör väga in materielens art och vilken betydelse den har för landets s.k. militära potential, dvs. dess rustningsnivå och sammansättning av krigsmateriel. Denna aspekt kan enligt utredningens mening även ha betydelse som ett komplement till slutanvändarintyg eller motsvarande när det gäller att förvissa sig om att materiel avses för mottagarlandets egna behov. *KMU* anser vidare att de utrikespolitiska skäl som kan anföras mot export av krigsmateriel torde ha mindre tyngd i fråga om viss materiel utan förstörelsebringande egenskaper.

Vilken funktion den enskilda produkten har i det totala militära stridsförloppet bör, som jag tidigare har redovisat, utgöra en av bedömningsgrunderna för frågan om en produkt utgör krigsmateriel eller ej. En grundläggande bedömning bör avse frågan om hur aktivt en viss produkt medverkar till att uppnå stridsverksamhetens yttersta syfte, dvs. att åstadkomma förstörelse.

Även inom de materielgrupper som med dessa och andra bedömningsgrunder utgör krigsmateriel, finns det skillnader i närheten till stridsförloppet. Detta motiverar enligt min uppfattning en indelning av krigsmaterielen i två kategorier. De förstörelsebringande vapnen och vapensystemen, deras omedelbara stödsystem samt de krut och sprängmedel och kemiska och bio-

logiska substanser som kan utgöra verkansmediet för sådana vapen skulle då hänföras till en kategori "krigsmateriel för strid". Den andra kategorin, som bör benämnas "övrig krigsmateriel" kommer då att omfatta resterande materiel, som inte har förstörelsebringande egenskaper.

Som jag tidigare har framhållit finns det praktiska skäl att vid fastställandet av krigsmateriel förteckningen också ta hänsyn till det krigsmaterielbegrepp som tillämpas i andra länder med vilka Sverige har mer omfattande samarbete, bl.a. inom EG. Flera EG-länder, däribland Tyskland, tillämpar en uppdelning av krigsmaterielen enligt motsvarande principer som jag här redovisat. En liknande uppdelning tillämpas också i Norge, USA m.fl. länder.

En kategoriindelning framstår också som önskvärd med hänsyn till den internationella registrering av vapenhandeln i FN-regi som införs under detta år. Enligt föreliggande resolution skall denna registrering inledningsvis omfatta vissa tyngre förstörelsebringande vapensystem.

Jag anser mot denna bakgrund att krigsmaterielen bör indelas i två kategorier, krigsmateriel för strid resp. övrig krigsmateriel. Jag kommer i följande avsnitt att redovisa mina närmare bedömningar av vilka materielslag som bör hänföras till de olika kategorierna. Den kategoriindelning jag här föreslår skall också ses mot bakgrund av de förslag till riktlinjer, baserade på vad som anförts av KMU, som jag kommer att redovisa närmare i avsnitt 6.

4.4.1 Krigsmateriel för strid

I kategorin krigsmateriel för strid bör enligt min mening ingå materiel, ammunition och explosiva varor som militärt kan utnyttjas för förstörelsebringande verkan i strid. Som jag tidigare har anfört innebär detta att huvuddelen av de produkter som upptas i de tio första positionerna i den nuvarande förteckningen bör ingå i denna kategori. Härutöver bör tillkomma strålvapen.

Vad avser finkalibriga vapen bör halv- och helautomatiska gevär, kulsprutepistoler och kulsprutor ingå i denna kategori, medan pistoler samt jakt- och sportskyttevapen bör föras till kategorin övrig krigsmateriel. Positionerna artilleripjäser, ammunition samt robotar, raketer, torpeder, minor och bomber, ABC-stridsmedel och sprängämnen anser jag med smärre undantag bör föras till kategorin krigsmateriel för strid.

För gruppen materiel för stridsledning anser jag att en uppdelning är motiverad. Denna bör innebära att eldledningsutrustningar och styrsystem för vapen och vapensystem förs till kategorin krigsmateriel för strid, medan övrig stridsledningsmateriel som inte står i omedelbart samband med en förstörelsebringande verkan förs till kategorin övrig krigsmateriel. Uppdelningen bör i princip följa den av krigsmaterielbegreppsutredningen föreslagna definitionen.

Också inom produktområdena fartyg, flygplan och fordon anser jag att en uppdelning bör ske. Till kategorin krigsmateriel för strid bör föras sådana farkoster som är beväpnade eller bepansrade för strid. Farkoster för andra militära uppgifter såsom underhållstransporter, bärgning etc. förs därmed till kategorin övrig krigsmateriel. Likaså bör dit föras lättare beväpnade

kustbevakningsfartyg m.m., som inte är utformade för militära stridshandlingar.

I EG-ländernas krigsmaterielförteckningar utförelskontrolleras för vissa produktkategorier också "härför särskilt utformad programvara". Programvara har inte specifikt angetts i vår nuvarande krigsmaterielförteckning. I samband med propositionsarbetet avseende utförelskontroll av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte (prop. 1990/91:97) togs emellertid frågan om programvara upp till behandling. Då gjorda överväganden resulterade i att utförelskontroll infördes för viss programvara. Det finns enligt min uppfattning inte anledning att välja en annan väg när det gäller krigsmateriel. I remissbehandlingen av begreppsutredningen har rikspolisstyrelsen anfört att frågan om datorprogram bör uppmärksammas i den fortsatta beredningen. Jag anser mot denna bakgrund att särskilt utformad programvara för förstörelsebringande produkter som missiler, bomber, granater och för vapensystem bör utförelskontrolleras. Även för programvara för vissa produkter inom gruppen "övrig krigsmateriel" kan en utförelskontroll vara aktuell. Jag återkommer närmare till denna fråga under avsnitt 11.

4.4.2 Övrig krigsmateriel

Till denna kategori anser jag bör hänföras övrig krigsmateriel enligt nuvarande krigsmaterielförteckning. Den kommer därmed att förutom pistoler och icke automatiska gevär för jakt och sportskytte omfatta bl.a. följande produkter, i den mån de är utformade för militärt bruk, nämligen:

viss utrustning för operativ och taktisk ledning, materiel för störning och röjning, ubåtsbatterier, ubåts- och torpednät, markutrustning och förarutrustning för stridsflygplan, utrustning för flygburen trupp, militära fordon andra än sådana som är beväpnade eller bepansrade samt IR-utrustning (infrarött ljus), ljusförstärkare och laseravståndsmätare som inte ingår i eldledningsutrustning, viss fotomateriel, viss personlig skyddsutrustning mot stridsmedel, viss övningsmateriel samt övningsammunition och viss annan, icke förstörelsebringande ammunition.

Till kategorin övrig krigsmateriel bör också föras vissa utrustningar för produktion m.m. av krigsmateriel liksom flertalet delar och komponenter till krigsmateriel. Produktområdet broar m.m. bör utgå helt ur förteckningen. Endast Sverige tar för närvarande specifikt upp denna produktgrupp i sin förteckning.

Krigsmaterielbegreppsutredningen har föreslagit att också vissa fortifikatoriska anläggningar skall utgöra krigsmateriel. Fortifikationsförvaltningen (FortF) har i sitt remissyttrande anfört att en åtskillnad bör göras mellan fastighetskomponenten i en fortifikatorisk anläggning och de vapen, maskiner och utrustningar som ingår där. Endast de senare bör enligt FortF kunna utgöra krigsmateriel. FortF framhåller bl.a. att den s.k. fastighetskomponenten i en fortifikatorisk anläggning inte primärt är konstruerad för vapeninnsats, utan för att skydda och ge uthållighet.

Utredningens förslag avser vissa men inte alla typer av fortifikatoriska anläggningar. Det gäller de som primärt är konstruerade för vapeninnsats eller direkt ledning av sådan insats. Enligt förslaget faller däremot inte t.ex. led-

ningscentraler för taktisk ledning, skyddsrum för personal och materiel eller lagringsanläggningar in under denna definition.

Det ligger i sakens natur att det i praktiken knappast kan bli aktuellt med fysisk utförelse av en anläggning av här definierat slag. Klassificeringen kan däremot få betydelse i den mån ett svenskt företag t.ex. skulle vilja etablera licenssamarbete, genomföra konstruktionsuppdrag eller ingå metodutvecklingsavtal eller liknande med en part i annat land. Utredningen menar att regeringen härigenom skulle beredas möjlighet att tillståndspröva konstruktionsverksamhet avseende sådana anläggningar utförda i landet för någon i utlandet. I den typ av anläggningar som åsyftas är de skydds- och uthållighetsfaktorer som FortF angett i sitt remissvar enligt min mening en väsentlig del. Jag delar därför utredningens uppfattning och anser att sådana anläggningar bör hänföras till kategorin övrig krigsmateriel.

I föregående avsnitt har en EG-anpassning av krigsmaterieförteckningen diskuterats. I avvaktan på en slutlig gemensam EG-förteckning bör viss utrustning, som inte utgör krigsmateriel enligt vår nuvarande förteckning, men som ingår i EG-ländernas förteckningar, tillföras i förteckningen över övrig krigsmateriel. I första hand berör detta materiel inom områdena elektronik och fordonsmateriel, där gränsen mellan civil utrustning och krigsmateriel är diffus och där den norm som tillämpas bland flertalet EG-länder är mer restriktiv än den svenska. Även inom några andra områden bör en vidgning av krigsmaterielbegreppet övervägas.

Således bör enligt min uppfattning för militärt bruk utformad elektronik och elektro-optisk materiel för observation, igenkänning och identifiering samt utrustning för integrering av sådana sensorer utgöra krigsmateriel och föras till kategorin övrig krigsmateriel. För militärt bruk utformad materiel kännetecknas inom detta område härvid bl.a. av att den är skyddad mot avsevärd elektromagnetisk störning eller att särskilda åtgärder vidtagits för att minska risken för upptäckt av den emitterade elektromagnetiska strålningen.

Inom fordonsområdet skiljer sig inte EG-ländernas definition nämnvärt från den nuvarande svenska. Tillämpningen synes dock i synnerhet på senare tid ha blivit striktare. För svenskt vidkommande bör detta enligt min uppfattning innebära att en klarare produktdefinition på fordonsområdet bör eftersträvas som grund för klassificeringen. Enligt min bedömning bör produktgruppen beskrivas som för militärt bruk utformade eller modifierade fordon, varvid med modifierad menas att en strukturell, mekanisk eller elektrisk ändring skett som inneburit att åtminstone en militär komponent tillförts.

Andra områden inom vilka en vidgning av krigsmaterielbegreppet bör övervägas är:

- utrustning för försvar mot biologiska och kemiska stridsmedel och för upptäckt och identifiering av sådana stridsmedel. Härefter inbegrips bl.a. varnings- och identifieringsutrustningar och motmedel mot nervgaser;
- kemiska produkter inom krut-, sprängämnes- och det pyrotekniska området vilka har militär användning eller utgör väsentliga halvfabrikat för tillverkning av militära produkter inom området;

- viss ubåtsutrustning, bl.a. ubåtsmotorer särskilt utformade för militärt bruk samt
- viss övrig elektronisk utrustning utformad för militärt bruk, bl.a. störutrustning inom radioområdet, och viss kryptoutrustning för datorer och signalverksamhet.

I samtliga här uppräknade materielgrupper bör sådan materiel som klassificeras som krigsmateriel hänföras till kategorin övrig krigsmateriel.

Utformningen av den slutliga förteckningen bör beslutas av regeringen. En sådan förteckning kan komma att ytterligare anpassas t.ex. till EG:s normer, om gemensamma sådana skulle beslutas.

Med de föreslagna nya klassificeringsreglerna kommer vissa produkter, som hittills ej varit klassificerade som krigsmateriel, att i framtiden kräva utförelsetillstånd. Jag anser att regeringen vid sin handläggning av ärenden rörande tillstånd till utförelse av krigsmateriel och annan utlandssamverkan därvid bör ta hänsyn till de affärskontrakt som kan ha ingåtts före de nya klassificeringsreglerna och att, där så är skäligt, tillstånd övergångsvis beviljas till fortsatt utförelse enligt gällande kontrakt, även om utförelse av ny materiel till vederbörande mottagarland i övrigt inte kommer i fråga enligt de utrikespolitiska riktlinjerna. Jag förutser samtidigt att sådana övergångsvisa hänsyn kommer att aktualiseras endast i begränsad omfattning.

5 Den svenska krigsmaterielindustrin och behovet av utlandssamverkan

Min bedömning: En inhemsk försvarsindustri utgör en väsentlig tillgång i den svenska säkerhetspolitiken. För att kunna upprätthålla för det svenska försvarsbehovet nödvändig kompetens bör möjlighet finnas till utlandssamverkan inom ramen för en försvars-, utrikes- och säkerhetspolitisk helhetssyn.

Den pågående struktureringen av svensk försvarsindustri måste äga rum på samma villkor som inom andra branscher. Administrativa åtgärder, t.ex. omställningsfonder, bör avvisas.

KMU konstaterar att riksdagen bedömt att en livskraftig försvarsindustri är nödvändig för att fullfölja den svenska försvars- och säkerhetspolitiken, men att vi, i enlighet med våra strävanden att främja en fredlig utveckling i vår omvärld, skall eftersträva en restriktiv vapenexportpolitik. Utredningen gör bedömningen att internationell samverkan är nödvändig för att försvarsindustrins livskraft skall kunna vidmakthållas men anser att sådan samverkan inte bör få leda till utveckling och tillverkning enbart inriktad på utländska marknader. Det svenska försvarets utvecklingsuppdrag och seriebeställningar bör enligt KMU utgöra en regulator för verksamhetens storlek. Varken en begränsning av exportmarknaden, t.ex. till de nordiska länderna och de neutrala staterna i Europa, eller av exporten av vissa kategorier krigsmateriel, är realiserbara lösningar. KMU konstaterar att så länge den tradi-

tionella inriktningen av försvars- och utrikespolitiken består, är den nuvarande avvägningen mellan skälen för och emot vapenexport rimlig och ändamålsenlig. Därför bör enligt utredningen mer omfattande ytterligare restriktioner för försvarsindustrins utlandssamverkan övervägas endast om kravet på upprätthållandet av en livskraftig inhemsk sådan industri ändras i grunden. Utredningen understryker att staten, som enda inhemsk köpare och som tillståndsgivare när det gäller viss utlandssamverkan har ett särskilt ansvar för utvecklingen inom försvarsindustrin, bl.a. vad avser sysselsättningen.

Utredningen konstaterar att den svenska vapenexporten av konkurrensskäl kommer att minska med undantag för tekniskt avancerad materiel, och att en sådan utveckling innebär ökade kostnader och behov av utländsk teknik. Man förutser därför att vapenexporten får ett ökat inslag av internationellt samarbete och annat kunskapsutbyte.

Jämsides med krigsmaterielexportutredningen utarbetades, som inledningsvis angetts, på särskilt uppdrag två rapporter, "Företagsekonomiska effekter av svensk vapenexport" av professor Peter Jennergren samt "Samhällsekonomiska synpunkter på svensk vapenexport" av professor Lennart Hjalmarsson. Rapporterna redovisas i KMU:s betänkande.

I rapporten "Företagsekonomiska effekter av svensk vapenexport" diskuteras dels bidragseffekten, dels priseteffekten. Det konstateras att om man önskar upprätthålla en nationell försvarsindustri måste denna vara större än vad som kan beläggas med beställningar enbart från det svenska försvaret. Rapporten visar att det bidrag krigsmaterielexporten ger för att täcka kostnaderna för industrins upprätthållande är mycket stort, och att det inte vore möjligt att bibehålla industrin genom bidrag i denna storleksordning i stället för export. Detta skulle medföra en "drift i malpåse" och på lång sikt en avveckling av viktiga kompetenser.

I rapporten diskuteras också om civil produktion inom försvarsindustrin skulle kunna vara ett alternativ till försvarsmaterielexport. Slutsatsen är att civil produktion bara kan utgöra ett marginellt alternativ till export.

Effekten på det svenska försvarets upphandlingskostnader om vapenexporten minskar eller upphör är enligt rapporten svårbedömd. Denna priseteffekt konstateras vara principiellt mindre viktig än bidragseffekten.

Rapporten "Samhällsekonomiska synpunkter på svensk vapenexport" visar att skillnaden mellan företagsekonomiska och samhällsekonomiska kostnader för begränsningar i vapenexporten är mycket svår att uppskatta numeriskt men att den sannolikt är liten. Det framhålls att den omställning av produktionen som blir följden av ett exportförbud kan leda till höga kostnader i form av regional- och industripolitiska åtgärder.

Beträffande de försvarsekonomiska kostnaderna av ett exportförbud konstateras i rapporten att det inte låter sig avgöra i vilken grad försvarets utveckling och ekonomi kommer att påverkas av variationer i storleken på den svenska vapenexporten och vapenproduktionen. Det existerar inget enkelt samband mellan försvarets ekonomi och den svenska vapenproduktionens ekonomi. I rapporten skisseras två scenarier i ett läge där huvuddelen av svensk vapenindustri har lagts ner. I det ena, där försvaret kan upphandla i fri internationell konkurrens, kan de försvarsekonomiska effekterna bli po-

sitiva och därmed uppväga andra negativa effekter. I det andra, där den kvarvarande vapenindustrin skall subventioneras via försvarsanslagen, blir effekterna för försvarets ekonomi negativa.

Frågan om omställning av försvarsindustrin till civil produktion har under det senaste årtiondet behandlats i flera utredningar och rapporter. I detta sammanhang har KMU enligt sina direktiv bl.a. behandlat rapporten "En politik för nedrustning och utveckling" (Ds 1988:19). Där framlades förslag till åtgärder för bl.a. en omställning från militär till civil produktion som förberedelse till ett beslut om begränsning av krigsmaterielexporten, med målet att skapa en alternativ civil produktion som kan tillgripas när försvarsbeställningarna inte är tillräckliga.

KMU har ingående behandlat frågeställningarna i rapporten och tagit ställning till dess viktigare förslag. Förslaget att företag inom försvarsindustrin skulle tvingas avsätta medel till en strukturomvandlingsfond avvisas av KMU, som hävdar att en strukturomvandling inom denna industrisektor bör bedrivas på samma sätt som för annan svensk industri. KMU påpekar att företagen här själva har ett ansvar och goda möjligheter att i tid bedöma marknadsförutsättningarna.

KMU ställer sig tveksam till förslag om att med statliga bidrag stödja en alternativ civil/militär produktion och pekar på att industriell verksamhet måste bedrivas kontinuerligt, att det tar tid att etablera sig på en marknad, samt att förutsättningarna för att vara kvar där är kontinuerlig produktutveckling, marknadsbearbetning och produktion. Detta innebär enligt KMU att den civila produktionen därför normalt inte ens planenligt kan överges för att tillverka krigsmateriel och sedan återupptas.

KMU kommer till slutsatsen att anpassningar i försvarsindustrin – vare sig de beror på teknisk utveckling eller förändringar när det gäller svensk upphandling, internationella marknads- och konkurrensförhållanden eller svensk exportreglering – inte kan betraktas annorlunda än motsvarande situation i andra branscher. Utredningen ställer sig därför inte bakom tanken på att få till stånd en omställning av försvarsindustrin på administrativ väg genom t.ex. omställningsfonder.

I den reservation av Gunnel Jonäng som har fogats vid betänkandet anför hon, mot bakgrund av att hon anser att staten har ett särskilt ansvar för de anställda inom försvarsindustrin, att samhället tillsammans med berörda företag bör utarbeta konkreta handlingsalternativ och skapa instrument för en stegvis genomförd omställning. Reservanten föreslår även att omställningsfonder inrättas som stöd för de företag och orter, där exporten har stor betydelse, genom att viss procent av värdet av företagets krigsmaterielexport avsätts för detta ändamål. Statens ansvar skall, enligt reservantens förslag, manifesteras genom ett kraftigt budgetanslag till dessa fonder.

Remissinstanserna: Till utredningens uppfattning att upprätthållandet av en livskraftig svensk försvarsindustri förutsätter olika former av utlandssamverkan, inkl. export, ansluter sig ett stort antal remissinstanser. *FOA*, *Af-färsverket FFV* och ett antal *länsstyrelser* delar således denna uppfattning liksom *ÖB*, som pekar på försvarsindustrins betydelse för den svenska säkerhetspolitiken. *ÖCB* betonar försvarsindustrins betydelse även för den civila beredskapen och *FMV* hävdar att pågående omstrukturering och den ökade

komplexiteten hos moderna försvarssystem ökar behovet av utlandssamverkan. Även *Industriförbundet*, *Försvarsindustriföreningen*, *Statsanställdas förbund* och *KK* betonar behovet av utlandssamverkan.

Andra remissinstanser intar en mer kritisk hållning. *Forskningspolitiska institutionen vid Universitetet i Lund* anser bl.a. inte att argumenteringen kring det säkerhetspolitiska behovet av export är övertygande. *SSKF* och *SSU* hävdar att utredningen inte följt det mer restriktiva synsätt som angetts i direktiven, utan att betänkandet snarast andas en vilja till ökad export. *SSU* anser att utredningens förslag i detta avseende kommer att få en internationalisering av den svenska försvarsindustrin som oönskad effekt. *SSU* anser därför inte att utredningen kan ligga till grund för ett ställningstagande rörande inriktningen av den svenska vapenexporten. *FPK* och *IKFF* anser att den svenska krigsmaterielexporten bör minska och på sikt upphöra. *IKFF* och *Kristna freds rörelsen* anser, i motsats till utredningen, att krigsmaterielexporten skadar Sveriges trovärdighet inom nedrustningsarbetet.

Vad avser omställning till civil produktion ansluter sig *Affärsverket FFV* och *FOA* till utredningens synpunkter. Flera *länsstyrelser* liksom *Statsanställdas förbund* betonar statens särskilda ansvar för de anställda inom försvarsindustrin. *CKF*, *FPK*, *SSKF*, *SSU*, *IKFF*, *Kristna freds rörelsen*, *Svenska kyrkans centralstyrelse*, *Sveriges frikyrkoråd* och *Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen* uttalar sig för etablerandet av omställningsfonder och för en omställning av försvarsindustrin. *SSKF* anser inte att utredningen i detta avseende följt sina direktiv och i tillräcklig utsträckning beaktat de förslag som framförts i "En politik för nedrustning och utveckling". Man kräver att 2 % av vapenexportens värde avsätts till fonder för utveckling av civil produktion. *SSU* motsätter sig att staten ger stöd till försvarsmaterieföretagen i händelse av en sviktande vapenmarknad.

Skälen för min bedömning: Sverige har en avancerad krigsmaterielindustri som omfattar flertalet materielområden. Sveriges självförsörjningsgrad med försvarsmateriel har av tradition varit hög.

Försvarsindustrin genomgår för närvarande en period av anpassningar och strukturförändringar. Regeringen har nyligen lagt fram en proposition om totalförsvarets utveckling till och med budgetåret 1996/97 (prop. 1991/92:102). Riksdagen tar i särskild ordning ställning till vad som i propositionen redovisas om bl.a. regeringens syn på försvarsindustrins betydelse för den svenska säkerhetspolitiken.

Mot bakgrund av vad som har anförts i nämnda proposition, och med hänsyn till vad utredningen har kommit fram till i fråga om behovet av export och annan utlandssamverkan på krigsmaterielområdet, liksom vad remissinstanserna anför, vill jag för egen del anföra följande.

En inhemsk försvarsindustri utgör en väsentlig tillgång i den svenska säkerhetspolitiken. En hög egen förmåga att tillgodose det svenska försvarets behov av materiel bidrar till att skapa respekt för Sveriges vilja och förmåga att föra en fast och konsekvent utrikes- och säkerhetspolitik.

Den nya politiska situationen i ett Europa och en omvärld i övrigt som förändras skapar nya möjligheter för deltagande också i utrikes- och säkerhetspolitiskt samarbete med andra europeiska stater. Regeringen har understrukit att Sverige skall föra en politik med klar europeisk identitet.

Samtidigt kommer den svenska säkerhetspolitiken under överskådlig tid att behöva inriktas på att vi på egen hand skall försvara vårt territorium. Vårt defensivt inriktade försvar, liksom det svenska värnpliktssystemet, geografiska och klimatiska förhållanden m.m. ställer särskilda krav på vapensystemen. Vi måste också under kris och krig själva kunna tillverka och underhålla vapen och annan materiel.

Den snabba utvecklingen av modern högteknologi kännetecknas av höga kostnader och minskande skillnader mellan militär och civil teknologi. En stark kompetens på det högteknologiska området måste tillmätas stor säkerhetspolitisk betydelse. Sverige är för sin teknologiförsörjning på många områden emellertid hänvisat till olika former av internationellt samarbete. Detta gäller inte minst på det försvarsteknologiska området. Sverige har enligt regeringens bedömning ett starkt säkerhetspolitiskt behov av att i ökad utsträckning delta i det internationella forsknings- och utvecklingssamarbete som härvid pågår, inte minst mellan länderna i EG. Här bör också erinras om vårt betydande samarbete på teknologiområdet med Förenta Staterna.

En förutsättning för deltagande i internationellt samarbete torde vara att varje part förmår tillföra kompetens som bedöms som viktig för samarbetet som helhet. Den svenska försvarsindustrin måste därför ges förutsättningar att kunna upprätthålla en så hög kompetens att den är intressant som samarbetspartner.

Det föreligger dock enligt min mening inte skäl för svensk försvarsindustriell utlandssamverkan med mindre denna tillgodose väsentliga svenska försvars- och säkerhetspolitiska mål och behov. Det ligger inte inom mitt ansvarsområde inom regeringen att ange de kompetenser och produktionsresurser som på sikt bör finnas inom landet. Riksdagen tar i särskild ordning ställning till de förslag i detta hänseende som regeringen har lagt fram (prop. 1991/92:102). Jag vill i detta sammanhang dock understryka, att den svenska krigsmaterielindustrins tillverkning och utveckling, antingen den sker på egen hand eller i samverkan med utlandet, skall främja den tekniska kompetens och kapacitet som kan nyttiggöras för vår egen försvarsförmåga.

Flera tidigare utredningar på försvarsmaterielområdet har, i likhet med vad som kommer till uttryck i nu föreliggande betänkande, pekat på sambandet mellan försvarsindustrins förmåga att tillgodose det svenska försvarets behov av materiel och industrins möjligheter att kunna exportera. Endast härigenom kan kompetens och kapacitet att inom landet utveckla och tillverka materiel för det svenska försvaret säkerställas. Jag finner inte skäl att göra någon annan bedömning. Export av krigsmateriel och annan utlandssamverkan bör kunna ske i den omfattning som är betingad av våra försvars- och säkerhetspolitiska mål och behov och inom ramen för Sveriges allmänna utrikespolitiska principer. Jag kommer senare (avsnitt 6) att närmare redovisa min bedömning av de riktlinjer som bör iakttas.

Det kan konstateras att KMU, som därvid har beaktat de särskilda ekonomirapporterna, har avvisat åtgärder för att via förtida statliga åtgärder förbereda en omställning av försvarsindustrin. KMU anser, med ett betonde av statens särskilda ansvar för denna industrigen, att försvarsindustrin vid behov skall strukturrationaliseras efter samma principer som annan svensk industri.

Jag delar den uppfattning som utredningen gett uttryck för. Som framgår av bl.a. regeringens proposition om försvarets framtida inriktning, som tidigare har nämnts, pågår för närvarande en omfattande strukturering av den svenska försvarsindustrin. Den anpassning som kommer att bli nödvändig – till följd av teknisk utveckling, förändringar när det gäller svensk upphandling, internationella marknadsförhållanden eller regleringen av denna industris utlandssamverkan – sker på samma villkor som inom andra branscher. Även med beaktande av att staten har ett särskilt ansvar för denna industrigren måste åtgärder för att på administrativ väg, genom t.ex. omställningsfonder, styra denna strukturering avvisas.

6 Riktlinjer för krigsmaterielexport och annan utlandssamverkan

Min bedömning: Tillstånd till utförelse av krigsmateriel, eller till annan samverkan med någon i utlandet avseende krigsmateriel, bör medges endast om sådan utförelse eller samverkan

1. bedöms erforderlig för att tillgodose det svenska försvarets behov av materiel eller kunnande eller i övrigt är säkerhetspolitiskt önskvärd, samt

2. inte står i strid med principerna och målen för Sveriges utrikespolitik.

Vid prövningen av ett tillståndsärende ankommer det på regeringen att göra en totalbedömning av alla för ärendet betydelsefulla omständigheter med utgångspunkt från de nyss angivna grundläggande principerna.

Utrikespolitiska hinder föreligger inte i fråga om samverkan med eller export till de nordiska länderna, de traditionellt neutrala länderna i Europa och länderna inom den Europeiska Gemenskapen. Samverkan med dessa länder får i princip anses stå i överensstämmelse med Sveriges säkerhetspolitik.

Tillstånd får endast avse stat, statlig myndighet eller av staten auktoriserad mottagare; vidare bör vid utförelse av materiel ett slutanvändarintyg eller ett intyg om egen tillverkning (bearbetningsintyg) föreligga. En stat som trots åtagande gentemot den svenska regeringen har tillåtit eller underlåtit att förhindra vidareexport av svensk krigsmateriel skall i princip inte komma i fråga som mottagare av sådan materiel från Sverige så länge omständigheterna kvarstår.

Tillstånd till utförelse eller annan utlandssamverkan enligt krigsmaterielagen skall inte beviljas om det skulle strida mot internationell överenskommelse som Sverige har biträtt, mot beslut av FN:s säkerhetsråd eller mot folkrättsliga regler om export från neutral stat under krig (ovillkorliga hinder).

Tillstånd till utförsel av krigsmateriel, eller annan utlandssamverkan som avser krigsmateriel, bör inte lämnas om det avser stat där omfattande och grova kränkningar av mänskliga rättigheter förekommer.

Tillstånd till utförsel av krigsmateriel för strid, eller till annan utlandssamverkan som avser krigsmateriel för strid eller övrig krigsmateriel, bör inte beviljas om det avser stat som befinner sig i väpnad konflikt med annan stat, oavsett om krigsförklaring har avgetts eller ej, stat som är invecklad i internationell konflikt som kan befaras leda till väpnad konflikt eller stat som har inre väpnade oroligheter.

Tillstånd bör ges till utförsel av materiel som klassificerats som övrig krigsmateriel, förutsatt att mottagarlandet inte befinner sig i väpnad konflikt med annan stat eller har inre väpnade oroligheter, eller det i landet förekommer omfattande och grova kränkningar av mänskliga rättigheter och om inte ovillkorligt hinder möter.

Ett meddelat tillstånd till utförsel bör återkallas, förutom vid ovillkorliga exporthinder, om den mottagande staten kommer i väpnad konflikt med annan stat eller får inre väpnade oroligheter. Undantagsvis bör, i de två senare fallen, återkallande av tillstånd kunna underlåtas om det är förenligt med de folkrättsliga reglerna och med principerna och målen för Sveriges utrikespolitik.

Tillstånd bör ges till utförsel av reservdelar till tidigare, med vederbörligt tillstånd exporterad krigsmateriel, om inte ovillkorligt hinder möter. Detsamma bör gälla andra leveranser, t.ex. av ammunition, som har samband med tidigare utförsel eller där det annars vore oskäligt att inte ge tillstånd.

Vad särskilt angår avtal med utländsk part om gemensam utveckling eller tillverkning av krigsmateriel skall tillståndsbedömningen utgå från de angivna grundläggande kriterierna. Utförsel till samarbetslandet, som följer av avtalet, bör medges om inte ovillkorligt hinder uppstår. Om ett samarbetsavtal med utländsk part förutsätter export från samarbetslandet till tredje land bör fråga om sådan export, i den mån slutprodukten i fråga har en övervägande svensk identitet, bedömas i enlighet med riktlinjerna för sådan export från Sverige.

Beträffande materiel som har övervägande utländsk identitet bör export från samarbetslandet till tredje land medges inom ramen för samarbetslandets exportregler. Föreligger ett starkt svenskt försvarspolitiskt intresse av att samarbetet kommer till stånd, och det är en förutsättning från samarbetspartnerns sida att viss utförsel får ske från samarbetslandet kan efter omständigheterna export till tredje land även i övrigt medges inom ramen för samarbetslandets exportregler.

När det gäller mer omfattande och för Sverige viktigare utlandssamverkan på krigsmaterielområdet bör en regeringsöverenskommelse träffas mellan Sverige och samverkanslandet. Innan överenskommelser av detta slag ingås, bör utrikesnämnden höras.

budet mot krigsmaterielexport skulle bibehållas och att de hittillsvarande riktlinjerna skulle ersättas med två allmänna kriterier, vilka båda måste vara uppfyllda för att undantag från exportförbudet skall kunna medges. Till skillnad från riktlinjerna borde dessa kriterier enligt medborgarkommissionens uppfattning intas i lag.

Medborgarkommissionens förslag till kriterier var att export av krigsmateriel bör kunna tillåtas förutsatt att

- 1) den bedöms nödvändig för att trygga en erforderlig försörjning med materiel till det svenska försvaret,
- 2) den är förenlig med principerna och målen för svensk utrikespolitik.

KMU, som i denna fråga har tagit upp medborgarkommissionens förslag till behandling, föreslår två grundläggande kriterier, som till sitt sakinnehåll överensstämmer med medborgarkommissionens förslag (se betänkandet SOU 1989:102 s. 153). KMU anser dock inte – till skillnad från medborgarkommissionen – att dessa kan ersätta de hittillsvarande riktlinjerna, även om kriterierna i fråga återger två element som bör vara grundläggande i den svenska krigsmaterielexportpolitiken. KMU kommer till slutsatsen att ett principiellt förbud, kompletterat med riktlinjer för tillståndsprövningen, bör bibehållas. KMU påpekar i detta sammanhang att regeringens politiska ansvar är av mer avgörande betydelse än ett juridiskt ansvar och att det bör vara en strävan att göra det politiska ansvaret tydligare. Enligt KMU bör förutsättningarna för undantag från lagens förbud om utförsel mot denna bakgrund inte lagfästas. I den till betänkandet fogade reservationen av Gunnel Jonäng anför hon att de två övergripande kriterierna bör tas in i utförsel-lagen. Reservanten finner att dessa därigenom bl.a. ges ökad tyngd, och hänvisar vidare till vad Europarådets parlamentariska församling uttalat beträffande kriterier för vapenexport (se betänkandet ss.170-171).

KMU finner vidare anledning att se över riktlinjerna och på vissa punkter omformulera och precisera dessa. Utredningens förslag till riktlinjer innehåller bl.a. en strängare bedömning av stater där mänskliga rättigheter kränks.

Utredningens förslag överensstämmer i sina huvuddrag med min bedömning. Utredningen har tagit upp frågan om indelning av krigsmaterielen i två kategorier men i övrigt huvudsakligen utgått från det gällande krigsmaterielbegreppet. Utredningen har dock anfört att i fråga om viss materiel utan förstörelsebringande egenskaper torde det utrikespolitiska huvudkriteriet ha mindre tyngd.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har tillstyrkt KMU:s förslag till nya samlade riktlinjer för regeringens tillståndsgivning eller lämnat detta utan erinran. Några remissinstanser, bl.a. *RRV*, har dock framhållit att de föreslagna huvudkriterierna kan vara svåra att tillämpa, om de inte preciseras. Några remissinstanser, bl.a. *FMV*, *Kungl. krigsvetenskapsakademien* och *försvarsindustrieföreningen* anser att det första av de av KMU föreslagna huvudkriterierna – bedöms nödvändigt för att tillgodose det svenska försvarets behov av materiel eller kunnande eller i övrigt är säkerhetspolitiskt önskvärd – är för snävt formulerat. Dessa remissinstanser framför att det svenska försvarets behov måste bedömas på lång sikt.

SSKF anser att utredningens föreslagna huvudkriterier inte kan godtas ef-

tersom de är otydliga. Även *Svenska kyrkans centralstyrelse* finner formuleringen av riktlinjerna oprecis. Liksom *Kristna fredsörelsen* yrkar styrelsen på en regel om att svensk vapenexport endast bör ske till demokratiska stater vars militärmakt inte befinner sig utanför det egna landets gränser, med vissa undantag.

Remissinstanserna har huvudsakligen ställt sig bakom utredningens förslag att inte införa riktlinjerna i lagen.

Centerns kvinnoförbund har dock anfört att lagen bör förses med kravet att dispenser från förbud mot utförelse m.m. inte får stå i strid med principerna och målen för svensk utrikespolitik. Även *åklagarmyndigheten i Göteborg* har uttalat att en lagfästning kunde minska risken för oklarheter (se vidare remissammanställningen, bilaga 1d, avsnitt 4).

Folkkräftsdelegationen har anfört att betänkandets analys av de folkrättsliga aspekterna är bristfällig. Delegationen pekar framför allt på frågan om de folkrättsliga krav som ställs på en neutral stats vapenexport i krig liksom på konsekvenserna av FN-stadgans folkrättsliga regler. Delegationen utgår från att regeringen under propositionsarbetet kommer att närmare behandla de frågeställningar som är relevanta i ett folkrättsligt perspektiv.

Av de remissinstanser som yttrat sig i fråga om den del av utredningens förslag till nya riktlinjer som avser följdleveranser och reservdelar menar *Svenska freds- och skiljedomsföreningen* att hela detta stycke skall utgå. Föreningen ser detta som en mycket allvarlig liberalisering av den svenska vapenexportpolitiken. Inte heller *SSKF* och *SSU* säger sig kunna acceptera utredningens förslag vad avser följdleveranser. *SSU* ifrågasätter förenligheten med Haag-konventionens neutralitetsbestämmelser. *FFV* anser å andra sidan att även vissa underhållstjänster bör jämföras med följdleveranser.

Av de remissinstanser som yttrat sig över frågan om utredningens förslag till riktlinjer för bedömningen av avtal om gemensam utveckling och tillverkning framhåller *FFV* att om den svenska regeringen har synpunkter på samarbetslandets val av mottagarländer för vidareexport av gemensamt utvecklad/tillverkad krigsmateriel bör en regeringsöverenskommelse träffas härom. *FFV* förutsätter att hänsyn tas till inblandade parternas nationella lagstiftning. *Försvarsindustriföreningen* påpekar vikten av en samlad bedömning i varje enskilt fall. *Länsstyrelsen i Kalmar län* framhåller att det vore av värde att göra en distinktion mellan olika avtalstyper. Här åsyftas skillnaden mellan samarbete som innebär gemensam nyutveckling och sådant samarbete som avser redan framtaget svenskt systemkunnande. Några remissinstanser, däribland *Sveriges kristna socialdemokraters förbund (SKSF)* m.fl., vänder sig emot att samarbetsprojekt skall kunna leda till tredjelandsexport som inte överensstämmer med de svenska exportreglerna (se remissammanställningen, bilaga 1d, avsnitt 6). *SSU* framhåller att det bör vara ett absolut krav att vidareexport regleras i avtal mellan samarbetslandet och Sverige, och att den svenska utgångspunkten skall vara att de svenska riktlinjerna för vapenexport skall gälla. *Folkpartiets kvinnoförbund (FPK)* anser att samarbetsavtal bör överensstämma med de svenska utförelseriktlinjerna i dessa fall av utlandssamarbete. *FPK* säger sig vidare inte kunna acceptera att samarbetsavtal skall kunna komma till stånd primärt för att garantera leveranssäkerhet även i händelse av att samarbetslandet råkar i krig. I detta

sammanhang åberopas de åtaganden som gjorts i regeringsöverenskommelsen med Indien om fälthaubitsar.

Riksåklagaren har liksom *regionåklagarmyndigheten i Karlstad* anfört att ett åläggande bör övervägas för berörda svenska företag att underrätta regeringen i fall man misstänker att motparten inte följer samarbetsavtalets förpliktelser.

Skälen för min bedömning: De element i Sveriges utrikespolitik som av tradition ligger bakom det principiella förbudet mot vapenexport, nämligen en önskan att stå utanför andra länders konflikter, liksom arbetet för rustningskontroll, äger alltså full giltighet. Häremot står de säkerhets- och försvarspolitiska hänsyn som, i enlighet med vad jag tidigare har anfört i avsnitt 5, enligt min bedömning gör utlandssamverkan nödvändig.

Frågan om riktlinjer för prövningen av ärenden om krigsmaterielexport och övrig utlandssamverkan är grundläggande för statsmakternas befattning med dessa frågor. Jag har tidigare (i avsnitt 3) redogjort för huvuddragen i de i dag tillämpade riktlinjerna för regeringens prövning av ansökningar om undantag från förbudet mot export av krigsmateriel. Riktlinjernas innehåll är i sina huvuddrag detsamma som då de formulerades år 1971 och grundar sig på principer som etablerats långt tidigare. Min uppfattning, som också delas av såväl medborgarkommissionen som KMU, är att riktlinjerna inte helt motsvarar dagens krav. Innebörden av riktlinjerna har heller inte i alla delar klargjorts med erforderlig tydlighet. Det finns därför, enligt min uppfattning, anledning att i samband med att jag nu lägger fram förslag till en ny lag om krigsmateriel göra en översyn av riktlinjernas innehåll och närmare förtydliga vad de i praktiken bör innebära för regeringens beslut i dessa frågor.

Jag vill framhålla att det enligt min mening är av största vikt att regeringens politiska ansvar för de enskilda beslut som fattas står klart. Det är inte möjligt att i lag föra in alla de kriterier som skall vägas in i en totalbedömning inför ett beslut om undantag från förbud mot utförsel eller annan samverkan med någon utlandet.

Jag vill erinra om att KMU har konstaterat att det på grund av stadgandet i 11 kap. 8 § regeringsformen (RF) inte är förenligt med vår grundlag att riksdagen fullgör den förvaltningsuppgift som det innebär att besluta om utförseltillstånd. Med hänsyn till att avgörandena berör utrikes- och försvarspolitiska frågor kan inte heller annan ordning än den nuvarande komma i fråga, dvs. att regeringen skall fatta besluten. Det bör i detta sammanhang också erinras om föreskriften i regeringsformen att regeringen i utrikesärenden av större vikt före avgörandet skall överlägga med utrikesnämnden, om det kan ske (10 kap. 6 § RF), samt om den rådgivande nämnden i krigsmaterielexportfrågor. Jag återkommer till frågan om den rådgivande nämndens arbetsformer i avsnitt 23.

Det är samtidigt min bedömning att det finns mycket starka skäl, såväl inrikes- som utrikespolitiska, för att de allmänna, principiella övervägandena för att ge dispenser från förbuden skall vara klarlagda så långt det går. Dessa skall inte bara tjäna som ledning för regeringens beslut utan även rikta sig till bedömare inom och utom landet. Jag ser därutöver en betydande styrka i att dessa grundläggande kriterier har bredast möjliga parlamenta-

riska förankring. Tillsammans med de förslag till bestämmelser som jag nu lägger fram, finner jag det därför naturligt att inför riksdagen i samlad form redovisa min syn på dessa riktlinjer.

Riktlinjerna bör tillämpas vid bedömningen av sådana frågor som hänför sig till vad som enligt KMU samlat betecknats som försvarsindustriell utlandssamverkan. Detta innefattar export, upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrättigheter liksom samarbete avseende gemensam utveckling och produktion av materiel. Riktlinjerna bör också tillämpas vid bedömningen av frågor om tillstånd till militärt inriktad utbildning och i fråga om tillhandahållande som riktar sig mot utlandet.

Jag anser, i likhet med KMU, att det finns skäl att förse riktlinjerna med två övergripande kriterier för när undantag från de generella förbudet kan medges:

dels att utlandssamverkan är erforderlig för att tillgodose det svenska försvarets behov av materiel eller kunnande eller i övrigt är säkerhetspolitiskt önskvärd,

dels att samverkan inte står i strid med principerna och målen för Sveriges utrikespolitik.

Som jag tidigare har framhållit under avsnitt 5 utgör en inhemsk försvarsindustri en väsentlig tillgång i den svenska säkerhetspolitiken. För att kunna upprätthålla för det svenska försvarsbehovet nödvändig kompetens bör möjlighet finnas till utlandssamverkan inom ramen för en försvars-, utrikes- och säkerhetspolitisk helhetssyn. Den ena övergripande principen när det gäller att inom ramen för regeringens dispensbefogenhet ta ställning till om sådan verksamhet kan medges bör därför vara att den kan anses erforderlig för att trygga det svenska försvarets behov av materiel eller kunnande.

Såväl lång- som kortsiktiga bedömningar bör göras. Frågan om utlandssamverkan bedöms nödvändig för att en livskraftig inhemsk försvarsindustri skall kunna bevaras och utvecklas är till stor del av långsiktig karaktär. Som jag anfört i avsnitt 5 är industrins kompetens och kapacitet beroende av att export, samarbete och annan utlandssamverkan kan komma till stånd. Vidare är det en ekonomisk förutsättning för betydande delar av industrin att den genom utlandssamverkan får möjligheter till en mer kontinuerlig beläggning. I sammanhanget vill jag erinra om vikten av att försvarsmaktens försörjning vid kris och krig säkras. Detta motiv har avgörande betydelse främst för kapaciteten när det gäller vissa materielslag, t.ex. ammunition, liksom för olika slags underhållsarbeten och kunnande i detta sammanhang.

En faktor som enligt min mening också bör tillmätas betydelse är om export eller annan samverkan fordras för att i vid mening trygga import av materiel eller kunnande som den svenska försvarsmakten behöver. En sådan bedömning får inte ske på alltför kortsiktig grund. Jag vill i detta sammanhang gärna ta fasta på de remissynpunkter som har framkommit, och understrika vikten av att regeringens bedömningar, som bör ske i samråd med försvarets myndigheter, ges en tillräcklig långsiktighet.

I vissa fall framstår, till följd av klara prioriteringar i försvarsbeslut eller på annat sätt, skälen för att på grund av det svenska försvarets behov av materiel eller kunnande tillstyrka export eller utlandssamverkan som självklara. I andra fall kan bedömningarna vara betydligt svårare. Det kan, för

vissa materielslag eller inom ett särskilt teknikområde, förekomma situationer där begränsningar av utlandssamverkan avsevärt skulle försvåra möjligheterna att på längre sikt upprätthålla en för Sveriges försvarsbehov erforderlig tillverkning eller kompetens i den egna krigsmaterielindustrin. Till detta kommer allmänna säkerhetspolitiska överväganden. Att export eller annan utlandssamverkan kommer till stånd kan i sin tur i vissa fall påverka möjligheterna att göra utländsk kvalificerad försvarsteknologi tillgänglig för svenska försvaret. I sådana situationer kan, som ett led i försörjningen av det svenska försvaret, särskild tyngdpunkt behöva läggas vid det första huvudkriteriet.

Om således regeringen för att bevara en livskraftig inhemsk försvarsindustri eller för att trygga försvarets försörjning med materiel eller kunnande bedömer att undantag bör medges från de principiella förbuden, måste detta vägas mot det andra villkoret. Ett tillstånd till utförelse eller annan utlandssamverkan får inte stå i strid med principerna och målen för Sveriges utrikespolitik. Framst gäller, liksom tidigare, att utlandssamverkan inte bör äventyra att Sverige hålls utanför andra länders konflikter.

Vid den sammanvägning av försvarspolitiska och utrikespolitiska hänsyn som skall ske inom ramen för en säkerhetspolitisk helhetssyn bör Sveriges historiskt betingade nära och långvariga relationer till länderna i Norden samt till de av tradition neutrala länderna i Europa beaktas. Därtill kommer Sveriges avsikt att fullt ut delta i det europeiska integrationsarbetet, vilket kommit till uttryck i den svenska ansökan den 1 juli 1991 om medlemskap i EG. Utlandssamverkan på krigsmaterielområdet med dessa länder, dvs. våra nordiska grannländer, Österrike, Schweiz samt länderna inom EG, bör därför i princip anses stå i överensstämmelse med Sveriges säkerhetspolitik.

Flera skäl talar för att svensk utlandssamverkan på krigsmaterielens område på sikt kommer att ändra karaktär. En sannolik utveckling, som redan kan skönjas, är att merparten av utlandssamverkan kommer att koncentreras till ett mindre antal högt industrialiserade länder, samt att den efter hand kan komma att kännetecknas av minskad direkt export och mer inriktas på olika samarbetsformer.

Det är i det nyss nämnda perspektivet enligt min mening av särskild vikt att betona betydelsen av den utrikespolitiska bedömningen när det gäller samverkan med ett land med vilket sådan samverkan inte tidigare har ägt rum, eller på lång tid inte har förekommit, och landet i fråga ligger utanför den krets av länder som jag nyss har beskrivit. Detta anknyter till den sedan länge tillämpade övergripande principen om särskild restriktivitet i bedömningarna i fråga om nya länder. Det kan ofta finnas skäl att ta upp ett sådant ärende i utrikesnämnden. Det bör också kunna komma i fråga att, till klargörande av olika förutsättningar, ställa som villkor att en mellanstatlig överenskommelse träffas mellan länderna. Jag återkommer senare till denna fråga.

Jag vill i detta sammanhang framhålla att långvariga relationer på krigsmaterielområdet med ett land inte i sig självt regelmässigt bör anses medföra att det utrikespolitiska kriteriet är uppfyllt. Förutsättningarna för samverkan kan ändras över tiden. Ett givet land kan komma i fråga som mottagare av viss materiel från Sverige, medan andra materielslag bör undantas. Det bör

understrykas att regeringens tillämpning av riktlinjerna sker vid det bedömningstillfälle då utförelsen är aktuell.

Jag vill här i korthet beröra frågan om regeringen bör upprätta och publicera förteckningar över länder till vilka export kan medges eller med vilka samverkan på krigsmaterielområdet är möjlig. Frågan har rests i KMU:s betänkande och i Gunnel Jonängs reservation till detta. KMU avvisar en sådan länderlista, medan reservanten anför att en sådan lista bl.a. skulle tjäna till ledning för företagets agerande och minska risken för att ett företag igångsätter marknadsföring i ett land, till vilket utförelsetillstånd eller motsvarande senare inte skulle beviljas. Jag delar reservantens uppfattning, att sådana situationer i möjligaste mån bör undvikas. Jag anser emellertid att de regler för företagets marknadsföring, som bl.a. innebär en redovisning till regeringen av sådana aktiviteter, som återfinns i den nuvarande utförelselagen och som jag kommer att föreslå ingå även i den nya lagen om krigsmateriel, är tillräckliga. Jag bedömer, i likhet med KMU, att en länderförteckning snarare riskerar att föregripa regeringens politiska ansvar för de enskilda beslut den har att fatta. Jag har därför inte för avsikt att föreslå att någon sådan förteckning upprättas.

I detta sammanhang vill jag föra fram frågan om materielens tekniska karaktär. I de rådande riktlinjerna görs en skillnad mellan defensiv och offensiv materiel. Denna skillnad har i praktiken visserligen utgjort en av flera bedömningsgrunder vid beredningen av utförelselärenden, men har inte haft någon avgörande betydelse vid regeringens totalbedömningar. Jag föreslår inte att denna skillnad i sig skall ges någon utökad vikt i dessa bedömningar. Det saknas däremot inte fog att, som ett av flera led i bedömningen av ett enskilt land, väga in materielens art och vilken betydelse den skulle ha på landets s.k. militära potential, dvs. dess rustningsnivå och sammansättning av krigsmateriel. Denna aspekt kan även, som KMU påpekar, ha betydelse som ett komplement till slutanvändaråtaganden när det gäller att förvissa sig om att materielen är avsedd för mottagarlandets egna behov. I vissa fall kan det vara motiverat att även väga in rustningsnivån i regionen.

Därutöver anser jag att det i fråga om sådan materiel, som klassificeras som övrig krigsmateriel enligt de bedömningsgrunder jag tidigare redovisat (avsnitt 4), i vissa fall inte kan sägas stå i strid med principerna och målen för svensk utrikespolitik att exportera materielen i fråga, även om hinder mot export av krigsmateriel avsedd för strid bedöms föreligga. Detta gäller t.ex. viss radio- och telekommunikationsutrustning och annan elektronisk utrustning, fordon som inte är avsedda för stridsinsatser, övningsmateriel, skyddsutrustning och annan materiel utan förstörelsebringande egenskaper. I vissa fall, exempelvis i fråga om skyddsutrustning, kan tvärtom humanitära skäl för att medge export anses överväga.

KMU har som sin mening gett till känna att det andra huvudkriteriet, dvs. den utrikespolitiska bedömningen, i fråga om materiel utan förstörelsebringande egenskaper torde ha mindre tyngd än annars. Det skulle enligt KMU svårtligen kunna anses vara en utrikespolitisk belastning att exportera materiel av en sådan beskaffenhet. Jag delar utredningens bedömning. Enligt min mening kan således de utrikespolitiska skälen mot export inte göras gällande med samma tyngd när det gäller sådan materiel som klassificeras som övrig

krigsmateriel som när det gäller utförsel av krigsmateriel avsedd för strid. Export av övrig krigsmateriel bör därför kunna medges, enligt min mening, om de försvars- och säkerhetspolitiska skälen talar för detta, om mottagarlandet inte befinner sig i väpnad konflikt med annan stat eller har väpnade inre oroligheter, eller omfattande och grova kränkningar av de mänskliga rättigheterna förekommer, och ovillkorligt hinder mot export inte föreligger.

Jag avser att nu övergå till att redovisa min bedömning av hur de riktlinjer bör fastställas som i övrigt skall tjäna som vägledning för regeringen i dess överväganden, i samband med den sammanhållna helhetsbedömning som skall äga rum under beaktande av de övergripande försvars-, utrikes- och säkerhetspolitiska kriterier som jag nyss har redovisat. Jag redogör inledningsvis för min bedömning avseende de ovillkorliga hindren, vilka utgörs av folkrättsliga förpliktelser för Sverige.

Folkrättsdelegationen har i sitt remissvar med anledning av KMU:s betänkande som sin mening anfört, att betänkandets analys av de folkrättsliga aspekterna är bristfällig. Delegationen pekar framför allt på frågan om de neutralitetsrättsliga reglerna liksom på FN-stadgans folkrättsliga regler. Jag har tagit fasta på delegationens synpunkter i denna viktiga fråga. Jag kommer därför i det följande ge en utförlig redovisning av såväl bakgrunden som mina ställningstaganden i frågorna.

Internationella överenskommelser m.m.

Genom att ansluta Sverige till en internationell överenskommelse förpliktar sig regeringen att fullgöra de skyldigheter som följer av överenskommelsen. De begränsningar för svensk utlandssamverkan på krigsmaterielområdet som kan följa av en överenskommelse som Sverige har biträtt iakttagits i praktiken genom att regeringen inte medger undantag från lagens förbud i berörda delar. De ovillkorliga hindren i riktlinjerna utgör således en erinran om att regeringen alltid måste fullgöra sina internationella förpliktelser.

Jag tänker här framför allt på kärnvapenområdet, där Sverige genom sin anslutning till 1968 års icke-spridningsavtal har åtagit sig att medverka till att förebygga spridningen av kärnvapen och att främja internationellt samarbete för kärnenergis fredliga utnyttjande. Genom anslutningen till 1972 års avtal om förbud mot utveckling, tillverkning och lagring av biologiska stridsmedel föreligger en förpliktelse också på detta område. Jag vill i sammanhanget också nämna att Sverige sedan år 1991 deltar i arbetet inom den s.k. Australien-gruppen för begränsning av spridningen av kemiska prekursorer m.m. samt i Missile Technology Control Regime (MTCR) för kontroll av missilteknologi. De exportbegränsningar som ligger till grund för vår anslutning till dessa överenskommelser regleras i lagen (1991:341) om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m.m.

Beslut av FN:s säkerhetsråd

Den viktigaste uppgiften för FN är, enligt dess stadga, att verka för upprätthållande av internationell fred och säkerhet. Inom FN-systemet är det säkerhetsrådet som enligt stadgan bär huvudansvaret för detta. Om säkerhetsrå-

det konstaterar förekomsten av hot mot freden, fredsbrott eller angreppshandling, ger FN-stadgans kapitel VII rådet möjlighet att fatta beslut om tvångsåtgärder mot vederbörande stat. Tvångsåtgärderna skall i första hand vara av en art, som inte innebär bruk av vapenmakt (art. 41). I den mån dessa åtgärder bedöms eller redan har visat sig vara otillräckliga, har rådet rätt att även besluta om militära sanktioner (art. 42). Verkliga tvångsåtgärder enligt stadgans kapitel VII har inte kommit till användning mer än vid ett fåtal tillfällen. Så skedde gentemot Irak efter det folkrättsstridiga angreppet på Kuwait år 1990. De ekonomiska sanktioner som därvid beslutades, och som även innefattade embargo mot vapenexport i form av ett allmänt handelsembargo mot Irak, gäller i huvudsak fortfarande.

Det första bindande beslutet av FN:s säkerhetsråd om ekonomiska sanktioner, som gällde Sydrhodesia, fattades år 1966. År 1977 fattade säkerhetsrådet det första bindande beslutet om ett vapenembargo mot ett medlemsland, vilket gällde Sydafrika. Härutöver har säkerhetsrådet vid olika tillfällen utfärdat rekommendationer – utan hänvisning till stadgans kapitel VII – om mer eller mindre omfattande sanktioner av ekonomisk natur, bl.a. mot Sydafrika, och två gånger – i frågan om Korea år 1950 och Irak år 1991 – av militär art.

På senare tid har säkerhetsrådet fattat beslut om vapenembargo mot Jugoslavien (september 1991), Somalia (januari 1992) och Libyen (april 1992).

Bindande beslut om sanktioner har alltså förekommit i relativt begränsad omfattning. En anledning härtill är givetvis, att de fem ständiga medlemmarna av säkerhetsrådet har vetorätt vid omröstningarna. För svenskt vidkommande är det värt att erinra om att stormakternas vetorätt i fråga om sanktionsbeslut var en förutsättning för vårt medlemskap i FN. Inställningen får ses mot bakgrund av den dåvarande svenska säkerhetspolitiska huvudlinjen som sammanfattats i uttrycket "alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig".

Det är från svensk synpunkt både naturligt och nödvändigt att aktivt och solidariskt delta i det mellanstatliga samarbetet inom FN och andra internationella organisationer. Genom de permanenta medlemmarnas vetorätt i säkerhetsrådet har vi ansett oss ha en garanti för att inte tvingas medverka i tvångsåtgärder mot en stormakt eller dennes intressen. Därutöver har det från svensk sida alltid ansetts vara av grundläggande betydelse att de beslut som fattas inom FN skall ha utsikter att bli effektiva, detta med hänsyn både till själva sakfrågornas behandling och till organisationens eget anseende. Endast säkerhetsrådet har bedömts ha förutsättningar att skapa detta utgångsläge i fråga om internationella sanktioner.

Det förekommer också att generalförsamlingen antar resolutioner som uppmanar medlemsländerna till sanktioner av olika slag. Eftersom generalförsamlingen till skillnad från säkerhetsrådet inte har befogenhet att fatta några för medlemsstaterna bindande beslut, har en resolution av den aktuella typen närmast en moralisk verkan. Praxis för svenskt vidkommande har varit att delta i diskussioner i generalförsamlingen om frågor rörande internationell fred och säkerhet och att delta i uppmaningar till säkerhetsrådet att verka i dessa frågor i enlighet med FN-stadgan. Uppmaningar till

sanktioner från generalförsamlingen har dock avvisats på FN-konstitutionella och effektivitetsmässiga grunder.

För att ovillkorligt hinder för export av krigsmateriel eller annan samverkan som avser sådan materiel skall föreligga bör, enligt min uppfattning, principen att beslut av eller rekommendation i FN:s säkerhetsråd är en förutsättning ligga fast. Detta hindrar icke, att situationer kan uppträda där säkerhetsrådet av olika skäl inte har anledning att behandla frågan, men där förhållandena är sådana att annat hinder för krigsmaterielexport eller annan samverkan enligt regeringens bedömning föreligger.

Även FN-beslut som inte innebär sanktioner kan i vissa fall utgöra hinder mot export. Jag syftar här på artikel 2.5 i FN-stadgan, som förpliktigar medlemsstaterna att inte lämna bistånd till stater mot vilka FN vidtar förebyggande åtgärder eller tvångsåtgärder.

Det kan också förekomma att beslut eller rekommendationer om vapenembargo fattas inom andra organisationer än FN. Sådana beslut eller rekommendationer har bl.a. fattats inom ramen för Konferensen om säkerhet och samarbete i Europa (ESK) och inom EG. Även om sådana beslut eller rekommendationer enligt min bedömning inte kan utgöra ovillkorliga hinder för svensk krigsmaterielexport eller samverkan, måste givetvis en bedömning ske av om det av andra skäl skulle anses stå i strid med principerna och målen för svensk utrikespolitik att bevilja ett tillstånd i sådana fall. På grund av det nära utrikespolitiska samråd som föregår beslut i ESK, resp. Sveriges nära relationer till länderna i EG, torde för svenskt vidkommande i regel redan föreligga utrikespolitiska hinder mot krigsmaterielexport, om dessa organisationer fattar beslut om vapenembargo mot ett visst land.

Regeringen har alltid skyldighet att mot bakgrund av gällande riktlinjer göra en totalbedömning av alla relevanta omständigheter innan beslut fattas i ett enskilt exportärende. Jag återkommer till detta i det följande.

Neutralitetsreglerna

Det tredje elementet i de ovillkorliga hindren mot svensk export av krigsmateriel utgörs av de folkrättsliga reglerna om export från neutral stat under krig. De folkrättsliga regler som här åsyftas är de som följer av 1907 års Haagkonventioner.

Neutralitet är ett begrepp som för sin formella tillämpning förutsätter krigstillstånd. Den svenska militära alliansfriheten har av tradition syftat till att i fredstid skapa så goda förutsättningar som möjligt för att Sverige skall kunna upprätthålla neutralitet vid krig i vår del av världen. Genom alliansfrihet i fred skall vår strävan att vara neutrala i krig göras trovärdig.

Neutralitetsrättens regler blir tillämpliga först i och med ett krigsutbrott, såväl för de krigförande som för stater som proklamerat sig neutrala. Om en väpnad konflikt utbryter, bör den stat som önskar förhålla sig neutral i konflikten normalt notifiera de krigförande och andra stater om ett sådant ställningstagande. Sverige utfärdade i samband med de båda världskrigens utbrott formliga neutralitetsförklaringar. Det förekommer emellertid också, att en stat icke förklarar sig neutral men trots detta betraktar sig som icke-krigförande. Den berörs då inte av neutralitetsrättens rättigheter och för-

pliktelser. En icke-krigförande stat kan behålla speciella förbindelser med den ena krigförande parten och även lämna visst understöd till denna part. Sverige hade ställning som icke-krigförande under finska vinterkriget åren 1939-1940.

1907 års Haag-konventioner om neutralitet, vilka Sverige har biträtt, innehåller vissa neutralitetsrättsliga restriktioner för tillhandahållande av krigsmateriel. Enligt dessa får en neutral stat inte förse en krigförande stat med örlogsfartyg, vapen eller annan krigsmateriel, men reglerna kräver inte att den neutrala staten förbjuder sina undersåtar att sälja krigsmateriel till en krigförande part. Beträffande kontroll av exporten sägs i V Haag-konventionen i art. 7 att

”En neutral makt är icke pliktig att förhindra utförsel eller genomförsel för den ena eller andra krigförande partens räkning av vapen, ammunition och överhuvudtaget allt som kan vara till gagn för en armé eller flotta.”

och i art. 9 att

”Alla de av en neutral makt vidtagna åtgärder till inskränkning eller förbud i de hänseenden, som omförmälas i artiklarna 7 och 8, skola av densamma likformigt tillämpas gentemot de krigförande.”

Folkrättskommittén har i sitt betänkande Folkrätten i krig (SOU 1984:56) anfört att innebörden av dessa regler kan tolkas så, att opartiskheten endast skulle kräva att tillstånd till resp. förbud mot exempelvis vapenexport tillämpas lika för alla krigförande parter. Folkrättskommittén säger dock vidare i sitt betänkande, att det är tveksamt om dessa liberala regler behållit sin giltighet i dagens läge. En neutral stats medborgare som exporterar vapen m.m. på egen köl gör detta på egen risk. Krigförande stater kan alltid beslagta s.k. absolut krigskontraband, dvs. varor som är direkt användbara för krigsbruk. Erfarenheterna från de två världskrigen visar, sägs i folkrättskommitténs betänkande, att neutrala stater knappast kan räkna med skydd för varor med fientlig destination.

En fråga av särskild betydelse för tillämpningen av de ovillkorliga riktlinjerna i regeringens handläggning av ansökningar om utförseltillstånd är den gränsdragning som görs i Haag-konventionerna mellan statligt och enskilt tillhandahållande. Det har i detta sammanhang ifrågasatts om det skulle anses rimligt att export från någon av de privata krigsmaterieltillverkarna till den ena sidan i en konflikt där Sverige har förklarat sig neutralt kan fortgå, medan export från något företag som på olika sätt har statligt majoritetsägande skulle innebära neutralitetsbrott av Sverige. Frågan har bl.a. aktualiserats mot bakgrund av att Sverige i vissa fall gjort utfästelser till annan stat – exempelvis om leveransgarantier – vars infriande enligt vad som gjorts gällande skulle kunna innebära brott mot reglerna.

Min bedömning på denna punkt är, att det torde innebära ett brott mot neutralitetsreglerna om svenska staten i eget namn överlät eller försålde krigsmateriel i den situation som jag nyss beskrev. Detsamma skulle gälla försäljning eller tillhandahållande genom en svensk statlig myndighet eller affärsverk. När det däremot gäller den krigsmaterieltillverkande industrin, som bedriver verksamhet i bolagsform, har denna i övrigt att verka under likartade förutsättningar oavsett ägarförhållanden. Att staten, eller för den delen andra offentliga institutioner, kan förekomma som ägare till industri-

företag kan inte enligt min mening innebära att någon åtskillnad i behandlingen i detta avseende kan göras. Avgörande för bedömningen på denna punkt är, enligt min uppfattning, huruvida företaget i fråga utgör ett självständigt rättssubjekt och dess affärsmässiga verksamhet således inte står under regeringens kontroll. Det kan, enligt min bedömning, inte hävdas att de neutralitetsrättsliga restriktionerna för överlåtande av krigsmateriel från neutral stat bör tillämpas på olika sätt för företag med olika ägarstruktur.

Om Sverige emellertid skulle komma att införa restriktioner med hänvisning till de neutralitetsrättsliga reglerna som jag här har redovisat, måste de tillämpas likformigt med avseende på de krigförande. Om Sverige däremot inte inför några sådana restriktioner, och då inte heller mot den part med vilken man har en tidigare överenskommelse om försäljning av t.ex. reservdelar, berättigar detta inte någon annan part att utan vidare få köpa krigsmateriel från Sverige. Den svenska regeringen kan ha andra skäl, baserat på riktlinjerna för krigsmaterielexporten, för att inte tillåta försäljning till landet i fråga. Det kan enligt min mening inte anses utgöra ett brott mot de folkrättsliga reglerna om Sverige, med iakttagande av Haagkonventionerna, fortsätter att tillämpa sin traditionella krigsmaterielexportpolitik i landets intresse.

Jag vill i detta sammanhang också peka på det förhållandet, som jag har berört nyss, att FN:s säkerhetsråd i vissa situationer kan komma att fatta beslut som innebär en uppmaning till medlemsstaterna att med olika medel bistå en annan medlemsstat som utsätts för aggression. Detta inträffade i samband med Iraks ockupation av Kuwait. Det ligger i sådana fall som detta i vårt FN-medlemskap och i vår skyldighet att följa säkerhetsrådets beslut att vi skall efterkomma sådana uppmaningar på ett lojalt sätt. Jag vill här, i anslutning till vad jag nyss anfört om de neutralitetsrättsliga reglerna om export, konstatera att motiv och förutsättningar för Sverige att i en sådan situation förklara sig neutralt inte föreligger, varför de nämnda reglerna inte heller kan göras tillämpliga. Artikel 103 i FN-stadgan anger uttryckligen att medlemsstaternas förpliktelser enligt denna gäller före varje annan internationell förpliktelse. Det kan i sammanhanget erinras om att dåvarande utrikesministern Östen Undén, när han 1946 föredrog frågan om Sveriges anslutning till FN i riksdagens första kammare sade:

”– Vid ett krigsfall, som föranleder ett beslut av säkerhetsrådet om sanktioner, finns för medlemsstaterna ingen rätt att föra neutralitetspolitik. Den konsekvensen tar alltså Sverige genom ett inträde. I själva verket tog Sverige samma steg vid anslutningen till Nationernas förbund.”

Övriga hinder mot utlandssamverkan och export

Utöver de ovillkorliga hinder mot utlandssamverkan och utförsel av krigsmateriel från Sverige, som jag nyss har redogjort för, finns det ytterligare faktorer som enligt min bedömning bör utgöra hinder för att medge tillstånd till samarbete eller export som gäller krigsmateriel. Sådana hinder kan föreligga om det avser en stat där omfattande och grova kränkningar av mänskliga rättigheter förekommer, stat som har väpnade inre oroligheter, stat som befinner sig i väpnad konflikt med annan stat eller stat som är invecklad i en internationell konflikt som kan befaras leda till väpnad konflikt.

Främjandet av respekten för mänskliga rättigheter är inte enbart humanitärt betingat utan har också säkerhetspolitiska bevekelsegrunder. Sambandet mellan respekt för de mänskliga rättigheterna och en fredlig utveckling erkänns numera allmänt. Detta har bl.a. tagit sig uttryck i den europeiska säkerhets- och samarbetskonferensens (ESK) behandling av frågan. Även om sanktionsbeslut i FN:s säkerhetsråd enligt stadgans kapitel VII inte kan fattas enbart på grundval av konstaterade kränkningar av de mänskliga rättigheterna är det numera internationellt accepterat att kritik mot kränkningar av de mänskliga rättigheterna inte utgör en otillåten inblandning i en stats inre angelägenheter. Detta är ett uttryck för insikten att omfattande och grova kränkningar av mänskliga rättigheter kan utgöra ett hot mot stabiliteten såväl inom ett land som i dess omgivning.

I de hittillsvarande riktlinjerna sägs, att tillstånd inte bör beviljas för utförelse till stat som på grund av deklarerade avsikter eller rådande politiska förhållanden kan antas använda den aktuella materielen för att undertrycka de mänskliga rättigheter som anges i FN-stadgan. I praktiken har, vid regeringens totalbedömning av förhållandena, den del i de nuvarande riktlinjerna som utgör en bedömning av om just den aktuella materielen kan antas kunna användas tillmätts mindre vikt. Väsentligt är, anser jag, att med utgångspunkt i de förslag till grundläggande kriterier som jag har föreslagit, bedöma huruvida tillstånd kan medges utan att detta står i strid med Sveriges utrikespolitiska mål och principer. Det får enligt min mening betraktas som klart, att det inte står i samklang med svensk utrikespolitik att samarbeta på krigsmaterielområdet med stater som grovt och på ett systematiskt sätt förtrycker de mänskliga rättigheterna.

Det står på samma sätt klart att det inte är ett svenskt utrikespolitiskt intresse att bedriva ett aktivt samarbete på krigsmaterielområdet med länder som befinner sig i inre eller yttre väpnad konflikt, eller som är invecklad i en internationell konflikt som kan befaras leda till väpnad konflikt. Det finns också i många fall skäl att vara särskilt återhållsam då det gäller samarbete med eller leveranser av krigsmateriel för strid till länder som befinner sig i konfliktfyllda regioner, om det finns skäl att befara att ett sådant land kan komma att dras in i konflikterna.

De här angivna hindren för krigsmaterielexport från Sverige, och annan utlandssamverkan på området, har till syfte att säkerställa att ett av de huvudsakliga ändamålen med den lagstiftning jag nu föreslår tillgodoses, nämligen att hålla Sverige utanför andra länders inre och yttre stridigheter.

I bedömningen av tillståndsärenden som avser sådan övrig krigsmateriel som inte har förstörelsebringande egenskaper bör dock, som jag tidigare har anfört, de försvars- och säkerhetspolitiska skälen kunna ges en större vikt än de utrikespolitiska.

Det kan finnas skäl att i detta sammanhang också understryka den generella förutsättning som bör gälla för utförelse av krigsmateriel, nämligen att mottagaren är en stat, en statlig myndighet eller en av mottagar- eller samarbetslandet godkänd mottagare, t.ex. ett krigsmaterieltillverkande företag. Det får således icke förekomma att tillstånd ges till utförelse av krigsmateriel till gerillarörelser i en stat. Vid utförelse av krigsmateriel från Sverige bör slu-

tanvändarintyg eller motsvarande (s.k. bearbetningsintyg) föreligga. Jag återkommer till denna fråga i avsnitt 11.

Det ligger i sakens natur att ett tillstånd till utförelse till en viss stat innebär att denna stat ges fri förfoganderätt över den aktuella materielen, med de begränsningar som följer av de åtaganden som staten ikläder sig i slutanvändarintyg. Det betyder bl.a. att krigsmateriel som anskaffats från Sverige kan medföras av den mottagande statens väpnade styrkor vid gruppering t.ex. på en militär bas i annat land, så länge detta inte innebär någon överlåtelse till annan part i strid med gällande slutanvändaråtaganden.

Det är enligt min uppfattning en självklarhet att krigsmateriel avsedd för strid inte bör säljas till länder som begär folkrättsstridiga angrepp mot andra stater. Jag har tidigare, under avsnittet om de folkrättsliga reglerna om export av krigsmateriel, berört frågan om beslut i FN:s säkerhetsråd om gemensamma aktioner för att upprätthålla fred och säkerhet, t.ex. genom att bistå en medlemsstat som utsätts för aggression av annan stat. Sådana beslut eller rekommendationer från säkerhetsrådet om hjälp till en stat i konflikt kan innefatta beslut om militära sanktioner mot den angripande staten. Ett sådant beslut eller rekommendation, som härrör från FN:s säkerhetsråd, tar i princip över de nyss angivna skälen mot export beträffande fortsatt tillståndsgivning till länder som deltar i den typ av gemensamma aktioner som kan bli aktuella. En annan sak är vilken form Sveriges bidrag till militära sanktionsåtgärder bör få. Sådana avgöranden kan endast fattas mot bakgrund av säkerhetsrådets faktiska beslut i det enskilda fallet och regeringens totalbedömning av alla relevanta omständigheter.

Återkallelse av tillstånd

Jag kommer senare (avsnitt 18) att närmare beröra frågan om återkallelse av givna tillstånd. Sådan återkallelse bör enligt mitt förslag, som i huvudsak överensstämmer med gällande rätt, kunna ske om tillståndshavaren har åsidosatt föreskrift i lagen eller föreskrift, villkor eller bestämmelse som har meddelats med stöd av lagen eller om det finns andra särskilda skäl till återkallande.

Sådana särskilda skäl kan vara att något av de ovillkorliga exporthindren inträder. I övrigt bör ett meddelat tillstånd endast återkallas om den mottagande staten kommer i väpnad konflikt med annan stat eller får inre väpnade oroligheter. Undantagsvis bör i sådana fall indragning av tillståndet enligt min bedömning kunna underlåtas, om det är förenligt med de folkrättsliga reglerna och med principerna och målen för Sveriges utrikespolitik.

Frågan om indragning av utfärdad exporttillstånd togs upp i 1971 års riktlinjer för krigsmaterielexporten. Föredraganden anförde i denna del bl.a. att de svårigheter som uppstår i företagets planering, om påbörjade eller kontrakterade leveranser måste avbrytas, måste beaktas. Föredraganden anförde i sammanhanget också att man borde beakta de konsekvenser för sysselsättningen som kan uppstå, även om sådana skäl inte borde anses avgörande.

Föredraganden anförde vidare att en utfärdad exportlicens bör indragas, förutom vid ovillkorligt exporthinder, endast om den mottagande staten

kommer i väpnad konflikt med en annan stat eller får inre väpnade oroligheter. Även i fall av väpnad konflikt bör, enligt föredraganden, indragning av licensen kunna underlåtas, om det är förenligt med de neutralitetsrättsliga reglerna och mottagarstaten deltar i konflikten endast symboliskt.

I propositionen (prop. 1987/88:154) med förslag till nu gällande utförelse citerade föredraganden vad som i denna del anfördes i 1971 års proposition och angav att hon i princip delade vad som där anförts som skäl för indragning av ett givet exporttillstånd. Hon framhöll samtidigt att sysselsättningskonsekvenser inte borde hindra ett återkallande, om skäl för återkallelse annars skulle föreligga.

KMU har i sitt samlade förslag till riktlinjer på denna punkt angett att ett meddelat tillstånd till utförelse bör återkallas om ovillkorligt hinder inträder samt om mottagarlandet kommer i väpnad konflikt med annan stat eller får inre väpnade oroligheter. Även i fall av väpnad konflikt, sägs i utredningens förslag, bör indragning av tillståndet kunna underlåtas om det är förenligt med de neutralitetsrättsliga reglerna och mottagarstaten deltar i konflikten endast symboliskt.

Min bedömning sammanfaller med KMU:s utom vad avser formuleringen av det senare ledet i riktlinjen. Som jag nyss anfört kan det förhållandet att en stat deltar i av FN beslutade gemensamma aktioner för att upprätthålla fred och säkerhet inte i sig innebära att hinder föreligger mot fortsatt tillståndsgivning till denna stat. På motsvarande sätt föreligger i sådant fall inte heller skäl för återkallelse av tillstånd, även om staten i fråga faktiskt deltar i en väpnad konflikt. Jag anser att det står i bättre överensstämmelse med de situationer som sannolikt kan uppstå att därför ange att det är de folkrättsliga reglerna som bör vara avgörande. Jag anser vidare att frågan om en stat deltar i en given konflikt endast symboliskt torde vara svår att bedöma utifrån några objektiva kriterier. Enligt min bedömning är det avgörande huruvida det kan anses vara förenligt med våra utrikespolitiska mål och principer att i ett enskilt fall avstå från att återkalla ett givet tillstånd.

Jag vill avslutningsvis i denna del säga, att jag instämmer i vad som anfördes i 1971 års proposition om att det är nödvändigt att beakta de svårigheter som uppstår för företagen om avbrott inträder i löpande affärer. Vad särskilt angår utförelse av reservdelar återkommer jag i det följande. Jag instämmer också i vad föredraganden av 1987/88 års proposition anförde om att sysselsättningskonsekvenser eller andra liknande skäl inte borde hindra att återkallelse sker, om skäl i övrigt talar för att så bör ske. Om återkallelsen föranleds av att tillståndshavaren har åsidosatt någon föreskrift eller något villkor får sådana omständigheter anses betydelselösa. När det gäller sådana andra grunder för återkallelse, som jag nyss har redogjort för, vill jag understryka att beslut bör fattas först efter noggranna överväganden, som särskilt tar fasta på den utrikespolitiska bedömningen av omständigheterna i ärendet.

Reservdelar och följdleveranser

KMU föreslår att reservdelar till tidigare, med vederbörligt tillstånd exporterad materiel, bör kunna få exporteras om inte ovillkorligt hinder möter. Utredningen ställer sig därmed bakom vad som i detta avseende sägs i de nu

gällande riktlinjerna och nämner därutöver särskilt ammunition. Detsamma gäller enligt utredningen i många fall beträffande dels s.k. följdleveranser, dels utrustning för att modernisera och förbättra äldre materiel som tidigare har exporterats från Sverige.

Utredningen tar också upp frågan om leveransgarantier. Det framhålls att när det i särskilda fall finns skäl för sådana garantier på längre sikt bör frågan regelmässigt tas upp i utrikesnämnden och regleras mellan de båda regeringarna i en särskild överenskommelse.

Som jag tidigare har redovisat har det under remissbehandlingen framkommit kritik från flera håll mot denna del av utredningens förslag. Det hävdas bl.a. från Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen att detta skulle utgöra en väsentlig liberalisering av exportreglerna. Några remissinstanser ifrågasätter ingående av mellanstatliga avtal för att garantera leveranser över en längre tid. Jag delar utredningens uppfattning i denna fråga av de skäl som jag kommer att redovisa i det följande.

Varje utförelselärande skall prövas för sig av regeringen med ledning av de riktlinjer som riksdagen ställt sig bakom. Någon allmän skyldighet att ge tillstånd till nya leveranser till ett land finns givetvis inte. Även med en sorgfällig prövning i enlighet med riktlinjerna kan ändrade förhållanden inträda. Undantagsvis kan dock en situation uppstå där det, som en följd av tidigare leveranser eller av andra skäl, vore obilligt att inte medge begränsade engagemang, även om nya åtaganden inte kan komma i fråga.

Jag vill här erinra om att föredraganden i 1971 års proposition (1971:146) uttalade att det i fråga om reservdelar till tidigare levererad krigsmateriel föreligger särskilda förhållanden. Med en sträng restriktivitet för urvalet av de stater till vilka krigsmaterielexport skall medges är det osannolikt, framhölls i propositionen, att tveksamhet uppstår i fråga om export av reservdelar till materiel, för vilken licens en gång lämnats. Skulle detta ändå inträffa, bör enligt dåvarande departementschefens mening avgörande vikt fästas vid att reservdelarna är ett komplement till materiel, som exporterats med vederbörligt tillstånd.

Jag delar denna bedömning. För att svensk krigsmaterielindustri skall kunna verka på exportmarknaden inom de ramar som jag har angivit är det angeläget att köparna har goda garantier för att de får reservdelar till inköpt materiel. Följdleveranser av reservdelar m.m. till tidigare inköpt materiel bör därför få ske oavsett förhållanden som jag tidigare har angivit som hinder för export, med undantag för de hinder som kan föranledas av internationella avtal, beslut av FN:s säkerhetsråd eller de folkrättsliga reglerna om export från neutral stat under krig, dvs. de ovillkorliga hindren. Återkallelse av ett givet tillstånd till export av reservdelar m.m. bör ske endast om ovillkorliga hinder uppträder.

Jag vill i sammanhanget nämna det specialfall av följdleveranser, som kan uppstå då viss materiel som tidigare har levererats till ett land återsänds till den svenske tillverkaren för reparation eller annan motsvarande åtgärd. Det rör sig i det fallet om materiel som befinner sig i köparlandets ägo. Icke desto mindre medför bestämmelserna i den nuvarande utförelselagen att regeringen måste pröva återutförelse av sådan materiel efter att reparationen eller åtgärden har skett. Jag föreslår ingen ändring av bestämmelserna. Rege-

ringen bör dock enligt min mening alltid bevilja tillstånd till återutförelse av materiel i sådana fall, med mindre något av de ovillkorliga hindren har uppstått.

I praktiken har regeringen bedömt utförelse av ammunition till tidigare utförda pjäser m.m. på motsvarande sätt som reservdelar. Jag bedömer att det av riktlinjerna bör framgå att sådana leveranser jämföras med reservdelsleveranser. Detta innebär ingen liberalisering utan en bekräftelse av rådande praxis sedan lång tid tillbaka. Motivet för att jämföra ammunition med reservdelar ligger bl.a. i det förhållandet, att det till ett antal typer av pjäser m.m. krävs speciell ammunition. Utan tillgång till denna ammunition är den levererade materielen i princip obrukbar. Det vore enligt min mening oskäligt att inte medge rimliga leveranser av såväl reservdelar som ammunition i sådana fall som här angetts, även om förhållandena i övrigt skulle innebära hinder för annan utförelse.

Vad beträffar frågan om s.k. leveranssäkerhetsavtal, dvs. regeringsöverenskommelser i anslutning till avtal mellan svensk och utländsk part om leveranser från Sverige av krigsmateriel, vill jag till att börja med erinra om att svenska regeringar i vissa fall har ansett det motiverat att ingå sådana överenskommelser. Det rör sig sammantaget om ett begränsat antal åtaganden under en lång följd av år, i samtliga fall i anslutning till affärer som har eller skulle ha inneburit mycket stora leveransåtaganden för den svenska parten. KMU har i sitt betänkande noterat dessa åtaganden, och också återgett de synpunkter i dessa frågor som konstitutionsutskottet anfört i sitt betänkande (1987/88:40, s. 38f), främst med anledning av den regeringsöverenskommelse som ingicks med Indien i anslutning till Bofors avtal om leverans av fälthaubitsar år 1986 (KMU s. 69).

Enligt min mening bör denna typ av överenskommelser ingås endast efter synnerligen noggranna överväganden och med stor urskiljning. Av avgörande betydelse för regeringens ställningstagande skall självfallet vara bedömningen, att de åtaganden som aktualiserat frågan om en överenskommelse är i full överensstämmelse med de riktlinjer som gäller för svensk krigsmaterielexport. Om det finns önskemål om leveransgarantier, och regeringen i sin totalbedömning finner att detta önskemål kan tillgodoses inom ramen för de övergripande kriterierna, ser jag ingen motsättning i att sådana överenskommelser kan ingås. Även i sådana fall måste självfallet de ovillkorliga exporthindren hävdas.

Jag kommer senare under avsnitt 11 att redovisa regeringens praxis vad avser bruket av slutanvändarintyg. Bruket av slutanvändarintyg har sedan den nu gällande lagen om förbud mot utförelse av krigsmateriel beslutades, och i anslutning till vad föredraganden då anförde (prop. 1987/88:154), byggts ut och effektiviserats. Som ett komplement till slutanvändarintyg, och i synnerhet då det gäller mycket omfattande leveranser av svensk krigsmateriel, kan det i vissa fall finnas skäl att i en särskild regeringsöverenskommelse med motparten bekräfta de åtaganden som här är aktuella. Detta kan således vara ett betydelsefullt element i den typ av regeringsöverenskommelser som jag nyss har nämnt.

Det torde ha framgått av vad jag har anfört, att frågan om ingående av regeringsöverenskommelser normalt endast blir aktuell i ärenden som gäller

endera utlandssamarbete eller leveranser från Sverige till utlandet av större omfattning. I sådana utrikesärenden av större vikt skall regeringen före avgörandet överlägga med utrikesnämnden, om så kan ske. I de frågor som här är aktuella sker också ett löpande samråd med den rådgivande nämnden i krigsmaterielexportfrågor.

Samarbete med utländsk part

Som jag tidigare har framhållit torde frågor om samarbete med utländsk part om såväl utveckling som tillverkning av krigsmateriel komma att öka i betydelse. Denna utveckling bör bejakas, när det rör sig om samarbete för att tillgodose väsentliga svenska försvars- och säkerhetspolitiska intressen och det sker i enlighet med våra allmänna utrikespolitiska mål.

För att kunna bedriva samarbete med andra länder erfordras i många fall avtal och överenskommelser som reglerar förutsättningarna för samarbetet. Detta gäller inte minst samarbete av olika slag på krigsmaterielområdet. Jag vill här erinra om behoven och önskvärldheten av att i vissa fall ingå sekretess- och säkerhetsskyddsarrangemang liksom samarbetsavtal eller överenskommelser om ett bredare militärtekniskt samarbete. Jag vill också återknyta till vad jag tidigare har anfört (avsnitt 5) om det svenska intresset och behovet av ett utvidgat internationellt samarbete, inte minst med länderna inom EG. Inom ramen för sådana på regeringsnivå ingångna avtal eller överenskommelser kan myndigheter och företag inom försvarssektorn, efter regeringens godkännande, ingå de mer preciserade och omfattande avtal som det aktuella samarbetet kräver.

Jag har tidigare angett att jag i detta sammanhang kommer att föreslå att avtal om utlandssamverkan, i form av gemensam utveckling och tillverkning av krigsmateriel mellan ett svenskt företag och någon i utlandet, endast skall få ingås med regeringens tillstånd. Jag återkommer närmare till denna fråga senare (avsnitt 13). Jag har också angett att de allmänna riktlinjer för utförelse och samverkan på krigsmaterielområdet, som jag behandlar under detta avsnitt, skall ligga till grund för regeringens prövning i dessa frågor.

Vid prövningen av samarbetsavtal bör en helhetsbedömning göras med utgångspunkt från de riktlinjer jag här har angett. Valet av samarbetspartner och därmed samarbetsland bör prövas grundligt. Kretsen av länder som kan antas komma i fråga för det mest angelägna samarbetet är begränsad. Det rör sig till övervägande del om länder med vilka vi har långvariga relationer på krigsmaterielområdet, i de flesta fall inom den krets av länder där enligt vad jag tidigare har anfört inga utrikespolitiska skäl föreligger mot utlandssamverkan. Det finns i de flesta fall som torde bli aktuella lång erfarenhet av samarbete, och sekretess- och säkerhetsskyddsfrågor har regelmässigt diskuterats i myndighetskontakter och i flera fall reglerats i särskilda överenskommelser. Detta medför en ömsesidig förståelse för det andra landets syn på krigsmaterielfrågor, stadga i relationerna och ett gott underlag vid bedömningen av exportfrågor så att en praxis kan etableras.

Krigsmaterielexportutredningen har ingående behandlat denna fråga ur olika aspekter. KMU har kommit till slutsatsen att villkoren för export från samarbetslandet av samproducerad krigsmateriel om möjligt bör regleras i

samarbetsavtalet och därigenom underställas regeringens prövning. Utredningen pekar vidare på möjligheten att inom ramen för särskilda myndighetsöverenskommelser ta särskild ställning till sådana frågor om vidareexport, som kan uppkomma vid gemensam utveckling och produktion av krigsmateriel.

Jag ansluter mig till KMU:s bedömning att villkoren för export från samarbetslandet av samproducerad krigsmateriel i första hand bör regleras i de samarbetsavtal som ingås mellan berörda parter, t.ex. i form av en länderlista. Saken kommer därigenom att underställas regeringens prövning. Regeringen kan enligt de förslag jag senare kommer att lägga fram att kunna förena ett tillstånd med villkor, t.ex. om rapportering i anslutning till avtalets praktiska tillämpning (se avsnitt 18). Härigenom kan regeringen fortlöpande kontrollera att villkoren i avtalet, t.ex. om export från samarbetslandet, respekteras.

Samarbetsavtal behöver inte alltid innebära att frågan om utförsel, upplåtelse av tillverkningsrättigheter eller annan liknande åtgärd från det svenska företaget blir aktuell. Fråga härom kan i vissa fall uppkomma först i ett senare skede. KMU anför i detta sammanhang att regeringen i sådant fall skall pröva fråga om sådan utförsel m.m. som senare kan uppkomma, i enlighet med riktlinjerna. Jag ansluter mig till denna bedömning, men jag bedömer samtidigt att sådan utförsel till samarbetslandet för dess egen räkning, som är en konsekvens av samarbetsavtalet, alltid bör medges om inte ovillkorligt hinder uppstår.

Om samarbetsavtalet emellertid förutsätter export från samarbetslandet till tredje land måste bedömningen enligt min mening ske med hänsyn till flera faktorer.

Av avgörande betydelse är enligt min mening slutproduktens nationella identitet. Som har framhållits av utredningen, och ytterligare betonats av flera remissinstanser, bör en skillnad göras mellan fall där det svenska bidraget till samarbetet är av mer underordnad betydelse och sådant samarbete som innebär att slutprodukten har en utpräglad svensk identitet. Vid bedömningen kan sådana faktorer som patent och upphovsrätt till materielen tjäna som vägledning. Jag anser inte att det är möjligt att på förhand fastställa någon generell regel på denna punkt. Bedömningen måste göras med beaktande av alla relevanta omständigheter.

I den mån slutprodukten i fråga bedöms ha en övervägande utländsk identitet bör export till tredje land medges inom ramen för samarbetslandets exportregler. Om materielen däremot har en övervägande svensk identitet bör frågor om export till tredje land avgöras i enlighet med riktlinjerna för sådan export från Sverige. Undantag från denna senare huvudregel bör kunna göras för de fall att regeringen vid sin totalbedömning, och med beaktande av de grundläggande kriterierna för utlandssamverkan, kommer till slutsatsen att det är ett starkt svenskt försvarspolitiskt intresse att visst samarbete kommer till stånd. Det första huvudkriteriet, att det är försvars- och säkerhetspolitiskt önskvärt att utlandssamverkan kommer till stånd, bör i sådant fall ges en särskild tyngd i bedömningen. En förutsättning är att den samverkan det gäller i sig bedöms stå i samklang med Sveriges egna utrikespolitiska principer och mål. Är det i ett sådant fall en förutsättning från samarbetspartnerns

sida att viss export kan äga rum, bör i det enskilda fallet enligt min mening export till tredje land kunna medges av regeringen inom ramen för samarbetslandets exportregler, även om slutprodukten inte har en övervägande utländsk identitet. I de fall jag här anger kan det finnas skäl att ingå en särskild överenskommelse mellan svenska och utländska myndigheter, i viktigare fall mellan den svenska och den utländska regeringen.

7 Ny lag om krigsmateriel

Mitt förslag: Bestämmelserna om krigsmateriel som nu finns i lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. och i lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. samlas i en lag. I den nya lagen införs också vissa nya bestämmelser.

Utredningarnas förslag: Medborgarkommissionens och KMU:s förslag överensstämmer med mitt förslag såvitt gäller sammanläggningen.

Remissinstanserna: *Riksdagslagaren* ställer sig bakom KMU:s uttalande och understryker därutöver vikten av att enhetliga sanktionsregler kan skapas på krigsmaterielagstiftningens område och på angränsande områden. Även *FOA* förordar en samlad enhetlig reglering av utlandssamverkan, inhemsk tillverkning samt utförsel inom krigsmaterielområdet. *FFV* anser att de gällande lagarna är svåröverskådliga och i vissa fall svårtolkade och att en gemensam lag kanske skulle vara fördelaktig från denna utgångspunkt.

Skälen för mitt förslag: Utförsel av krigsmateriel är underkastad kontroll sedan år 1918. Regleringen har byggts ut vid flera tillfällen. Nu gällande lag (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. (utförsellagen) trädde i kraft den 1 juli 1988.

Enligt utförsellagen ankommer det på regeringen att meddela föreskrifter om vad som skall avses med krigsmateriel. I förordningen (1988:561) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. (utförselförordningen) anges att med krigsmateriel skall avses sådana varor som är upptagna i en bilaga till förordningen. I förordningen finns en förteckning över krigsmateriel som innehåller 16 grupper materiel, vilka inom sig innehåller undergrupper. I utförsellagen stadgas att krigsmateriel inte får föras ut ur landet utan tillstånd av regeringen. Regeringens prövning sker med utgångspunkt i de riktlinjer som har godkänts av riksdagen.

Förutom utförsel regleras upplåtelse och överlåtelse av tillverkningsrätt samt bedrivande av militärt inriktad utbildning av utländska medborgare. Genom nu gällande lag infördes också krav på tillstånd för att ingå avtal med någon utom landet om att för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel. Slutligen är även marknadsföring av krigsmateriel reglerad i lagen.

Tillverkning av krigsmateriel och därmed sammanhängande förfaranden är under statsmakternas kontroll sedan år 1935. En revision av bestämmelserna gjordes genom den nu gällande lagen (1983:1034) om kontroll över

tillverkningen av krigsmateriel, m.m. (tillverkningslagen). Den grundläggande bestämmelsen innebär att det krävs regeringens tillstånd för att få tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel. I förordningen (1983:1036) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. (tillverkningsförordningen) har regeringen föreskrivit att i tillverkningslagen skall tillämpas i huvudsak samma krigsmaterielbegrepp som i utförelselagen.

De två ursprungsförfattningarna från år 1918 resp. år 1935 reglerade olika sidor av krigsmaterielområdet. Utvecklingen har därefter varit sådan att de båda lagarna allt mer har kommit att gå in i varandras områden.

För en sammanslagning av lagarna talar det förhållandet att de med två undantag tillämpar samma krigsmaterielbegrepp och att ärenden enligt båda lagarna bereds av krigsmaterielinspektionen. Vidare bygger båda lagarna på principiella förbud som det huvudsakligen ankommer på regeringen att meddela undantag från.

Vidare talar det förhållandet att lagarna går in i varandras tillämpningsområden för en gemensam reglering. Exempelvis regleras i dag tillverkning i utlandet i form av upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt i utförelselagen (4 §) medan bestämmelser om tillstånd att tillhandahålla krigsmateriel i utlandet återfinns i tillverkningslagen (3 §).

Med hänsyn till vad jag nu har anfört samt för att öka åskådligheten och klarheten med beaktande av att lagarna huvudsakligen har en gemensam målgrupp föreslår jag att tillverkning och tillhandahållande av krigsmateriel samt utlandssamverkan på krigsmaterielområdet skall regleras i en lag som har avseende på vapen, ammunition och annan för militärt bruk utformad materiel, benämnd lagen om krigsmateriel.

Till den nya lagen förs med vissa ändringar gällande bestämmelser i tillverknings- resp. utförelselagen samt tillkommande bestämmelser om överföring av programvara och samarbetsavtal.

Den nya lagen är i stora drag uppbyggd enligt följande. Efter en inledande bestämmelse om lagens tillämpningsområde och ett bemyndigande till regeringen att meddela föreskrifter om vad som skall avses med krigsmateriel samt vissa definitioner återfinns bestämmelser som huvudsakligen rör nationella förhållanden, dvs. tillverkning av krigsmateriel och tillhandahållande av krigsmateriel, tillverkningsrätt eller metod för framställning av krigsmateriel. Härfter följer bestämmelser om utlandssamverkan. Som sådan samverkan betecknas dels utförelse av krigsmateriel inkl. överföring av programvara genom telekommunikation etc. och tillhandahållande av krigsmateriel som finns i utlandet, dels upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt, samarbetsavtal och militärt inriktad utbildning av utländska medborgare. Av bestämmelserna är endast bestämmelserna om överföring av programvara och om samarbete med någon i utlandet nya. Beträffande andra bestämmelser har i en del fall gjorts vissa jämkningar.

Därpå följer bestämmelser som har till syfte att möjliggöra kontroll av efterlevnaden av lagen och meddelade tillstånd. Dessa bestämmelser överensstämmer i huvudsak med gällande rätt.

Avslutningsvis innehåller lagen ansvarsbestämmelser.

8.1 Tillstånd att tillverka krigsmateriel

Mitt förslag: Det skall även i fortsättningen krävas tillstånd av regeringen för att få tillverka krigsmateriel, och ett sådant tillstånd skall även i fortsättningen kunna förenas med villkor avseende ägandet. Till skillnad från gällande rätt skall det inte anges några begränsningar i lagen för erhållande av tillstånd. Regeringen skall liksom i dag kunna meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet för ändring eller ombyggnad av skjutvapen som avses i 24 § vapenlagen och tillverkning av enstaka skjutvapen och ammunition för tillverkarens eget bruk.

Krav på tillverkningstillstånd gäller inte för statliga myndigheter som inte är affärsverk.

Utredningarna har inte lämnat något förslag i denna del.

Bakgrunden till mitt förslag: Jag vill redan inledningsvis framhålla att jag bedömer det som väsentligt att regeringen även i framtiden har möjlighet att ingripa om det utländska inflytandet i ett svenskt krigsmaterieltillverkande företag riskerar att överstiga vad som regeringen i det enskilda fallet anser förenligt med svenska nationella säkerhetspolitiska intressen. Jag vill härvid erinra om att artikel 223 i Romfördraget tillåter att en medlemsstat vidtar åtgärder som den anser nödvändiga för att skydda egna väsentliga säkerhetsintressen i fråga om tillverkning av eller handel med vapen, ammunition och krigsmateriel. Vid ett svenskt medlemskap i EG skulle bestämmelser som inskränker utländskt ägande i krigsmaterieltillverkande företag inte vara i strid med Romfördraget. I sitt betänkande över totalförsvarspropositionen har försvarsutskottet uttalat att det är viktigt att erforderlig kontroll över denna del av industrin kan upprätthållas från svensk sida (prop. 1991/92:102, FöU 12).

I dag regleras rätten att tillverka krigsmateriel i 2 § tillverkningslagen. Bestämmelsen innebär att krigsmateriel inte får tillverkas här i landet utan tillstånd av regeringen. Sådant tillstånd får som huvudregel endast meddelas svensk myndighet, svensk medborgare, svenskt handelsbolag i vilket inte någon av bolagsmännen är kontrollsobjekt enligt den upphävda lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag (företagsförvärvslagen) och svenska aktiebolag som har utlänningsförbehåll i sin bolagsordning. Även om dessa förutsättningar inte är uppfyllda, kan tillstånd att tillverka krigsmateriel meddelas, om det föreligger särskilda skäl härför. Regeringen får också meddela undantag från tillståndskravet för vissa typer av tillverkning.

I 4 § tillverkningslagen anges att ett tillverkningstillstånd får förenas med villkor. Sedan mitten av 1980-talet har tillverkningstillstånd regelmässigt förenats med villkor avseende ägandet. Vanligen anges att tillståndet gäller under förutsättning att det i bolagsordningen finns ett utlänningsförbehåll som inte är mindre strängt än det som anges i företagsförvärvslagen.

Alltsedan de första bestämmelserna om tillverkningsstillstånd infördes år 1935, har det ansetts vara betydelsefullt att utländska intressen inte får ett avgörande inflytande över den svenska krigsmaterieltillverkningen. 1935 års förordning om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel m.m. innehöll därför begränsningar av möjligheterna för företag med ett utländskt inflytande att få tillverkningsstillstånd. Denna typ av begränsningar fanns i tillverkningslagen fram till införandet av företagsförvärvslagen år 1982. Enligt föredraganden var det då inte längre nödvändigt att vidmakthålla ett absolut förbud mot tillverkningsstillstånd för bolag utan utlänningsförbehåll, eftersom en betryggande ordning ansågs kunna uppnås inom tillståndsprövningens ram.

År 1987 ändrades emellertid åter 2 § och tillfördes föreskrifter om begränsningar avseende ägandet. Ändringen motiverades med att regeringen regelmässigt villkorade tillverkningsstillstånden för krigsmaterieltillverkning i aktiebolag såtillvida att det i bolagsordningen skulle finnas ett utlänningsförbehåll som inte är mindre strängt än det enligt företagsförvärvslagen. Att detta krav utgjorde tillämpad praxis borde enligt föredraganden avspegla sig i reglerna för tillståndsgivningen.

Den 1 januari 1992 upphävdes företagsförvärvslagen. Härmed har regeringen inte längre någon möjlighet att förbjuda att utländska rättssubjekt förvärvar aktier i svenska företag. I samband med upphävandet infördes i tillverkningslagen den definition av utlänningsförbehåll som då fanns i företagsförvärvslagen.

Begreppet utlänningsförbehåll är utgångspunkt såväl för den nu gällande bestämmelsen om vem som kan meddelas tillverkningsstillstånd som för de villkor som anges för tillstånden. Ett utlänningsförbehåll förutsätter att aktier kan förklaras bundna, vilket innebär att de inte kan förvärvas av andra än vissa i bolagsordningen angivna grupper.

Bestämmelser om bundna och fria aktier finns i 17 kap. aktiebolagslagen (1975:1385). Aktiebolagslagen är för närvarande föremål för en utredning. I delbetänkandet "Bundna aktier" (SOU 1992:13) föreslår aktiebolagskommittén att 17 kap. aktiebolagslagen skall upphävas. Kommittén avvisar alla tankar på att behålla systemet med bundna och fria aktier enbart på krigsmaterielområdet. Däremot finns det enligt kommittén inte något hinder mot att ha bestämmelser om förvärvskontroll för aktier i denna typ av företag.

Om kommitténs förslag leder till lagstiftning, kan en eventuell lagreglering av vem som kan medges rätt att tillverka krigsmateriel inte bygga på begreppet utlänningsförbehåll.

Skälen för mitt förslag: Att statsmakterna även i framtiden bör ha kontroll över vem som tillverkar krigsmateriel i Sverige har inte satts i fråga. Med hänsyn till de nationella säkerhetsintressen som är förenade med krigsmaterieltillverkning bör sådan tillverkning liksom i dag som huvudregel kräva regeringens tillstånd.

I den nu gällande bestämmelsen om tillverkningsstillstånd (2 § tillverkningslagen) begränsas regeringens möjlighet att meddela sådant tillstånd till att avse svensk myndighet, svensk medborgare, handelsbolag i vilket inte någon av bolagsmännen är kontrollsobjekt och aktiebolag som har utlänningsförbehåll i bolagsordningen. Jag anser att det skall överlåtas åt rege-

ringen att utan begränsningar i lagen besluta om vem som kan betros med tillverkningstillstånd.

Statsmakternas intresse av att krigsmaterielindustrin förblir i svenska händer betingas enligt min mening bl.a. av det aktuella företags strategiska betydelse. I normalfallet torde regeringens inställning vara att tillverkningstillstånd endast kan meddelas ett företag som har ett stabilt nationellt ägande. Beträffande några av de strategiskt mindre viktiga företagen bör regeringen i enskilda fall kunna acceptera att meddela tillverkningstillstånd till ett företag som har ett utländskt bestämmande inflytande. Regeringen bör i sådana fall inte vara begränsad av inskränkningar i lagen. I andra fall kan det vara ett nationellt intresse att få in ett utländskt ägande i ett krigsmaterieltillverkande bolag, om alternativet är nedläggning av den svenska försvarsindustrin i fråga.

En kontroll av det utländska ägandet i svenska krigsmaterieltillverkande företag, som enbart består i att regeringen har kännedom om och kan ta hänsyn till förhållandena vid ansökningstillfället, är inte tillräcklig. Regeringen måste enligt min mening därutöver ha en möjlighet att ingripa om aktier övergår i utländsk ägo i en omfattning, som regeringen anser ger ett i det enskilda fallet oacceptabelt utländskt inflytande i företaget. Detta bör kunna tillgodoses genom att regeringen när den ger tillverkningstillstånd, i fall där ett svenskt ägande är påkallat, villkorar tillståndet såtillvida att de intressen som dominerar företaget skall vara svenska. Jag kommer att utveckla detta närmare i det följande avsnittet.

Enligt 2 § tillverkningslagen får regeringen meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet för tillverkning av krigsmateriel som bedrivs på uppdrag av den som har tillstånd att tillverka ifrågavarande krigsmateriel. Bemyndigandet har inte utnyttjats och jag kan inte förutse ett utnyttjande, varför bemyndigandet enligt min mening bör utgå. Regeringen får i dag också meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet för ändring eller ombyggnad av skjutvapen i fall som avses i 24 § första stycket vapenlagen (1973: 1176) och för tillverkning av enstaka vapen och ammunition för tillverkarens eget bruk. I denna del föreslår jag inte någon ändring.

Med tillverkning av krigsmateriel skall förstås framställning av sådan materiel eller delar därav som utgör krigsmateriel.

8.2 Kontroll över det utländska inflytandet i krigsmaterieltillverkande företag genom villkor för tillverkningstillstånden

Mitt förslag: Det skall i lagen uttryckligen anges att tillstånd för aktiebolag att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel skall få förenas med villkor om att endast en viss andel av aktierna, direkt eller indirekt, får ägas av utländska rättssubjekt. Tillstånd skall vidare även i framtiden få förenas med villkor om att styrelseledamöter och suppleanter för dem samt verkställande direktör i bolaget skall vara svenska medborgare och bosatta i Sverige.

Även för handelsbolag skall det av lagen framgå att tillstånd till tillverkning och tillhandahållande får förenas med villkor avseende ägandet.

Utredningarna har inte lämnat något förslag i denna del.

Skälen för mitt förslag: Som jag nyss har anfört bör kontrollen över utländskt ägande av den svenska krigsmaterielindustrin tillgodoses genom att tillverkningstillstånd förenas med villkor avseende ägandet. Enligt tillverkningslagen har regeringen redan i dag en möjlighet att förena ett tillverkningstillstånd med villkor. Att åsidosätta ett villkor utgör grund att återkalla ett tillstånd.

Jag har i föregående avsnitt redogjort för att tillverkningstillstånd redan i dag regelmässigt förenas med villkor avseende ägandet. Normalt föreskrivs i villkoret att tillståndshavaren skall ha ett utlänningsförbehåll i sin bolagsordning som inte är mindre strängt än det som stadgas i företagsförvärvslagen. Om en tillståndshavare med ett sådant villkor inför ett mindre strängt utlänningsförbehåll eller helt upphäver detta, utgör åtgärden ett sådant åsidosättande av villkoret som utgör grund för återkallelse av tillverkningstillståndet.

Jag anser att denna nuvarande ordning skall bestå. Villkoren bör dock ges en mera individuell utformning än hittills. Ett villkor skall exempelvis kunna ange att det för tillverkningstillståndets bestånd krävs att det bestämmande inflytandet över ett bolag innehas av svenska rättssubjekt, medan det för ett annat bolag kan anges att tillståndet gäller under förutsättning att ett och samma utländska rättssubjekt inte äger ett bestämmande inflytande i bolaget. Olika villkor skall naturligtvis kunna förenas i ett tillstånd.

Utländskt ägande kan vara direkt genom innehav av aktier i det krigsmaterieltillverkande företaget eller indirekt genom innehav av aktier i ett sådant företags moderbolag. De flesta av de krigsmaterieltillverkande företagen ingår i koncerner där de är helägda dotterbolag. Aktierna är därför normalt inte föremål för allmän handel. Ett villkor som endast tar sikte på vem som äger aktierna i det krigsmaterieltillverkande företaget blir enligt min mening verkningslöst i ett sådant fall. Villkoret bör därför även avse aktierna i moderbolaget eftersom moderbolaget har det totala inflytandet över det krigsmaterieltillverkande företaget. Ett villkor som inskränker utländska rättssubjekts direkta inflytande i ett krigsmaterieltillverkande företag kan i annat fall lätt kringgås genom att ett utländskt rättssubjekt för detta ändamål bildar ett aktiebolag i Sverige. Ett sådant bolag utgör ett svenskt rättssubjekt och kan köpa aktier i det krigsmaterieltillverkande företaget utan att föranleda att detta åsidosätter det meddelade villkoret. En kontroll genom meddelande av villkor för tillverkningstillstånd måste alltså kunna inbegripa aktier i andra bolag i en koncern i vilket ingår ett krigsmaterieltillverkande företag. Detta kan ske genom att regeringen anger att tillståndet gäller under förutsättning att ett utländskt rättssubjekt varken direkt eller indirekt har ett bestämmande inflytande i det krigsmaterieltillverkande företaget.

Om förvärvet avser aktier i moderbolag kan förvärvaren vara okunnig om att hans förvärv kan komma att leda till att tillverkningstillståndet för ett

krigsmaterieltillverkande företag i koncernen kan komma att återkallas på grund av att villkoret har åsidosatts. När det gäller förvärv av en så stor aktiepost bör man dock kunna förmoda att en investerare gör en sådan undersökning av såväl företaget och koncernen som av de nationella bestämmelser som gäller för företaget, att han vet vilka företag som ingår i koncernen och vilka speciella regler som gäller för dessa. Jag anser därför inte att situationen kommer att skapa några problem i praktiken.

När regeringen har att ta ställning till om ett företag skall ges tillverknings-tillstånd eller om ett tillverkningsstillstånd skall återkallas sedan företaget har åsidosatt ett villkor som gäller ägandet, måste regeringen enligt min mening beakta från vilket land det utländska ägandet utgår. Jag har i avsnitt 6 om riktlinjerna för krigsmaterielexport och utlandssamverkan framhållit att utlandssamverkan med de nordiska staterna, de traditionellt neutrala staterna i Europa och med länderna inom EG i princip får anses stå i överensstämmelse med Sveriges säkerhetspolitik. Beträffande de strategiskt viktigaste företagen kan regeringen göra bedömningen att det vore mindre önskvärt att ett företag från ett sådant land fick ett bestämmande inflytande över det svenska krigsmaterieltillverkande företaget, men likväl kan regeringen komma till slutsatsen att ett sådant ägande vore att föredra framför en nedläggning av industrin.

Regeringens kontrollmöjlighet ligger sålunda i att tillverkningsstillståndet kan återkallas om det utländska inflytandet blir större än vad regeringen i villkoret har angivit som acceptabelt. Jag är medveten om att ett villkor inte utgör ett hinder för att aktier förvärvas av en utländsk konkurrent endast i avsikt att lägga ned det svenska företaget. En möjlighet att minska denna risk vore att införa förvärvsbestämmelser på krigsmaterielområdet. Eftersom det inte skulle vara tillräckligt att sådana bestämmelser omfattade företag med tillverkningsstillstånd, utan de också skulle behöva reglera förvärv av aktier i andra bolag som ingår i en koncern i vilken det finns ett krigsmaterieltillverkande företag, är jag för närvarande inte beredd att föreslå det. Det kan i detta sammanhang förtjäna att påpekas, att det inte heller i dag finns några bestämmelser som hindrar ett krigsmaterieltillverkande företag från att upphöra med sin verksamhet.

Jag återkommer i avsnitt 18 till bestämmelser om återkallelse av bl.a. tillverkningsstillstånd. Där föreslår jag att ett tillstånd skall kunna återkallas bl.a. om tillståndshavaren har åsidosatt ett villkor eller brutit mot en kontroll- eller ordningsbestämmelse eller om andra särskilda skäl till återkallelse föreligger. Om ett svenskt aktiebolag, som ägs av ett svenskt och ett utländskt företag, har fått tillstånd att tillverka krigsmateriel och det utländska företaget sedan säljer sina aktier till någon i ett land med vilket svenska regeringen enligt riktlinjerna inte kan godkänna utlandssamverkan, bör det enligt min mening föreligga skälig anledning att återkalla tillståndet.

Som jag har redovisat tidigare kan regeringen redan i dag när ett tillstånd ges föreskriva villkor i fråga om ägandet. Med den lösning jag har föreslagit för kontrollen av det utländska ägandet och som således innebär att bestämmelsen om förutsättningar för regeringens prövning slopas, anser jag att det av lagen i stället bör framgå att regeringen kan villkora tillstånden på det sätt jag nyss angivit.

Enligt min mening bör regeringen noga följa utvecklingen för de krigsmaterielltillverkande företagen i Sverige. Allmänt sett går vi mot en ökande internationalisering, inte minst mot bakgrund av integrationsarbetet i Europa. Det är en utveckling som regeringen bejakar och som har många positiva effekter för Sverige och svenskt näringsliv. Dock kan det i enskilda fall uppstå situationer, då det med hänsyn till våra nationella säkerhets- och försvarsintressen är angeläget att slå vakt om att viss försvarsteknologisk kompetens bevaras i Sverige och i svenska händer. Om det visar sig att de regler jag föreslår i detta lagförslag inte är tillräckliga för att tillgodose dessa nationella intressen, får frågan tas upp till förnyad prövning, eventuellt i form av en särskild utredning.

9 Tillhandahållande av krigsmateriel

Mitt förslag: Verksamhet som avser tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinningar rörande krigsmateriel och metoder för framställning av sådan materiel skall inte heller i framtiden få bedrivas här i landet utan tillstånd av regeringen.

Svenska myndigheter, svenska företag och den som är bosatt eller stadigvarande vistas här skall inte heller utom landet få bedriva sådan verksamhet utan tillstånd av regeringen.

Bestämmelserna i första och andra styckena gäller inte för sådana statliga myndigheter som inte är affärsverk.

Undantag skall göras för verksamhet som avser tillhandahållande av krigsmateriel till svenska statliga myndigheter eller tillverkare som har tillstånd att tillverka krigsmateriel av det slag tillhandahållandet gäller. Undantag skall också göras för innehavare av tillverkningsstillstånd, om verksamheten avser krigsmateriel som tillhör honom och som finns inom landet eller tillhandahållande av uppfinning eller metod för framställning av krigsmateriel till en svensk statlig myndighet eller tillverkare som har tillstånd att tillverka krigsmateriel av det slag tillhandahållandet gäller.

Regeringen skall även i fortsättningen få meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet enligt första och andra styckena i fråga om sådan handel med skjutvapen som regleras genom föreskrifterna i vapenlagen (1973:1176) eller sådan hantering av ammunition eller annan explosiv vara som regleras genom föreskrifterna i lagen (1988:868) om brandfarliga och explosiva varor.

Utredningarna har inte lämnat något förslag i denna del.

Skälen för mitt förslag: Enligt 3 § tillverkningslagen får krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel eller metod för framställning av krigsmateriel inte yrkesmässigt tillhandahållas här i landet och inte heller utom landet av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här. Från tillståndskravet gäller vissa undantag.

Tillstånd behövs sålunda inte för tillhandahållande till en svensk statlig myndighet eller en tillverkare som har tillstånd att tillverka krigsmateriel av det slag tillhandahållandet avser. Inte heller behövs tillstånd för en innehavare av tillverkningstillstånd, om tillhandahållandet avser krigsmateriel som tillhör tillståndshavaren och som finns inom landet eller uppfinning eller metod som tillhör tillståndshavaren. Regeringen har också bemyndigats att meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet för handel med skjutvapen, ammunition eller annan explosiv vara som omfattas av vapenlagen (1973:1176) eller lagen (1988:868) om brandfarliga och explosiva varor.

År 1988 gjordes den senaste ändringen av 3 § tillverkningslagen. Ändringen innebar att förbudet utökades till att omfatta tillhandahållanden som sker utom landet av en svensk myndighet, ett svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här. Paragrafens undantag från tillståndskravet för innehavare av tillverkningstillstånd om tillhandahållandet avser krigsmateriel, uppfinning eller metod som tillhör eller innehas av tillståndshavaren begränsades samtidigt till att endast avse materiel som tillhör tillståndshavaren och som fysiskt finns inom landet.

I propositionen 1987/88:154 anförde föredragande statsrådet att särskild försiktighet måste iakttas vid prövning av ansökningar om tillstånd att tillhandahålla materiel eller metoder för utländska kontrahenters räkning. Tillstånd till sådana transaktioner borde endast ges i det enskilda fallet. Jag anser att en sådan uppdelning bör gälla även i framtiden.

Med tillhandahållande avses i denna lag försäljning, upplåtelse, utbudande mot vederlag, lån, gåva eller förmedling. Genom preciseringen av formerna för tillhandahållandet framgår att åtgärder som innefattar ett rent fysiskt tillhandahållande, t.ex. av ett transportföretag, inte omfattas av lagens bestämmelser. Bestämmelsen om tillståndsplikt motiveras av intresset att kunna kontrollera svenska intressenters engagemang också vad avser denna del av krigsmaterielhanteringen.

Tillstånd skall till en början kunna ges till verksamhet som består i att tillhandahålla krigsmateriel inom landet. Ett tillstånd att tillhandahålla krigsmateriel torde i allmänhet kunna vara generellt och gälla under viss tid. Även ett tillstånd att bedriva motsvarande verksamhet i utlandet torde kunna vara generellt, dvs. ett tillstånd att befinna sig på marknaden i ett visst land. När det gäller transaktioner som exempelvis innebär förmedling för utländska kontrahenters räkning menar jag dock att det i enlighet med hittillsvarande praxis skall krävas tillstånd i det enskilda fallet. Detta bör regleras i en särskild paragraf. Jag återkommer till detta i nästa avsnitt.

Att verksamhet som består i tillhandahållande till någon i utlandet utöver de bestämmelser som regleras här kräver tillstånd enligt bestämmelserna om utförelse och avtal om tillverkningsrätt och samarbete framgår av de särskilda bestämmelser som reglerar dessa områden.

Undantaget från tillståndskravet för dem som tillhandahåller till en svensk statlig myndighet eller tillståndshavare som har tillstånd att tillverka krigsmateriel av det slag tillhandahållandet avser gäller endast när tillhandahållandena uteslutande avser sådana mottagare. Avsikten är att ett företag som tillhandahåller en produkt som klassificeras som krigsmateriel till en statlig myndighet eller till någon som har tillstånd att tillverka motsvarande mate-

riel inte skall vara undantagen från tillståndskravet om han tillhandahåller produkten till någon annan inom landet. Denna situation torde dock vara sällsynt förekommande.

I undantaget från tillståndskravet för innehavare av tillverkningstillstånd som tillhandahåller uppfinning avseende krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel avviker mitt förslag från gällande rätt. Undantaget bör enligt min mening gälla vid tillhandahållande till svenska statliga myndigheter eller tillverkare som har tillstånd att tillverka krigsmateriel av det slag tillhandahållandet avser.

Avtal om upplåtelse och överlåtelse av tillverkningsrätt föreslås regleras i en särskild bestämmelse.

10 Förmedling av krigsmateriel, m.m.

Mitt förslag: Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här skall inte utan tillstånd av regeringen i det enskilda fallet till någon i utlandet få tillhandahålla bl.a. krigsmateriel som finns i utlandet eller uppfinning rörande krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel.

Utredningarna har inte lämnat något förslag i denna del.

Skälen för mitt förslag: Jag har i föregående avsnitt föreslagit en bestämmelse om tillstånd till sådan verksamhet som består i att tillhandahålla bl.a. krigsmateriel och i det sammanhanget påpekat att det utöver detta verksamhetstillstånd krävs tillstånd i det enskilda fallet för exempelvis utförelse eller ingående av avtal om upplåtelse av tillverkningsrätt.

Tillhandahållande av krigsmateriel som finns i utlandet till någon i utlandet liksom tillhandahållande av uppfinning rörande krigsmateriel eller metod för framställning av krigsmateriel till någon i utlandet träffas emellertid inte av dessa bestämmelser. Som föredraganden påpekade i propositionen 1987/88:154 bör särskild försiktighet iakttas vid sådana transaktioner och tillstånd endast ges i det enskilda fallet Jag anser att denna ordning uttryckligen bör framgå av lagen.

Således skall enligt min mening svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här och som har regeringens tillstånd att i utlandet bedriva en verksamhet som består i tillhandahållande av krigsmateriel, ansöka om tillstånd hos regeringen för att t.ex. få förmedla krigsmateriel som finns i ett land till ett annat land. Detsamma skall gälla för att få tillhandahålla en uppfinning rörande krigsmateriel eller en metod avseende sådan materiel till någon i utlandet.

En sådan ansökan skall prövas enligt de riktlinjer som jag har redogjort för i avsnitt 6. Såvitt gäller tillhandahållande av krigsmateriel som finns i utlandet utgör förslaget inte någon ändring av den ordning som gäller i dag.

Mitt förslag: Utförsel av krigsmateriel skall även i framtiden omfattas av ett generellt förbud, från vilket regeringen kan meddela undantag. I fråga om programvara likställs med utförsel överföring till utlandet genom telekommunikation eller på annat liknande sätt. Ärenden som inte avser utförsel i större omfattning eller som i övrigt inte är av större vikt får prövas av det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om utförsel av krigsmateriel.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om utförsel av skjutvapen och tillhörande ammunition för enskild persons räkning och skjutvapen och därtill hörande ammunition för användning vid jakt, tävling eller övning utom riket, av skjutvapen för reparation, översyn eller annan liknande åtgärd, av skjutvapen som förts in i landet för sådan åtgärd samt för sådana jakt- och tävlingsskjutvapen och tillhörande ammunition som har förts in i landet i enlighet med bestämmelserna i 16 § 2 vapenlagen (1973:1176).

Utredningarna: *Begreppsutredningen* anför att programvara i allmänhet inte kan anses som krigsmateriel eller som materiel i övrigt som från exportregleringssynvinkel är att jämföras med krigsmateriel. Utredningen anför vidare att i den mån programvara bör regleras kan detta ske på samma sätt som gäller för tjänster och andra immateriella företeelser.

KMU delar denna uppfattning. Utredningen uttalar sig vidare för att ett principiellt förbud mot utförsel kompletterat med riktlinjer för tillståndsprövningen bör behållas.

Remissinstanserna har lämnat utredningarnas synpunkter utan erinran, utom *RPS* som anser att också klassificeringen av datorprogram bör uppmärksammas i fortsättningen.

Skälen för mitt förslag: Det grundläggande förbudet mot krigsmaterielexport återfinns i 2 § utförsellagen. Mitt förslag överensstämmer med detta stadgande.

Som jag har redovisat i avsnitt 5 har vi ett starkt säkerhetspolitiskt behov av att på olika sätt samverka med andra länder på krigsmaterielområdet, inte minst med länderna i EG. Flera tidigare utredningar har pekat på sambandet mellan försvarsindustrins förmåga att tillgodose det svenska försvarets behov av materiel och industrins möjlighet att kunna exportera. Genom export kan företagen behålla kompetens och kapacitet att inom landet utveckla och tillverka krigsmateriel för försvarets räkning. Export av krigsmateriel bör därför kunna ske inom ramen för våra allmänna utrikespolitiska principer i den omfattning som är betingad av våra egna försvars- och säkerhetspolitiska mål och behov.

En önskan att stå utanför andra länders konflikter och arbetet för rustningskontroll är de element som av tradition ligger bakom det generella förbudet mot vapenexport. Dessa skäl, som alljämt äger giltighet, står mot de säkerhets- och försvarspolitiska skälen för export.

I avsnitt 4 har jag redogjort för min uppfattning att särskilt utformad programvara i vissa fall bör omfattas av krigsmaterielbegreppet. Programvara som är lagrad på fast medium omfattas av bestämmelserna om utförselkontrollen. En begränsning av kontrollen till dessa fall skulle emellertid innebära att regleringen kan kringgåas genom att programvara överförs på andra sätt. Motsvarande bedömning redovisades i propositionen 1990/91:97 om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m.m.

Utan en reglering skulle exempelvis ett svenskt företag som fått i uppdrag att skapa ett program som är väsentligt för en utländsk produkt som utgör krigsmateriel fritt kunna överföra programvaran via telenätet mellan konstruktörens dator och mottagarens dator i utlandet, medan utförseln av motsvarande programvara i de fall den lagrats på medium skulle vara underkastad ett utförsel förbud.

Detta skulle enligt min mening inte vara tillfredsställande. Jag anser därför att förbudet mot utförsel av krigsmateriel bör kompletteras med att överföring av programvara till någon i utlandet genom telekommunikation eller på annat liknande sätt likställs med utförsel. Detta förbud bör alltså omfatta de fall då programvara görs tillgänglig för någon i utlandet på annat sätt än via utförsel av programvara lagrad på fast medium.

Jag är inte främmande för att kontrollen av efterlevnaden av utförsel förbudet i denna del kan vara förenad med svårigheter men anser inte att dessa svårigheter utgör skäl att avstå från en reglering.

Undantag från utförsel förbudet skall även i framtiden som huvudregel meddelas av regeringen. Denna prövning skall ske med utgångspunkt i de riktlinjer jag har redovisat i avsnitt 6.

I ärenden som inte avser utförsel i större omfattning eller som i övrigt inte är av större vikt får det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om utförsel av krigsmateriel pröva sådana ärenden. Antalet regeringsärenden omfattar enligt de senaste årens statistik värdemässigt 98 %, medan ärenden som avgörs av statsrådet är de numerärt mest frekventa.

Jag anser att denna beslutsfördelning bör behållas. Den nuvarande ordningen, som har varit rådande under en lång följd av år och därvid visat sig vara i hög grad ändamålsenlig, är till stor del betingad av praktiska skäl. Även tidsmässiga aspekter spelar in. I många fall bör nämligen en ansökan om utförsel föranleda skyndsam handläggning.

Konstitutionsutskottet granskade år 1977 frågan om ett enskilt statsråds beslutanderätt och därvid särskilt statsråds beslutanderätt i ärenden som gäller export av krigsmateriel. Utskottet uttalade bl.a. att granskningen inte gett anledning till erinran mot de beslut varigenom statsråd bemyndigats avgöra visst ärende eller grupp av ärenden (KU 1976/77:44).

Enligt 3 § utförsellagen får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddela föreskrifter om utförsel av skjutvapen i vissa fall. Enligt utförsel förordningen får därför enskild person vid utresa från riket utan särskilt tillstånd för personligt bruk föra med sig handeldvapen, som inte är helautomatiskt vapen, och som han enligt vapenlagen är berättigad att inneha här i landet. Regeringen har exempelvis också bemyndigat polismyndigheten att pröva frågor om utförsel av handeldvapen och ammunition i anslut-

ning till jakt, tävling eller övning utom landet, liksom utförsel från enskild vapenhandlare av skjutvapen till enskild person eller vapenhandlare i utlandet. Det kan härvid även röra sig om utförsel för utbyte, reparation eller översyn.

Denna möjlighet för regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer att meddela föreskrifter bör enligt min mening behållas. De skäl som talar för denna särreglering är främst praktiska. I dessa fall är det inte heller fråga om export i egentlig mening.

I detta sammanhang har jag övervägt att föreslå att även införsel av krigsmateriel skall kontrolleras men inte funnit det motiverat. Ett skäl är att import i allmänhet sker för försvarets resp. krigsmaterielindustrins räkning eller omfattas av bestämmelserna i vapenlagen. Med denna fråga sammanhänger transitering av krigsmateriel genom Sverige. Transitering gäller till övervägande delen leveranser från och till våra nordiska grannländer. Av såväl de nu tillämpade som av de föreslagna riktlinjerna följer att utrikes- och säkerhetspolitiska hinder i dessa fall generellt inte föreligger. Jag återkommer i avsnitt 25 i en fråga som rör tillstånd till införsel enligt vapenlagen.

Slutanvändaråtagande

Export bör även i framtiden i princip endast kunna ske till stater, vars regeringar har åtagit sig att se till att vapnen inte vidareexporteras. Genom utfärdande av ett slutanvändaråtagande förpliktar sig mottagarlandets regering att tillse dels att den svenska materielen endast skall disponeras av dess egen försvarsmakt, dels att materielen i fråga inte vidareexporteras i någon form till ett tredje land. Slutanvändarintygen kan kompletteras så att köparen också förbinder sig att bekräfta mottagandet av den materiel som omfattas av intyget.

Även det år 1986 införda systemet med en s.k. deklaration om egen tillverkning bör enligt min mening bestå. I en sådan deklarerar mottagaren av komponenter att dessa skall ingå som integrerade delar i egna produkter, att komponenterna inte skall ha någon inverkan på slutprodukternas identitet och att komponenterna inte skall vidareexporteras för sig. Även för stapelvaror som krut och sprängämnen används deklarationen om egen tillverkning.

Om det visar sig att en mottagare inte följer åtagandet genom att exportera till ett tredje land, skall detta påverka dennes möjligheter att i fortsättningen köpa krigsmateriel från Sverige. Liksom i dag bör principen därvid vara att ett land vars regering tillåtit eller underlåtit att förhindra vidareexport av svensk materiel inte längre bör komma i fråga för utlandssamverkan med Sverige, så länge omständigheterna kvarstår.

I vissa fall saknas skäl att ställa krav på slutanvändarintyg. Det gäller i regel vid utförsel av handeldvapen för jakt- och sportskytte, vid utförsel för reparation, återutförsel efter reparation eller annan åtgärd, liksom i sådana fall av transitering till och från våra nordiska grannländer som har nämnts tidigare.

Som föredraganden betonade i propositionen 1987/88:154 åligger det polis- och åklagarmyndigheterna att kontrollera att någon olovlig verksamhet

inte äger rum och utreda misstankar om överträdelse av bestämmelserna. När det gäller kontrollen över gränserna åvilar uppgiften tullmyndigheterna. Någon ändring i detta avseende åsyftas inte.

Varje enskilt utförelseärende bör bedömas utifrån de riktlinjer som jag har redogjort för i avsnittet 6.

12 Upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt

Mitt förslag: Någon ändring görs inte i gällande regler. Detta innebär att avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt till någon i utlandet inte heller i framtiden skall få ingås här i landet utan tillstånd av regeringen. Inte heller skall svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här i landet få ingå sådana avtal utom landet utan tillstånd av regeringen.

Utredningarna har inte lämnat något förslag i denna del.

Skälen för mitt förslag: Upplåtelse och överlåtelse av tillverkningsrätt kan betraktas som ett alternativ till utförelse. Denna form av kunskapsöverföring blir allt mer frekvent och bör enligt min mening liksom i dag omfattas av regleringen.

Mitt förslag motsvarar med en redaktionell ändring nuvarande 4 § utförelselagen. Med tillverkningsrätt avses det medgivande som lämnas någon annan att utnyttja viss rätt eller att i enlighet med av upplåtaren eller överlåtaren tillhandahållna tekniska underlag såsom ritningar, beskrivningar eller programvara tillverka en viss produkt. Upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt innebär att antingen en rättighet inom det industriella rättsskyddets område och/eller kunskap mot eller utan vederlag överförs till en utländsk mottagare. Objektet för avtalet kan utgöras av såväl immateriellt skyddade rättigheter som driftserfarenheter som saknar egentligt rättsskydd.

Det har rätt osäkerhet rörande omfattningen av begreppet tillverkningsrätt. Jag finner därför anledning betona att härmed avses varje upplåtelse eller överlåtelse av tekniskt underlag som gör det möjligt för förvärvaren att framställa vad som utgör krigsmateriel enligt svensk definition.

Ett tillstånd av detta slag bör kunna förenas med villkor. Jag har tidigare i avsnitt 11 redovisat förfarandet med slutanvändarintyg i samband med utförelse av krigsmateriel. Upplåtelser och överlåtelser av tillverkningsrätter sker normalt till en tillverkare i utlandet efter det att regeringen givit tillstånd till ingående av avtalet. I samband med prövningen av avtalet kan det dock i vissa fall vara önskvärt att infordra ett intyg från myndigheterna i det land där licenstillverkningen skall ske om att de är införstådda med de begräns-

13 Samarbete med utländsk part om gemensam tillverkning eller utveckling av krigsmateriel

Mitt förslag: Avtal med någon utom landet om att gemensamt med denne eller för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel eller om gemensam tillverkning av krigsmateriel får inte ingås här i landet utan tillstånd av regeringen. Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte heller i utlandet ingå ett sådant avtal utan regeringens tillstånd.

KMU anser att regeringens tillstånd skall krävas även i framtiden för ingående av avtal med någon i utlandet om att för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av krigsmateriel. Mot bakgrund av den förväntade utvecklingen av försvarsindustrins utlandssamverkan anser KMU att tiden nu är mogen att även reglera avtal med en utländsk part om att gemensamt utveckla eller tillverka krigsmateriel. Utredningen uttalar sig för att det bör övervägas att samordna 5 § utförelselagen med den föreslagna bestämmelsen. Villkoren för export från samarbetslandet bör om möjligt regleras i samarbetsavtalet och därigenom underställas regeringens prövning. Om det svenska bidraget är av mer underordnad betydelse bör slutprodukten enligt KMU kunna disponeras fritt av samarbetspartnern. Om det är ett starkt svenskt försvarspolitiskt intresse att samarbete kommer till stånd, skall regeringen också i övrigt kunna medge export till tredje land i enlighet med samarbetslandets exportregler. KMU har föreslagit att undantag från tillståndskravet skall göras för avtal som uteslutande avser utveckling eller tillverkning av krigsmateriel som skall införas till Sverige.

Remissinstanserna är huvudsakligen positiva till utredningens förslag. FMV betonar dock att det föreslagna förbudet inte bör tolkas så att erforderlig anpassning till köparens behov av modifieringar inkluderas, vilket helt skulle omöjliggöra export. FFV accepterar i princip den i utredningen föreslagna uppläggningsen, men inte den uppdelning i materiel av svenskt ursprung och materiel som är en följd av gemensamt utvecklingsarbete som utredningen föreslår som grund för vilket lands exportregler som skall tillämpas. FFV anser vidare att utredningens inställning att vidareleverans av svensk materiel skall få ske utan hänsynstagande till svenska restriktioner endast i fall när detta är ett starkt svenskt försvarspolitiskt intresse kommer att upplevas som en diskriminering av ett land som missgynnas. Slutligen anser FFV att i den mån den svenska regeringen har synpunkter på samarbetslandets val av mottagarländer, bör i förekommande fall en regeringsöverenskommelse omfatta bestämmelser om detta. *Kungl. Krigsvetenskapsakademien* förutsätter svårigheter vid tillämpningen avseende t.ex. huruvida engage-

manget är av sådan art och omfattning att tillstånd krävs. Kritiken avser främst att lagtexten inte tar upp graden och sättet av engagemang vid gemensam utveckling eller tillverkning. *RPS* påpekar att säkerhetsskyddsfrågorna måste beaktas noga, vilket skulle kräva en ökad kompetens inom säkerhetspolisen.

Skälen för mitt förslag: Genom utförsellagen från år 1988 infördes det nu gällande förbudet mot att träffa avtal med någon i utlandet om att för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel. Föredraganden konstaterade (prop 1987/88:154) att dåvarande regler inte täckte alla former av överföring av tekniskt kunnande på krigsmaterielområdet och anförde att överföring av kunnande efter beställning eller uppdrag av någon utom riket att utveckla viss krigsmateriel för dennes räkning är en form av kunskapsöverföring som låg nära det då gällande förbudet mot upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt. Detsamma gällde utveckling av en metod för framställning av krigsmateriel som är avsedd att inpassas i den utländska kundens produktion. Föredraganden fann det lika angeläget i dessa fall som i fråga om kunskapsöverföring genom t.ex. upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt att en prövning kan ske beträffande omständigheter som bl.a. mottagarland och mottagarens möjligheter till export. I detta sammanhang anförde föredraganden också att sådan verksamhet inte bör äga rum, om den inte främjar den tekniska utveckling som kan nyttiggöras för vår försvarskraft (s. 37-39).

I avsnittet om riktlinjer för krigsmaterielexport och utlandssamverkan (avsnitt 6) har jag som ett av de två grundkriterierna för att utlandssamverkan skall tillåtas angivit att den skall vara erforderlig för att tillgodose det svenska försvarets behov av materiel eller kunnande eller i övrigt vara säkerhetspolitiskt önskvärd. Jag har i samma avsnitt redogjort för min bedömning av hur detta kriterium bör tolkas och understrukit vikten av att såväl långsamt kortsiktiga bedömningar görs avseende försvarets behov.

Industrins kompetens och kapacitet är enligt min mening beroende av att export, samarbete och annan utlandssamverkan kan komma till stånd. En annan faktor som bör tillmätas betydelse för om utlandssamverkan skall tillåtas är om denna fordras för att i vid mening trygga import av materiel eller kunnande som den svenska försvarsmakten behöver.

I likhet med KMU anser jag att avtal med någon i utlandet om att gemensamt eller för annans räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel liksom gemensam tillverkning skall kräva regeringens tillstånd. Utan ett tillståndskrav finns risk för kringgående av bestämmelserna om förbud mot upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt och om avtal om utveckling av krigsmateriel för annans räkning. En oönskad kunskapsöverföring till andra länder skulle härigenom kunna komma till stånd. Vidare har, som KMU konstaterat, regeringen anledning att styra svenska företags internationella samarbete till produktslag som har eller kan få betydelse för vår försvarsmakt. Vid gemensam tillverkning kan det röra sig om projekt som sträcker sig långt i tiden, och det finns därför anledning att göra en noggrann bedömning av det presumtiva samarbetslandet. Frågan om vidareexport till följd av gemensam tillverkning bör också bli föremål för regeringens prövning.

Med utveckling avses ett konstruktionsarbete som syftar till att åstadkomma ett produktionsunderlag för en krigsmaterielprodukt. Sådan modifiering och anpassning av en tidigare utvecklad produkt till annan standard som inte innebär en väsentlig förändring av produktens prestanda bör dock i detta avseende inte betecknas som utveckling.

Den föreslagna regleringen bör enligt min uppfattning inarbetas i den nu gällande bestämmelsen om avtal om att för annans räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel. Det bör vara förbjudet att utan regeringens tillstånd ingå avtal med någon i utlandet om att gemensamt med eller för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel eller gemensamt tillverka krigsmateriel.

KMU har föreslagit att undantag från tillståndskravet skall göras för avtal som uteslutande avser utveckling eller tillverkning av krigsmateriel som skall införas till Sverige.

Jag har i avsnitt 6 redogjort för de utrikespolitiska överväganden som bör göras i samband med utlandssamverkan. Valet av samarbetspartner och därmed samarbetsland är härvid av avgörande betydelse. Det är min uppfattning att också samverkan avseende materiel som uteslutande skall införas till Sverige bör bedömas med utgångspunkt från samma typ av överväganden och att detta område därför inte bör falla utanför regeringens prövning. En samverkan som inledningsvis består i en gemensam utveckling för svensk räkning kan också senare övergå till att bli tillverkning för samarbetslandets eller tredje lands räkning. Däremot bör dock inte sådana avtal som en svensk tillverkare sluter med underleverantör i utlandet för medverkan i utveckling eller tillverkning av komponenter omfattas av bestämmelsen.

14 Avtal om ändring av eller tillägg till avtal

Mitt förslag: Avtal som innebär tillägg till eller ändring av avtal av det slag som kräver tillstånd enligt 7 eller 8 § i förslaget till ny lag om krigsmateriel skall inte heller i framtiden få ingås utan tillstånd av regeringen, om tillägget eller ändringen avser

1. den materiel som omfattas av avtalet,
2. vidareupplåtelse eller vidareöverlåtelse av rätt enligt avtalet,
3. rätt att tillhandahålla krigsmateriel till mottagare som inte har angivits tidigare,
4. förlängning av avtalets giltighetstid, eller
5. bestämmelser om sekretess.

Bestämmelserna skall tillämpas på avtal av det slag som nyss angivits, även om avtalet på grund av äldre bestämmelser inte krävt tillstånd.

KMU föreslår att ändringar i avtal om att gemensamt utveckla eller tillverka krigsmateriel skall införas i den nu gällande bestämmelsen om förbud mot ändring av avtal om upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt.

Remissinstanserna har lämnat förslaget utan erinran.

Skälen för mitt förslag: I dag krävs enligt 6 § utförsellagen regeringens tillstånd vid ändring av ett avtal om upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt till någon i utlandet men inte för ändring av avtal med någon utom landet om att för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel.

Vid prövningen av tillstånd till avtal om upplåtelse och överlåtelse av tillverkningsrätt, liksom till avtal med någon utom landet om att gemensamt med denne eller för dennes räkning utveckla eller tillverka krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel eller gemensamt tillverka krigsmateriel, skall i huvudsak samma riktlinjer tillämpas som vid utförsel av krigsmateriel. Vid prövningen bör regeringen lägga särskild vikt vid vad parterna har kommit överens om i fråga om bl.a. rätten till export av tillverkad materiel, möjlighet till vidareupplåtelse eller vidareöverlåtelse av tillverkningsrätt, avtalets giltighetstid samt bestämmelser om sekretess. Som jag redan har anfört i avsnittet 6 bör export av samproducerad krigsmateriel i första hand regleras i samarbetsavtalet.

Mot bakgrund av att dessa faktorer tillmäts stor vikt vid regeringens prövning av en ansökan, är det naturligt att ändringar härav skall anmälas till regeringen.

Det förtjänar att påpekas att regeringens tillstånd även skall inhämtas för ändring i sådana äldre avtal, som har ingåtts utan regeringens ursprungliga prövning, dvs. innan krav på tillstånd för ingående av avtal om upplåtelse och överlåtelse av tillverkningsrätt infördes genom 1983 års utförsellag eller innan krav på tillstånd infördes för avtal om att gemensamt eller för annans räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel eller om gemensam tillverkning enligt detta förslag. I enlighet med vad *lagrådet* anfört föreslår jag att detta skall anges i en särskild övergångsbestämmelse (se avsnitt 25).

Mitt förslag går utöver KMU:s förslag genom att även vissa ändringar i avtal om att för annans räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel skall kräva regeringens tillstånd.

15 Militärt inriktad utbildning

Mitt förslag: Militärt inriktad utbildning av personer som inte är svenska medborgare skall inte heller i framtiden få bedrivas här i landet utan tillstånd av regeringen. Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här skall inte heller utom landet yrkesmässigt få bedriva sådan utbildning utan tillstånd av regeringen. Undantag från tillståndskravet skall gälla för utbildning som anordnas av statliga myndigheter som inte är affärsverk eller i samband med försäljning av krigsmateriel eller för de anställda i sådana företag som har tillstånd att tillverka krigsmateriel.

Utredningarna har inte lämnat något förslag i denna del.

Skälen för mitt förslag: Enligt nuvarande bestämmelse förbjuds militärt inriktad utbildning av utländska medborgare inom landet. Med sådan utbildning avses utbildning i handhavande av krigsmateriel som har samband med en möjlig stridsinsats eller som syftar till att möjliggöra utveckling eller tillverkning av krigsmateriel.

Förbudet gäller inte utbildning som anordnas av staten och inte heller utbildning som har direkt samband med försäljning av krigsmateriel och utbildning vid ett företag av dess egen personal.

Vid införandet anförde föredragande statsrådet (prop. 1981/82:196 s. 21) att för den händelse utvecklingen skulle visa att det uppställda syftet inte helt kan nås med regleringen och den i något hänseende behöver kompletteras, får detta tas upp mot bakgrund av gjorda erfarenheter.

Sedan bestämmelsen infördes år 1982 har ett fåtal ansökningar behandlats. Bestämmelsen har inte medfört några egentliga tillämpningsproblem.

En av de grundläggande principerna bakom regleringen av utlandssamverkan på krigsmaterielområdet är emellertid att Sverige skall stå utanför andra länders konflikter. Detta är motivet till att i detta sammanhang också reglera militärt inriktad utbildning i utlandet. Vid den översyn av lagstiftningen på krigsmaterielområdet jag nu föreslår finner jag det lämpligt föreslå att också militärt inriktad utbildning av personer som inte är svenska medborgare i utlandet skall kräva regeringens tillstånd i vissa fall, nämligen när ett svenskt företag, en svensk myndighet eller någon som är bosatt eller stadigvarande vistas här avser att yrkesmässigt bedriva militärt inriktad utbildning av personer som inte är svenska medborgare. En sådan reglering skulle motsvara förbudet mot att i utlandet tillhandahålla produkter som inte finns i Sverige och också i övrigt korrespondera med bestämmelserna om kunskapsöverföring, dvs. upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt och samverkan med någon i utlandet om att utveckla eller tillverka krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel.

Jag menar att det är lämpligt att begränsa förbudet avseende militärt inriktad utbildning utom landet till utbildning som anordnas yrkesmässigt.

16 Marknadsföring m.m.

Mitt förslag: Den som har tillstånd att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel och svenska statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet skall även i fortsättningen i den ordning regeringen föreskriver lämna redovisning till regeringen om marknadsföring av krigsmateriel som bedrivs utom landet. Därutöver skall motsvarande redovisning lämnas om åtgärder som syftar till avtal med någon i utlandet av det slag som kräver tillstånd enligt 7 eller 8 § i förslaget till ny lag om krigsmateriel.

Regeringen skall få meddela närmare föreskrifter om redovisnings-skyldighet och om undantag från sådan skyldighet. Regeringen får också i det enskilda fallet medge undantag från redovisningsskyldig-heten.

KMU:s förslag överensstämmer i sak med mitt i denna del.

Remissinstanserna: KMU:s förslag har lämnats utan crinran.

Skälen för mitt förslag: Bestämmelser om redovisning och underrättelse till regeringen finns i 8 § utförelselagen under rubriken marknadsföring av krigsmateriel. Enligt denna bestämmelse skall den som har tillstånd att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel och statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet bl.a. vara skyldig att i den ordning regeringen föreskriver lämna redovisning till regeringen om de länder utanför Sverige i vilka marknadsföring av krigsmateriel bedrivs, vilka bestämda mottagare marknadsföringen riktar sig till och vilken materiel den avser.

Bestämmelserna syftar till att ge regeringen en bild av pågående marknadsföringsaktiviteter. Redovisningen utgör också ett underlag för de informella kontakter som sker mellan industrin och KMI. Erfarenheterna av denna form för redovisning är enligt min bedömning goda. KMI kan i kontakter med företagen lämna upplysningar om regeringens aktuella syn på ett visst land som mottagare av svensk krigsmateriel. Jag anser därför att bestämmelserna i sak bör överföras till den nya lagen.

KMU har föreslagit att redovisning också skall lämnas till regeringen om åtgärder som syftar till ett samarbetsavtal som är tillståndspliktigt. Enligt KMU skulle detta ge regeringen dels en bild av den pågående utvecklingen, dels möjlighet att i förekommande fall föra fram synpunkter på det tänkta samarbetet. Jag delar utredningens uppfattning och föreslår i konsekvens härmed att även åtgärder som syftar till ingående av avtal om upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt skall omfattas av bestämmelsen. Redovisningen bör göras på ett tidigt stadium, dvs. redan när de första kontakterna har tagits. På detta stadium motsvaras sådana kontakter av allmänna marknadsföringsåtgärder, som inte innefattar några bindande åtaganden för någon av parterna. Detta ger KMI möjlighet att i sina informella kontakter med företaget, på motsvarande sätt som i fråga om marknadsföring enligt nuvarande bestämmelser, lämna upplysningar om regeringens syn på det presumtiva samarbetslandet.

Som jag anförde inledningsvis preciseras i dag i lagen vilka uppgifter redovisningen av marknadsföring skall innehålla, nämligen vilken materiel marknadsföringen avser och vilka bestämda mottagare den riktar sig till. Utöver de uppräknade uppgifterna kan det dock finnas andra upplysningar som det kan vara av betydelse för regeringen att få kännedom om. Jag föreslår därför att regeringen får meddela föreskrifter om redovisningsskyldighetens omfattning. För planerad gemensam utveckling eller tillverkning är exempelvis inriktningen av samverkan och eventuell export till tredje land av betydelse.

Mitt förslag: Den som har tillstånd att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel och svenska statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet skall underrätta regeringen innan anbud lämnas, eller, där anbudsförfarande inte förekommer, innan avtal ingås om

1. tillhandahållande av krigsmateriel till någon i utlandet,
2. upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt som avses i 7 § i förslaget till lag om krigsmateriel, eller
3. tillverkning eller utveckling av krigsmateriel eller metod för framställning av krigsmateriel som avses i 8 § i samma lagförslag.

Regeringen får meddela närmare föreskrifter om senaste tidpunkt för underrättelse och om undantag från underrättelseskyldigheten. Regeringen får också i enskilda fall medge undantag från underrättelseskyldighet.

I ärenden som inte är av större omfattning eller som i övrigt inte är av större vikt, får det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om utförelse av krigsmateriel medge undantag i det enskilda fallet från föreskrifter om tid för lämnande av underrättelse.

Regeringen får i det enskilda fallet förbjuda att sådant anbud lämnas eller avtal ingås som avses i första stycket.

Utredningarna har inte lämnat något förslag i denna del.

Skälen för mitt förslag: Skyldighet att lämna underrättelse till regeringen innan anbud lämnas om tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom landet eller om upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt eller avtal ingås om tillhandahållande av krigsmateriel eller upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt finns i dag i 8 § utförelselagen, medan regeringens rätt att förbjuda sådant anbud eller avtal finns i 9 § samma lag. Bestämmelserna infördes med anledning av att det i några fall hade förekommit att företag hade gått längre i sin marknadsföring i vissa länder än vad som från allmänna synpunkter ansågs vara lämpligt.

Föredragande statsrådet motiverade förslaget med att det måste ligga i statsmakternas intresse att ha ökad kännedom om industrins marknadsföring i utlandet och om åtgärder som planeras i fråga om utbudande av krigsmateriel och kunnande samt att regeringen i vissa avseenden borde ha möjlighet att ingripa på ett tidigare stadium än vad som då var fallet (prop. 1987/88:154 s.32). Föredraganden anförde också att det även måste ligga i företagets eget intresse att hålla tillståndsgivande myndighet underrättad om sin verksamhet på utländska marknader, detta inte minst för att undvika investeringar i marknadsföring i länder till vilka tillstånd enligt lagen inte kan komma att medges.

Den nuvarande ordningen har enligt min uppfattning fungerat väl. Den bör nu kompletteras med en skyldighet att underrätta regeringen även innan avtal ingås om att gemensamt med någon i utlandet eller för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel eller

om att gemensamt tillverka krigsmateriel. Underrättelsen bör också kunna leda till förbud från regeringen i det enskilda fallet. Utredningens argument att underrättelseskyldigheten, med hänvisning till att ett följande avtal skulle kräva regeringens godkännande, inte behöver vara förenad med förbudsmöjlighet och sanktionsbestämmelser finner jag inte väga särskilt tungt, om man beaktar att underrättelser om anbud och avtal avseende tillhandahållande av krigsmateriel resp. upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt enligt nuvarande regler kan leda till ett sådant förbud. Jag finner det önskvärt att de olika formerna av utlandssamverkan ges en likartad hantering och kan inte se något skäl att särbehandla denna typ av utlandssamverkan.

För att företagen skall kunna veta när underrättelse skall lämnas krävs att detta tillfälle är klart avgränsat i lagen. Jag föreslår därför att underrättelse skall lämnas till regeringen innan anbud lämnas eller avtal ingås. Med avtal skall i detta avseende förstås även sådana gemensamma avsiktsförklaringar, exempelvis s.k. Letter of Intent, som ofta föregår ett senare fullständigt avtal. I förslaget ges regeringen rätt att meddela närmare föreskrifter om senaste tidpunkt för underrättelse och om undantag från underrättelseskyldigheten.

Jag har i avsnitt 11 föreslagit att det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om utförelse av krigsmateriel alltjämt skall få pröva frågor om utförelse som inte är av större omfattning eller i övrigt av större vikt. Denna delegationsmöjlighet bör nu också införas beträffande regeringens rätt att medge undantag från skyldigheten att lämna underrättelse till regeringen med avseende på den tid inom vilken underrättelse skall ske. Enligt 13 § utförelseordningen skall underrättelse lämnas till regeringen senast fyra veckor innan anbudet beräknas avges eller avtalet beräknas ingås. Jag kommer senare att föreslå regeringen en motsvarande föreskrift. Ansökan om undantag från underrättelseskyldigheten avser i allmänhet en begäran om förkortning av denna tidsfrist. Genom ett sådant beslut ges företaget därigenom en möjlighet att lämna anbudet inom kortare tid än fyra veckor. Dessa beslut är ofta rutinartade och i materiellt hänseende av liten vikt. Det bör därför öppnas en möjlighet för det föredragande statsrådet att fatta beslut i stället för regeringen i ärende rörande nedsatt tidsfrist avseende ett anbud som inte är av större omfattning eller som i övrigt inte är av större vikt.

18 Villkor och återkallelse av tillstånd m.m.

18.1 Villkor samt kontroll- och ordningsbestämmelser

Mitt förslag: Tillstånd skall även i framtiden få förenas med villkor samt med kontroll- och ordningsbestämmelser.

KMU har inte lagt fram något förslag i denna del.

Skälen för mitt förslag: Beslut enligt lagen måste kunna förenas med villkor samt med kontroll- och ordningsbestämmelser. Jag har i avsnitt 9 om

tillverkningstillstånd redogjort för min inställning till statsmakternas inflytande över utländskt ägande i krigsmaterietillverkande företag. Resonemanget utmynnade i att jag inte anser att det behöver slås fast i lagen att det svenska ägandet måste utgöra en viss andel för att tillverkningstillståndet skall bestå och att erforderlig kontroll kan erhållas genom bestämmelserna om villkor för tillverkningstillstånd.

Denna möjlighet finns redan i dag även om det inte uttryckligen anges i lagen att villkor avseende ägandet är möjliga. Som jag redovisade i avsnitt 9 är det viktigt att det framgår att denna förutsättning beträffande ägarförhållandena i stället kan ges som ett villkor i det enskilda fallet när den uttryckliga begränsningen tas bort ur bestämmelsen om tillstånd.

Regeringens villkorskrav på svenskt ägande kan ställas högre eller lägre än vad som anges i 2 § tillverkningslagen. Som jag anförde i avsnitt 8 är det emellertid inte min avsikt att regeringen i normalfallet skall avvika från de villkor för tillverkningstillstånd som i dag regelmässigt meddelas.

Ett tillverkningstillstånd bör innehålla ordningsbestämmelser som anger var tillverkning får äga rum. I syfte att kontrollera att levererad materiel har kommit avsedd mottagare tillhanda bör ett utförelsebeslut kunna förenas med ett åliggande för exportören att inge en handling som utvisar att materielen nått avsedd mottagare.

I ett utförelsebeslut kan regeringen i kontrollsyfte ange att detta skall åter-sändas till KMI efter verkställd leverans. Om ett utförelsebevis avser materiel exempelvis för demonstrationsändamål, bör ett sådant beslut av samma skäl innehålla bestämmelser som ålägger exportören att anmäla till KMI när materielen återinförs.

Behovet av villkor samt kontroll- och ordningsbestämmelser gör sig också gällande i fråga om tillstånd att upplåta eller överlåta tillverkningsrätt. Beträffande tillstånd att gemensamt med någon i utlandet eller för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel eller gemensamt tillverka krigsmateriel torde såväl villkor som kontroll- och ordningsbestämmelser spela en mycket stor roll. Det kan t.ex. röra sig om skyldighet att lämna rapporter till regeringen om hur avtalet löper och omfattningen av tillverkning enligt avtalet.

18.2 Återkallelse av tillstånd

Mitt förslag: Tillstånd att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel och tillstånd att bedriva militärt inriktad utbildning av utländska medborgare skall även i framtiden kunna meddelas för en viss tid eller tills vidare. Tillstånd enligt lagen skall kunna återkallas av regeringen, om tillståndshavaren har åsidosatt föreskrifter i lagen eller föreskrifter, villkor eller bestämmelser som har meddelats med stöd av lagen eller det finns andra särskilda skäl till återkallelse.

Utredningarna har inte lagt fram något förslag i denna del.

Skälen för mitt förslag: Återkallelse av tillstånd att tillverka eller tillhan-

dahålla krigsmateriel regleras i dag i 4 § tredje stycket tillverkningslagen. Återkallelse av utförelsetillstånd regleras i 13 § utförelselagen. För vissa fall bör det finnas en möjlighet för regeringen att återkalla ett meddelat tillstånd. Detta bör gälla i fråga om tillstånd att tillverka eller inom landet tillhandahålla krigsmateriel. Vidare bör tillstånd till utförelse och till tillhandahållande av krigsmateriel som finns i utlandet omfattas av återkallelsemöjligheten liksom tillstånd att bedriva militärt inriktad utbildning. Härutöver kan det finnas skäl att återkalla även sådana tillstånd att ingå avtal som har redovisats i avsnitten 12–14. Ett skäl att återkalla ett tillstånd kan vara att tillståndshavaren åsidosätter ett villkor eller bryter mot en ordnings- eller kontrollbestämmelse. Att tillstånd kan återkallas på grund av vilseledande eller felaktiga uppgifter följer redan av allmänna förvaltningsrättsliga principer.

Andra särskilda skäl att återkalla ett utförelsetillstånd kan vara att förhållandena i den mottagande staten har ändrats. Jag har i avsnitt 6 redogjort för mina bedömningar vad avser riktlinjer för regeringens tillståndsprövning. Jag har därvid anfört att tillstånd skall återkallas om ovillkorliga exporthinder uppstår. Även i andra fall kan sådana ändrade förhållanden uppstå att ett tillstånd bör återkallas.

När det gäller fråga om återkallelse av tillstånd att ingå avtal om upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt och om avtal att gemensamt med någon i utlandet eller för dennes räkning tillverka eller utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av krigsmateriel vill jag säga följande. Regeringens tillstånd krävs för avtalens ingående. Ett återkallande av ett sådant tillstånd skulle kunna få effekt bara under tiden mellan regeringens tillståndsgivning och avtalets ingående. Om vilseledande är för handen, kan ett sådant tillstånd återkallas utan särskilda föreskrifter därom. Som *lagrådet* har anfört kan det emellertid finnas annan anledning att återkalla ett meddelat tillstånd att ingå ett avtal av det slag som kräver tillstånd enligt 7–9 §§ i förslaget till lag om krigsmaterial. Jag instämmer i lagrådets bedömning och föreslår därför att bestämmelsen om återkallelse av tillstånd skall omfatta alla de tillstånd regeringen kan meddela med stöd av den föreslagna lagen. En sådan återkallelse får inte avse tillstånd till avtal som redan ingåtts med stöd av regeringens beslut.

Förutsättningen för att återkalla ett givet tillstånd är självfallet att utförelsen, tillhandahållandet, utbildningen eller avtalet helt eller delvis inte har kommit till stånd.

19 Tillsyn och uppgiftsskyldighet

Prop. 1991/92:174

19.1 Uppgiftsskyldighet om ägande i utländska rättssubjekt

Mitt förslag: Någon ändring i gällande regler görs inte. Detta innebär att den som har tillstånd att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel, liksom svenska statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet utan att behöva tillstånd, även i framtiden skall, enligt de föreskrifter som regeringen meddelar, lämna uppgift till regeringen om ägande i utländska rättssubjekt som bedriver utveckling, tillverkning, marknadsföring eller försäljning av krigsmateriel.

Utredningarna har inte lagt fram något förslag i denna del.

Skälen för mitt förslag: Förslaget överensstämmer med 10 § utförelselagen som trädde i kraft år 1988. Föredraganden anförde i propositionen (1987/88:154 s. 43) att det är av vikt att statsmakterna fortlöpande ges en bild av den svenska krigsmaterielindustrins engagemang i utlandet med avseende på verksamheten inom krigsmaterielområdet. Hon förordade därför att den som har tillstånd att tillverka eller försälja krigsmateriel och svenska statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet skall vara skyldiga att enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar lämna uppgifter om ägande i sådana utländska rättssubjekt som bedriver utveckling, tillverkning, marknadsföring eller försäljning av krigsmateriel.

Jag anser inte att det finns anledning att ändra denna uppgiftsskyldighet och föreslår att en ny bestämmelse med motsvarande lydelse införs i den nya krigsmateriellagen.

19.2 Tillsyn

Mitt förslag: Den som har tillstånd att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel skall även i framtiden stå under tillsyn av den myndighet som regeringen bestämmer. Regeringen får meddela föreskrifter om tillsynen.

Utredningarna har inte lagt fram något förslag i denna del.

Skälen för mitt förslag: Förslagets första led motsvarar 5 § tillverkningslagen. Redan i den proposition som låg till grund för 1935 års förordning om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel m.m. (prop. 1935:89), anfördes bl.a. att den tillsyn som kontrollen nödvändiggjorde borde utövas av en krigsmaterielinspektion som borde inordnas i regeringskansliet. Kontrollmyndigheten föreslogs förläggas till handelsdepartementet, till vilket departement handläggningen av ärenden rörande exportförbudet av krigsmateriel redan hörde.

Jag anser att den som har fått regeringens tillstånd att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel även i framtiden skall stå under tillsyn av den myn-

dighet som regeringen bestämmer. Jag återkommer till denna fråga i avsnitt 22.

Prop. 1991/92:174

Jag föreslår vidare att regeringen bemyndigas meddela föreskrifter om tillsynen.

19.3 Deklarationsskyldighet m.m.

Mitt förslag: Den som har tillstånd att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel skall även i framtiden, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, till tillsynsmyndigheten lämna deklARATION på heder och samvete rörande den verksamhet för vilken tillstånd har meddelats.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från skyldigheten att lämna deklARATION.

Regeringen får meddela föreskrifter om att den som har tillstånd enligt 6 § i förslaget till lag om krigsmateriel skall lämna uppgifter rörande utförd krigsmateriel och den som har tillstånd att ingå avtal enligt 7 § om upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt eller avtal enligt 8 § om samarbete med någon i utlandet skall lämna uppgift om ingångna avtal.

Utredningarna har inte lagt fram något förslag i denna del.

Skälen för mitt förslag: Förslaget motsvarar 6 § tillverkningslagen och 12 § utförelselagen. Bestämmelsen syftar till att möjliggöra en effektiv kontroll över krigsmaterieltillverkningen och säkerställa att villkor som har meddelats i samband med tillståndsgivningen efterlevs. Denna deklARATIONsskyldighet bör kvarstå även i fortsättningen.

I likhet med vad som för närvarande gäller, bör regeringen få meddela föreskrifter om att den som fått tillstånd till utförelse skall lämna uppgifter rörande utförd materiel liksom att den som fått tillstånd att upplåta eller överlåta tillverkningsrätt skall lämna uppgifter om det. Därtill bör läggas en skyldighet för den som erhållit tillstånd att ingå avtal om samarbete med någon i utlandet att lämna uppgifter om sådana avtal.

19.4 Upplysningsskyldighet

Mitt förslag: Den som har tillstånd att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel är skyldig att efter anmodan av tillsynsmyndigheten lämna de upplysningar och handlingar som behövs för kontrollen och att lämna tillsynsmyndigheten tillträde till lokaler där verksamheten bedrivs. Tillståndsmyndigheten har rätt att ta hjälp av andra statliga myndigheter i sin tillsyn.

Utredningarna har inte lagt fram något förslag i denna del.

Skälen för mitt förslag: Förslaget motsvarar i princip 7 § tillverkningslagen. Mitt förslag avviker dock från dessa bestämmelser såtillvida att tillsynsmyndigheten uttryckligen ges rätt att påkalla biträde av andra statliga myndigheter i sin tillsyn.

Prop. 1991/92:174

19.5 Anmälningsskyldighet

Mitt förslag: Den som har tillstånd enligt lagen skall vara skyldig att, vid ändring i förhållande som har upptagits i tillståndsansökan, anmäla detta till regeringen i enlighet med de föreskrifter regeringen meddelar.

Utredningarna har inte lagt fram något förslag i denna del.

Skälen för mitt förslag: I flera fall fordras tillämpningsföreskrifter till lagen. Det ankommer på regeringen att utfärda sådana. En sådan uppgift bör vara att närmare ange vad en ansökan om tillstånd skall innehålla. Det kan vara lämpligt att föreskriva t.ex. att en ansökan om tillverkningstillstånd skall innehålla en uppgift om ägande i bolaget eller att en ansökan om utförelsetillstånd skall innehålla uppgift om slutmottagare. Uppgiftslämnandet bör vara förenat med straffansvar.

De uppgifter som lämnas i en ansökan ligger till grund för regeringens prövning av aktuellt tillståndsärende och för utformningen av eventuella villkor. Med hänsyn till uppgifternas betydelse för utgången av ärendet finner jag det viktigt att det i lagen uttryckligen anges att tillståndshavaren skall vara skyldig att anmäla till regeringen om dessa förhållanden ändras. Sådan anmälan bör ske snarast.

20 Revisorskontroll

Mitt förslag: Om en revisor i granskningen av verksamheten har anmärkt på ett företags efterlevnad av bestämmelserna i förslaget till lag om krigsmateriel och anmärkningen har framförts i en revisionsberättelse enligt aktiebolagslagen (1975:1385) eller lagen (1980:1103) om årsredovisningar m.m. i vissa företag, skall han genast sända in en kopia av revisionsberättelsen till regeringen. En revisor vid en svensk statlig myndighet har motsvarande skyldighet.

KMU har föreslagit att revisorer i aktiebolag eller företag som omfattas av bestämmelserna i tillverkningslagen alltid skall sända in en kopia av företagets revisionsberättelse till regeringen.

Remissinstanserna: Remissinstanserna har huvudsakligen varit positiva till förslaget eller lämnat detta utan erinran. *Svea Hovrätt* anser att förslaget innebär en förbättring eftersom revisorn enligt förslaget inte åläggs att ta

ställning till om någon misstänkt överträdelse av utförsellagen har förekommit. *Kammarrätten i Stockholm* ifrågasätter om den föreslagna ordningen är mer ändamålsenlig än den nuvarande. *Åklagarmyndigheten i Göteborg* biträder utredningens förslag och anser att erforderlig specialistkompetens skulle kunna utnyttjas vid behov, vilket skulle kunna leda till större möjligheter att upptäcka oegentligheter. *Regionåklagarmyndigheten i Karlstad* anser att betydelsen av den föreslagna bestämmelsen inte bör överskattas. *RPS* anför att en förutsättning för att den föreslagna regeln skall medföra en skärpt kontroll och bli ett effektivt sätt att upptäcka eventuella oegentligheter är att en regelmässig granskning av berättelserna sker även när de inte innehåller särskilda anmärkningar. En sådan tillämpning av bestämmelsen kommer att kräva en hög grad av sakkunskap hos granskarna för att kontrollen skall kunna bli effektiv. *Kommerskollegium* anser att det i stället bör ankomma på de berörda företagens styrelser att sända in revisionsberättelse och årsredovisning till regeringen. *RRV* delar utredningens uppfattning att krigsmaterieföretagens revisorer alltid skall delge regeringen sina revisionsberättelser även när de inte innehåller anmärkningar, medan *FFV* anser att förslaget kommer att leda till stor byråkrati vars värde förefaller tvivelaktigt. *Föreningen Sverige Auktoriserade Revisorer (FAR)* avstyrker förslaget och hänvisar till sitt remissyttrande över förslaget till den nuvarande bestämmelsen. I detta hade FAR funnit att det bör ingå i den offentliga tillsynen att kunna begära in årsredovisningar och revisionsberättelser från alla krigsmaterielexporterande företag.

Skälen för mitt förslag: I propositionen 1987/88:154, som föregick införandet av bestämmelserna om skyldigheten för revisor att sända in en kopia av revisionsberättelsen till regeringen om han i sin granskningsverksamhet har framfört någon anmärkning, anförde föredraganden, (s. 50-52) att en revisionsberättelse skall innehålla uppgifter om de anmärkningar med anledning av försummelser som verkställande direktören eller någon i styrelsen kan ha gjort sig skyldig till. Revisorerna kan dessutom där redovisa de upplysningar som de anser bör komma till aktieägarnas kännedom. Förvaltningsrevisionen skall bl.a. gå ut på att upptäcka och förebygga olagliga eller oljtest oförsvärbara förvaltningsåtgärder. Föredraganden anförde vidare att överträdelser av bestämmelserna rörande krigsmaterielexporten riskerar att skada ett företag inom vars verksamhetsområde det ligger att exportera materiel. En granskning av åtgärder som strider mot exportbestämmelserna ligger därför inom ramen för ett revisionsuppdrag som en revisor har åtagit sig för ett krigsmaterieltillverkande eller exporterande företag. Olagliga åtgärder kan enligt föredraganden komma till uttryck i det underlag som revisorerna har att gå igenom för fullgörandet av sitt uppdrag.

KMU har nu föreslagit att revisorerna alltid skall delge regeringen sina revisionsberättelser, sålunda även när de inte innehåller någon anmärkning av angivet slag. Mer än 150 företag har tillstånd att tillverka krigsmateriel och ytterligare ett tjugotal har tillstånd att tillhandahålla sådan materiel. Av dessa tillståndshavare är den övervägande delen aktiebolag. Utredningens förslag innebär konkret att över ett hundra revisionsberättelser skulle ges in till regeringen där de skulle granskas av KMI för att utröna om det hade förekommit några överträdelser på krigsmaterielområdet.

Jag ställer mig avvisande till en sådan ordning. KMI skulle med givna resurser ha utomordentligt små möjligheter att konstatera att en överträdelse skett, om revisorn inte gjort en anmärkning om en ev. oegentlighet. En utökning av KMI:s resurser skulle, enligt min mening, inte stå i relation till vad som står att vinna med en sådan utökad kontrollordning. Jag förordar därför att nuvarande system behålls.

21 Ansvarsbestämmelser m.m.

Mitt förslag: Överträdelse av utförselförbudet bestraffas enligt lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

Överträdelse av förbudet mot att tillverka krigsmateriel och verksamhet som avser tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinning rörande krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel, liksom av förbud mot att i det enskilda fallet göra ett sådant tillhandahållande och av förbudet mot att ingå avtal om upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt eller om att gemensamt eller för motpartens räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel eller gemensamt tillverka krigsmateriel skall föranleda straffansvar, om det inte är fråga om ringa fall. Motsvarande skall gälla vid överträdelse av förbud som regeringen har meddelat mot att avge anbud m.m., eller mot bestämmelsen om militärt inriktad utbildning. Detsamma gäller uppsåtligt vilseledande av regeringen att meddela undantag från sådant förbud som nämnts i detta stycke. I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

På samma sätt som gäller enligt varusmuggningslagen i fråga om utförsel skall för de nyssnämnda gärningarna en särskild straffskala gälla för grovt brott. Vidare skall, liksom fallet är beträffande utbyte av brott enligt varusmuggningslagen, utbyte av brott enligt ansvarsbestämmelserna kunna förklaras förverkat. Underlåtelse att lämna föreskriven underrättelse eller anmälan till regeringen liksom lämnande av oriktig uppgift i ansökan om tillstånd eller annan handling som är av betydelse för prövningen av ett ärende enligt lagen eller överträdelse av ett villkor eller en kontroll- eller ordningsbestämmelse som meddelats med stöd av lagen omfattas av straffansvar, om det inte är fråga om ringa fall.

Allmänt åtal för brott mot förbudet mot att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel får väckas endast efter tillstånd av tillsynsmyndigheten.

KMU:s förslag överensstämmer med mitt såvitt gäller överträdelse av förbudet mot att gemensamt med någon i utlandet tillverka eller utveckla krigsmateriel.

Remissinstanserna har lämnat förslaget utan erinran.

Skälen för mitt förslag: I samband med remissbehandlingen av departe-

mentspromemorian "Kontroll av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte" (Ds 1990:4) anförde vissa remissinstanser, bl.a. RÅ, att enhetliga straffbestämmelser borde skapas för hela exportkontrollområdet. Föredraganden anförde i propositionen 1990/91:97 med förslag till lag om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m.m. att samordningen med ansvarsbestämmelserna i krigsmaterielagstiftningen skulle kunna komma att aktualiseras i samband med översynen av krigsmateriellagstiftningen.

Överträdelse av ett förbud mot att utan tillstånd föra ut krigsmateriel ur landet bestraffas som varusmuggling enligt lagen (1960:418) om straff för varusmuggling (varusmuggningslagen). Enligt varusmuggningslagen är dessutom ett antal andra i den lagen angivna förfaranden att anse som varusmuggling, t.ex. försök till olovlig utförsel eller vilseledande av tillståndsgivande myndighet att utfärda tillstånd om man därigenom föranleder att godset förs ut. Dessa bestämmelser blir tillämpliga när det gäller olovlig utförsel av krigsmateriel.

Bestämmelser om överträdelse av förbudet mot att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel återfinns i dag i 9 § tillverkningslagen. Straffet uppgår till böter eller fängelse i högst två år. Bestämmelsen har funnits sedan år 1983 och har inte föranlett något åtal. Det finns inte anledning att ändra denna straffsats.

Överträdelse av förbudet mot att utan tillstånd ingå avtal som innefattar upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt regleras i dag i 16 § utförsellagen med en straffskala som omfattar böter eller fängelse i högst två år för uppsåtligt brott. För överträdelse som begåtts av grov oaktsamhet är straffskalan böter eller fängelse i högst sex månader. För uppsåtligt brott anser jag inte att någon ändring bör ske. Även uppsåtlig överträdelse av förbudet mot att gemensamt med någon i utlandet eller för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel eller gemensamt tillverka krigsmateriel bör enligt min mening i ansvarshänseende jämföras härmed.

Det jag nu har anfört beträffande straffskalan för nyssnämnda överträdelser bör enligt min mening gälla även för uppsåtlig överträdelse av förbudet att tillhandahålla krigsmateriel som finns utom landet eller tillhandahålla uppfinning rörande krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel.

Till skillnad från vad som gäller enligt 16 § utförsellagen anser jag att straffsanktionen när det gäller gärning som har begåtts av oaktsamhet inte bör begränsas till sådan gärning som har begåtts av grov oaktsamhet. En sådan gradering av det subjektiva rekvisitet kan vålla svårigheter i rättstillämpningen. Även bestämmelsen om oaktsamt brott bör omfatta överträdelse av förbudet mot att gemensamt med någon i utlandet eller för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel eller gemensamt tillverka krigsmateriel. Den bör även omfatta oaktsamt brott mot förbuden mot att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel. I ringa fall bör inte dömas till ansvar.

Som jag redan har anfört kan den som genom vilseledande förmår regeringen att lämna tillstånd till utförsel som annars är förbjuden bestraffas en-

ligt varusmuggningslagen, om man därigenom föranleder att krigsmateriel förs ut i strid med förbudet. Till skillnad från varusmuggningslagen innehåller varken tillverkningslagen eller utförsellagen bestämmelser som uttryckligen straffbelägger vilseledande av regeringen att meddela tillstånd enligt lagen. Enligt min mening bör dock även den som genom att vilseleda regeringen utverkar tillstånd till ingående av avtal om upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt kunna dömas till ansvar om brottet skett uppsåtligt. Det samma bör gälla den som genom att vilseleda regeringen får tillstånd att gemensamt med någon i utlandet eller för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel eller att gemensamt tillverka krigsmateriel. Straffskalan bör, liksom vad som gäller enligt varusmuggningslagen i fråga om olovlig utförsel bestämmas till böter eller fängelse i högst två år. Har vilseledandet skett genom oaktsamhet, bör dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. I ringa fall bör inte dömas till ansvar.

I utförsellagen, men inte i tillverkningslagen, finns en särskild straffskala för grovt brott. För egen del anser jag att omständigheterna även vid brott mot tillverknings- och tillhandahållandeförbuden i vissa fall kan vara sådana att en strängare påföljd är motiverad. I enlighet med vad som gäller enligt utförsellagen bör för brott som är att anse som grovt dömas till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Den som underlåter att underrätta regeringen om förstående anbud eller avtal eller om ägande i utländska rättssubjekt och den som inte anmäler ändring i förhållande som har upptagits i tillståndsansökan till regeringen liksom den som lämnar en oriktig uppgift i en ansökan om tillstånd eller förtiger en uppgift som kan vara av betydelse för regeringens bedömning bör kunna straffas för detta förfarande. Detta bör även gälla uppgifter i andra handlingar som är av betydelse för prövningen av ett ärende enligt lagen, t.ex. uppgifter i samband med att en fråga om återkallelse av tillstånd aktualiseras. Den som i en utförselanmälan uppger ett visst land som mottagare av den aktuella krigsmaterielen kan alltså straffas enligt denna bestämmelse, om han vid lämnandet av uppgiften visste att denna var felaktig.

Även den som åsidosätter ett villkor eller bryter mot en kontroll- eller ordningsbestämmelse som har meddelats med stöd av lagen bör kunna straffas. Straffsatsen bör bestämmas till böter eller fängelse i högst sex månader. I ringa fall bör inte dömas till ansvar.

I fråga om förverkande av utbyte av brott återkommer jag i specialmotiveringen.

Detta förslag innebär att bestämmelserna har samordnats med de bestämmelser som finns i lagen (1991:341) om förbud mot utförsel av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, *m.m.*

22.1 Berednings- och tillsynsorganisationen inom regeringskansliet

Min bedömning: Beredningen av ärenden om krigsmateriel bör även i fortsättningen ske inom krigsmaterielinspektionen (KMI).

KMI bör vara tillsynsmyndighet över den som har tillstånd att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel.

Skälen för min bedömning: KMI inrättades under 1930-talet som en följd av de genom Nationernas Förbund initierade nedrustningsförhandlingarna i Genève. En ökad kontroll från regeringarnas sida över vapenindustrin skulle bidra till att förebygga nya krig. I den proposition som ligger till grund för 1935 års förordning om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel m.m. (prop. 1935:89), vilken lag föregick den nu gällande, anfördes bl.a. att den tillsyn som kontrollen nödvändiggjorde borde utövas av en krigsmaterielinspektion som borde inordnas i regeringskansliet. Kontrollmyndigheten föreslogs förläggas till handelsdepartementet, till vilket departement handläggningen av ärenden rörande exportförbud av krigsmateriel redan hörde.

KMI hör efter en departementsreform år 1983 till utrikesdepartementet; organisatoriskt inom dess handelsavdelning. KMI utgör dels en departementsenhet för beredning av tillståndsärenden enligt tillverkningslagen resp. utförelselagen, dels en myndighet som utövar kontroll enligt tillverkningslagen.

Som har framgått av mina förslag rörande ny lag om krigsmateriel anser jag att den som har fått regeringens tillstånd att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel skall stå under tillsyn av den myndighet som regeringen bestämmer. Denna myndighet bör vara KMI.

Jag vill erinra om att den s.k. KMI-utredningen år 1987 (betänkandet Krigsmaterielinspektionens verksamhet och organisation) bl.a. hade till uppgift att lämna förslag till hur handhavandet av de uppgifter som ankommer på KMI bör organiseras. Utredningen kom därvid fram till att de olika delarna av krigsmaterielinspektionens verksamhet med fördel kompletterar varandra. KMI-utredningens förslag behandlades i den tidigare nämnda propositionen (prop. 1987/88:154). Föredraganden anslöt sig till utredningens uppfattning. Med mitt tidigare framlagda förslag att sammanföra tillverknings- och utförelselagarna i en lag framstår skälen för att de olika delarna av tillstånds- och tillsynsverksamheten sker samlat än starkare. Jag anser alltså att KMI även i fortsättningen skall handlägga ärenden av alla de slag som föranleds av mitt förslag till ny lag om krigsmateriel.

22.2 Krigsmaterielinspektionens verksamhet och finansiering

22.2.1 KMI:s verksamhet och resurser

Kraven på KMI har ökat väsentligt under senare år. De regler som infördes genom lagen (1988:558) om förbud mot utförelse av krigsmateriel, m.m. medförde ytterligare arbetsuppgifter för inspektionen. I samband härmed utökades KMI:s personalplan och omfattar för närvarande nio tjänster, varav en för krigsmaterielinspektör samt tre för handläggare.

Befattningen som krigsmaterielinspektör innehas för närvarande av en högre tjänsteman med beskikningschefs erfarenheter. Därutöver finns en tjänst för militär rådgivare som för närvarande innehas av en högre militär, en tjänst som rättssakkunnig och en utrikespolitisk handläggartjänst.

KMI har fått ytterligare arbetsuppgifter, utöver dem som betingas av ärenden enligt krigsmateriellagstiftningen, till följd av att även beredningen av ärenden enligt lagen (1991:341) om förbud mot utförelse av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m.m. har anförtrotts KMI. Det bör i annat sammanhang övervägas om det finns skäl till någon förändring av berednings- och beslutsordningen vad avser de frågor som handläggs inom KMI.

Till följd av förslag som jag tidigare har redogjort för kommer KMI att tillföras ärenden om tillstånd till samverkan med utlandet i form av gemensam utveckling och tillverkning. Samtidigt genomför KMI redan enligt hitillsvarande praxis granskning och beredning av ett stort antal ärenden av motsvarande karaktär. Sådana ärenden innebär i de flesta fall även upplåtelse av tillverkningsrättigheter eller utförelse av materiel. Rutiner för denna beredning har därför i stor utsträckning redan etablerats. Det är mot denna bakgrund min bedömning, att den organisation och de personalresurser som finns inom KMI för dagen är tillräckliga för den beredning och tillsyn som mitt förslag till ny lag om krigsmateriel medför.

22.2.2 KMI:s finansiering

Mitt förslag: För att täcka kostnaderna för tillsynsmyndighetens organisation och verksamhet skall den som har fått tillstånd till tillverkning av krigsmateriel årligen betala en avgift som regeringen bestämmer. Avgiften beräknas efter ett för samtliga tillverkare lika förhållande till det fakturerade värdet av försåld krigsmateriel.

Mitt förslag överensstämmer med gällande rätt.

KMU har ansett att kostnaderna för KMI:s verksamhet, till den del de måttliga expeditionsavgifterna inte förslår, i princip borde finansieras över statens budget.

Remissinstanserna: Förslaget om helfinansiering av KMI:s verksamhet över statsbudgeten har rönt instämmanden från de flesta av de remissinstanser som har yttrat sig särskilt över denna fråga. *Centerns kvinnoförbund* an-

ser att finansieringen fortsatt bör ske genom avgifter från försvarsindustrin och inte över statsbudgeten, men baserat på exportvärdet och inte på det samlade tillverkningsvärdet.

Skälen för mitt förslag: Kostnaderna för KMI:s organisation och verksamhet bestrids för närvarande genom avgifter från tillverkare av krigsmateriel och genom expeditonsavgifter främst för tillstånd till utförelse av krigsmateriel. De avgifter som tas ut från tillverkare av krigsmateriel och som tillförs statskassan (genom kammarkollegiet) utgår efter visst – för samtliga tillverkare lika – förhållande till det fakturerade värdet av försåld materiel enligt föreskrifter i 8 § lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m.

Kostnaderna utgörs till större delen av löner och lokalkostnader. De uppgick budgetåret 1990/91 till ca 4 milj.kr. Expeditonsavgifterna uppgick för samma tid till ca 400 000 kr. och täckte således ca. tio procent av kostnaderna för verksamheten.

I prop. 1987/88:154 anfördes att den nuvarande ordningen borde bestå. Riksdagen fann inte anledning att föreslå någon ändring av finansieringsordningen men ansåg likväl att regeringen borde överväga om det nuvarande uppördssystemet är det mest ändamålsenliga (UU 1987/88:30, rskr. 331).

KMU har till stöd för sitt förslag, som för övrigt också tidigare framlagts av KMI-utredningen år 1987, anfört att det inte får finnas utrymme för miss-tankar om att inspektionen inte är oväldig. Detta är avgörande i frågan om KMI:s finansiering enligt utredningens mening. Dessutom framhålls att inspektionens uppgifter enligt utförelselagen numera är mer omfattande, och att endast cirka tio procent av arbetet kan hänföras till tillverkningslagen.

Jag kan i och för sig dela utredningens uppfattning på den senare punkten. De förslag till nya regler som finns i mitt förslag till ny lag om krigsmateriel innebär som jag tidigare anfört ytterligare arbetsuppgifter som kan sägas gå vid sidan av de uppgifter inspektionen ursprungligen inrättades för att lösa. Det finns därför visst fog för överväganden om gällande finansieringsformer kan anses lämpliga för dagens verksamhet inom krigsmaterielinspektionen.

Jag delar däremot inte uppfattningen som framförts i en reservation till KMU:s betänkande att avgifterna skall beräknas enbart på värdet av till utlandet försåld krigsmateriel. Inte minst mot bakgrund av vad jag tidigare anfört, nämligen att det kan skönjas utvecklingstendenser mot en minskad direkt export och istället ökat samarbete av olika slag, där inte minst gemensam utveckling och tillverkning liksom överlåtelse av tillverkningsrättigheter m.m. spelar stor roll, anser jag att ett avgiftsuttag baserat på exportvärdet inte kan vara en lämplig beräkningsmetod.

Eftersom finansieringen i princip med nuvarande ordning sker över statsbudgeten, och de uttaxerade avgifterna således inte tillförs inspektionen direkt, kan jag inte se att någon tveksamhet om KMI:s integritet i detta avseende kan uppstå. Några sådana skäl att frångå nuvarande ordning finns inte enligt min bedömning.

KMI:s funktion som tillsynsmyndighet för den krigsmaterieltillverkande industrin utgör vidare alltjämt kärnan i dess verksamhet. Huvuddelen av de ärenden som inkommer till KMI rörande utförelse, upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt m.m. hänför sig till den krigsmaterieltillverkande

industrins verksamhet. Jag anser därför att något klart behov av en förändring av hittillsvarande principer för finansiering inte heller av detta skäl föreligger för närvarande. Detta hindrar inte att frågan kan behöva ses över i framtiden i ett bredare sammanhang. Viss översyn av budgetteknisk karaktär bör också ske i det löpande budgetarbetet. Jag vill inte föregripa de ställningstaganden som senare kan bli aktuella och avstår från att i detta sammanhang föreslå någon förändring vad avser finansieringen av KMI:s verksamhet. Bestämmelsen i 8 § i tillverkningslagen bör därför överföras till den nya lagen om krigsmateriel.

23 Rådgivande nämnden för krigsmaterielexportfrågor

Min bedömning: Nämndens verksamhet tillgodoser intresset av en bred politisk förankring av beslut om krigsmaterielexport. Även ärenden om annan typ av utlandssamverkan enligt förslaget till ny lag om krigsmateriel bör vara föremål för samråd i nämnden.

KMU har närmare beskrivit de arbetsformer som numera tillämpas i samband med nämndens sammanträden och särskilt den praxis som tillämpas beträffande samrådsärendena. Utredningen har inhämtat synpunkter från nämnden på dess arbete och noterat att den betecknar erfarenheterna som goda.

KMU fastslår att de konstitutionella gränserna har förblivit klara. Det är regeringen som har ansvaret för besluten i utförelseärenden; nämnden är ett rådgivande organ på beredningsstadiet. Den har vidare avlastat utrikesnämnden, som dock hörs i vissa ärenden, t.ex. i fråga om länderval, samarbetsavtal med andra länder och i ärenden av principiell innebörd.

Remissinstanserna: Några remissinstanser har allmänt betonat behovet av största möjliga insyn och öppenhet kring tillståndsgivningen för vapenexporten, nämligen *Kristna fredsrorelsen* och *Svenska kyrkans centralstyrelse*. Även *Svenska freds- och skiljedomsföreningen* förordar en större öppenhet. Endast ett par remissinstanser har yttrat sig direkt om den rådgivande nämndens arbetsformer, nämligen *Folkpartiets kvinnoförbund*, som förordar att nämnden avskaffas för att regeringens ansvar i utförelseärenden skall göras tydligare, och *Centerns kvinnoförbund* som framhåller att samråd måste ske kontinuerligt med såväl utrikesnämnden som med den rådgivande nämnden i krigsmaterielexportfrågor.

Skälen för min bedömning: Det är inte möjligt att utforma riktlinjer för tillståndsprövningen så att alla svårigheter i tillämpningen kan undanröjas. Det är därför naturligt att prövningen av de enskilda tillståndsärendena tillmäts särskild betydelse. Enligt 10 kap. 6 § regeringsformen skall regeringen i utrikesärenden av större vikt överlägga med utrikesnämnden före avgörandet, om så kan ske. Vissa utförelseärenden rörande krigsmateriel är av den arten att överläggning med nämnden skall äga rum. Även om sådana över-

läggningar inte bedöms erforderliga, har det likväl ansetts önskvärt att prövningen av vissa enskilda ärenden ges en bredare förankring. Riksdagen beslutade år 1984 på grundval av propositionen (1984/85:82) om ökad insyn och samråd i frågor som rör krigsmaterielexport att en rådgivande nämnd i krigsmaterielexportfrågor skulle inrättas (UU 1984/85:5, rskr. 61).

Nämnden, som består av sex ledamöter tillsatta på parlamentarisk grund, inledde sin verksamhet i februari 1985. Nämndens uppgift är att lämna råd i enskilda krigsmaterielexportfrågor. Den sammanträder vanligtvis varje månad på kallelse av krigsmaterielinspektören, som också leder sammanträdena. Det ankommer på inspektören att redovisa samrådet för det föredragande statsrådet.

Alla principiellt viktiga ärenden görs till föremål för samråd inom nämnden. Dess månatliga sammanträden ger ledamöterna en fortlöpande insyn i regeringens handläggning av krigsmaterielexportärendena. Nämnden ersätter dock inte utrikesnämnden i sådana ärenden som regeringen enligt regeeringsformen har att överlägga med utrikesnämnden om.

I propositionen med förslag till lag om förbud mot utförelse av krigsmateriel, m.m. (prop. 1987/88:154) anförde föredraganden, bl.a. mot bakgrund av att nämnden kunde förutses tas i anspråk i större omfattning än vad som vid den tidpunkten hade varit fallet, att arbetsformerna fortlöpande borde förbättras och effektiviseras. Krigsmaterielexportutredningen noterar att reformer av arbetsformerna har lett till att nämnden kunnat fungera effektivare och att dess ställningstaganden fått ökad tyngd. Mot bakgrund av det anförda konstaterar KMU, under erinran om att regeringen har ansvaret för besluten, att den rådgivande nämnden i krigsmaterielexportfrågor nu har funnit arbetsformer där den genom sina ledamöter och sammansättning på parlamentarisk grund fyller betydelsefulla uppgifter när det gäller samråd och för att främja insyn.

Jag ansluter mig helt till utredningens bedömning. Nämndens tillkomst har enligt min mening främjat en ökad insyn och samråd i frågor som rör krigsmaterielexporten. Genom sammanträdena i nämnden, och den fylliga information som där lämnas till ledamöterna, tillgodoses intresset av en bred politisk förankring av besluten om vapenexport.

Jag förutser att även frågor om utlandssamarbete enligt de nya regler som jag förordar i det föregående bör göras till föremål för samråd i nämnden.

24 Krigsmaterielinspektionens tekniskvetenskapliga råd

Min bedömning: Rådets verksamhet bidrar till att klassificeringsfrågorna kan beredas med konsekvens och sakkunskap och bör fortsätta som hittills.

Utredningarna har inte berört frågan.

Skälen för min bedömning: Som jag tidigare har redovisat (avsnitt 4) föreslår jag att regeringen får föreskriva vad som skall avses med krigsmateriel.

Krigsmaterielförteckningen kan dock inte utformas så att den ger fullständig klarhet i gränsdragningen mellan civil materiel och krigsmateriel. Årligen inkommer till KMI ett stort antal förfrågningar om klassificering av enskilda produkter. De bedömningar som i dessa fall skall göras är inte sällan av kvalificerad teknisk natur.

Regeringen beslutade år 1984 mot denna bakgrund, på grundval av propositionen (1981/82:196) och efter förslag i 1979 års krigsmaterielexportkommittés betänkande (SOU 1981:39), att utse fristående sakkunniga experter med erfarenhet från skilda tekniska områden för att ge krigsmaterielinspektören råd i frågor om gränsdragning mellan civil och militär materiel.

Rådet, som inledde sin verksamhet i juli 1984, består av sex ledamöter, för närvarande ledande befattningshavare vid Försvarets forskningsanstalt (FOA), Försvarets forskningsanstalt (FFA), Rymdstyrelsen (tidigare DFR), Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) och Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK) (tidigare STU). Rådets uppgift är att ge råd i klassificeringsfrågor. Det sammanträder i regel varannan månad på kallelse av krigsmaterielinspektören, som också leder sammanträdena.

Alla principiellt viktiga klassificeringsärenden görs till föremål för samråd i rådet. Årligen avhandlas där ca. 20 ärenden.

Rådets tillkomst har breddat krigsmaterielinspektionens kompetens och enligt min uppfattning verksamt bidragit till att klassificeringsfrågorna kunna beredas med ökad konsekvens och sakkunskap.

Det är därför min bedömning att rådet bör fortsätta sin verksamhet på det sätt som hittills skett.

25 Övriga lagändringar, ikraftträdande m.m.

Jag föreslår att den nya lagen om krigsmateriel skall träda i kraft den 1 januari 1993 och att lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. och lagen (1988:558) om förbud mot utförelse av krigsmateriel, m.m. upphävs vid samma tidpunkt. *Lagrådet* har ansett att det föreligger behov av en övergångsbestämmelse som anger att bestämmelsen om krav på regeringens tillstånd för ändring av avtal enligt den föreslagna 9 § skall tillämpas även vid ändring av avtal som på grund av äldre bestämmelser inte krävt tillstånd. Jag delar lagrådets bedömning och har i avsnitt 14 närmare berört denna övergångsbestämmelse.

Den nya lagens bestämmelser bör tillämpas även för tillstånd som har meddelats med stöd av äldre bestämmelser.

Som jag har redogjort för i avsnitt 22 bör beredningen av ärenden liksom i dag ske inom utrikesdepartementet (vid krigsmaterielinspektionen, KMI). Handläggningen av ärenden kommer inte att föranleda ytterligare kostnader för statsverket.

Den nya lagen medför ändringar i vapenlagen (1973:1176) och lagen

(1988:205) om rättsprövning av förvaltningsbeslut. Dessa ändringar bör träda i kraft vid samma tidpunkt.

Prop. 1991/92:174

Jag vill i detta sammanhang ta upp frågan om införsel av sådan krigsmateriel som också omfattas av vapenlagen (1973:1176) när införseln görs av någon som har rätt att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel. I dag krävs i 5 § vapenlagen att polismyndigheten ger tillstånd till införseln. Sådant tillstånd kan som huvudregel inte lämnas till en juridisk person.

I samma lagrum görs undantag från kravet på tillstånd för innehav av vapen för den som har tillstånd att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel. På motsvarande sätt görs undantag från kravet på tillstånd att handla med vapen för den som har tillstånd att tillhandahålla krigsmateriel. Jag anser att den som har rätt att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel i analogi härmed skall ha rätt att föra in sådana vapen som omfattas av tillståndet enligt krigsmaterielagen. 5 § vapenlagen bör ändras i enlighet härmed.

Jag vill i detta sammanhang också föreslå att 28 a § och 46 § vapenlagen ändras. Jag återkommer till denna fråga i specialmotiveringen.

26 Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har inom utrikesdepartementet upprättats förslag till

1. lag om krigsmateriel
2. lag om ändring i vapenlagen (1973:1176),
3. lag om ändring i lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut.

De under 2. och 3. avgivna förslagen har upprättats i samråd med chefen för justitiedepartementet respektive med statsrådet Laurén.

Förslagen har granskats av lagrådet.

27 Specialmotivering

27.1 Förslaget till lag om krigsmateriel

Inledande bestämmelse

1 § Denna lag har avseende på vapen, ammunition och annan för militärt bruk utformad materiel som enligt regeringens föreskrifter utgör krigsmateriel.

Paragrafen anger lagens tillämpningsområde och innehåller ett bemyndigande för regeringen att meddela föreskrifter om vad som skall avses med krigsmateriel enligt lagen. Bestämmelsen har sin motsvarighet i 1 § tillverkningslagen och 1 § utförelselagen.

Definitioner

2 § I denna lag förstås med

tillverkning: framställning av sådan materiel eller delar därav som utgör krigsmateriel,

tillhandahållande: försäljning, upplåtelse, utbudande mot vederlag, lån, gåva eller förmedling,
tillverkningsrätt: varje rätt att tillverka krigsmateriel.

Prop. 1991/92:174

I bestämmelsen definieras tre termer som återkommer vid upprepade tillfällen i lagen. Med *tillverkningsrätt* avses således varje åtgärd varigenom en part ger en annan part rätt att tillverka krigsmateriel. Även del till krigsmateriel kan utgöra krigsmateriel.

Tillverkning

3 § Krigsmateriel får inte tillverkas här i landet utan tillstånd av regeringen.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från detta tillståndskrav för

1. ändring eller ombyggnad av skjutvapen i de fall som avses i 24 § första stycket vapenlagen (1973:1176),
2. tillverkning av enstaka skjutvapen och av ammunition för tillverkarens eget bruk.

Bestämmelsen i första stycket gäller inte för sådana statliga myndigheter som inte är affärsverk.

Paragrafen innehåller i *första stycket* det grundläggande kravet på regeringens tillstånd för att få tillverka krigsmateriel här i landet. Detta grundläggande krav finns i dag i 2 § tillverkningslagen.

Till skillnad mot gällande bestämmelser tas nu kravet på svenskdominerat ägande bort. Regeringen är inte bunden i sin prövning av vem som skall kunna meddelas tillverkningstillstånd. Bestämmelsen har kommenterats utförligt i den allmänna motiveringen (avsnitt 8).

Andra stycket innehåller ett bemyndigande för regeringen att meddela föreskrifter om undantag från kravet på tillverkningstillstånd i vissa fall. Bestämmelsen har överförts från 2 § andra stycket tillverkningslagen.

Tredje stycket innebär att statliga affärsverk liksom för närvarande omfattas av kravet på tillverkningstillstånd, medan detta inte gäller andra statliga myndigheter.

Tillhandahållande

4 § Verksamhet som avser tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinningar rörande krigsmateriel och metoder för framställning av sådan materiel får inte bedrivas här i landet utan tillstånd av regeringen.

Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte heller utom landet bedriva sådan verksamhet utan regeringens tillstånd.

Bestämmelserna i första och andra styckena gäller inte för sådana statliga myndigheter som inte är affärsverk.

Tillstånd enligt första eller andra stycket behövs inte för verksamhet som avser tillhandahållande av krigsmateriel till svenska statliga myndigheter eller sådana tillverkare som har tillstånd att tillverka krigsmateriel av det slag tillhandahållandet gäller. Inte heller behöver innehavare av tillverkningstillstånd ha tillstånd enligt första eller andra stycket, om verksamheten avser tillhandahållande av krigsmateriel som tillhör tillståndshavaren och som finns inom landet eller tillhandahållande av uppfinning eller metod för framställning av krigsmateriel till svenska statliga myndigheter eller sådana till-

verkare som har tillstånd att tillverka krigsmateriel av det slag tillhandahållandet gäller.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet enligt första och andra styckena i fråga om sådan handel med skjutvapen som regleras genom föreskrifterna i vapenlagen (1973:1176) eller sådan hantering av ammunition eller annan explosiv vara som regleras genom föreskrifterna i lagen (1988:868) om brandfarliga och explosiva varor.

Bestämmelsen har behandlats i den allmänna motiveringen i avsnitt 9. Den har sin motsvarighet i 3 § tillverkningslagen. Enligt *första stycket* får verksamhet avseende tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinning rörande krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel inte bedrivas här i landet utan tillstånd av regeringen. Vad som skall förstås med tillhandahållande framgår av definitionen i 2 §. Enligt *andra stycket* gäller motsvarande krav för svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här som vill bedriva verksamhet avseende tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinning rörande krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel i utlandet.

I *tredje stycket* undantas andra statliga myndigheter än affärsverk från lagens tillämpningsområde.

Från kravet på regeringens tillstånd görs vissa undantag i *fjärde stycket*. Sålunda krävs inte tillstånd för tillhandahållande av krigsmateriel till svensk statlig myndighet eller till tillverkare som har tillstånd att tillverka materiel av det slag som det tillhandahållandet avser. Inte heller krävs tillstånd för innehavare av tillverkningstillstånd, om verksamheten avser krigsmateriel som tillhör honom och som finns inom landet eller tillhandahållande av uppfinning eller metod till svenska statliga myndigheter eller sådana tillverkare som har tillstånd att tillverka krigsmateriel av det slag tillhandahållandet gäller. Således får en tillverkare t.ex. sälja egen materiel utan tillstånd, medan tillstånd krävs för den som avser att förmedla materiel för en tillverkarers räkning. Om mottagaren emellertid är svenska staten eller krigsmaterieltillverkare med tillstånd att tillverka samma materiel krävs, i enlighet med vad som nyss sagts, inte något tillstånd.

Femte stycket innehåller ett bemyndigande för regeringen att meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet i vissa fall. Bestämmelsen har övertagits från 3 § tillverkningslagen.

5 § Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte utan tillstånd av regeringen i det enskilda fallet till någon i utlandet tillhandahålla krigsmateriel som finns i utlandet eller uppfinning rörande krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel.

I paragrafen slås fast att det utöver det i 4 § angivna kravet på ett generellt tillstånd att bedriva verksamhet som innebär tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinning rörande krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel även krävs tillstånd i det enskilda fallet för att exempelvis förmedla krigsmateriel som finns i utlandet till någon i ett annat land. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 10.

6 § Krigsmateriel får inte föras ut ur landet utan tillstånd av regeringen, om inte annat följer av denna lag eller annan författning. I fråga om programvara likställs med utförsel överföring till utlandet genom telekommunikation eller på annat liknande sätt.

I ärenden som inte avser utförsel i större omfattning eller som i övrigt inte är av större vikt får det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om utförsel av krigsmateriel pröva frågor om tillstånd enligt första stycket.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om utförsel av

1. skjutvapen och tillhörande ammunition för enskild persons räkning samt skjutvapen och därtill hörande ammunition för användning vid jakt, tävling eller övning utom riket,
2. skjutvapen för reparation, översyn eller annan liknande åtgärd,
3. skjutvapen som förts in i landet för åtgärd som avses i 2,
4. sådana jakt- och tävlingsskjutvapen och tillhörande ammunition som har förts in i landet i enlighet med bestämmelserna i 16 § 2 vapenlagen (1973:1176).

Paragrafens första stycke, första meningen motsvarar 2 § första stycket i nuvarande utförsellagen och slår fast att krigsmateriel inte får föras ut ur riket utan tillstånd av regeringen, om inte annat följer av lagen eller av annan författning. Sålunda finns i 17 § vapenlagen (1973:1176) bestämmelser om utförsel av handeldvapen från riket utan tillstånd av regeringen. Bestämmelsen avser utförsel såväl efter tillverkning i Sverige som efter import till Sverige eller utförsel efter transitering, förvaring på tullager, tullupplag eller i frihamn.

Programvara kan lagras på fast medium som databand, disketter och kretskort och omfattas därmed av utförselförbudet. Om emellertid överföring sker t.ex. via telenätet, kan inte utförselförbudet bli tillämpligt. Överföring av programvara regleras i sådana situationer genom föreskriften att i fråga om programvara jämställs med utförsel överföring genom telekommunikation eller på annat liknande sätt. Bestämmelsen är tillämplig exempelvis för det fall någon i Sverige konstruerar ett dataprogram för krigsmateriel i utlandet och för över programvaran till sin uppdragsgivare i utlandet via telenätet.

Innehållet i andra stycket är överfört från 2 § andra stycket utförsellagen. Denna ordning som ger ett enskilt statsråd rätt att besluta i enklare ärenden och som har varit rådande under en lång följd av år och därvid har visat sig vara i hög grad ändamålsenlig är till stor del betingad av praktiska skäl. Även tidsmässiga faktorer spelar in. I många fall fordrar en dispensansökan i ärenden av nyssnämnda slag omedelbara åtgärder.

Konstitutionsutskottet granskade år 1977 frågan om beslutanderätten och omnämnde därvid särskilt enskilt statsråds beslutanderätt i ärenden som gäller export av krigsmateriel. Utskottet uttalade bl.a. att granskningen inte gett anledning till erinran mot de beslut varigenom statsråd bemyndigats att avgöra visst ärende eller viss grupp av ärenden.

Det tredje stycket motsvarar 3 § utförsellagen och anger inom vilket område regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om utförsel.

7 § Avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt till någon i utlandet får inte ingås här i landet utan tillstånd av regeringen.

Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte heller utom landet ingå sådant avtal utan tillstånd av regeringen.

Materiellt motsvarar paragrafen 4 § utförsellagen och gäller avtal som ingås här i landet eller utom landet av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

Paragrafen, som har behandlats i avsnitt 12, omfattar inte bara upplåtelse eller överlåtelse av rättighet som åtnjuter legalt skydd, t.ex. i form av patent, utan varje sådant tillhandahållande av ett sådant tekniskt underlag eller dylikt som utgör en förutsättning för mottagaren att starta egen tillverkning.

Med tillverkningsrätt avses sålunda det medgivande som genom ett avtal lämnas en motpart att utnyttja viss rätt eller att i enlighet med av upplåtaren eller överlåtaren tillhandahållna tekniska underlag, som ritningar, beskrivningar o.d. tillverka viss krigsmateriel. I de tekniska underlagen kan ingå upplysningar om uppfinningar och metoder, konstruktions- och kontrollföreskrifter, beskrivningar av arbetsprocesser, dataprogram m.m. Med någon i utlandet förstås såväl fysiska personer med hemvist utom landet som juridiska personer som är bildade enligt lagen i en främmande stat liksom främmande stater och myndigheter i sådana stater.

8 § Avtal med någon utom landet om att gemensamt med denne eller för hans räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel eller om att gemensamt tillverka krigsmateriel får inte ingås här i landet utan tillstånd av regeringen.

Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte heller utom landet ingå sådant avtal utan tillstånd av regeringen.

Paragrafen består delvis av förbudet i den nu gällande 5 § utförsellagen mot att utan regeringens tillstånd ingå avtal med någon utom riket om att för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel. Härutöver förbjuds ingående av avtal med någon i utlandet om att gemensamt med denne utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel liksom att gemensamt tillverka krigsmateriel.

I *första stycket* förbjuds ingående av ett sådant avtal inom landet och i *andra stycket* förbjuds svensk myndighet, svenskt företag och den som är bosatt eller stadigvarande vistas här att ingå ett sådant avtal i utlandet. Begreppet någon i utlandet har samma innebörd som i föregående paragraf.

Med utveckling av krigsmateriel förstås den verksamhet som bedrivs för att t.ex. med hjälp av en kravs-specifikation utforma ett tekniskt underlag för produktion av krigsmateriel. Häri inbegrips även vidareutveckling av befintlig krigsmateriel. Med en metod för framställning av krigsmateriel avses det underlag som behövs för att framställa materiel på ett specifikt sätt.

9 § Avtal om tillägg till eller ändring av avtal av det slag som kräver tillstånd enligt 7 eller 8 § får inte ingås utan tillstånd av regeringen, om tillägget eller ändringen avser

1. den materiel som omfattas av avtalet,
2. vidareupplåtelse eller vidareöverlåtelse av rätt enligt avtalet,
3. rätt att tillhandahålla krigsmateriel till mottagare som inte angivits tidigare,
4. förlängning av avtalets giltighetstid, eller
5. bestämmelser om sekretess.

Paragrafen, som behandlas i avsnitt 14, anger att tillägg till ett avtal genom vilket tillverkningsrätt har upplåtits eller överlåtits till någon utom landet eller ändring av sådant avtal inte får ingås utan tillstånd av regeringen. Detsamma gäller tillägg till eller ändring i avtal med någon i utlandet om att gemensamt eller för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel eller om att gemensamt tillverka krigsmateriel.

Sålunda skall varje tillägg till eller ändring av tidigare avtal som rör den materiel som omfattas av avtalet underkastas regeringens prövning. Detta kan t.ex. vara fallet om parterna avser att utöka omfattningen av den krigsmateriel som får tillverkas eller precisera omfattningen av en tillverkningsrätt med avseende på materielen. Detta kan också vara fallet om parterna avser att utvidga ett avtal om gemensam utveckling ytterligare ett steg i förfining av slutprodukten. Hit hör också ändringar eller tillägg som avser att förse motparten med uppdaterad kunskap i fråga om materielen.

Likaså skall tillägg eller ändring som innebär att en rätt enligt avtalet upplåts eller överlåts till någon som inte tidigare har denna rätt prövas av regeringen.

Detsamma gäller en ändring eller utvidgning av klausuler som gäller rätten att försälja materiel till en mottagare som inte har angivits i tidigare avtal. Detta kan gälla export till ett annat land eller försäljning till en annan användare i samarbetslandet.

Militärt inriktad utbildning

10 § Militärt inriktad utbildning av personer som inte är svenska medborgare får inte bedrivas här i landet utan tillstånd av regeringen.

Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte heller utom landet yrkesmässigt bedriva sådan utbildning utan tillstånd av regeringen.

Tillstånd behövs inte för utbildning som anordnas av statliga myndigheter som inte är affärsverk eller som anordnas i samband med försäljning av krigsmateriel eller för de anställda i sådana företag som har tillstånd att tillverka krigsmateriel.

Paragrafens första och tredje stycke motsvarar 7 § utförsellagen. I *första stycket* föreskrivs att militärt inriktad utbildning av personer som inte är svenska medborgare inte får bedrivas här i landet utan tillstånd av regeringen. I *andra stycket* föreskrivs att svenskt företag, svensk myndighet och den som är bosatt eller stadigvarande vistas här inte heller i utlandet får bedriva sådan utbildning yrkesmässigt utan tillstånd av regeringen.

Allmänt sett bör utbildning som avser sådant handhavande av krigsmateriel som har samband med en möjlig stridsinsats vara att hänföra till begreppet militärt inriktad utbildning. Vägledning torde också kunna hämtas genom en jämförelse med vad som ingår i undervisningen i en skola av vanlig typ och en skola av militär art.

Undantagen i *tredje stycket* motsvarar undantagen i 7 § andra stycket utförsellagen. Där anges att förbudet inte gäller utbildning som anordnas av statliga myndigheter som inte är affärsverk. Statliga bolag – som är självständiga juridiska personer – är alltså inte undantagna från förbudet. Utbildning som anordnas i samband med försäljning av krigsmateriel eller med anställning i företag för tillverkning av sådan materiel omfattas inte heller av förbudet.

Vid prövning av ansökan om tillstånd att bedriva sådan utbildning som det här är fråga om hämtas stöd i de riktlinjer som gäller för export av krigsmateriel. Huvudprincipen är att tillstånd till militärt inriktad undervisning inte bör meddelas om undervisningen riktar sig till medborgare i land med vilket annan utlandssamverkan ej skulle komma i fråga. I de fall undervisningen riktar sig till medborgare i olika länder måste en sammantagen bedömning göras av lämpligheten av att undervisningen tillåts.

Marknadsföring m.m.

11 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § liksom svenska statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet skall, i den ordning regeringen föreskriver, lämna redovisning till regeringen

1. om den marknadsföring av krigsmateriel som bedrivs i utlandet,
2. om åtgärder som syftar till avtal som är tillståndspliktigt enligt 7 eller 8 §.

Regeringen får meddela närmare föreskrifter om redovisningsskyldighet och om undantag från denna. Regeringen får också i det enskilda fallet medge undantag från sådan redovisningsskyldighet.

Paragrafen föreskriver skyldighet dels för den som har fått regeringens tillstånd att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel, dels för svenska statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet att lämna redovisning om den marknadsföring av krigsmateriel som bedrivs i utlandet.

I begreppet marknadsföring ligger att det skall vara fråga om åtgärder som syftar till att främja avsättningen av varor och tjänster och andra nyttigheter. Hit hör framställningar som vänder sig till allmänheten eller en viss grupp av intressenter. Termen täcker också åtgärder som är inriktade på enskilda.

Enligt andra punkten skall redovisning också lämnas om åtgärder som syftar till avtal som är tillståndspliktigt enligt 7 och 8 §§. Redovisningen skall göras på ett tidigt stadium redan när de första kontakterna har tagits, alltså innan parterna har gjort några bindande åtaganden.

Redovisningen är avsedd att ge en bild av företagets och myndigheternas marknadsföring av krigsmateriel utom landet. Uppgifterna bör lämnas fortlöpande. Det bör vara en uppgift för regeringen att meddela föreskrifter om med vilka tidsintervall redovisning skall lämnas. Skyldighet att lämna redovisning gäller även om marknadsföringen uppdras åt någon annan, t.ex. ett utlandsbolag.

I *andra stycket* ges bemyndigande till regeringen att meddela föreskrifter om redovisningsskyldigheten och om undantag från denna skyldighet. Härvid kan regeringen exempelvis föreskriva att redovisningen skall avse de bestämda mottagare som marknadsföringen riktar sig till och den materiel marknadsföringen avser. Med stöd av bestämmelsen kan också undantag medges exempelvis i fråga om viss materiel.

Anbudsgivning m.m.

12 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § liksom svenska statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet skall underrätta regeringen innan anbud lämnas, eller, där anbudsförfarande inte förekommer, innan avtal ingås om

1. tillhandahållande av krigsmateriel till någon i utlandet,
2. upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt som avses i 7 §, eller
3. tillverkning eller utveckling av krigsmateriel eller metod för framställning av krigsmateriel som avses i 8 §.

Regeringen får meddela närmare föreskrifter om senaste tidpunkt för underrättelse och om undantag från underrättelseskyldigheten. Regeringen får också i enskilda fall medge undantag från underrättelseskyldighet.

I ärenden som inte är av större omfattning eller i övrigt inte är av större vikt får det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om utförsel av krigsmateriel medge undantag i enskilda fall från föreskrifter om tid för lämnande av underrättelse.

Regeringen får i det enskilda fallet förbjuda att sådant anbud lämnas eller avtal ingås, som avses i första stycket.

I paragrafens *första stycke* anges att tillståndshavare och statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet är skyldiga att lämna underrättelse till regeringen innan anbud lämnas om tillhandahållande av krigsmateriel till någon i utlandet, om upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt eller om samarbete om tillverkning eller utveckling av krigsmateriel eller metod för framställning av krigsmateriel. Där anbud inte lämnas skall regeringen i stället underrättas innan avtal ingås.

I *andra stycket* ges regeringen bemyndigande att meddela föreskrifter om senaste tidpunkt för underrättelse och om undantag från skyldighet att lämna underrättelser som avses i första stycket. Med stöd av denna bestämmelse kan undantag medges t.ex. i fråga om viss materiel eller i fråga om mera rutinartade avtalsslut avseende komponentleveranser o.d. En förutsättning för sådana undantag måste vara att syftet med regleringen inte äventyras.

I *tredje stycket* införs en rätt för det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om utförsel av krigsmateriel att medge undantag i det enskilda fallet från sådan föreskrift om att underrättelse skall ske inom viss tid.

Enligt *fjärde stycket* får regeringen i det enskilda fallet förbjuda att anbud lämnas eller avtal ingås. Härigenom ges regeringen möjlighet att förbjuda att vissa åtgärder kommer till stånd och kan därmed förhindra vidare marknadsföring i förhållande till land som inte kan godtas som mottagare av svensk materiel eller svenskt kunnande.

Ett förbud förutsätter inte att uppgifterna om marknadsföringen har kommit till regeringens kännedom genom 11 §.

13 § Tillstånd enligt 3 eller 4 § för ett svenskt aktiebolag får förenas med villkor om att endast en viss andel av aktierna, direkt eller indirekt, får ägas av utländska rättssubjekt. Ett tillstånd får också förenas med villkor om att styrelseledamöter och suppleanter för dem samt verkställande direktör i bolaget skall vara svenska medborgare och bosatta i Sverige.

Tillstånd enligt 3 eller 4 § får även för handelsbolag förenas med villkor avseende ägandet.

Paragrafen anger uttryckligen att tillstånd enligt 3 eller 4 § att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel får förenas med villkor avseende ägandet. Bestämmelsen har ingående behandlats i avsnitt 8. Liksom enligt 4 § utförsellagen kan tillståndet härutöver förenas med villkor om att styrelseledamöter och suppleanter för dem samt verkställande direktör i aktiebolag skall vara svenska medborgare och bosatta i Sverige.

14 § Tillstånd enligt 3–10 §§ får förenas med andra villkor än som avses i 13 § samt med kontroll- och ordningsbestämmelser.

Paragrafen motsvarar i sak 4 § andra stycket tillverkningslagen och 11 § utförsellagen. Tillstånd enligt 3–10 §§ kan enligt paragrafen förenas med andra villkor än sådana som gäller ägandet samt med kontroll- och ordningsbestämmelser. Av allmänna principer får anses följa att villkoren samt kontroll- och ordningsbestämmelserna inte får vara onödigt betungande.

15 § Tillstånd enligt 3 och 4 §§ får meddelas för viss tid eller tills vidare.

Paragrafen motsvarar del av 4 § tredje stycket tillverkningslagen. Av paragrafen framgår att även ett tillstånd att tillhandahålla krigsmateriel kan meddelas tills vidare. Om tillhandahållandet avser krigsmateriel som finns i utlandet och som skall levereras till någon i utlandet krävs emellertid tillstånd i det enskilda fallet, vilket framgår av avsnittet 10 där frågan har behandlats utförligt.

Återkallelse

16 § Tillstånd enligt 3–10 §§ kan återkallas av regeringen, om tillståndshavaren åsidosatt en föreskrift i denna lag eller föreskrift, villkor eller bestämmelse som har meddelats med stöd av lagen eller om det finns andra särskilda skäl till återkallelse.

En återkallelse får inte avse tillstånd till avtal enligt någon av 7–9 §§ som redan ingåtts.

Paragrafen motsvarar delvis bestämmelserna i 4 § tillverkningslagen och 13 § utförsellagen. Bestämmelsen förskriver att alla tillstånd som har meddelats med stöd av lagen kan återkallas.

Möjligheterna att återkalla ett tillstånd bör i princip utnyttjas endast när detta är nödvändigt.

Uppgiftsskyldighet om ägande i utländska rättssubjekt

17 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § liksom svensk statlig myndighet som bedriver motsvarande verksamhet utan att behöva tillstånd skall, enligt

de föreskrifter som regeringen meddelar, lämna uppgifter till regeringen om ägande i utländska rättssubjekt som bedriver utveckling, tillverkning, marknadsföring eller försäljning av krigsmateriel.

Paragrafen motsvarar 10 § tillverkningslagen. Bestämmelsen ålägger såväl den som har tillstånd att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel som svenska statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet att redovisa ägande i utländska rättssubjekt som bedriver utveckling, tillverkning, marknadsföring eller försäljning av krigsmateriel. Bestämmelsen syftar till att vid varje tidpunkt ge regeringen möjlighet att kunna bedöma utvecklingen av berörd industris utlandsengagemang på området.

Med utländska rättssubjekt avses främst juridiska personer som är bildade enligt lagen i främmande stat.

Tillsyn och uppgiftsskyldighet

18 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § skall stå under tillsyn av den myndighet som regeringen bestämmer. Regeringen får meddela föreskrifter om tillsynen.

Paragrafen, som har berörts i avsnittet 21, överensstämmer i sakligt hänseende med 5 § tillverkningslagen.

19 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § skall, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, till tillsynsmyndigheten lämna deklaration på heder och samvete rörande den verksamhet för vilken tillstånd har meddelats.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från skyldigheten att lämna deklaration.

Regeringen får meddela föreskrifter om att

1. den som har tillstånd enligt 6 § skall lämna uppgifter om krigsmateriel som förts ut ur landet,
2. den som har tillstånd enligt 7 eller 8 § skall lämna uppgifter om ingångna avtal.

Bestämmelsen överensstämmer i sakligt hänseende med 6 § första stycket första punkten och andra stycket tillverkningslagen. Bestämmelsen har berörts i avsnitt 19.3.

20 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § skall efter anmodan av tillsynsmyndigheten lämna de upplysningar och handlingar som behövs för kontrollen samt lämna tillsynsmyndigheten tillträde till lokaler där verksamheten bedrivs. Tillsynsmyndigheten har rätt att anlita biträde från andra statliga myndigheter i sin tillsyn.

Paragrafens första mening motsvarar i huvudsak 7 § tillverkningslagen. Uppgiftsskyldigheten som regleras i första meningen gäller enbart den som har tillstånd enligt lagen. En ytterligare begränsning sker genom att en anmodan skall avse material som behövs för kontrollen. Av detta följer att materialet måste ha relevans för kontrollen. Vidare får inte krävas in mera än som erfordras. Anmodan får avse upplysningar eller handlingar. Det kan gälla exempelvis handelsböcker, ineliggande beställningar och uppgifter angående pågående tillverkning.

Vid tillämpningen av bestämmelsen bör givetvis beaktas att skyldighet att

yttra sig eller vidta annan åtgärd enligt allmänna principer inte bör åläggas någon i fråga om omständighet, vars yppande skulle röja att vederbörande har begått brott.

Tillsynsmyndigheten får anlita biträde från annan statlig myndighet i sin tillsyn. Så kan t.ex. experthjälp behövas för granskning av såväl tekniska underlag som bokföring.

21 § Den som har tillstånd enligt denna lag är skyldig att vid ändring i förhållanden som tagits upp i tillståndsansökan anmäla detta till regeringen i enlighet med de föreskrifter som regeringen meddelar.

Paragrafen ålägger den som har tillstånd enligt lagen att anmäla till regeringen om något av de förhållanden som har redovisats i en ansökan om tillstånd ändras. Det kan t.ex. beträffande ett tillverkningstillstånd vara ägarförhållandena och beträffande ett utförseltillstånd slutanvändare. Regeringen ges i paragrafen rätt att meddela föreskrifter om anmälningsskyldigheten.

22 § För att täcka kostnaderna för tillsynsmyndighetens organisation och verksamhet skall den som har fått tillstånd enligt 3 § årligen betala en avgift som regeringen bestämmer. Avgiften beräknas efter ett för samtliga tillverkare lika förhållande till det fakturerade värdet av försäld krigsmateriel.

Paragrafen är i sak överförd från 8 § tillverkningslagen.

Revisorskontroll

23 § Om en revisor i sin granskningsverksamhet har anmärkt på ett företags efterlevnad av bestämmelserna enligt denna lag och anmärkningen har framförts i en sådan revisionsberättelse som sägs i 10 kap. 10 § aktiebolagslagen (1975:1385) eller 4 kap. 10 § lagen (1980:1103) om årsredovisning m.m. i vissa företag, skall han genast sända in en kopia av revisionsberättelsen till regeringen. En revisor vid en svensk statlig myndighet har motsvarande skyldighet.

Paragrafen motsvarar 14 § utförsellagen.

Ansvarsbestämmelser m.m.

24 § Bestämmelser om olovlig utförsel och försök därtill finns i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

25 § Den som bryter mot någon av 3–5 §§ eller 7–10 §§ eller mot förbud som har meddelats med stöd av 12 § döms,

1. om gärningen har skett uppsåtligen, till böter eller fängelse i högst två år,

2. om gärningen har skett av oaktsamhet, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som uppsåtligen genom vilseledande förmår regeringen att lämna tillstånd enligt någon av 3–5 §§ eller 7–10 §§ och därigenom föranleder att antal fullföljs eller tillhandahållande kommer till stånd döms till böter eller fängelse i högst två år. Om gärningen har skett av oaktsamhet, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

26 § Om brott enligt 25 § har begåtts uppsåtligen och det är att bedöma som grovt skall dömas till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Vid bedömning om brottet är grovt skall särskilt beaktas om brottet avsett betydande värde, om brottet varit av stor omfattning eller varaktighet eller om gärningen annars varit av särskilt allvarlig art.

27 § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligt eller av oaktsamhet

1. underlåter att underrätta regeringen enligt 12 § eller att lämna uppgifter enligt 17 §,

2. underlåter att göra sådan anmälan som avses i 21 §,

3. i annat fall än som avses i 25 eller 26 § lämnar en oriktig uppgift i ansökan om tillstånd eller i annan handling som är av betydelse för prövningen av ett ärende enligt denna lag eller som annars ges in till tillsynsmyndigheten,

4. åsidosätter ett villkor eller bryter mot en kontroll- eller ordningsbestämmelse som har meddelats med stöd av denna lag.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

28 § Till ansvar enligt denna lag skall inte dömas, om gärningen är belagd med straff i brottsbalken.

29 § Utbyte av brott som avses i 25 eller 26 § skall förklaras förverkat om det inte är uppenbart oskäligt.

30 § Allmänt åtal för brott mot 3 eller 4 § får väckas endast efter medgivande av tillsynsmyndigheten.

I 24 § har tagits in en erinran om att överträdelse av utförelseförbudet och försök därtill bestraffas enligt bestämmelserna i varusmuggningslagen. Även den som genom vilseledande förmår tillståndsgivande myndighet att lämna tillstånd till utförelse och därigenom föranleder att tillhandahållandet kommer till stånd kan dömas för varusmuggling enligt varusmuggningslagen. Att olovlig utförelse liksom vilseledande under vissa omständigheter är att anse som grov varusmuggling och bestraffas enligt en strängare straffskala framgår av varusmuggningslagen.

Straffbestämmelserna i 25 § avser brott mot förbuden mot att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel, mot att tillhandahålla krigsmateriel som finns utom landet till någon i utlandet eller tillhandahålla uppfinning rörande krigsmateriel eller metod för tillverkning av sådan materiel till någon i utlandet, mot att ingå avtal om upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt eller avtal om att gemensamt med någon i utlandet eller för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel eller gemensamt tillverka krigsmateriel eller att ändra ett sådant avtal samt att bedriva militärt inriktad utbildning utan tillstånd av regeringen liksom mot förbud att lämna anbud eller ingå avtal utan sådant tillstånd.

I *andra stycket* har tagits in en bestämmelse om ansvar för den som uppsåtligt eller av oaktsamhet genom vilseledande förmår regeringen att lämna tillstånd enligt 3–5 §§ eller 7–10 §§ och därigenom föranleder att tillverkning, tillhandahållande, avtal eller militärt inriktad utbildning kommer till stånd.

Straffskalan inrymmer böter eller fängelse i högst två år.

Av *tredje stycket* i paragrafen följer att det i ringa fall inte skall dömas till ansvar.

En särskild straffskala gäller om brott som avses i 25 § är att anse som grovt. En bestämmelse om detta finns i 26 §. Bestämmelsen tar sikte endast

på uppsåtliga gärningar. Straffskalan inrymmer fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. I bestämmelsen anges exempel på omständigheter som skall beaktas vid bedömning av om brottet är grovt. En gärning av särskilt allvarlig art får anses föreligga exempelvis om överlåtelse av en tillverkningsrätt har inneburit att materiel av utomordentligt kvalificerat slag kunnat komma att tillverkas i ett land till vilket utförelse av krigsmateriel från Sverige inte kan komma i fråga. Likartade synpunkter kan anläggas i fråga om kunskapsöverföring i form av t.ex. samarbetsavtal och militär utbildning.

I 27 § föreskrivs straff för den som uppsåtligt eller av oaktsamhet underlåter att underrätta regeringen innan anbud lämnas eller avtal ingås eller underlåter att anmäla ändrade förhållanden eller i övrigt i annat fall än som avses i 25 § eller 26 § lämnar oriktig uppgift i en ansökan om tillstånd eller i någon annan handling som är av betydelse för prövning av ett ärende enligt lagen eller som åsidosätter ett villkor eller som bryter mot en kontroll- eller ordningsbestämmelse som har meddelats med stöd av lagen. Med lämnande av oriktig uppgift jämställs förtigande av en uppgift. Bestämmelsen är subsidiär till såväl varusmuggningslagen som till denna lags bestämmelser. Straffskalan inrymmer böter eller fängelse i högst sex månader. I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

Straffbestämmelserna i denna lag är subsidiärt tillämpliga, om gärningen redan är belagd med straff i brottsbalken (BrB). En bestämmelse om detta finns i 28 §. Närmast kan det bli aktuellt att tillämpa bestämmelserna om osann försäkran eller osant intygande i BrB. Likaså kan bestämmelsen om spioneri komma att aktualiseras.

Enligt 29 § skall utbyte av brottsligt förfarande som avses i 25 och 26 §§ kunna förklaras förverkat.

När det gäller brottsligt förfarande som avses i 24 § medför hänvisningen till varusmuggningslagen att den lagens bestämmelser om förverkande blir tillämpliga på sådant förfarande. Med utbyte avses den nettovinst som kan bli följden av ett brottsligt förfarande.

Förverkande kan underlåtas om det är uppenbart oskäligt. Detta undantag, som torde följa redan av 36 kap 16 § BrB, har för tydlighets skull förts in i lagen.

30 § innehåller en regel om att allmänt åtal vid brott mot 3 eller 4 § får väckas endast efter tillstånd av tillsynsmyndigheten. Vid tillsynsmyndighetens prövning kan hänsyn tas bl.a. till att lagföring skulle kunna te sig stötande eller att en gärning, som är förbjuden, i det enskilda fallet kan vara särskilt ursäktlig.

27.2 Förslaget till lag om ändring i vapenlagen (1973:1176)

Hänvisningarna i 5 § vapenlagen till lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. ändras till att i stället avse den nya lagen (1992:000) om krigsmateriel. Samtidigt utvidgas undantaget från krav på tillstånd till att även avse införelse av den som har tillstånd att tillverka eller tillhandahålla motsvarande materiel. Jag har redovisat detta förslag i avsnitt 25.

Postens tjänst "assurerad" försändelse tillhandahålls inte längre. 28 a § har därför ändrats. Vapen, som omfattas av paragrafen, skall postbefordras ge-

nom att skickas som "ESS-Brev Värde" eller, om den tjänsten inte tillhandahålls av postföretaget, på motsvarande lika säkert sätt.

Uttrycket "kyrkobokförd" har i konsekvens med den 1 juli 1991 genomförda folkbokföringsreformen ändrats till "folkbokförd" i 46 §.

Jag har i denna fråga samrått med chefen för justitiedepartementet.

27.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut

I paragrafen görs undantag från lagen om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut för beslut enligt den föreslagna lagen om krigsmateriel. Undantaget motsvarar de nu gällande undantagen för beslut enligt lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel och andra beslut enligt lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. än sådana som avser återkallelse av tillstånd. Jag har i denna fråga samrått med statsrådet Laurén.

28 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta förslagen till

1. lag om krigsmateriel,
2. lag om ändring i vapenlagen (1973:1176),
3. lag om ändring i lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut.

Vidare hemställer jag att regeringen bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag i övrigt har anfört om bl.a. klassificering av krigsmateriel samt riktlinjer för krigsmaterielexport och annan utlandssamverkan (avsnitten 3–6 och 22–24).

29 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för de åtgärder och det ändamål som föredraganden har hemställt om.

Sammanfattning av betänkandet (SOU 1989:102) Utlandssamverkan på krigsmaterielområdet

Prop. 1991/92:174
Bilaga 1a

I 1987 års försvarsbeslut framhöll en enig riksdag att inhemsk kapacitet att utveckla, tillverka och underhålla försvarsmateriel är en för Sverige betydande säkerhetspolitisk tillgång. Samma breda uppslutning föreligger kring huvudlinjerna i svensk utrikespolitik, däribland att verka för fred och nedrustning. I förlängningen av denna politik ligger en restriktiv inställning till internationell handel med krigsmateriel. Denna kommer bl.a. till uttryck i ett principiellt förbud mot export av krigsmateriel.

Av utförelselagen följer att export av krigsmateriel inte får ske utan regeringens tillstånd. Det finns också bestämmelser om marknadsföring samt om upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrättigheter (licenser) m.m. när det gäller krigsmateriel. Till ledning för regeringens avgöranden finns riktlinjer som har godkänts av riksdagen.

Uppgifter om oegentligheter på vapenexportens område, vilket utretts bl.a. av medborgarkommissionen, har ställt krigsmaterielexporten och försvarsindustrins utlandsverksamhet i övrigt på krigsmaterielområdet – av utredningen benämnd utlandssamverkan – under debatt.

Utredningen har haft tre huvuduppgifter:

Analysera sambandet mellan en fortsatt livskraftig svensk försvarsindustri och denna industris export.

Utreda konsekvenserna av och villkoren för försvarsindustriellt samarbete med utlandet.

Pröva behovet av ändrade riktlinjer för krigsmaterielexporten.

I kapitel 1-3 ger utredningen en bakgrund till sina närmare överväganden. Dessa redovisas i kapitel 4-10. Efter att i kapitel 4 och 5 ha funnit att upprätthållandet av en livskraftig inhemsk försvarsindustri förutsätter utlandssamverkan, tar utredningen i kapitel 6 och 7 upp de båda övriga huvudfrågorna. Vi föreslår att avtal med någon utom riket om gemensam utveckling eller tillverkning av krigsmateriel blir tillståndspliktigt. Vidare föreslås reviderade riktlinjer för utlandssamverkan. I kapitel 8 redovisas ett samlat förslag till sådana riktlinjer.

I *kapitel 1* återges huvuddragen i utrikes- och försvarspolitik. Vidare beskrivs principerna för försvarsplaneringen och försvarets materielanskaffning. Därvid berörs försvarets materielverks roll. Verket upphandlar i princip försvarsmateriel under konkurrens. För närvarande importeras ungefär 15 procent av denna materiel och lika mycket importeras av försvarsindustrin. Sveriges självförsörjningsgrad är således förhållandesvis hög.

Försvarsanslagen har, räknat i fasta priser, legat still under en femtonårsperiod och uppgår till cirka 28 000 milj. kr. Deras andel av bruttonationalprodukten har under samma tid gått ned från 3,3 till 2,5 procent efter att tidigare ha varit ännu högre. En följd av detta har blivit minskade beställningar hos försvarsindustrin, de har kommit glesare och gällt kortare serier. Dessa och andra ekonomiska svårigheter för det militära försvaret har lett till att nästa femåriga försvarsbeslut tidigarelagts. Under 1990 skall den försvarskommitté som nu arbetar avge sina förslag och då bl.a. prioritera de

områden i försvarsindustrin där kompetenser och produktionsresurser skall upprätthållas inom landet.

Under rubriken krigsmaterielexporten ger utredningen i *kapitel 2* en bakgrund när det gäller den svenska tillverkningen och exporten av sådan materiel sedan 1970. Exportandelen har varierat över åren och beror mycket av det genomslag enskilda stora exportaffärer får. Den andel av i Sverige tillverkad krigsmateriel som exporterats ökade under andra hälften av 1970-talet från 25 till 40 procent och har efter en nedgång ökat även under senare år. Något mer än hälften av den inhemska tillverkningen exporterades 1988. Utförseln hade ett värde av 6 150 milj. kr. och svarade därmed för cirka två procent av hela den svenska varuexporten. Under senare årtionden har detta tal fluktuerat omkring en procentenhet, men ökat på grund av exporten till Indien av fälthaubitsar. Utan dessa leveranser, som 1988 utgjorde nära hälften av utförseln, skulle den svenska vapenexporten ha legat på ungefär samma nivå som 1979 och 1980 räknat i fasta priser. Vapen och ammunition, däribland granatgevär, fältartilleri, luftvärnspjäser, robotar, torpeder och minor, har successivt ökat sin andel av krigsmaterielexportens värde till drygt tre fjärdedelar. En annan produktgrupp, militära flygplan m.m., har minskat sin exportandel sedan 1970-talet.

Merparten av den svenska exporten av krigsmateriel under perioden 1970-1988 har gått till Västeuropa, men exporten till länder i Asien har, bl.a. till följd av Indienordern, ökat kraftigt under senare år. Ett sextiotal länder har tagit emot export från Sverige 1979-1988; de främsta mottagarländerna under denna period, räknat i fasta priser, är Indien, Norge, Singapore, Malaysia, Jugoslavien, Finland, USA, Storbritannien, Italien och Förbundsrepubliken Tyskland.

Utredningen konstaterar i *kapitel 2* också att även om de flesta länder som framställer vapen och annan militär utrustning har någon form av kontroll över försäljningen till andra länder, är en helt rättvisande jämförelse mellan olika länders vapenexportpolitik knappast möjlig. Även om regler är formellt likartade kan nämligen den praktiska tillämpningen skilja sig åt. Det sammantagna intrycket är emellertid att Sverige har en jämfört med andra länder mer rigorös tillämpning. När det gäller de internationella förhållandena noteras att en tidigare snabb ökning av världshandeln med vissa tyngre vapen har övergått i en mer långsam ökningstakt under 1980-talet. Till detta bidrar bl.a. en ökad efterfrågan på andra vapen och vapensystem än de mest dyrbara, många vapens ökade livslängd samt en alltmer utvecklad försvarsindustri i olika länder. Detta för med sig ett ökat inslag av licenstillverkning och teknologiöverföring på bekostnad av rena exportaffärer. En allmän trend är också att äldre vapen och vapensystem moderniseras i allt större omfattning. Dessa omständigheter leder till ökad långsiktighet i utlandssamarbeten, t.ex. inom ramen för försvarsindustriellt samarbete vid utveckling och produktion.

I *kapitel 2* redovisar utredningen vidare huvuddragen i den rådande regleringen och hur den har vuxit fram. Avslutningsvis finns i kapitlet ett avsnitt om folkrättsliga regler och handelspolitiska aspekter när det gäller krigsmaterielexport.

I *kapitel 3* ges en orientering om den svenska försvarsindustrin och dess

betingelser. Efter en allmän beskrivning av de större försvarsindustriföretagen uppmärksammas särskilt internationaliseringen och utlandsberoendet.

Den snabba utvecklingen av modern högteknologi kännetecknas av höga kostnader och minskande skillnader mellan militär och civil teknologi. Högteknologisk kompetens har internationellt alltmer kommit att tillmätas säkerhetspolitisk betydelse. I dag torde endast USA vara självförsörjande vad gäller högteknologi och därmed också försvarsteknologi. Övriga nationer – även Sverige – är för sin teknologiförsörjning hänvisade till olika former av internationellt samarbete. Satsningen på olika civila och militära utvecklingsprogram främst mellan olika europeiska länder är ett uttryck för detta. En förutsättning för deltagande i sådant samarbete är att varje part förmår tillföra kompetens som bedöms som viktig för samarbetet som helhet.

Behovet av teknologiförsörjning är en viktig orsak till internationaliseringen inom den högteknologiska industrin. Andra motiv är delad risktagning och ökad produktionsbas för komplicerade och kostnadskrävande projekt.

Internationellt sett knyts därmed export och annan samverkan samt import samman i olika gemensamma projekt i växande grad, såväl inom militära som civila teknik- och produktområden. Den svenska försvarsindustrins import av kunskap, komponenter och delsystem blir därmed i ökande grad beroende av dess utlandssamverkan. Sverige är nettoimportör inom aktuella tekniska områden.

Försvarsindustrin är beroende av kvalificerade utländska underleverantörer för sin försörjning med olika komponenter och delsystem. Totalt sett är dock försvarsindustrin inte mer importberoende än verkstadsindustrin i allmänhet.

Det totala importinnehållet i det svenska försvarets upphandling är alltså cirka 30 procent. Därav är hälften försvarets direkta upphandling hos utländska leverantörer, medan lika mycket upphandlas av försvarsindustrin hos underleverantörer utomlands. Industrins största leverantör är USA, som svarar för knappt hälften av den svenska importen, följt av de europeiska NATO-länderna. Från de nordiska länderna kommer endast en mindre del. För flygplans- och elektronikområdena gäller höga importandelar främst från USA. Importen inom områdena vapen och ammunition har däremot en europeisk prägel.

Exporten har stor betydelse för företagen inom vapen-, ammunitions- och elektronikområdena. Dessa företag exporterar mellan hälften och två tredjedelar av produktionen av krigsmateriel. Inom fartygs-, fordons- och flygplansområdena gäller väsentligt lägre exportandelar. Huvuddelen av exporten går till utländska försvarsmyndigheter, men en viss del är underleveranser till utländsk industri.

Den undersökning utredningen genomfört av samarbetsavtal som ingåtts under senare år mellan svenska och utländska försvarsindustriföretag ger vid handen att antalet har ökat kraftigt sedan början av 1980-talet. Företagen som tillverkar vapen och ammunition svarar för de flesta avtalen. Samarbetspartnerna finns främst i Västeuropa. Också amerikanska företag spelar en stor roll.

Den helt övervägande delen av avtalen gäller gemensam utveckling. Till-

verkning och marknadsföring i gemensamma former har också betydelse, företagen uppger att drygt hälften av avtalen syftar till att öka försäljningen. Det förekommer också att ett annat lands regering ställer krav på samarbete för att det svenska företaget skall få leverera materiel. I andra fall har brist på kunskaper eller kapacitet eller möjligheten till kostnadsbesparingar varit en drivfjäder för det svenska företaget. I några fall har också svenska myndigheter krävt att en utländsk leverantör skall samarbeta med en svensk tillverkare.

I *kapitel 4* ger utredningen sin syn på försvarsindustrins utlandssamverkan. Vi konstaterar att Sverige har en särskilt för en liten nation avancerad krigsmaterielindustri. Dess verksamhet kommer i blickpunkten i tider av minskade resurser för det militära försvaret och dess materielanskaffning.

Den inhemska försvarsindustrin omfattar flertalet materielområden. Olika faktorer, främst kostnadsökningar, teknisk utveckling och internationell specialisering, har emellertid successivt lett till ändrade förhållanden. Försvarsindustrin synes stå inför anpassningar och strukturförändringar, där inriktningen av nästa försvarsbeslut blir avgörande. Utredningen avstår från att föregripa 1988 års försvarskommittés arbete, men anser att – vilken bredd och volym den inhemska försvarsindustrin än kommer att få – den bibehåller en viktig säkerhetspolitisk roll för Sverige. Här kan särskilt nämnas elektronikindustrin, ammunitionsindustrin och erforderliga underhållsresurser. Vidare är det angeläget att den svenska försvarsindustrin åtminstone på några områden kan behålla en så hög nivå att den är intressant som samarbetspartner internationellt; därigenom ökar möjligheterna att delta i det internationella teknikutbytet.

Även om utlandsberoendet till följd av såväl teknisk nödvändighet som medvetna val med hänsyn till kostnader tenderar att öka, är det avgörande att hålla beroendet under kontroll och att självständigt kunna säkerställa att materielen fungerar i krig och krislägen. Särskilt på elektronikens område är få länder oberoende av omvärlden.

Ett totalt avbrytande av försvarsindustrins utlandssamverkan går enligt utredningens mening inte att förena med kravet på en livskraftig sådan industri. Motiven för utlandssamverkan står främst att finna i behovet av kompetens och kapacitet inom landet att utveckla och tillverka materiel för det svenska försvaret. Den svenska försvarsindustrins konkurrensförmåga, sådan den kommer till uttryck i viss export i internationell konkurrens, är vidare en positiv faktor vid bedömningen utomlands av den svenska försvarsförmågan.

På grundval av två rapporter, utarbetade av särskilt förordnade experter, kan utredningen konstatera att såväl det samhällsekonomiska värdet av krigsmaterielexport som kostnaderna för att begränsa denna export svårigen kan beräknas. Exporten ger emellertid ett täckningsbidrag till upprätthållandet av försvarsindustrin. Detta belopp var 1987 i storleksordningen 2 500 milj. kr. Det avgörande är dock att denna industri har kontinuerlig beläggning genom att svackorna mellan det svenska försvarets utvecklings- och produktionsuppdrag fylls ut. I detta sammanhang har utredningen också uttalat att det är angeläget att en översyn av systemet med royalties fullföljs. Utredningen, som finner att konsckvensen av att avstå från vapenexport är

att betydande delar av krigsmaterielindustrin läggs ned, vill framhålla att motivet för att bevara försvarsindustrin är säkerhetspolitiskt, inte ekonomiskt.

Med stöd av rapportering från Sveriges utlandsmyndigheter bedömer utredningen att volymen, inriktningen och arten hos den svenska krigsmaterielexporten inte i sig är sådan att trovärdigheten i den svenska utrikespolitiken sätts i fråga på grund av denna export. Förckomsten av en självständig svensk försvarsindustri med förmåga att ta fram komplicerade vapensystem som stridsflygplan och ubåtar har snarare förstärkt intrycket av beslutsamhet att fullfölja neutralitetspolitiken. Tanken att utlandssamverkan när det gäller krigsmateriel skulle skada den svenska utrikespolitikens strävan att aktivt verka för internationella överenskommelser om fred och nedrustning bekräftas inte heller av erfarenheterna.

Utredningen ansluter sig till den av bl.a. medborgarkommissionen framförda uppfattningen att försvarsindustriell utlandssamverkan inte kan tillåtas med mindre den tillgodoser väsentliga försvarspolitiska mål och samtidigt står i samklang med de utrikespolitiska mål som innefattas i en säkerhetspolitisk helhetssyn. En av restriktivet och omsorg om det egna oberoendet betingad export m.m. av krigsmateriel omfattas av omvärldens respekt och förståelse. Under betoning av de utrikespolitiska skäl som allmänt sett talar för restriktivet vid vapenexport vill utredningen därför slå fast att med en återhållsam syn på sådan utlandssamverkan denna står i överensstämmelse med Sveriges utrikespolitik. Däremot får den inte motiveras med selsättningsskäl eller andra ekonomiska skäl utan säkerhetspolitisk grund. Det principiella förbudet mot export av krigsmateriel är i sig ett ställningstagande som dels ger uttryck åt en grundsyn, dels ger möjlighet att utöva en ingående kontroll.

En reglerad och noga övervakad handel med vapen av Sveriges modell står således enligt utredningens mening inte i strid med Sveriges freds- och nedrustningspolitik. Den export och den utlandssamverkan i övrigt som är nödvändig ger upphov till en skenbar motsägelse mellan olika inslag i Sveriges säkerhets- och utrikespolitik. Detta, som ibland uppfattas som ett moraliskt dilemma, löses emellertid inte om Sverige skulle gå över till import i stället för att så långt som möjligt inom landet tillverka sin krigsmateriel. Enligt utredningens mening ger den nuvarande regleringen en i huvudsak tillfredställande balans mellan olika hänsyn. Detta utesluter inte ytterligare kontroll, t.ex. av samarbete.

För att underlätta för Sverige att föra en restriktiv vapenexportpolitik bör den krigsmaterieltillverkande industrin inte vara större än vad som är säkerhets- och försvarspolitiskt motiverat. Det är en del av försvarskommitténs uppdrag att ange de kompetenser och produktionsresurser som på sikt bör finnas inom landet. För utredningens del finns det dock skäl stryka under vikten av att resurserna för utveckling och tillverkning anpassas till försvarsmaktens behov. Någon utveckling och tillverkning enbart inriktad på utländska marknader bör således inte förekomma och verksamheten skall i övrigt främja den tekniska utveckling som kan nyttiggöras för vår försvarsförmåga. Av detta följer att försvarets utvecklingsuppdrag och seriebeställningar hos försvarsindustrin är en regulator för verksamhetens storlek. De

prioriteringar som görs av den sittande försvarskommittén kan komma att leda till en minskning av den nuvarande kapaciteten.

Vad angår möjligheterna att främst geografiskt begränsa vapenexporten – varvid Norden och neutrala stater i Europa nämnts särskilt – har utredningen funnit att denna tanke inte är realiserbar. Det finns två skäl för detta. Det ena är dessa länders utom för vissa materielslag begränsade import från Sverige, det andra att de inte kan tillföra oss all den teknik och det kunnande som vi behöver. Mer omfattande ytterligare restriktioner för försvarsindustrins utlandssamverkan bör övervägas endast om kravet på upprätthållandet av en livskraftig inhemsk sådan industri ändras i grunden.

Beträffande den internationella bilden kan noteras att vapenhandeln närvarande är köparens marknad. Det minskade utrymmet för militär materiel i många avancerade industriländers budgetar är en orsak, importländernas ökade benägenhet att få till stånd egen produktion en annan. Vidare har ett flertal länder etablerat sig som exportörer av den inte mest kvalificerade men samtidigt av många importländer efterfrågade krigsmaterielen. För Sveriges del kan detta leda till minskad export av annat än tekniskt avancerad krigsmateriel. Där styr i sin tur ökade kostnader och behov av utländsk teknik utvecklingen mot samarbete med andra framstående industrinationer. Dessa omständigheter och en därav förändrad struktur på den inhemska försvarsindustrin kommer enligt utredningens åsikt sammantaget att föra med sig förändringar av Sveriges vapenexport, bl.a. genom att den får ett ökat inslag av internationellt samarbete och annat kunskapsutbyte.

Vad gäller frågan om omställning av försvarsindustrin till civil produktion konstaterar utredningen i *kapitel 5* att den från sina utgångspunkter inte har anledning att närmare diskutera en fullständig nedläggning av försvarsindustrin, dvs. en permanent omställning. Utredningen har vidare funnit att – med hänsyn till försvarsindustrins särdrag – minskad produktion som följd av variationer i det svenska försvarets upphandling eller bortfall av export endast i begränsad mån kan mötas genom alternativ civil produktion.

Ett företag i försvarsindustrin som till följd av minskande beställningar måste säga upp anställda möter i stort samma problem som företag i andra branscher när motsvarande situation inträffar. Utredningen vill dock understrika att staten, som ende inhemske köpare och som tillståndsgivare när det gäller utlandssamverkan, har ett särskilt ansvar för utvecklingen inom försvarsindustrin, bl.a. vad gäller sysselsättningen. Staten måste därför ha god beredskap att gå in med tillräckligt omfattande åtgärder om sysselsättningsproblem skulle uppstå. De medel som kommer i fråga är enligt utredningens mening de som man traditionellt förfogar över genom arbetsmarknads-, utbildnings-, industri- och regionalpolitiken. Utredningen ställer sig således inte bakom tanken på att söka få till stånd en omställning av försvarsindustrin på administrativ väg genom t.ex. omställningsfonder.

I *kapitel 6* diskuteras bl.a. riktlinjesystemet. Här kan erinras om att det generella förbudet mot krigsmaterielexport, med en dispensbefogenhet för regeringen, infördes 1918 samt att principerna för vapenexport i sina huvuddrag har varit oförändrade sedan de redovisades vid mitten av 1950-talet. Som en följd av tidigare översyner har riksdagen medverkat dels 1971 genom att godkänna av regeringen förordade riktlinjer till ledning vid avgöranden i

utförelärenden, dels 1982 då förbudet lagfästes och regleringen utsträcktes att bl.a. omfatta licenser, dels 1988 då en ny utförelse lag antogs samt kontrollen över utlandssamverkan utvidgades.

Utredningen konstaterar att såväl själva riktlinjerna och enskildheter däri som tillämpningen av riktlinjerna har diskuterats i olika sammanhang. Export av krigsmateriel aktualiserar ofta principiella problem och tillståndsprövningen är en grannliga uppgift. Det kan bl.a. erinras om att medborgarkommissionen har haft kritiska synpunkter på riktlinjerna och deras tillämpning. Riktlinjernas sakliga innehåll är i sina grunddrag detsamma som 1971 – då endast utförelse av krigsmaterielvaror var reglerad – med påbyggnader 1982 och 1988. Det är därför naturligt att se över riktlinjerna.

Enligt utredningens mening har inte riktlinjerna helt anpassats till utvecklingen och de motsvarar därför inte dagens krav. Utredningen instämmer i medborgarkommissionens åsikt att riktlinjerna och deras tillämpning har fört med sig trovärdighets- och informationsproblem. Innebörden av riktlinjerna har i den inhemska debatten inte klargjorts med erforderlig tydlighet. Detta har gett upphov till oklarheter och misstro, vilket tillsammans med ”vapenaffärer” har skapat en atmosfär där det blivit lätt att angripa vapenexporten som sådan. I debatten har därvid väsentliga säkerhetspolitiska mål och den likaledes allmänt omfattade försvarspolitikens intressen kommit i bakgrunden.

I den inhemska debatten har – som medborgarkommissionen också varit inne på – motsatsförhållandet mellan förbudet mot vapenexport samt en av säkerhets- och försvarspolitikiska skäl betingad export, återhållen av utrikespolitiska hänsyn, uppfattats som präglad av dubbelmoral och hyckleri. Det beror enligt utredningens mening till stor del på att förbudet och de återhållande delarna av de utrikespolitiska aspekterna har setts isolerat. Eftersom export och övrig samverkan inte kan undvaras finns enligt utredningens mening fog för att i debatten också ge plats för motiven för en säkerhets- och försvarspolitiskt betingad utlandssamverkan på krigsmaterielområdet.

Det har i utredningens arbete inte funnits skäl att närmare diskutera om det finns anledning att upphäva det hävdvunna generella förbudet mot vapenexport. Den modell som är gängse i många andra länder och som bäst tillgodoser intresset av en kontrollerad vapenhandel är, som nu, ett lagfäst förbud med en dispensbefogenhet. På grund av regeringsformens bestämmelser kan inte riksdagen besluta i utförelsärenden. Dessa bör avgöras av regeringen under sedvanligt konstitutionellt ansvar.

Det är angeläget att den valda regleringen tillgodoser två viktiga anspråk. Det ena är att regeringens ansvar görs tydligt. Det andra är att motiven och förutsättningarna för att ge dispenser är klarlagda så långt det går. Detta skall inte bara tjäna som ledning för regeringens beslut utan även rikta sig till bedömare inom och utom landet. Det måste därför finnas kriterier för när dispens kan meddelas. Utredningen har till en början haft att överväga om dessa kriterier skall lagfästas eller inte.

För lagfästa kriterier talar enligt medborgarkommissionen att de annars inte är rättsligt sett bindande, utan endast uttalanden i en proposition, om än godtagna av riksdagen. Vidare framhålls särskilt att sådana riktlinjer ofta uppfattas som lagregler. Även om s.k. lagstiftning genom motivuttalanden

kan kritiseras i andra sammanhang, gör sig enligt utredningens mening här andra skäl gällande med större styrka. För det första är i detta fall uppenbart regeringens politiska ansvar av mer avgörande betydelse än det juridiska ansvaret. En strävan bör, som nämnts, vara att göra regeringens politiska ansvar tydligare. Vidare skulle i författning reglerade undantag bli upphöjda till norm, vilket åter kan uppfattas som en rätt att få köpa vapen enligt undantaget. Det måste framhållas att inget land kan åberopa riktlinjerna för att kräva rätt att importera från eller i övrigt samverka med Sverige på krigsmaterielområdet.

Utredningen har således stannat för att den nuvarande principen med ett lagfäst förbud, kompletterat med riktlinjer, bör bestå. Det bör vara regeringens ansvar att med två övergripande kriterier som grund – dels att utlandssamverkan är nödvändig för att tillgodose det svenska försvarets behov av materiel eller kunnande eller i övrigt är säkerhetspolitiskt önskvärd, dels att samverkan inte står i strid med principerna och målen för Sveriges utrikespolitik – göra en totalbedömning i enskilda ärenden. Genom överläggningar med utrikesnämnden och samråd med den rådgivande nämnden i krigsmaterielfrågor kan underlaget för att ta ställning breddas. Det är enligt vår mening av särskild vikt att regeringen – dock under beaktande av den sekretess som måste gälla – i de fall då utlandssamverkan kommer upp till allmän debatt söker göra klart de motiv som finns bakom dess ställningstaganden. Regeringen kan därigenom inte minst inom landet skänka stadga åt en på de nämnda två huvudkriterierna grundad vapenexportpolitik. Samtidigt som det är av vikt med stadga i vapenexportpolitiken skall emellertid riktlinjerna kunna tillämpas i situationer som inte kan förutses fullt ut i dag. De kan därför inte vara alltför detaljerade.

Utredningen vill stryka under några av de generella förutsättningar som bör gälla för utförelse av krigsmateriel. För det första skall den avse en stat, statlig myndighet eller av mottagarlandet godtagen mottagare. För det andra skall så långt det är möjligt, genom s.k. slutanvändarintyg eller på annat sätt, skapas visshet om att det är mottagarlandets egna behov som skall tillgodoses. För det tredje skall utlandssamverkan och efterlevnaden av bestämmelserna även i övrigt vara noggrant kontrollerad. Utredningen vill också stryka under att utlandssamverkan inte bör få äga rum med mindre den främjar Sveriges försvarsförmåga och våra säkerhetspolitiska intressen. Utgångspunkten för den inhemska krigsmaterielindustrin måste vara att den är anpassad efter det svenska försvarets behov.

Utredningen föreslår att de för regeringen folkrättsligt bindande ovillkorliga hindren – internationella avtal, beslut av FN:s säkerhetsråd och folkrättsliga regler om export från neutral stat under krig, dvs. Haagkonventionerna från 1907 – består oförändrade. Även de s.k. villkorliga hindren kvarstår, dock med en annan utformning av det hinder som beror av att mänskliga rättigheter kränks. Eftersom nya åtaganden kan skapa bindningar för lång tid betonar utredningen särskilt betydelsen av försiktighet när fråga uppkommer om att inleda samverkan med ett nytt land.

De två huvudkriterierna ger, tillsammans med de ovillkorliga och villkorliga hindren, den restriktiva prövningen av nya mottagarländer samt den förväntade utvecklingen när det gäller utlandssamverkans art och inriktning, en

ram för regeringens prövning. Det finns anledning erinra om att något hinder inte möter för regeringen att tillämpa riktlinjerna på ett än mer restriktivt sätt.

Riktlinjerna bör, som för närvarande, också innehålla uttalanden till ledning i ärenden om utförsel som har samband med tidigare leveranser, t.ex. reservdelar, och om återkallelse av utförseltillstånd. Vidare bör det anges att en stat, som trots ett åtagande gentemot den svenska regeringen har tillåtit eller underlåtit att förhindra vidareexport av svensk krigsmateriel, i princip inte vidare skall komma i fråga som mottagare av sådan materiel från Sverige.

De av utredningen förordade riktlinjerna skall, förutom för tillstånd till utförsel, i tillämpliga delar tjäna till ledning också vid andra överväganden enligt utförsellagen. Vad särskilt angår avtal med någon utom riket om att gemensamt utveckla eller tillverka krigsmateriel (samarbetsavtal) som inte uteslutande avser import till Sverige föreslår utredningen i *kapitel 7* en underrättelse- och en tillståndsplikt. Om ett sådant avtal förutsätter export från samarbetslandet skall huvudprincipen vara att det inte får ske i strid med riktlinjerna. Undantag kan dock göras i den mån svensk materiel endast ingår i ringa omfattning eller i övrigt inte är ägnad att påverka slutproduktens egenskap av utländsk. Föreligger ett starkt svenskt försvarspolitiskt intresse av att samarbetet kommer till stånd och är det en förutsättning från motpartens sida att viss utförsel får ske från samarbetslandet kan efter omständigheterna export till tredje land även i övrigt medges inom ramen för samarbetslandets exportregler. När det gäller mer omfattande och för Sverige viktigare samarbete bör en regeringsöverenskommelse träffas mellan Sverige och samarbetslandet. Innan överenskommelsen ingås bör utrikesnämnden höras.

Ett samlat förslag till riktlinjer finns i *kapitel 8*.

I *kapitel 7* tar utredningen också upp frågan om att ytterligare reglera olika former av kunskapsöverföring till andra länder. Flera skäl talar emot detta. En komplettering av reglerna skulle visserligen göra lagstiftningen mer heltäckande, men möjligheterna att kringgå dem vore betydande. Det gäller här framför allt att avgränsa ett straffbart område. Detta låter sig inte utan vidare göra med erforderlig klarhet, vartill kommer att ett fullständigt kontrollsystem lätt kan överskrida vad som normalt kan accepteras i en rättsstat. Utredningen har också övervägt dels ett förbud för vissa tillverkare eller personer att t.ex. sälja konsulttjänster, dels ett förbud som gäller viss teknik. Även mot sådana förslag kan resas enahanda invändningar. Alternativet att reglera all export av högteknologi som har strategisk betydelse, således inte bara försvarsteknologi, skulle innebära en reglering som faller utanför utredningens ram. Utredningen avstår från att föreslå att kunskapsöverföring underkastas ytterligare reglering.

I *kapitel 9* tas fyra olika frågor upp, nämligen den rådgivande nämndens arbetsformer, principer och former för regeringsöverenskommelser, revisorernas uppgifter enligt utförsellagen samt krigsmaterielinspektionens finansiering.

Utredningen lämnar en redogörelse för den rådgivande nämndens rutiner

och arbetsformer, vilka förändrades för något år sedan. Vi konstaterar att nämndens verksamhet tillgodoser intresset av en bred politisk förankring av besluten om vapenexport. Med det nya arbetssättet har nämnden kunnat fungera mer effektivt och dess ställningstaganden har fått ökad tyngd. Även om regeringen har ansvaret för besluten i utförelseärenden har enligt utredningens mening nämnden en betydelsefull uppgift när det gäller samråd och för att främja insyn.

Regeringsöverenskommelser kan vara ett sätt att skänka stadga och klarhet åt mellanhavanden i samband med t.ex. långtgående försvarsindustriellt samarbete, export m.m. för första gången till ett land och i andra mer särpräglade situationer. Det finns, utöver vad som följer av regeringsformen, särskilda skäl att när det gäller för vapenexportpolitiken viktiga frågor hålla utrikesnämnden underrättad och överlägga med den.

1988 fick revisorer i bl.a. krigsmaterielexporterande företag en informationsplikt, nämligen att fästa regeringens uppmärksamhet på anmärkning i en revisionsberättelse i fråga om efterlevnaden av utförelselagens bestämmelser. Utredningen anser att syftet med regeln i än högre grad skulle tillgodoses om dessa revisorer alltid delger regeringen sina revisionsberättelser, således även när de inte innehåller någon anmärkning av angivet slag, och föreslår därför en sådan bestämmelse.

KMI:s verksamhet finansieras främst genom särskilda avgifter från dem som har tillstånd att tillverka krigsmateriel, oavsett om de exporterar den eller inte. Utförelseärenden tar emellertid i anspråk huvuddelen av inspektionens resurser. Till detta kommer att det enligt utredningens mening inte får finnas utrymme för misstankar om att inspektionen inte är oväldig. På grund härav – och med hänsyn till vikten av såväl tillsynen enligt tillverkningslagen som inspektionens mest omfattande uppgift, den grannlaga och från många synpunkter politiskt känsliga beredningen av regeringens avgöranden i utförelseärenden – anser utredningen att kostnaderna, till den del de måttliga expeditionsavgifterna inte förslår, i princip borde finansieras över budgeten.

1 Förslag till lag om ändring i lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.

dels att 1, 6, 11-12, 14 och 16-17 §§ skall ha följande lydelse,

dels att rubriken närmast före 8 § skall lyda "Marknadsföring av krigsmateriel, m.m.",

dels att det i lagen skall införas två nya paragrafer, 5 a § och 9 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

I denna lag finns föreskrifter om förbud mot

1. utförsel av krigsmateriel,
2. upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel,
3. avtal med någon utom riket om utveckling av krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel,
4. bedrivande av militärt inriktad utbildning inom riket av utländsk medborgare, och
5. marknadsföring av krigsmateriel.

4. avtal med någon utom riket om att gemensamt utveckla eller tillverka krigsmateriel,

5. bedrivande av militärt inriktad utbildning inom riket av utländsk medborgare, och

6. marknadsföring av krigsmateriel.

I lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. finns föreskrifter om kontroll över tillverkning av krigsmateriel och tillhållande av krigsmateriel, uppfinning avscende krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel.

Regeringen meddelar föreskrifter om vad som skall avses med krigsmateriel enligt denna lag.

5a §

Avtal med någon utom riket om att gemensamt utveckla eller tillverka krigsmateriel får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här. Detta gäller dock inte sådana avtal som uteslutande avser utveckling eller tillverkning av krigsmateriel som skall införas till Sverige.

6 §

Avtal om tillägg eller ändring av avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket till-

Avtal om tillägg till eller ändring av avtal som avses i 4 eller 5 a § får inte ingås utan tillstånd av rege-

verka krigsmateriel får inte ingås utan tillstånd av regeringen, om tillägget eller ändringen avser

1. den materiel som får tillverkas,
2. rätt att vidareupplåta eller vidareöverlåta rätten att tillverka krigsmateriel till någon annan,
3. rätt att tillhandahålla krigsmateriel till mottagare som inte angivits i det ursprungliga avtalet,
4. förlängning av avtalets giltighetstid, eller
5. bestämmelser om sekretess.

ringen, om tillägget eller ändringen avser

9a §

Den som har tillstånd enligt 2 eller 3 § lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. samt svensk statlig myndighet som bedriver motsvarande verksamhet skall, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, lämna redovisning till regeringen om åtgärder som syftar till avtal som är tillståndspliktigt enligt 5 a §.

11 §

Tillstånd enligt 2, 4, 5, 6 eller 7 § får förenas med villkor samt med kontroll- och ordningsbestämmelser.

Tillstånd enligt 2, 4, 5, 5a, 6 eller 7 § får förenas med villkor samt med kontroll- och ordningsbestämmelser.

12 §

Regeringen får meddela föreskrifter om att

1. den som har tillstånd enligt 2 § skall lämna uppgifter rörande utförd krigsmateriel,

2. den som har tillstånd enligt 4 § skall lämna uppgifter om upplåten eller överlåten rätt att utom riket tillverka krigsmateriel.

2. den som har tillstånd enligt 4 § skall lämna uppgifter om upplåten eller överlåten rätt att utom riket tillverka krigsmateriel,

3. den som har tillstånd enligt 5 a § skall lämna uppgifter om den verksamhet som regleras i avtalet.

14 §

Om en revisor i sin granskningsverksamhet har framfört någon anmärkning i en sådan revisionsberättelse som sägs i 10 kap. 10 § aktiebolagslagen (1975:1385) eller 4 kap. 10 § lagen (1980:1103) om årsredovisning m.m. i vissa företag i fråga om företagets efterlevnad av bestämmelserna i denna lag, skall han genast sända in en kopia av revisionsberättelsen till regeringen. Motsva-

Revisor i aktiebolag eller företag som omfattas av bestämmelserna i denna lag skall till regeringen sända in en kopia av sådan revisionsberättelse som sägs i 10 kap. 10 § aktiebolagslagen (1975:1385) eller 4 kap. 10 § lagen (1980:1103) om årsredovisning m.m. i vissa företag. Motsvarande skyldighet åligger en revisor vid en svensk statlig myndighet.

rande skyldighet åligger en revisor vid en svensk statlig myndighet.

16 §

Den som bryter mot 4, 5, 6 eller 7 § eller förbud som har meddelats med stöd av 9 § döms,

1. om gärningen skett uppsåtligen, till böter eller fängelse i högst två år,
2. om gärningen skett av grov oaktsamhet, till böter eller fängelse i högst sex månader.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

17 §

Om brott som avses i 16 § första stycket 1 är att anse som grovt, döms till fängelse lägst sex månader och högst fyra år.

Vid bedömande om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det avsett tillverkningsrätt av betydande värde, utveckling, utbildning eller marknadsföring av betydande omfattning eller varaktighet eller om gärningen annars varit av särskild allvarlig art.

Vid bedömande om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det avsett tillverkningsrätt av betydande värde, utveckling, *gemensam utveckling eller tillverkning*, utbildning eller marknadsföring av betydande omfattning eller varaktighet eller om gärningen annars varit av särskild allvarlig art.

Denna lag träder i kraft den

2 Förslag till
Lag om ändring i lagen (1983:1034) om kontroll över
tillverkningen av krigsmateriel, m.m.

Prop. 1991/92:174
Bilaga 1b

Härigenom föreskrivs att 1 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹

I denna lag finns föreskrifter om kontroll över

1. tillverkning av krigsmateriel och
2. tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel.

I lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. finns föreskrifter om förbud mot utförsel av krigsmateriel, upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel, avtal med någon utom riket om utveckling av krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel, bedrivande av militärt inriktad utbildning inom riket av utländsk medborgare samt mot marknadsföring av krigsmateriel.

I lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. finns föreskrifter om förbud mot utförsel av krigsmateriel, upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel, avtal med någon utom riket om utveckling av krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel, *avtal med någon utom riket om att gemensamt utveckla eller tillverka krigsmateriel*, bedrivande av militärt inriktad utbildning inom riket av utländsk medborgare samt mot marknadsföring av krigsmateriel.

Denna lag gäller inte för sådana statliga myndigheter som inte är affärsverk.

Regeringen meddelar föreskrifter om vad som skall avses med krigsmateriel enligt denna lag.

Denna lag träder i kraft den

¹ Senaste lydelse 1989:504

Riktlinjer till ledning vid prövning av frågor om tillstånd m.m. enligt lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.

Tillstånd förutsätter att den utlandssamverkan det gäller

1. bedöms nödvändig för att tillgodose det svenska försvarets behov av materiel eller kunnande eller i övrigt är säkerhetspolitiskt önskvärd;
2. inte står i strid med principerna och målen för Sveriges utrikespolitik.

Vid prövningen av ett tillståndsärende skall en totalbedömning göras av alla för ärendet betydelsefulla omständigheter.

Tillstånd får inte beviljas om det skulle strida mot internationell överenskomst som Sverige har biträtt, mot beslut av FN:s säkerhetsråd eller mot folkrättsliga regler om export från neutral stat under krig (ovillkorliga hinder).

Tillstånd bör inte beviljas om det avser stat som befinner sig i väpnad konflikt med annan stat, oavsett om krigsförklaring har avgetts eller ej, stat som är invecklad i internationell konflikt som kan befaras leda till väpnad konflikt eller stat som har inre väpnade oroligheter.

Tillstånd bör inte heller lämnas om det avser stat där omfattande och grova kränkningar av mänskliga rättigheter förekommer.

Utlandssamverkan förutsätter ett förtroendefullt förhållande till det andra landet. Övervägandena bör därför vara särskilt ingående innan samverkan inleds med ett nytt land. Utförsel bör, om annat inte avtalats, endast medges till ett land vars regering har åtagit sig att se till att materielen inte vidareexporteras och avse en stat, statlig myndighet eller av landet godtaggen mottagare; vidare bör vid utförsel av materiel ett slutanvändarintyg eller ett intyg om egen tillverkning (bearbetningsintyg) föreligga.

Reservdclar till tidigare, med vederbörligt tillstånd exporterad materiel, bör kunna få exporteras om inte ovillkorligt hinder möter. Detsamma bör gälla andra leveranser, t.ex. av ammunition, som har samband med tidigare utförsel eller där det annars vore obilligt att inte ge tillstånd.

Ett meddelat tillstånd till utförsel bör återkallas om ovillkorligt hinder inträder samt om mottagarlandet kommer i väpnad konflikt med annan stat eller får inre väpnade oroligheter. Även i fall av väpnad konflikt bör indragning av tillståndet kunna underlåtas om det är förenligt med de neutralitetsrättsliga reglerna och mottagarstaten deltar i konflikten endast symboliskt.

Stat som trots åtagande gentemot den svenska regeringen har tillåtit eller underlåtit att förhindra vidareexport av svensk krigsmateriel skall i princip inte vidare komma i fråga som mottagare av sådan materiel från Sverige.

De angivna riktlinjerna gäller, förutom för tillstånd till utförsel, i tillämpliga delar andra överväganden enligt utförsellagen. Vad särskilt angår avtal om gemensam utveckling eller tillverkning av krigsmateriel (samarbetsavtal) gäller följande.

Förutsätter ett samarbetsavtal export från samarbetslandet skall huvudprincipen vara att det inte får ske i strid med riktlinjerna. Undantag kan dock göras i den mån svensk materiel endast ingår i ringa omfattning eller i övrigt

inte är ägnad att påverka slutproduktens egenskap av utländsk. Föreligger ett starkt svenskt försvarspolitiskt intresse av att samarbetet kommer till stånd och är det en förutsättning från motpartens sida att viss utförsel får ske från samarbetslandet kan efter omständigheterna export till tredje land även i övrigt medges inom ramen för samarbetslandets exportregler.

När det gäller mer omfattande och för Sverige viktigare samarbete bör en regeringsöverenskommelse träffas mellan Sverige och samarbetslandet. Innan överenskommelsen ingås bör utrikesnämnden höras.

Prop. 1991/92:174
Bilaga 1c

Förteckning över remissinstanser och sammanställning av remissyttranden över betänkandet (SOU 1989:102) Utlandssamverkan på krigsmaterielområdet (1988 års utredning om krigsmaterielexporten)

Remissinstanserna

Efter remiss har yttranden över betänkandet i fråga avgetts av *justitiekanslern (JK)*, *riksåklagaren (RÅ)*, *folkrättsdelegationen (UD 1972:02)*, *kommerskollegium (KK)*, *överbefälhavaren (ÖB)*, *försvarets materielverk (FMV)*, *överstyrelsen för civil beredskap (CB)*, *försvarets forskningsanstalt (FOA)*, *generaltullstyrelsen (GTS)*, *statens industriverk (SIND)*, *styrelsen för teknisk utveckling (STU)*, *affärsverket FFV*, *riksrevisionsverket (RRV)*, *rikspolisstyrelsen (RPS)*, *Svea hovrätt*, *kammarrätten i Stockholm*, *Sveriges exportråd*, *forskningspolitiska institutionen vid Lunds universitet*, *länsstyrelsen i Stockholms län*, *länsstyrelsen i Södermanlands län*, *länsstyrelsen i Östergötlands län*, *länsstyrelsen i Kalmar län*, *länsstyrelsen i Malmöhus län*, *länsstyrelsen i Örebro län*, *länsstyrelsen i Västmanlands län*, *Svenska kyrkans centralstyrelse*, *Kungl. krigsvetenskapsakademien*, *Sveriges Industriförbund*, *Föreningen Auktoriserade Revisorer (FAR)*, *Sveriges akademikers centralorganisation (SACO)*, *Centerns kvinnoförbund (CKF)*, *Folkpartiets kvinnoförbund (FPK)*, *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund (SSKF)*, *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund (SSU)*, *1988 års försvarskommitté (Fö 1988:04)*, *Sveriges frikyrkoråd (i samverkan med De fria kristna samfundens råd)*, *Sveriges kristna socialdemokraters förbund (SKSF)*, *Svenska freds- och skiljedomsföreningen* och *Sveriges Försvarsindustriförening*.

Landsorganisationen i Sverige (LO) och *universitetet i Linköping* har anmält att de avstår från att yttra sig.

RÅ har bifogat yttranden från *statsåklagarmyndigheten för speciella mål*, från *åklagarmyndigheten i Göteborg* samt från *regionåklagarmyndigheterna i Karlstad*, *Linköping* och *Malmö*. *LO* har bifogat yttrande från *Statsanställdas förbund (SF)*. Yttranden har dessutom inkommit från *svenska sektionen av Internationella kvinnoförbundet för fred och frihet (IKFF)*, från *Kristna fredsrorelsen* och från *folkrättsforskaren Pål Wrangé*.

Remissyttrandena

1. Allmänna synpunkter

Utredningen har haft tre huvuduppgifter, nämligen 1) att analysera sambandet mellan en fortsatt livskraftig svensk försvarsindustri och denna industris export, 2) att utreda konsekvenserna av och villkoren för försvarsindustriellt samarbete med utlandet samt 3) att pröva behovet av ändrade riktlinjer för krigsmaterielexporten.

Utredningen har funnit att upprätthållandet av en livskraftig inhemsk försvarsindustri förutsätter olika former av utlandssamverkan, inklusive export.

Utredningen har föreslagit att avtal mellan svenska och utländska försvarsindustriella företag om gemensam utveckling eller tillverkning av krigsmateriel skall bli tillståndspliktiga, analogt med vad som redan gäller beträffande utförelse av krigsmateriel och avtal om upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel m.m. Utredningen har vidare föreslagit reviderade riktlinjer för tillståndsgivningen i frågor som rör utlandssamverkan. Vidare har utredningen anlagt vissa synpunkter på bl. a. principerna och formerna för regeringsöverenskommelser rörande krigsmateriel-export och annan utlandssamverkan på detta område, revisionskontrollen, finansieringen av krigsmaterielinspektionens verksamhet och arbetsformerna för den rådgivande parlamentariska nämnden i krigsmaterielexport-frågor.

JK har begränsat sig till att uttala att de förslag som framförts i utredningen inte föranleder någon erinran.

RRV instämmer i allt väsentligt med utredningens förslag och slutsatser men påpekar samtidigt att de säkerhetspolitiska förutsättningarna förändrats i betydande grad sedan utredningens tillkomst. *ÖB* tillstyrker utredningens förslag och *generalullstyrelsen* har ingen erinran mot dessa. *SIND* har heller inte något att invända mot utredningens förslag och anser att betänkandet omfattar en allsidig och nyanserad analys. *STU* tillstyrker de föreslagna ändringarna. *RPS* har inget att erinra mot grundläggande tankar, idéer och överväganden i betänkandet men fäster uppmärksamheten på ett antal frågeställningar som enligt styrelsens uppfattning inte belysts tillräckligt. *FMV* säger sig i allt väsentligt dela utredningens syn på utlandssamverkan.

FOA anser att utredningen ger en förtjänstfull och ovanligt tydlig beskrivning och klar analys av motiven för svensk försvarsindustris utlandssamverkan inom ramen för och som ett väsentligt led i den svenska säkerhetspolitiken. *FOA* anser det angeläget att vad utredningen i dessa delar anfört slås fast och hävdas konsekvent. Det hade dock varit önskvärt med en analys av de avtal som svenska företag har ingått med utländska företag inom olika områden, liksom av vad EG:s inre marknad kan få för konsekvenser inom högteknologiområdet. *FOA* påpekar också att omvärldens utveckling delvis sprungit ifrån utredningen och dess beskrivning av dels struktur och samverkan inom försvarsindustrin, dels "den politiska kartan". Utredningen har enligt *FOA* tydligt slagit fast att utlandssamverkan inte bara är förenlig med utan i ökande grad nödvändig för genomförandet av Sveriges säkerhetspolitiska linje.

Affärsverket FFV anser att utredningen har lagt fram förslag som i allt väsentligt bedöms kunna bilda en god grund för fortsatt utlandsverksamhet.

Universitetet i Lund har genom sitt forskningspolitiska institut kritiserat utredningen för bl.a. avsaknad av en klar och åskådlig presentation av hur total produktion, leveranser till det svenska försvaret och export förhåller sig till varandra inom olika industrier och produktområden. Institutet anser också att det föreligger en betydande brist i faktaredovisningen och analysen vad beträffar den s.k. grå vapenhandeln. I utredningens avsnitt om motiven för utlandsverksamhet saknar institutet konklusioner om varför huvuddelen av den svenska försvarsindustrin – och till yttermera visso de mest FoU-in-

tensiva delarna – så gott som helt kan sakna exportberoende och ändå kunna anses vara av vital säkerhetspolitisk betydelse. Institutet anser att utredningen på denna punkt i alltför hög grad har fastnat i ett relativt ytligt resonemang om det säkerhetspolitiska behovet av utlandssamverkan, i stället för att kritiskt granska under vilka betingelser och på vilka områden detta verkligen gäller och var det säkerhetspolitiska behovet i stället kan komma att utgöra en legitimering för affärsverksamhet som i realiteten tjänar andra syften. Institutet har även svårt att dela utredningens föreställning om en okomplicerad koppling mellan Sveriges politiska intressen, försvarsindustrins behov och den framtida vapenmarknaden. För institutet framstår de ändringar i lagstiftning och riktlinjer som utredningen föreslagit därför som otillräckliga och baserade på en i flera avseenden ofullständig analys.

Länsstyrelsen i Stockholm har inga erinringar mot utredningens förslag, och *länsstyrelserna i Kalmar och Västmanlands län* tillstyrker i allt väsentligt utredningens förslag. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* anför att samverkan med andra länder framstår som en nödvändighet. En sådan samverkan måste grundas på både ett givande och tagande, och Sverige måste därför acceptera att en reell överföring av teknologisk kompetens sker till företaget i det andra landet, för att den svenska samarbetspartnern själv skall kunna bli mottagare.

SSKF hävdar i sitt yttrande att utredningen inte följt sina direktivs mer restriktiva synsätt, att den inte gjort någon förutsättningslös ekonomisk bedömning av följderna av en begränsning eller ett avbrytande av vapenexporten samt att utredningens förslag tvärtom intentionerna är ägnade att snarare öka än minska den svenska vapenexporten. *SSKF* påminner om sitt kongressuttalande år 1987, enligt vilket det bästa vore om ingen vapenexport alls förekom men att den annars borde inskränkas till de nordiska länderna och till alliansfria och neutrala länder, främst i Europa.

SSU anser på likartat sätt att utredningen, i motsats till den restriktiva syn som präglade dess direktiv från regeringen, snarast andas en vilja till ökad export. En annan viktig effekt av utredningens förslag skulle enligt *SSU* bli att svensk krigsmaterielindustri ytterligare internationaliseras, vilket försvårar en politisk styrning från riksdag och regering och kan innebära att svenska vapen skulle kunna hamna i länder som idag är otänkbara för svensk krigsmaterielexport. *SSU* anser att utredningen inte har följt det uppdrag den fått från regeringen och att utredningsbetänkandet därför inte kan ligga till grund för ett ställningstagande om den svenska krigsmaterielproduktionen och -exporten. *SSU* påtalar vidare att regeringen under 1980-talet tillåtit krigsmaterielexport till en rad länder som enligt *SSU*:s mening agerat på ett sätt som klart strider mot de svenska riktlinjerna. Utredningen borde enligt *SSU* ha slagit fast att denna dissonans mellan riktlinjerna och deras tillämpning skadat Sveriges anseende. *SSU* anser att den merkostnad som inhemskt producerade vapen belastas med till följd av minskad export bör bestridas genom budgetmedel.

För *SKSF*, som av den starka ökningen av vapenexporten säger sig ha fått intryck av en ytterst splittrad och motsägelsefull politik, framstår utredningens betänkande som både principiellt betydelsefullt och samtidigt problematiskt. *SKSF* finner hela utvecklingen i riktning mot storskaliga högteknolo-

giska system av typ JAS 39 Gripen och därmed sammanhängande satsningar på utlandssamverkan betänklig, både från kontrollsynpunkt och utifrån säkerhetspolitiska överväganden. SKSF hänvisar till ett av en arbetsgrupp inom förbundet framlagt freds- och säkerhetspolitiskt program, där det föreslås en omläggning till ett försvar med s.k. icke-provocerande profil. I avvaktan på en sådan omläggning bör enligt SKSF utlandssamverkan på krigsmaterielområdet bedrivas på hittills gällande villkor.

Synpunkter sammanfallande med SKSF:s i detta spørsmål har även framförts av *Sveriges frikyrkoråd* tillsammans med *De fria kristna samfundens råd (SAMRÅD)*.

Ett par remissinstanser har vänt sig emot att utredningen inkluderar vapenexport i begreppet "utlandssamverkan". Detta betecknas som missvisande både av *FPK* och av *IKFF* och som ett försök att åstadkomma mer positiva attityder till vapenexporten. *FPK* anser att förståelsen av utredningsbetänkandet försvåras av dess vidlyftiga användning av begreppet utlandssamverkan. Både *FPK* och *IKFF*-sektionen deklarerar för övrigt som sin grundåsikt att den svenska krigsmaterielexporten bör minska och på sikt upphöra. Detsamma gör *kristna fredsörelsen* liksom *Svenska freds- och skiljedomsföreningen* i sina yttranden. *FPK* anger som alternativ till upphörande att exporten begränsas till de nordiska länderna.

I motsats till utredningen hävdar några av remissinstanserna att krigsmaterielexporten skadar Sveriges trovärdighet inom nedrustningsarbetet. *Kristna fredsörelsen* ser med speciell oro på att exporthandeln till tredje världen ökar och förespråkar ett krympt militärt försvar, som skulle omöjliggöra en omfattande svensk försvarsindustri och därmed annat än en mindre krigsmaterielexport. Rörelsen ser det också som rimligt att på kort sikt acceptera höjda kostnader som följd av minskad export. *IKFF* säger sig inte kunna dela utredningens uppfattning att en livskraftig egen försvarsindustri kan ses som ett led i alliansfriheten och finner det allt svårare att försvara svensk vapenexport som ökat, främst dess andel till u-länder.

2. Exportens betydelse för försvarsindustrin

KK påminner om att ett EES-avtal kan komma att påverka Sveriges handelspolitiska åtaganden och om de undantag i säkerhetssyfte som internationella regelverk på detta område brukar innehålla. *KK* instämmer i utredningens bedömningar vad gäller effekterna av integrationen över gränserna på företagsnivå, främst i Västeuropa. Särskilt i fråga om modern högteknologi blir Sverige, enligt *KK*, för sin försörjning successivt alltmer beroende av olika former av långsiktigt internationellt samarbete, varvid det är av avgörande betydelse att även den svenska parten aktivt kan bidra med kunnande.

ÖB biträder utredningens bedömning av exportens betydelse för försvarsindustrin och därmed även för den svenska säkerhetspolitiken. Basen för denna industris beläggning utgörs av det svenska försvarets beställningar, men som komplement därtill behövs enligt *ÖB* en export och ett internationellt samarbete av ungefär dagens omfattning.

FMV anser att den pågående omstruktureringen av svensk försvarsindustri och den ökade komplexiteten hos moderna försvarssystem och därmed

sammanhängande vapenexport är ett mycket viktigt led i strävan att upprätthålla försvarets tekniska kvalitet. Från FMV:s sida erinras vidare om att Sverige idag, i kraft av egna resurser och egen kompetens, kan ställa villkor vid import och utlandssamarbete, men bedömer att denna möjlighet kommer att minska i framtiden, om inte tillräckliga åtgärder vidtas för att säkerställa utlandssamverkan i ordnade former.

ÖCB konstaterar att den svenska försvarsindustrin har betydelse även för den civila delen av totalförsvaret, dels som direkt leverantör, dels som kund till underleverantörer främst inom verkstadsindustrin. Ur försörjningsberedskapssynpunkt är det enligt ÖCB positivt om de av utredningen anvisade vägarna kan bidra till bibehållandet av en inhemsk försvarsindustri.

FFV hävdar att svensk försvarsindustri inte kommer att kunna överleva, om inte det svenska försvarets minskade beställningar kan kombineras med export. Export av försvarsmateriel kommer därför att i högre grad än tidigare vara en förutsättning för att svensk säkerhetspolitik skall kunna upprätthållas. Ett avstående från utlandssamverkan skulle enligt FFV leda till att Sverige på betydande områden inte längre skulle ha någon krigsmaterielindustri kvar.

Länsstyrelsen i Stockholms län anser att den svenska försvarsindustrin bör ses som en positiv faktor vid bedömningen utomlands av den svenska försvarsförmågan och att industrins förmåga att ta fram komplicerade vapensystem förstärker intrycket utomlands av vår beslutsamhet att fullfölja den svenska neutralitetspolitiken.

Länsstyrelsen i Kalmar län instämmer i utredningens allmänna bedömningar av den svenska försvarsindustrins avgörande betydelse för landets försvars- och säkerhetspolitik. Ett bevarande av den svenska säkerhetspolitikens trovärdighet inför omvärlden kräver helt enkelt att vårt land bibehåller kapacitet att konstruera och producera egna vapensystem. Enligt länsstyrelsen finns det emellertid faktorer som talar för att svensk försvarsindustri i framtiden mer eller mindre tvingas att söka samarbete med företag i andra länder för att kunna överleva.

Länsstyrelsen i Malmöhus län förutser ökade bedömningssvårigheter vid tillståndsgivningen i takt med att den för Sverige traditionella marknaden i politiskt stabila länder krymper och marknaden i tredje världen blir alltmer betydelsefull.

Länsstyrelsen i Örebro län understryker vikten av fortsatta samarbets- och exportmöjligheter för att den svenska försvarsindustrins konkurrensförmåga skall kunna bibehållas och utvecklas.

Svenska kyrkans centralstyrelse ansluter sig till utredningens förslag till klarare riktlinjer, tydligare ansvarslinjer, bättre uppföljning och restriktivare hållning men konstaterar samtidigt att det grundläggande problemet, huruvida Sveriges politiska trovärdighet låter sig förenas med en omfattande vapenexport, direkt eller via ett utvecklings- och produktionssamarbete med andra länder, kvarstår.

Krigsvetenskapsakademien understryker att export och övrigt utlandssamarbete är avgörande för att svensk försvarsindustri skall hålla sig vital, få möjligheter till utveckling och nå en beläggning som ekonomiskt gör verksamheten möjlig. En livskraftig försvarsindustri gör enligt akademien svensk

neutralitets- och säkerhetspolitik trovärdig. Akademien tror att exportens totala volym kommer att minska och produktsortimentet att förändras under 1990-talet samt att import och utlandsberoende till följd därav kommer att öka. De framtida reglerna för utlandssamverkan bör enligt akademien möjliggöra överlevnad och utlandssamarbete för i sammanhanget väsentliga industrier.

Industriförbundet delar utredningens uppfattning att utlandssamverkan är en förutsättning för bevarandet av en livskraftig svensk försvarsindustri. Dess höga tekniska kompetens och stora bredd väcker respekt i vår omvärld och det är enligt förbundet av stor betydelse att försvarets beställningar och försvarsindustrins export- och samarbetsmöjligheter är sådana att denna industris kompetens kan bevaras.

SF ställer sig helt bakom utredningens uppfattning att upprätthållandet av en livskraftig svensk försvarsindustri förutsätter export till och samverkan med andra länder.

Försvarsindustriföreningen påpekar bl.a att det svenska försvaret och försvarsindustrin är på väg in i en mycket svår ekonomisk situation, varför det inte synes vara i nationens intresse att i detta läge snäva in ett redan snävt område. Om nya riktlinjer för prövning av utlandssamverkan införs, måste de enligt försvarsindustriföreningen ge förutsättningar för försvarsindustrins långsiktiga överlevnad inom de av det svenska försvaret prioriterade teknik- och produktområdena. Ny lagstiftning och nya riktlinjer för utlandssamverkan måste enligt föreningen vara stödjande och icke begränsande för svensk försvarsindustris säkerhetspolitiskt motiverade verksamhet.

3. Reglering av samarbetsavtal, kunskapsöverföring

3.1 Tillståndsplikt för samarbetsavtal, ändringar därav liksom redovisningsplikt

Utredningen har föreslagit att avtal mellan svenska och utländska företag om gemensam utveckling eller tillverkning av krigsmateriel skall vara tillståndspliktiga, på samma sätt som export av krigsmateriel eller avtal om upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrättighet till utländsk part i dag förutsätter regeringens tillstånd enligt utförsellagen. Dessutom har utredningen föreslagit en skyldighet att för regeringen redovisa åtgärder som syftar till sådant samarbetsavtal.

Flertalet remissinstanser har tillstyrkt eller inte haft något att erinra mot utredningens förslag att tillståndsplikt införs även för samarbetsavtal med utländsk industri om gemensam utveckling eller tillverkning av krigsmateriel.

FMV anser att utredningens förslag innebär att ÖB och FMV ges viktiga uppgifter avseende bedömning av de länder mot vilka industrin riktar sin marknadsföring samt bedömning av sekretessfrågor, upprättande av sekretessavtal för exporterade system m.m. Enligt FMV löses dessa uppgifter i nära samverkan med KMI, dock utan direkt koppling till KMI:s generella utrikespolitiska bedömning. FMV påpekar att det för utlandssamverkan avseende utveckling av gemensamma projekt fordras ett till tid och målsättning

sammanfallande behov, samarbetande industrier i berörda länder och reglerat myndighetssamarbete som underlag för politiskt ställningstagande i varje enskilt fall.

FOA anser den väsentliga och viktiga effekten av utredningens förslag vara att ett nytt och för framtiden allt viktigare instrument ställs till regeringens förfogande, nämligen en samlad prövning av samarbetsavtal som ofta är kopplade till någon form av avtal rörande framtida produktion. *FOA* anser dock att uttrycket "utveckling och/eller tillverkning" vore en rimligare formulering än "utveckling eller tillverkning", som det står i utredningen.

FFV understryker att behovet av samarbete med utländska företag har ökat och fortsätter att öka. Svenska företags systemsammanhållande kompetens måste, för att kunna förnyas, fortlöpande nyttiggöras genom nya projekt. Vad beträffar utredningsförslagen om tillståndsplikt m.m för nya samarbetsavtal påpekar *FFV*, att man bör skilja mellan två slag av samarbetsformer med olika integrationsgrad, nämligen dels underleveranser av komponenter och delsystem, dels gemensam framtagning och exploatering av den slutliga produkten. Den förstnämnda samarbetsformen har att göra med den specialisering som utbildat sig mellan företag i branschen i Europa och Nordamerika. Denna specialisering är enligt *FFV* till fördel för alla tillverkare. Om ett svenskt deltagande i ett sådant samarbete skulle hindras av en alltför restriktiv tillämpning av reglerna för vidareexport, skulle detta enligt *FFV* komma att få en hämmande inverkan på svensk industris möjligheter även att importera dylik materiel. Vad beträffar den andra och mer integrerade samarbetsformen, dvs. gemensam utveckling och produktion, säger sig *FFV* inse nödvändigheten av att överenskommelser med utlandet av denna dignitet blir prövade av regeringen och accepterar i princip den av utredningen förordade uppläggningsen. En förutsättning för ett lyckat samarbete är emellertid, enligt *FFV*:s uppfattning, att det utländska företaget inte betraktar det förhållandet att partnern är svensk som ett hinder för ett utnyttjande av marknadens möjligheter.

RPS påpekar att säkerhetsskyddsfrågorna noga måste beaktas i samband med samarbetsavtal, något som också sägs ha vitsordats av SÄPO-kommittén. Detta förutsätter dock en ökad kompetens inom säkerhetspolisen. *RPS* erinrar också om vikten av att det skapas klara regler beträffande de åtgärder – säkerhetsskyddsöverenskommelser m.m. – som behöver vidtagas. Det finns enligt *RPS* risk för dubbelarbete mellan berörda myndigheter. *RPS* betecknar det som viktigt att rollfördelningen mellan ÖB, FMV och *RPS* blir helt klar och att samspelet mellan dessa myndigheter och i förhållande till KMI kommer att fungera på ett smidigt och resurseffektivt sätt.

Statsåklagarmyndigheten för speciella mål betecknar förslaget som ett viktigt komplement till utförelsen. *Statsåklagarmyndigheten* ansluter sig till den del av den till utredningen fogade reservationen, där det föreslås att en icke offentlig lista upprättas – av regeringen efter samråd med den rådgivande nämnden – över möjliga samverkansländer, en tanke som utredningen diskuterat men förkastat. Enligt *åklagarmyndigheten i Göteborg* torde man vid ett förverkligande av utredningens förslag klart markera att alla former av samarbetsavtal kräver tillstånd och även vinna fördelen att regeringen kommer in på ett tidigare stadium av förhandlingarna och därmed på ett

bättre sätt kan kontrollera försvarsindustrin. Samma åtgärder betecknas av *regionåklagarmyndigheten i Karlstad* som lämpliga. Regionåklagarmyndigheten i Karlstad betecknar det som angeläget att frågor rörande export eller reexport från samarbetspartnerns land noga regleras i samarbetsavtalen. Enligt myndighetens uppfattning borde det svenska företaget även åläggas att underrätta regeringen, om företaget får anledning misstänka att motparten inte följer avtalet i dessa avseenden. Regionåklagarmyndigheten anser det vidare självklart att ändringar i och tillägg till samarbetsavtal också bör underställas regeringen för prövning och att underlåtenhet att göra detta bör straffbeläggas, något som torde kräva ett tillägg till föreslagen ny punkt i utförelselagen 1 §. Enligt åklagarmyndigheten måste regeln emellertid avgränsas på ett lämpligt sätt, så att den tar sikte på ändringar och tillägg till avtalet som är av betydelse utifrån de intressen som tillståndsplikten anses tillgodose. RÅ hänvisar till samme regionåklagares synpunkter och anser själv att ett åtagande av angivet slag bör övervägas.

Kungl. Krigsvetenskapsakademien påpekar att den föreslagna nya 5 a § i utförelselagen inte tar upp graden och sättet av engagemang vid gemensam utveckling och tillverkning, något som kan innebära praktiska svårigheter vid tillämpningen, t.ex. då det gäller att bedöma huruvida engagemanget är av sådan art och omfattning att tillstånd krävs.

SF ansluter sig till att samarbetsavtal med utländsk partner för gemensam utveckling och tillverkning skall prövas av regeringen.

FPK konstaterar att vårt land, som redan i hög grad är beroende av andra stater för sin krigsmaterielförsörjning, genom utbyggd samverkan framgent gör sig än mer beroende. Det blir enligt *FPK* därför allt svårare att hävda Sveriges självförsörjning i detta avseende, och Sveriges pågående anpassning till EG:s inre marknad pekar i samma riktning. *FPK* betecknar det som en brist i utredningsbetänkandet, att ingen information där ges om de planer som finns inom EG.

3.2 Författningsmässiga synpunkter på utredningens förslag till reglering av samarbetsavtal

FMV påpekar att det i lagförslagets 5 a § angivna förbudet att gemensamt utveckla eller tillverka krigsmateriel inte bör tolkas så att erforderlig anpassning till köparens specifika behov av modifieringar inkluderas. Eljest skulle export helt omöjliggöras, framhåller *FMV*.

RRV ställer sig tveksam till att kunskapsöverföring genom konsultverksamhet skall kunna undandras från tillståndsplikt eftersom båda ofta nog tangerar grundläggande säkerhetspolitiska förutsättningar.

RPS hänvisar till den redovisningsplikt om åtgärder syftande till tillståndspliktiga samarbetsavtal (enligt föreslagen ny 5 a §) om gemensam utveckling eller tillverkning av krigsmateriel som utredningen har föreslagit. *RPS* erinrar om att redovisningsplikten varken är sanktionsbelagd eller förenad med förbudsmöjlighet, under det att skyldigheten att ansöka om tillstånd att ingå avtalet är straffsanktionerad. Såsom regeln om redovisningsskyldighet presenteras i förslaget, synes det *RPS* oklart i vilket skede av ett påbörjat samarbete som redovisningsskyldigheten inträder. *RPS* anser det viktigt att detta

klargörs i de närmare föreskrifter som förutskickats. RPS delar emellertid utredningens bedömning att den där anbefallda redovisningsskyldigheten inte bör kombineras med någon sanktion eller förbudsmöjlighet, med hänsyn till de svårigheter som föreligger att exakt avgränsa ett straffbart område vid tillämpningen av den föreslagna nya 9 a §. Samtidigt anser RPS att det både av principiella skäl och med hänsyn till efterlevnaden kan vara diskutabelt att lagstifta om en skyldighet som inte är förenad med någon sanktion.

Kammarrätten i Stockholm finner förslaget till ändrad 17 § i utförelsen mindre elegant i formellt hänseende och föreslår en viss omformulering.

Regionåklagarmyndigheten i Linköping föreslår att sista stycket i 16 § utförelsen ("I ringa fall skall inte dömas till ansvar") skall utgå. Enligt myndigheten medför ett sådant stadgande att möjligheterna att beivra överträdelse försvåras, särskilt som bagatellartade överträdelser ändå kan sorteras bort med hjälp av åtalsunderlåtenhetsbestämmelserna i 20 kap. 7 § rättegångsbalken.

Regionåklagarmyndigheten i Malmö finner ansvarsbestämmelserna i 16 § mindre väl utformade och föreslår att kravet på grov oaktsamhet tas bort, enär det straffbara utrymmet annars blir för litet, när det krävs kvalificerad oaktsamhet för straffbarhet och ansvarsbefrielse inträder vid ringa fall.

Länsstyrelsen i Stockholms län har ingen erinran mot de föreslagna författningsändringarna utan anser att de av utredningen föreslagna materiella förändringarna i prövningssystemet på ett adekvat sätt har transformerats till bindande handlingsnormer och infogats i gällande reglering.

3.3 Kunskapsöverföring

I anslutning till sitt förslag att införa tillståndsplikt för utländska samarbetsavtal har utredningen även diskuterat möjligheten och lämpligheten av att kontrollera och reglera olika former av kunskapsöverföring – fränsett upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrättigheter till utländsk part som redan förutsätter tillstånd enligt utförelsen – såsom teknisk rådgivning och annat konsultarbete. Utredningen hänvisar till en tidigare utrednings (SOU 1987:8, Försvarsindustrins utlandsverksamhet) slutsats, att avgränsningssvårigheter och andra praktiska skäl talar emot en utvidgning av utförelsens bestämmelser till att även omfatta sådan verksamhet. Den nu aktuella utredningen ansluter sig i allt väsentligt till den föregående utredningens resonemang härvidlag.

Utredningen säger sig väl medveten om att en komplettering av reglerna i detta hänseende skulle göra lagstiftningen mera heltäckande men påpekar att möjligheterna att kringgå dem skulle vara betydande och att framför allt avgränsningen av ett straffbart område skulle vara problematisk. Detta låter sig enligt utredningen inte göra med erforderlig klarhet, vartill kommer att ett fullständigt kontrollsystem lätt kan överskrida vad som normalt kan accepteras i en rättstat.

På grund härav avstår utredningen från att föreslå att kunskapsöverföring underkastas ytterligare reglering i annan mån än som kan bli följden av en eventuell utvidgning av krigsmaterielbegreppet i detta avseende. Utredningen finner det dock angeläget att främst KMI uppmärksam följer utveck-

lingen och betonar önskvärdheten av att företagen rådgör med inspektionen även i frågor som faller utanför det formellt reglerande området.

Endast ett fåtal remissinstanser har specifikt berört dessa frågeställningar.

I detta sammanhang pekar *FOA* på att den ökade andelen av s.k. dual use-teknik samt av olika delsystem, komponenter och insatsvaror med s.k. dubbel användning utgör andra exempel på avgränsningsproblem, som berör regleringen av både samverkan och ren export.

FFV anser att utredningen inte nöjaktigt klargjort gränserna mellan olika slag av kunskapsöverföring och efterfrågar närmare definitioner av begrepp som produktunderlag, produktionsunderlag eller licens.

Åklagarmyndigheten i Göteborg anser att en sådan reglering torde vara i det närmaste ogörlig, främst på grund av att det förefaller svårt att etablera en effektiv kontroll och möjligheterna att kringgå en reglering synes betydande. Myndigheten påpekar också att det redan idag finns viss reglering på området genom bestämmelserna i sekretesslagen och lagen om försvarshemligheter.

Regionåklagarmyndigheten i Karlstad instämmer i utredningens bedömning att kunskapsöverföring inte bör underkastas ytterligare reglering, bl.a. med hänsyn till svårigheterna att avgränsa det straffbara området.

4. Lagfäst exportförbud kompletterat med riktlinjer för dispensgivning

Utredningen har efter ingående överväganden förordat att nuvarande ordning, som innebär ett lagfäst förbud mot export av krigsmateriel kombinerat med icke lagfästa riktlinjer för regeringens beslut om undantag från exportförbudet, måste bibehållas. Utredningen har till stöd för sin uppfattning härvidlag bl.a. framhållit, att regeringens politiska ansvar i dessa sammanhang är av mer avgörande betydelse än det juridiska och att det politiska ansvaret på detta sätt görs tydligare än om normerna för tillståndsgivning skulle infogas i själva lagtexten. Det måste enligt utredningen överlämnas till regeringen att med ledning av inte alltför detaljerade riktlinjer ta ansvaret för att utforma politiken på detta området under sedvanligt konstitutionellt ansvar.

Det stora flertalet av remissinstanserna har antingen framfört sitt uttryckliga gillande av bibehållandet av denna ordning eller förklarat sig icke ha några erinringar däremot. *CKF* har dock – i anslutning till en till utredningen fogad reservation – uttalat sig till förmån för lagfästning av kriterierna för dispens från exportförbudet. Utförsellagen bör enligt förbundet kompletteras med kravet att dispenser inte får stå i strid med principerna och målen för Sveriges utrikespolitik. Likaså har *åklagarmyndigheten i Göteborg* uttalat sin sympati för en lagfästning av de av utredningen föreslagna två huvudkriterierna för tillståndsgivning. Härigenom skulle man erhålla en lättillgänglig bestämmelse med dignitet av lag, något som enligt åklagarmyndigheten på ett bättre sätt än om kriterierna blott återfinns i motivuttalanden skulle minska de oklarheter och den misstro som kan finnas på föreliggande område såväl inom som utom landet.

Till dem som å andra sidan explicit uttalat sig till förmån för ett bibehållande av den hittillsvarande ordningen – d.v.s lagfäst exportförbud kombine-

rat med riktlinjer som anger förutsättningarna för undantag från förbudet – hör *RA*, *FOA*, *statsåklagarmyndigheten för speciella mål*, *regionåklagarmyndigheterna i Malmö och Karlstad*, *Svea hovrätt*, *kammarrätten i Stockholm*, och *SF*.

FOA biträder utredningens principiella ståndpunkt vad gäller regelsystemets utformning, d.v.s. lämpligheten av lagfäst tillståndsplikt för utförsel i kombination med icke lagfästa riktlinjer för regeringens tillståndsgivning. Anstalten anmärker på utredningens beskrivning av regelverket i termer som ”principiellt förbud mot krigsmaterielexport” men med dispensmöjligheter för regeringen. FOA påpekar i detta sammanhang att det för de flesta lekmän torde råda en klar känslomässig nyansskillnad mellan uttrycken ”tillståndsplikt” och ”principiellt förbud”. FOA anser det olyckligt att man i den allmänna debatten använder uttryck som leder tanken fel i dessa komplicerade och känsliga spörsmål.

Svea hovrätt, som för några år sedan uttalade sig för att principerna för tillståndsgivning åtminstone i sina huvuddrag skulle bli lagfästa, finner nu de skäl övertygande som anförts av den aktuella utredningen mot en lagreglering.

Kammarrätten i Stockholm är likaså ense med utredningen om att övervägande skäl talar för att riktlinjerna inte lagfästs.

Regionåklagarmyndigheten i Karlstad anför att det finns klara risker för att lagfästa riktlinjer skulle kunna uppfattas som en rätt att få exportera vapen, när en affär synes falla under någon av riktlinjerna för tillstånd, och att det är viktigt att regleringen inte är sådan att den bidrar till en sådan syn.

5. Reviderade riktlinjer för tillståndsgivning

5.1 Allmänt

Utredningen har föreslagit reviderade och något utvidgade riktlinjer till ledning för regeringens prövning av tillståndsärenden enligt utförsellagen. Till nyheterna i detta förslag om framtida riktlinjer för dispensgivningen hör två huvudkriterier, enligt vilka tillstånd till export av krigsmateriel eller annan tillståndspliktig utlandssamverkan förutsätter 1) att den bedöms nödvändig för att tillgodose det svenska försvarets behov av materiel eller kunnande eller i övrigt är säkerhetspolitiskt önskvärd, och 2) att den inte står i strid med principerna och målen för Sveriges utrikespolitik.

I övrigt innebär de reviderade riktlinjerna bl.a. en strängare bedömning av stater där kränkningar av mänskliga rättigheter förekommer och av mottagarländer som i strid med givna löften tillåtit vidareexport av svensk krigsmateriel.

Huvuddelen av remissinstanserna ger sin anslutning till utredningens förslag till nya samlade riktlinjer för regeringens tillståndsgivning eller har inte haft några erinringar mot förslaget.

FMV påpekar att bibehållandet av en livskraftig svensk försvarsindustri är

starkt beroende av möjligheterna till utlandssamverkan, varför riktlinjerna avseende förutsättningarna för dylik samverkan borde ges en mer positiv utformning än som föreslagits i utredningen. I det första huvudkriteriet i de nya riktlinjerna föreslår FMV mot denna bakgrund att uttrycket "bedöms nödvändig" byts ut mot "bedöms angelägen".

FFV säger sig kunna acceptera de båda portalkriterier som inleder de föreslagna nya riktlinjerna, under förutsättningen att deras tillämpning inte blir alltför snäv. Vidare bör man enligt FFV ha i åtanke medborgarkommissionens uppfattning om hur vidareexportfrågor lämpligen löses, nämligen med beaktande av alla inblandade parter nationella lagstiftning och omständigheten att ett ensidigt hävdande av svensk lagstiftning skulle kunna göra samarbete i det närmaste omöjligt.

Det är RRV:s uppfattning att riktlinjerna för krigsmaterielexport så långt som möjligt bör vara preciserade och entydiga. Krigsmaterielproducenterna kan då lättare bedöma sannolikheten för att få tillstånd för en tilltänkt exportaffär. Tydligare kriterier medför också enligt RRV att allmänheten bättre än hittills kan förstå var gränserna går för tillåten export. I förlängningen innebär detta att allmänhetens förtroende för försvarspolitiken och krigsmaterieföretagen ökar samtidigt som motsättningar mellan svensk vapenexport och svenska internationella fredssträvanden minskar. RRV anser emellertid att utredningens förslag till ändringar i hittillsvarande riktlinjer inte är så preciserade och entydiga som vore önskvärt. Bland annat hävdar RRV att de båda föreslagna nya huvudkriterierna för tillståndsgivning bör förtydligas, om de skall vara vägledande för tillståndsmyndighetens bedömningar. RRV påpekar att utredningen använt sig av uttrycket "utlandssamverkan" i en vidare bemärkelse än som täcks av den föreslagna tillståndsplikten. För att undvika tolkningssvårigheter borde enligt RRV de områden av utlandssamverkan som är avsedda att undantas från tillståndsplikt anges i riktlinjerna. RRV anser vidare att "nödvändighetskriteriet", dvs. det första huvudkriteriet, kommer att bli svårtillämpbart på myndighetsnivå, om det inte ges en mer preciserad innebörd. RRV finner det uppenbart att tillståndsprovning utifrån detta kriterium leder till ytterst intrikata allmänpolitiska överväganden och kräver såväl lång framförhållning vad gäller försvarets framtida materielbehov som stor kunskap om förhållanden inom krigsmaterielindustrin, särskilt som utredningen inte anger några metoder för hur sådana nödvändighetsbedömningar kan eller bör göras. Ett fruktbart tillvägagångssätt skulle enligt RRV:s mening vara att härvid utgå från regeringens prioriteringar såsom de uttrycks i ÖB:s perspektivplaner om försvarsmakten och dess olika behovsnivåer. Riktlinjerna bör enligt RRV i så fall innehålla en hänvisning till de instanser som KMI kan stödja sin nödvändighetsbedömning på.

Regionåklagarmyndigheten i Karlstad understryker vikten av att regeringens ansvar görs tydligt och att motiven och förutsättningarna att ge dispenser blir så klara som möjligt.

Länsstyrelsen i Stockholms län framhåller att riktlinjerna bör kunna tillämpas i situationer som inte kan förutses i dag varför riktlinjerna inte bör vara alltför detaljerade.

Kungl. krigsvetenskapsakademien anför likartade synpunkter och föreslår

att uttrycket ”bedöms nödvändig för att tillgodose” ersätts av uttryck med mer konstruktivt innehåll, t.ex. ”bedöms främja”. Akademien anser att en bokstavlig tolkning av det första huvudkriteriet i den av utredningen föreslagna formuleringen skulle kunna omöjliggöra såväl export som annan utlandssamverkan. Akademien undrar hur nödvändigheten skall bedömas och i vilket tidsperspektiv bedömningen skall göras.

SSKF anser, att de av utredningen föreslagna båda övergripande exportkriterierna inte kan godtas och därför bör slopas. Med utgångspunkt i det första huvudkriteriet ställer sig SSKF frågan, vad som avses med försvarets behov och om materiel och kunnande också avser underrättelsetjänsten. Enligt SSKF blir det uppenbara svårigheter för regeringen att bedöma vad som inte är nödvändiga eller önskvärda behov. Det mesta som bedöms nödvändigt för att bevara den svenska försvarsindustrin kan rymmas inom detta kriterium. Det andra huvudkriteriet betecknas av SSKF som otydligt och knappast ägnat att tillföra restriktivitet, med mindre ovillkorliga förbud tillämpas.

Svenska kyrkans centralstyrelse säger sig icke helt övertygad om att den av utredningen föreslagna nya formuleringen av riktlinjerna är tillräckligt precis för att kunna eliminera en alltför generös tillämpning. Styrelsen yrkar i detta sammanhang på en regel, enligt vilken svensk vapenexport endast bör ske till demokratiska stater vars militärmakt ej befinner sig utanför det egna landets gränser, med undantag av dels trupper i FN-tjänst, dels trupper som finns stationerade i annat demokratiskt land efter överenskommelse med detta.

I stort sett samma tilläggsriterium föreslås av *Kristna freds rörelsen*.

Också *Försvarsindustriföreningen* riktar kritik mot det första av de föreslagna två nya huvudkriterierna i riktlinjerna. Föreningen finner det anmärkningsvärt att utredningen ställt sig bakom denna nya riktlinje för regeringens prövning av all utlandssamverkan. En bokstavlig tillämpning av ifrågavarande huvudkriterium skulle enligt föreningen omöjliggöra en stor del av den svenska försvarsindustrins export av krigsmateriel och annan utlandssamverkan. Enligt föreningens bestämda uppfattning måste detta kriterium antingen utgå ur regelverket eller modifieras genom att uttrycket ”bedöms nödvändig för att tillgodose” byts ut mot ”bedöms främja” eller ”bedöms önskvärd för att tillgodose”. Enligt försvarsindustriföreningens uppfattning skulle nämligen ett införande av det föreslagna kriteriet på längre sikt allvarligt äventyra överlevnaden för huvuddelen av svensk försvarsindustri till följd av att den skulle omöjliggöra många utländska engagemang, som långsiktigt är till godo för försvaret och försvarsindustrin men som kortsiktigt inte kan anses strikt nödvändiga (enligt uttryckssättet i den föreslagna regeln), eftersom behovet vid tidpunkten för prövningen ännu inte avspeglas i försvarets materielplaner. Ett införande av detta kriterium skulle enligt försvarsindustriföreningen kortsiktigt också hindra svensk försvarsindustri från att förbättra sin ekonomi genom att ta i anspråk tillfälligt underutnyttjade resurser med tillverkning och utveckling av materiel, som det svenska försvaret ännu inte har för avsikt att anskaffa i samma eller liknande utförande.

5.2 Mottagarländer

FFV ansluter sig i princip till utredningens restriktiva inställning till tillståndsgivning avseende länder som sedan länge inte godkänts som mottagarländer. Å andra sidan bör enligt FFV:s mening ett land inte vara diskvalificerat som köpare enbart på grund av att det under lång tid inte mottagit leveranser från Sverige.

I anslutning till det sist återgivna förslaget rörande stat som utan tillstånd vidare exporterat svensk krigsmateriel gör *kammarrätten i Stockholm* påpekandet, att den principen inte bör tillämpas om det – exempelvis som följd av ett regimskifte – inte längre behöver befaras, att landet i fråga skulle bryta mot ett åtagande gentemot den svenska regeringen.

FPK ansluter sig helt och hållet till utredningens förslag, att en stat som utan tillstånd vidare exporterat krigsmateriel i princip inte vidare skall komma i fråga som mottagare av sådan materiel från Sverige.

5.3 Följleveranser

FFV har noterat utredningens synpunkter på följdleveranser av reservdelar och ammunition med tillfredsställelse. Dock anser FFV att vissa underhållstjänster bör jämföras med dylika följdleveranser.

SSKF säger sig inte kunna acceptera utredningens förslag i de reviderade riktlinjerna vad beträffar följdleveranser. SSKF betecknar förslaget som en liberalisering av gällande riktlinjer, som kan leda till att Sverige mer än nu dras in i andra länders stridigheter.

SSU säger sig heller inte kunna biträda utredningens förslag om riktlinjer avseende följdleveranser. SSU ifrågasätter också denna riktlinjes förenlighet med Haag-konventionens neutralitetsbestämmelser.

Freds- och skiljedomsföreningen vill att hela det stycke i förslaget till reviderade riktlinjer som handlar om s.k. följdleveranser (reservdelar, ammunition m.m.) stryks. Stycket om följdleveranser beskrivs som en mycket allvarlig liberalisering av den svenska vapenexportpolitiken, som om den genomförs, kommer att öka Sveriges bidrag till krig runtom i världen.

5.4 Mänskliga rättigheter

Sveriges akademikers centralorganisation (SACO) ironiserar i sitt yttrande över förslaget till skärpning av ifrågavarande villkorliga exportförbud för stater där omfattande och grova kränkningar av mänskliga rättigheter förekommer och säger sig utgå ifrån att den nya formuleringen innebär att ingen export av något slag till sådan stat skall förekomma, dvs. att ingen åtskillnad görs mellan krigsmateriel och exempelvis livsmedel. Export av livsmedel kan enligt organisationens yttrande vara av större värde än vapen när det gäller att konservera en regim som brutalt undertrycker mänskliga rättigheter. Enligt SACO:s mening bör man därför inte generellt koppla samman vapenexport med frågan om mänskliga rättigheter.

Svenska Freds- och skiljedomsföreningen välkomnar de reviderade riktlinjernas skärpta formulering beträffande export till länder som kränker mänskliga rättigheter men betonar att det som följd härav också måste

komma till en reell skärpning i fråga om ländervalet. Indonesien och Singapore betecknas av föreningen som exempel på länder där omfattande och grova kränkningar förekommer.

5.5 Sambandet mellan krigsmaterielexport och det svenska försvarets egna behov

Om det nära samband som enligt utredningen bör råda mellan krigsmateriel-exporten och det svenska försvarets egna behov på kortare eller längre sikt har några instanser yttrat sig mer utförligt. Detsamma gäller uttalandet i utredningen att någon utveckling eller tillverkning av krigsmateriel, som är inriktad enbart på utländska marknader, inte bör förekomma.

Enligt *FMV:s* uppfattning finns idag ingen onödig utvecklingskapacitet inom den svenska försvarsindustrin, men ändå måste en långsiktig anpassning ske till framtida försvarsekonomiska förutsättningar.

FFV säger sig länge ha arbetat i enlighet med de av utredningen framförda grundsatserna, att den krigsmaterieltillverkade industrin inte bör vara större än som är säkerhets- och försvarspolitiskt motiverat och att någon utveckling och tillverkning enbart inriktad på utländska marknader sålunda inte bör förekomma. *FFV* är därför berett att acceptera principen, men endast under förutsättningen att inte ett alltför snävt betraktelsesätt blir vägledande för tillståndsgivningen. Inte enbart materiel upptagen i försvarets fastställda anskaffningsplaner bör enligt *FFV* sålunda utgöra förutsättning för exporttillstånd. Vid sidan om beslutad anskaffning måste det kunna ligga i försvarets intresse att viss materiel utvecklas och/eller tillverkas för export. Det svenska försvaret kan ju vilja ha en beredskap för att sådan materiel senare blir upptagen i planerna eller anse att viss verksamhet och förkovran inom ett produktområde senare kan komma försvaret till godo beträffande samma eller likartad produkt. *FFV* önskar i sammanhanget också betona att en alltför restriktiv svensk behandling av utvecklingsuppdrag från utlandet kan medföra en motsvarande behandling av dylika uppdrag i motsatt riktning, varigenom risk för isolering av svensk försvarsindustri skulle uppstå. *FFV* framhåller vidare att ammunitionsindustrins betydelse för produktion i kris- och kristider är stor och att industrin så tidigt som möjligt bör få klara besked om de verksamhetsgrenar som prioriteras av staten i dess egenskap av beställare. *FFV* understryker också att när det talas om det svenska försvarets behov, så är det dess behov i såväl fred som kris och krig som avses. Det är enligt *FFV* med andra ord kris- och krigsproduktionen som blir storleksnormerande även för försvarindustrins utlandssamverkan.

RRV erinrar om att utredningen i sina direktiv anmodats att även överväga om exportbehovet med hänsyn till det svenska försvarets intressen är större eller mindre beträffande olika materielkategorier men anser att utredningen avstått från att göra sådana bedömningar. Enligt *RRV* hade en sådan analys varit värdefull, eftersom ett av de föreslagna huvudkriterierna bland annat går ut på att exporten skall bedömas nödvändig för det egna försvarets behov. *RRV* anser det möjligt att dra vissa slutsatser redan av de i utredningen framlagda statistiska uppgifterna. Verket ser i dessa två trender, som på sikt kan innebära att värdet av att upprätthålla en inhemsk försvarsindu-

stri av beredskapsskäl minskar. Dels har försvarsindustrins export ökat både generellt och som andel av företagets totala produktion, dels har importandelen för både försvarsindustrin och försvaret ökat över en längre tidsperiod, vartill kommer att exportandelarna i hög grad varierar mellan olika kategorier av krigsmateriel. Om svensk försvarsindustri alltmer exporterar sin produktion samtidigt som försvaret och försvarsindustrin alltmer blir beroende av utländska komponenter, kan man enligt RRV ifrågasätta om det finns något samband mellan försvarets behov och krigsmaterielexporten. Om dessa trender fortsätter, måste det föreligga särskilda utrikespolitiska förhållanden för att motivera en inhemsk försvarsindustri på nuvarande nivå, framhåller RRV.

5.6 Utveckling inriktad enbart på utländska marknader

Utredningens konstaterande, att någon utveckling och tillverkning enbart inriktad på utländska marknader inte bör få förekomma, har föranlett vissa kritiska påpekanden.

FOA anser att detta uttalande från utredningen kan leda till allvarliga missförstånd och därför behöver omformuleras. Om t.ex. en viktig svensk kompetens riskerar att gå förlorad men kan vidmakthållas genom att berörd industri går in som underleverantör till ett ”godkänt” lands försvarsindustri i ett av dess projekt, så bör detta enligt FOA:s tolkning av utredningens egentliga intentioner ändå vara tillåtet. En mera adekvat formulering hade därför enligt FOA varit: ”Andra kompetenser och resurser för utveckling och produktion av krigsmateriel än de som bör finnas för den svenska försvarsmaktens behov och därför inriktade på enbart utländska marknader bör sålunda inte förekomma.”

Också *Krigsvetenskapsakademien* anmärker på nu ifrågavarande uttalande i utredningsbetänkandet och påpekar att endast i undantagsfall, och då oftast mindre utvecklade länder, godtar mottagarlandet utan vidare en befintlig konstruktion eller produkt. Anpassningar måste då göras till förhållandena hos köparen. Regelsystemet och tillämpningarna måste därför enligt akademiens mening kunna medge sådant som anpassningar, vidareutveckling och utveckling av nya generationer av svenska lösningar i syfte att tillmötesgå mottagarlandets önskemål eller krav.

SACO anser att det ligger en riskabel motsägelse i den nu aktuella utredningstesens. Organisationen frammanar antagandet att ett vänskapligt och stabilt land – såsom ett nordiskt grannland – vill uppdra åt svensk försvarsindustri att utveckla och producera ett nytt vapensystem, som Sverige under överskådlig tid inte har råd med eller kortsiktigt behov av. Genom att avstå från en sådan eventuell beställning, skulle vårt land kunna gå miste om möjligheterna att vidmakthålla kompetens som i ett senare skede kan behövas, påpekar SACO.

Försvarsindustriföreningen anser att ett anammande av utredningsuttalandet på denna punkt i många fall skulle kunna leda till att industrin inte kan utnyttja teknologiskt kunnande och produktionsresurser i svenska och utländska projekt för att få ett effektivare resursutnyttjande och därigenom inte kunna minska det svenska försvarets kostnader, och det också i relation

till länder vars politik i alla avseenden kan stödjas av den svenska regeringen. I det aktuella och för försvarsindustrin besvärliga läget borde enligt föreningens mening varje tillfälle att få ekonomisk och teknisk stöttning från utlandet prövas i en klart positiv anda, och inte i den negativa anda som utredningsbetänkandet på denna punkt ger uttryck för. Föreningen hemställer därför att utredningsuttalandet i fråga inte tas med i kommande regeringsförslag eller att det ersätts av följande formulering: "Utveckling och tillverkning enbart inriktad på utländska marknader bör sålunda förekomma endast då detta främjar det svenska försvarets behov av materiel eller kunnande eller i övrigt är säkerhetspolitiskt önskvärd." Föreningen anser det vidare viktigt att regeringen gör totalbedömningar som inbegriper såväl mottagarlandets som den exporterande industrins situation.

6. Villkor för export eller vidareexport från samarbetslandet till tredje land vid samarbetsavtal

Utredningen har i sitt förslag till reviderade riktlinjer för tillståndsgivning i enlighet med utförsellagens undantagsbestämmelser fogat ett avslutande avsnitt, avseende export till tredje land av materiel som utgör produkter av samarbetsavtal med försvarsindustri i annat land för gemensam utveckling eller tillverkning av krigsmateriel. Enligt förslaget bör en huvudprincip vara att sådan export av gemensamt utvecklad eller producerad materiel inte får ske i strid med riktlinjerna för export från Sverige. Undantag kan dock göras i den mån svensk materiel ingår endast i ringa omfattning eller i övrigt inte är ägnad att påverka slutproduktens egenskap av utländsk. Efter omständigheterna kan dock export till tredje land även i övrigt medges inom ramen för samarbetslandets exportregler, om det föreligger ett starkt svenskt försvarspolitiskt intresse av att samarbetet kommer till stånd och det uppställs som en förutsättning från motpartens sida att viss utförsel får ske från samarbetslandet. När det gäller mer omfattande och för Sverige viktigare samarbete bör enligt samma förslag till reviderade riktlinjer en regeringsöverkommelse träffas mellan Sverige och samarbetslandet, efter hörande av utrikesnämnden. Ett avsevärt antal remissinstanser har yttrat sig över denna vidareexportaspekt av ett samarbetsavtal mellan svensk och utländsk försvarsindustri.

Såsom inledningsvis återgetts har såväl *riksåklagaren* (RÅ) som *regionåklagarmyndigheten i Karlstad* betecknat det som angeläget att export eller reexport från samarbetsland till tredje land blir noga reglerade i samarbetsavtal. Båda instanserna har också ansett det motiverat att ett åläggande övervägs för berörda svenska företag att underrätta regeringen i fall av eventuella misstankar om att motparten inte följer samarbetsavtalets förpliktelser beträffande export eller reexport av samproducerad materiel.

FFV säger sig inte kunna godta utredningens synsätt som gör åtskillnad mellan materiel av svenskt ursprung och materiel som visserligen har utländskt ursprung men som är resultatet av ett gemensamt utvecklingsarbete. Det är enligt FFV svårt att därvidlag se någon principiell skillnad. Inte heller finner FFV det acceptabelt, att svensk materiel skulle få vidarelevereras utan hänsyn till svenska restriktioner endast i de fall det föreligger ett starkt

försvarspolitiskt intresse av att samarbete kommer till stånd. De länder som missgynnas enligt denna inskränkning kan enligt FFV känna sig diskriminerade. I den mån den svenska regeringen har synpunkter på samarbetslandets val av mottagarlandet, bör i förekommande fall en regeringsöverkommelse omfatta bestämmelser härom, framhåller FFV.

Länsstyrelsen i Kalmar län gör gällande att det kan bli ett hinder för att i framtiden åstadkomma önskvärd samarbetsprojekt, om man i fall där upphovsrätten blir gemensam med företag i annat land insisterar på att svenska försäljningsregler skall följas av den utländska parten. De av utredningen anförda samarbetsexemplen, hämtade från Indien- och Australien-avtalen, avser snarare ett utnyttjande i utlandet av redan framtaget svenskt systemkunnande. Enligt länsstyrelsen mening skulle det i och för sig vara till fördel om en distinktion mellan olika avtalstyper kunde komma till uttryck i lagen, men anser att med lagens principiella uppbyggnad låter sig detta svårligen göras. Det skulle emellertid vara av värde om det i motiveringen i en kommande proposition fördes ett resonemang härom, till stöd för framtida regeringars bedömningar, fortsätter länsstyrelsen i Kalmar län.

SSKF redovisar en allmänt restriktiv inställning till utlandssamverkan och accepterar inte utredningens utgångspunkt att export och övrig samverkan inte kan undvaras. Förbundet motsätter sig därför att de svenska reglerna görs generösare i stället för mer restriktiva. Liksom SSU vill SSKF erinra om att Sverige på senare år ingått samarbetsavtal med ett flertal länder som exporterar vapen till länder som inte godkänns för svensk krigsmaterielexport. SSKF säger bestämt nej till en "gummiparagraf" som möjliggör export till för Sverige helt oacceptabla länder. Om samproduktion överhuvudtaget är nödvändig, måste enligt SSKF:s mening svensk lagstiftning gälla även vidareexport från det samproducerande landet. Om utlandssamverkan bedöms som nödvändig, föreslår SSKF att dylikt samarbete söks med de neutrala och alliansfria staterna och de nordiska länderna.

FPK kan heller inte acceptera frånsteg från de svenska exportriktlinjerna när det gäller krigsmateriel som utvecklats tillsammans med annat land. FPK avvisar inte helt tanken på samarbete med utlandet vad beträffar utveckling av krigsmateriel, men i sådana fall bör avtal träffas som överensstämmer med de svenska utförelseriktlinjerna. FPK säger sig heller inte kunna acceptera att samarbetsavtal skall kunna komma till stånd primärt för att garantera leveranssäkerhet även i händelse av att samarbetslandet råkar i krig.

Enligt vad *SSU* framhåller, bör det vara ett absolut krav att sådan export regleras i avtal mellan samarbetslandet och Sverige och att den svenska utgångspunkten då skall vara att de svenska riktlinjerna för vapenexport skall gälla. Utredningens förslag om att det i vissa fall bör vara möjligt att tillåta dylik export i enlighet med samarbetslandets egna exportregler bör enligt SSU bestämt avvisas. En sådan "tuggummiparagraf" kan enligt förbundet innebära att nästan samtliga svenska regler för vapenexport sätts ur spel. Utvecklingssamarbete sker idag bl.a. i USA, Storbritannien, Frankrike och Västtyskland, och om utredningens förslag genomförs, skulle samproducerad krigsmateriel kunna exporteras till länder som Sydkorea, Egypten, Israel, Irak och Saudiarabien, länder som enligt svenska regler är helt uteslutna, framhåller SSU, som motsätter sig att reglerna för utlandssamverkan görs

mindre restriktiva. Regeringen bör enligt SSU i stället verka för hårdare regler, med målsättningen att minimera sådan samverkan.

Frikyrkorådet och *De fria kristna samfundens råd* avstyrker med bestämdhet undantagsregeln, som enligt dem skulle ge en möjlighet att från svensk synpunkt angelägna vapensystem som utvecklats i samarbete med ett annat land skulle kunna exporteras enligt detta lands regler, utan hänsyn till svenska bestämmelser.

Också *Kyrkans centralstyrelse* påtalar den undantagsregel som återfinns i utredningens förslag till nya riktlinjer, vad beträffar export från ett samarbetsland till tredje land. Styrelsen konstaterar att de försvarspolitiska intresserna i så fall skulle få en oacceptabel övervikt över de utrikespolitiska.

SKSF vänder sig emot att samarbetsprojekt med andra länders försvarsindustrier i vissa fall skall kunna leda till export till tredje land som inte överensstämmer med de svenska exportreglerna. *SKSF* kan inte finna en sådan ordning godtagbar och avstyrker utredningens förslag på denna punkt.

Freds- och skiljedomsföreningen vill att de båda meningar stryks som i de nya riktlinjernas avsnitt om samarbetsavtal skulle medge undantag från vad som gäller vid export från Sverige. Fältet skulle enligt föreningen härigenom lämnas fritt för en omfattande vidareexport av svensk krigsmateriel. Föreningen räknar upp de främsta samarbetsländerna för svensk försvarsindustri och hävdar att de flesta av dessa exporterar merparten av sin krigsmateriel till stater som är förbjudna för svensk vapenexport. Föreningen säger nej till alla former av vidareexport av svensk krigsmateriel till stater som är stängda för direkt svensk export.

Kristna freds rörelsen säger sig vilja rikta sin allvarligaste kritik mot det undantag från huvudriktlinjerna för svensk vapenexport som utredningen föreslår vid export från samarbetsland i anledning av ett samarbetsavtal. Det föreslagna undantaget skulle enligt rörelsen göra övriga restriktioner verkninglösa och kosmetiska till sin natur och öka förutsättningarna för export till länder som Sverige idag inte tillåter export till.

Svenska sektionen av Internationella kvinnoförbundet för fred och frihet tar likaså bestämt avstånd från utredningens förslag om möjlighet till undantag i vissa fall från regeln om att de svenska riktlinjerna i princip skall gälla även vid export från samarbetsland till tredje land av samproducerad materiel.

Försvarsindustriföreningen påpekar i sitt yttrande att utländska samarbetspartners normalt redan i inledningsskedet av diskussionerna om gemensam utveckling och tillverkning kräver att en eventuell export till tredje land skall regleras enligt bestämmelserna i samarbetslandet. Föreningen hävdar mot denna bakgrund att det skulle vara förödande för industrin om alltför snäva samarbetsvillkor skulle omöjliggöra utlandssamverkan och därmed leda till en isolering av svensk försvarsindustri. Därför bör enligt föreningens mening en samlad bedömning, som även omfattar eventuell export till tredje land, göras för varje enskilt samarbetsavtal i samband med regeringens prövning därav.

7. Folkrättsliga erinringar

Den till utrikesdepartementet knutna folkrättsdelegationen, som har till uppgift att förbereda svenska initiativ på den internationella humanitära rät-

tens område samt fylla en rådgivande funktion på nedrustningsområdet, har i sitt yttrande anmärkt på att utredningsbetänkandet enligt delegationens mening alltför knapphändigt och onöjaktigt utrett de neutralitetsrättsliga reglerna och folkrättsliga restriktionerna för export av krigsmateriel. De folkrättsliga krav som ställs på en neutral stats vapenexport i krig, exempelvis i samband med statligt understödda samarbetsprojekt eller vad gäller kravet på likformig behandling av krigförande parter, har enligt delegationen inte blivit utredda, ej heller den i detta sammanhang viktiga distinktionen mellan privat och statlig krigsmaterielexport eller den folkrättsliga avgränsningen av krigsmaterielexport. Folkrättsdelegationen erinrar vidare om att utredningen förbigått, att FN-stadgans förbud mot våld i de internationella relationerna allt sedan år 1945 stått för ett ovillkorligt hinder för vapenexport till stat som, enligt vad säkerhetsrådet fastställt, begår aggression. Konsekvenserna av denna FN-stadgans folkrätt för statligt utfärdande leveransgarantier i fall av krig har enligt delegationen inte blivit utredda. Folkrättsdelegationen finner det beklagligt att utredningsbetänkandet inte omfattar en modern utvärdering av folkrättens roll i sammanhanget, även om den bristande analysen i detta hänseende enligt delegationen knappast torde ha påverkat utredningens slutsatser och förslag. Mot denna bakgrund utgår delegationen ifrån att regeringen under propositionsarbetet närmare behandlar och prövar de frågeställningar som är relevanta i ett folkrättsligt perspektiv.

Också *folkrättsforskaren Pål Wrangle* har i sitt enskilda yttrande kritiserat utredningens folkrättsliga undersökning för att vara alltför kortfattad och bristfällig. Han anser att det i de föreslagna reviderade riktlinjerna borde ha lagts till ett fjärde ovillkorligt exporthinder, nämligen beträffande stat som begått aggressionshandling, samt att utredningen borde ha företagit en noggrann folkrättslig undersökning om var gränsen mellan privat och statlig krigsmaterielexport till länder i krig går. Särskilt borde man enligt Wrangle därvid ha granskat de leveransgarantier som ofta förekommer i samband med samarbetsavtal med utländsk part.

8. Omställning till civil produktion

Utredningen har – med stöd i en specialstudie kring överensstämmelser och skiljaktigheter mellan militär och civil industriproduktion – diskuterat förutsättningarna för en omställning av försvarsindustrin till civil tillverkning och därvid konstaterat att den från sina utgångspunkter inte har anledning att närmare diskutera en fullständig nedläggning av försvarsindustrin, dvs. en permanent omställning. Utredningen har vidare funnit att – med hänsyn till försvarsindustrins särdrag – minskad produktion som följd av variationer i det svenska försvarets upphandling eller bortfall av export endast i begränsad mån kan mötas genom alternativ civil produktion. Utredningen understryker att staten, som ende inhemske köparen och som tillståndsgivare när det gäller export och annan utlandssamverkan, har ett särskilt ansvar för utvecklingen inom försvarsindustrin, bl.a. vad gäller sysselsättningen. Staten måste därför ha god beredskap att gå in med tillräckligt omfattande åtgärder av arbetsmarknads-, utbildnings-, industri- och regionalpolitiskt slag, om

sysselsättningsproblem skulle uppstå. Utredningen ställer sig således inte bakom tanken på att söka få till stånd en omställning av försvarsindustrin på administrativ väg, genom t.ex. omställningsfonder.

I en reservation till utredningsbetänkandet har en ledamot av utredningen föreslagit att dylika omställningsfonder inrättas som stöd för de företag och orter, där exporten har stor betydelse, vidare att en viss procentsats på värdet av företagens krigsmaterielexport avsätts till fonderna och att statens ansvar manifesteras genom ett kraftigt budgetanslag till desamma.

FOA framhåller att möjligheterna att blanda och/eller varva civil och militär produktion i framtiden kan tänkas bli större än som framgår av betänkandet.

FFV instämmer i utredningens konstaterande att alternativproduktion inte löser problemet med tillfälligt bortfallande tillverkning. Däremot finns det enligt *FFV* åtskilliga exempel på såväl lyckade som mindre lyckade permanenta omställningar till civil produktion. Svårigheterna att satsa på civil produktion jämsides med en militär dylik är enligt *FFV* stora, och i den mån sådana satsningar lyckats har detta haft sin grund i att tillverkningen i fråga avskiljts och överförs till en redan existerande civil företagsdel. Alternativt har en civil industri startats med produkten i fråga som utgångspunkt. I likhet med utredningen finner *FFV* tanken på särskilda omställningsfonder olämplig. Att för sådant ändamål öka exportpriserna skulle enligt *FFV* ytterligare minska en redan hårt ansträngd konkurrenskraft.

Exportrådet redovisar som sin erfarenhet, att utländsk industri ofta visar stort intresse för den teknik och utveckling i Sverige som även omfattar krigsmateriel. Rådet framhåller vidare att avgränsningen mellan militära resp. civila teknik- och tillämpningsområden inte alltid är lätt att göra.

Länsstyrelsen i Stockholms län delar utredningens uppfattning att staten har ett särskilt ansvar för utvecklingen inom försvarsindustrin och därför måste ha beredskap för att vidta nödvändiga åtgärder, om sysselsättningen hos sådana företag hotas.

Länsstyrelsen i Södermanlands län vill på motsvarande sätt markera statens ansvar för att finna alternativ sysselsättning, om försvarsindustrins produktion minskar, och vikten av att staten har god beredskap för att gå in med åtgärder.

Länsstyrelsen i Malmöhus län instämmer i utredningens bedömning att det är omöjligt att bibehålla en kvalitativt högstående försvarsindustri i händelse av ett ovillkorligt förbud mot utlandssamarbete och handel med krigsmateriel. Ett dylikt förbud skull få stora konsekvenser för regionen och främst då för Kockums Marine AB. Länsstyrelsen föreslår att utredningen kompletteras med en analys av möjligheterna för civila företag att också utveckla och producera viss försvarsmateriel, exempelvis fordon och vapenbärare, samt att särskilda tekniköverföringsinstitut inrättas i landet för att dra bättre nytta av försvarsindustriell teknik och produktutveckling i den civila produktionsen.

Också *länsstyrelsen i Örebro län* delar utredningens uppfattning om statens särskilda ansvar för bl.a. sysselsättningen inom försvarsindustrin och påpekar att nedskärningarna hittills drabbat Karlskoga-regionens näringsliv

mycket hårt, trots aktiva insatser från AB Bofors att satsa på civil produktion.

Enligt *Svenska kyrkans centralstyrelse* bör samhället tillsammans med berörda företag utarbeta konkreta handlingsalternativ för en omställning från militär till civil produktion.

SACO pekar i sitt yttrande på risken för oönskade tröskeleffekter vad gäller möjligheterna att rekrytera kompetenta ingenjörresurser, när försvarsindustrin skall anpassas till nya kapacitetsnivåer. *SACO* anser att försvarsindustrin redan idag balanserar på en farligt låg nivå vad beträffar exempelvis civilingenjörers rörlighet på arbetsmarknaden och att ytterligare minskningar av försvarsindustrin kan få förödande effekter för dess kompetensnivå. *SACO* saknar analyser av dessa frågeställningar i utredningsbetänkandet. *SACO* anför vidare att försvarsindustrin tillför landet ett brett högteknologiskt kunnande, som har positiva spridningseffekter till näringslivet i stort, varför det framstår som angeläget att inte bara konsolidera kompetensen utan också att fördjupa och vidareutveckla den. Också härvidlag saknar *SACO* analyser och framtidssteckningar i utredningen.

SF ansluter sig till utredningens tes att staten har ett särskilt ansvar för de anställda inom försvarsindustrin. Förbundet ställer sig dock tveksamt till att det skulle räcka med en beredskap att tillgripa traditionella utbildnings-, industri- och regionalpolitiska åtgärder. Förbundet stöder i denna del reservantens förslag att speciella omställningsfonder tillskapas för att komplettera den traditionella politiken. Dessa bör enligt *SF* finansieras av försvarsindustrin på lämpligt vis och kunna användas där de traditionella metoderna icke förslår.

CKF förordar avsättning till speciella omställningsfonder i syfte att underätta strukturrationaliseringar på krigsmaterielindustriberoende orter.

FPK anser att regeringen aktivt bör agera för en beredskap för en omställning från militär till civil produktion och att staten måste ta ett ansvar för försvarsindustrins strukturering. Förbundet hävdar att denna problematik behandlats styvmoderligt av utredningen.

SSKF anser att utredningen varken följt sina direktiv i denna del eller beaktat de förslag som arbetsgruppen "En politik för nedrustning och utveckling" tagit fram, ej heller följt den internationella utvecklingen. Dessutom sägs utredningen ha förbisett att FN under svensk ledning presenterat förslag till omställning av militär produktion till civil och att en svensk utredning visat hur ett sådant arbete kan gå till för att undvika arbetslöshet i försvarsindustrierna eller en utpressningssituation där staten får ta ansvaret i stället för industrin vid minskade beställningar. *SSKF* anser att utredningens behandling av omställningsproblematiken inte bara är bristfällig utan i vissa delar helt oriktig. Enligt *SSKF* bör ett minimikrav från samhällets sida vara att vid tillståndsgivning kräva en plan för övergång till civil produktion, när en vapenexportorder är effektuerad. *SSKF* kräver att minst två procent av vapenexportens värde avsätts i lokala fonder inom företagen för utveckling av civil produktion i samarbete med de fackliga organisationerna.

SSU kritiserar utredningens negativa inställning till omställning till civil produktion. Den internationella vapenmarknadens minskning är enligt *SSU* något som även svensk försvarsindustri bör anpassa sig till. Annars kan

denna inom ett par år tvingas att snabbt minska sin produktion och då försätta samhället i något som liknar en utpressningssituation för att klara regionala hänsyn och sysselsättning. Omställningen av delar av försvarsindustrin till civil produktion bör därför enligt SSU påbörjas omedelbart. SSU hävdar också att utredningen tydligt borde ha klargjort att staten ej bör utlova stöd till dessa företag i händelse av en vikande vapenmarknad.

SKSF säger sig sedan länge ha förordat omställningsfonder och anser det angeläget att sådana etableras.

Sveriges frikykoråd, som yttrat sig över utredningen tillsammans med *De fria kristna samfundens råd*, anser det ytterst angeläget att föreslagna omställningsfonder inrättas till stöd för företag och orter som idag är starkt beroende av krigsmaterielexporten. Utan sådana fonder löper statsmakterna enligt yttrandet stor risk för att utsättas för utpressning från industrins och kommunernas sida.

Svenska freds- och skiljedomsföreningen hävdar i sitt yttrande att utredningen aldrig utrett den försvarsekonomiska kostnaden för en avveckling av den svenska krigsmaterielexporten och hänvisar till egna studier och beräkningar i ämnet.

Enligt *IKFF* måste staten ta initiativ till omstrukturering av försvarsindustrin och omställningsfonder inrättas för de företag och orter där exporten har stor betydelse. Viss procentsats av värdet av företagens krigsmaterielexport bör enligt *IKFF* avsättas till dess fonder, men också staten bör medverka till deras finansiering.

Också *Kristna fredsrorelsen* anser det viktigt att Sverige börjar planera för en omställning av försvarsindustrin och att omställningsfonder för ändamålet inrättas, finansierade såväl av berörda företag i en minst 2-procentig relation till deras krigsmaterielexport som av medel anvisade över statsbudgeten.

9. Kontrollen av utförsellagens efterlevnad

9.1 Myndigheters kontroll

Ett antal remissinstanser har anlagt synpunkter på kontrollen av utförsellagens efterlevnad. Vissa har efterlyst närmare anvisningar för hur denna kontroll från polis-, åklagar- och tullmyndigheters sida skall gestaltas.

Affärsverket FFV anser att en del av de rapporteringsrutiner, som ingår i kontrollsystemet mellan försvarsindustrin och KMI inte är nödvändiga, exempelvis beställningsdeklaration, importdeklaration och uppgift om uppdrag åt annan att tillverka krigsmateriel. Hanteringen härav kompliceras enligt *FFV* av svårigheten att avgöra – speciellt beträffande komponenter och tillverkningsutrustning – om materielen är så utformad att den utgör krigsmateriel.

RPS, som yttrat sig över utredningen via sin säkerhetsavdelning, påpekar att kontrollen av utförsellagens efterlevnad åvilar polis-, åklagar- och tullmyndigheterna, vidare att *RPS* och *ÖB* har övergripande ansvar för säkerhetsskyddet av krigsmateriel och *FMV* samordningsansvaret därvidlag, samt att *KMI* både har en kontrollfunktion och är ett beredningsorgan åt rege-

ringen. RPS finner det angeläget att ansvarsfördelningen och samspelet mellan alla dessa myndigheter klarläggs, inte minst vad gäller hanteringen av aktuella säkerhetsfrågor. RPS anser det vidare angeläget, att regelverket får en sådan utformning att avgränsningen mellan straffrättsliga regler och bestämmelser som inte är förenade med någon sanktion framgår på ett klart och tydligt sätt.

I sammanhanget må även noteras att *GTS* anmält att den inte har någon erinran mot utredningens förslag med motiveringen att de inte nämnvärt torde komma att påverka kontrollsituationen för tullverkets vidkommande, såvitt dess styrelse nu kunnat bedöma.

Statsåklagarmyndigheten för speciella mål påpekar att den kontroll av utförsellagens efterlevnad som skall utövas av polis-, åklagar- och tullmyndigheter i huvudsak fallit utanför den aktuella utredningens uppdrag, varför utredningen inte närmare gått in på hur denna kontroll skall gå till. Samma åklagarmyndighet anser att det erfordras anvisningar härom, för att kontrollen skall vara effektiv, och att sådana borde stå att finna åtminstone i förarbetena till lagen. *Statsåklagarmyndigheten* påpekar dessutom att problem i samband med utredning av brott mot utförsellagen ofta har sin grund i oklarheter om försvarsindustrins upplysningsplikt i samband med ansökningar om utförseltillstånd, ett spörsmål som aktualiserats i samband med de s.k. vapenaffärerna. I en kommande proposition borde därför försvarsindustrins upplysningsplikter i tillståndsärenden betonas, heter det i yttrandet.

Regionåklagarmyndigheten i Karlstad anser att krigsmaterielinspektionen (KMI) bör ges en kontroll- och tillsynsfunktion även enligt utförsellagen, analogt med den som åvilar KMI enligt tillverkningslagen och -förordningen, även om utförselkontrollen naturligtvis i första hand ankommer på polis-, åklagar- och tullmyndigheter. En sådan funktion skulle enligt samma yttrande utgöra en naturlig del av KMI:s hantering av ärenden enligt utförsellagen, som ju utgör huvuddelen av inspektionens arbete. *RÅ* ansluter sig till regionsåklagarmyndighetens i Karlstad uppfattning härvidlag. *RÅ* efterlyser i övrigt närmare anvisningar från lagstiftarnas sida om hur den kontroll av utförsellagens efterlevnad som åvilar polis-, åklagar- och tullmyndigheter skall se ut.

9.2 Revisorskontrollen

Genom en utvidgning av utförsellagen (14 §) år 1988 ålades en revisor, som i sin granskningsverksamhet framfört någon anmärkning i revisionsberättelsen i fråga om ett företags eller en myndighets efterlevnad av utförsellagens bestämmelser, att genast sända in en kopia av revisionsberättelsen till regeringen och därigenom fästa regeringens uppmärksamhet på misstänkta överträdelser.

Utredningen har föreslagit att revisorerna i berörda företag och myndigheter i fortsättningen alltid skall sända in en kopia av revisionsberättelsen till regeringen, sålunda även när de inte innehåller några anmärkningar av angivet slag.

KK, som på sin tid hade principiella invändningar mot införandet av bestämmelsen i utförsellagens nuvarande 14 §, erinrar härom och anser att

dessa invändningar kan riktas också mot det aktuella förslaget. KK anser att berörda företags styrelser borde åläggas som obligatorisk skyldighet att inge revisionsberättelser – och även årsredovisningar – till regeringen. Det bör enligt KK:s mening i sammanhanget också anges när dessa handlingar senast skall inges. I fall en dylik reglering inte skulle anses tillräcklig, kan man enligt KK överväga om revisorernas nuvarande skyldighet dessutom skall kvarstå.

RRV liksom åklagarmyndigheten i Göteborg biträder utredningens förslag.

FFV vill ifrågasätta den föreslagna revisorskontrollens lämplighet av principiella skäl och med hänsyn till risken för dubbla lojaliteter. *FFV* befarar att förslaget kommer att leda till en omfattande byråkrati vars värde förefaller tvivelaktigt.

RPS anser beträffande den föreslagna utvidgningen av revisorers informationsplikt, att en förutsättning för effektivare kontroll och upptäckt av eventuella oegentligheter är att revisionsberättelserna utsätts för regelmässig, ingående och höggradigt sakkunnig granskning. *RPS* anser det dessutom diskutabelt, såväl av principiella skäl som med hänsyn till efterlevnaden, att lagstifta om en skyldighet som inte förenas med någon sanktion, såsom är fallet både med utförsellagens nuvarande 14 § och med den nya lydelse som föreslagits av utredningen.

Svea hovrätt betecknar utredningsförslaget som en förbättring men förslår en förtydligad lydelse av förslaget till 14 §.

Kammarrätten i Stockholm ifrågasätter om förslaget skulle medföra en mer ändamålsenlig ordning än den nuvarande.

Regionsåklagarmyndigheten i Karlstad anser att den föreslagna utvidgningen av revisorernas rapporteringsskyldighet möjligen kan göra kontrollen effektivare men att åtgärdens betydelse inte bör överskattas.

FAR avstyrker detta förslag och erinrar om sitt yttrande över utredningsförslaget vid tillkomsten av utförsellagens nuvarande 14 §. Föreningen kan inte finna att utredningen framfört några argument som ger anledning till ändrat ställningstagande. I sitt yttrande över SOU 1987:8 angående försvarsindustrins utlandsverksamhet hävdade *FAR* att det närmast självklart bör ingå i den offentliga tillsynen över krigsmaterielexporten att årsredovisningar och revisionsberättelser från alla krigsmaterieltillverkande företag inhämtas, lämpligen av KMI som därefter kan avgöra vilka ytterligare kontrollinsatser som kan vara påkallade.

10. Önskemål om ökad insyn och öppenhet

Några av de organisationer som yttrat sig över utredningen har förespråkat största möjliga öppenhet kring krigsmaterielexportfrågorna. Sålunda har både *Kristina fredsrörelsen* och *Svenska kyrkans centralstyrelse* velat betona behovet av största möjliga insyn och öppenhet kring tillståndsgivningen för vapenexporten och av en breddad debatt härom för att ge bästa underlag för politiska beslut.

Svenska freds- och skiljedomsföreningen förordar en större öppenhet om svensk vapenexport, bl a beträffande vilken typ av materiel som sålts till

olika stater. Föreningen föreslår vidare att regeringen årligen redovisar hur stor del av exporten som omfattas av slutanvändarintyg eller intyg om egen tillverkning. Föreningen vill också att regeringen årligen redovisar hur många samarbetsavtal som tecknats med rätt till vidareexport till stater som inte är tillåtna för svensk vapenexport.

11. Den rådgivande nämndens arbetsformer

Utredningen har konstaterat att den rådgivande nämnd i krigsmaterielexportfrågor, som inrättades i början av år 1985 i syfte att bl.a. avlasta utrikesnämnden i dess befattning med hithörande spörsmål, numera har funnit ändamålsenliga arbetsformer och fyller betydelsefulla uppgifter som organ för parlamentariskt samråd och insyn.

Endast ett par remissinstanser har yttrat sig om nämnden.

CKF framhåller att samråd med både utrikesnämnden och med den rådgivande nämnden i krigsmaterielexportfrågor måste ske kontinuerligt för att åstadkomma bredast möjliga tillståndunderlag. Trots att det råder sekretess, är det värdefullt att man får en så bred debatt i dessa frågor som möjligt.

FPK för sin del förordar att den rådgivande nämnden avskaffas, för att regeringens ansvar i utförelserna skall göras tydligare. Förbundet anför att nämnden intar en mellanställning och ofta används som gisslan av regeringen, när diskussion uppstår om någon vapenaffär.

12. Finansieringen av krigsmaterielinspektionens (KMI) verksamhet

Utredningen har föreslagit att kostnaderna för KMI:s verksamhet, som hittills väsentligen täckts med särskilda avgifter som årligen uttagits från försvarsindustrin i förhållande till de tillverkande företagens fakturerade värde av såld krigsmateriel samt med expeditionsavgifter i enskilda utförelserna, fortsättningsvis i princip bör finansieras över statsbudgeten, till den del som de måttliga expeditionsavgifterna inte förslår. Utredningen har i sammanhanget anförts att det inte får finnas utrymme för misstankar om att inspektionen inte skulle vara oväldig och hänvisat till vikten av såväl tillverkningstillsynen som inspektionens mest omfattande uppgift, nämligen den grannliga och från många synpunkter politiskt känsliga beredningen av regeringens avgörande i utförelserna.

Förslaget överensstämmer med vad som i detta avseende föreslogs av den våren 1987 genomförda översynen av KMI:s verksamhet och organisation, den s k KMI-utredningen. I sin tidigare proposition (1987/88:154) fann regeringen emellertid inte anledning frångå den hävdvunna ordningen med avgiftsfinansiering av KMI-verksamheten.

Det aktuella förslaget om helfinansiering av KMI:s verksamhet över statsbudgeten har rönt instämmanden från de flesta av de remissinstanser som yttrat sig särskilt över detta spörsmål.

FFV anser av principiella skäl att KMI inte bör finansieras av industrin utan dess kostnader täcks helt genom anslag.

Regionåklagarmyndigheten i Malmö framhåller att totalkostnaderna kan

beaktas, när avgifterna fastställs för de tillståndssökande inom försvarsindustrin.

CKF har däremot – i anslutning till en till utredningen fogad reservation – hävdad att finansieringen liksom hittills bör ske genom avgifter uttagna från försvarsindustrin, men i förhållande till värdet av deras export av krigsmateriel, och inte via statsbudgeten. Avgiftsuttaget får enligt CKF inte innebära att kontrollåtgärderna får någon partisk behandling.

13. Sammanslagning av tillverknings- och utförsellagarna

Medborgarkommissionen för granskning av viss vapenexport pekade i sin rapport våren 1988 (SOU 1988:15) på önskvärdheten att av överskådlighets-skäl slå ihop tillverkningslagens och utförsellagens bestämmelser till en enda lag om krigsmateriel. Härigenom skulle enligt kommissionens uppfattning både lagstiftningens tillgänglighet för allmänheten öka och bestämmelsernas tillämpning förenklas såväl för berörda myndigheter som för berörda företag.

Den nu aktuella utredningen uttalar sig för att detta bör övervägas i lämpligt sammanhang, och ett par remissinstanser har i likhet med medborgarkommissionen uttalat sig till förmån för en sammanslagning av de båda lagarna om krigsmateriel.

RÅ ställer sig sålunda bakom tanken att i lämpligt sammanhang samordna tillverknings- och utförsellagarnas bestämmelser.

FFV, som betecknar nu gällande lagar och förordningar på krigsmaterielområdet som svåröverskådliga och i en del fall svårtolkade, anser att en gemensam lag om tillverkning och utförsel måhända skulle vara fördelaktig.

14. Övriga frågor

14.1 Länderlista

Utredningen har behandlat frågan om det finns anledning att upprätta en särskild lista över de länder som kan komma i fråga för utlandssamverkan och funnit att övervägande skäl talar mot en sådan lista.

I en reservation har framförts att det borde finnas en icke offentlig lista över de länder med vilka samverkan är möjlig.

Statsåklagaren för speciella mål anser att en sådan lista skulle tjäna till ledning när försvarsindustriföretagen ämnar inleda marknadsföringsåtgärder och förhindrar överträdelser av utförsellagen.

14.2 Import

SKSF menar att det är viktigt att inte begränsa diskussionen till enbart exporten. I viktiga avseenden är Sverige enligt SSKF beroende av import på vapenområdet: dels importerar vi komponenter att ingå i de vapen svensk industri tillverkar, dels köper vi också färdiga vapen för försvarets behov. Om vi anser att Sverige måste förbehålla sig rätten att importera viss krigsmateriel, är det svårt att samtidigt fördöma all export. Enligt SKSF bidrar vi

i båda fallen till en internationell vapenhandel som i många avseenden är
fördärlig.

Prop. 1991/92:174
Bilaga 1d

Sammanfattning av betänkandet (SOU 1989:66) Begreppet krigsmateriel

Utförsellagen innehåller bestämmelser som gäller export av krigsmateriel från Sverige, avtal om licenstillverkning eller metodutveckling utomlands m.m. Utan särskilt tillstånd av regeringen får utförsel etc. inte äga rum. I lagen anges dock inte närmare vilka varuslag regleringen avser, utan det ges bemyndigande åt regeringen att lämna föreskrifter om detta.

Huvudförslag

Krigsmaterielbegreppsutredningen föreslår nu en ändring på så sätt att *lagen byggs ut* med en beskrivning i klartext av vilka materielslag som omfattas av regelsystemet. Härigenom får riksdagen en mer ingående befattning än tidigare med avgränsningen av lagens tillämpningsområde. Utredningen anser att tyngden i det samlade regelverket ökar, om den lagstiftande församlingen i mer konkreta termer anger vilket produktkollektiv som omfattas. Den mer detaljerade förteckningen över berörda varuslag bör dock likaså hittills ankomma på regeringen att fastställa.

Utredningen har bl.a. haft i uppgift att pröva själva *krigsmaterielbegreppet*. Den har noterat att uttryck som vapenexport, vapenhandel etc. allt oftare används i den allmänna debatten för att beteckna just utförsel av och handel med krigsmateriel. Trots att skäl sålunda kan finnas för ett utbyte av den sistnämnda termen föreslår utredningen inte en sådan förändring, eftersom invändningar kan resas även mot de alternativ som är tänkbara. För att få terminologin bättre anpassad till gängse språkbruk föreslår utredningen däremot, att utförsellagens tillämpningsområde skall definieras till att gälla krigsmateriel och *produkter jämställda med krigsmateriel*.

Utredningen specificerar sammanlagt *tio huvudkategorier* av materiel som bör omfattas av utförsellagen och uttryckligen nämnas i denna. För fem av dessa kategorier anser utredningen att beteckningen krigsmateriel är tekniskt och språkligt adekvat, medan de övriga fem avser produkter som i utförsellagens mening skall anses jämställda med krigsmateriel. Följande materielslag hänförs till begreppet krigsmateriel:

- militära vapen och vapensystem,
- ammunition och stridsdelar till sådana vapen och system,
- fordon och farkoster utformade för strid,
- utrustning för inriktning och styrning av militära vapen,
- krut och sprängämnen med egenskaper som är karaktäristiska för användning i strid.

Som produkter jämställda med krigsmateriel bör enligt förslaget räknas:

- sådan materiel för störning eller röjning, vars funktion regelmässigt har direkt samband med en militär vapeninsats,
- sådana fortifikatoriska anläggningar som primärt är konstruerade för vapeninsats eller direkt ledning av sådan insats,

- anläggningar, maskiner och annan utrustning för tillverkning eller kontroll av krigsmateriel,
- delsystem, komponenter, reservdelar och insatsvaror, som har vital betydelse för funktionen hos ett militärt stridsmedel och som inte är tillgängliga på den civila marknaden,
- sådan tekniskt kvalificerad övningsmateriel, som utformats för ett visst vapensystem och vars funktionella samband med den förstörelsebringande effekten hos detta är påtagligt.

Ett konkret förslag till de ändringar i utförsellagen som blir en konsekvens av utredningens ställningstaganden samt förslag till en ny, omredigerad produktförteckning redovisas i betänkandet.

Den principiella analysen

Som utgångspunkt för sina ställningstaganden presenterar utredningen en analys av *den tekniska utvecklingens inverkan* på materielklassificeringen. Vissa trender i denna utveckling har efter hand medfört allt större problem när det gäller att upprätthålla en distinktion mellan militärt och civilt. Här kan exempelvis nämnas den ökade användningen av elektronik, den ökade standardiseringen, den allt kraftigare påverkan från civil teknik även på rent militärtekniska tillämpningar samt den påbörjade men ännu svårbedömbara utvecklingen inom biotekniken.

Utredningen redovisar utförligt sina *överväganden* i fråga om vilken materiel som bör – resp. inte bör – omfattas av utförselregleringen. Grundläggande bör vara en bedömning av vilken funktion den enskilda produkten har i *det totala militära stridförloppet*. Tre faser kan urskiljas om man ser detta förlopp i övergripande perspektiv. I kronologisk ordning rör det sig om

- 1) ett förberedelseskede, till vilket kan hänföras dels tillverkning, utprovning och iståndsättande av materiel, dels olika introduktionsåtgärder i form av utbildning, övning m.m.,
- 2) ett skede som omfattar planering och ledning av krigets förande i stort, inbegripet olika förflyttningar av personal och materiel, sambandstjänst m.m., och
- 3) den på direkt konfrontation inriktade egentliga stridsinsatsen.

Viss utrustning kommer givetvis till användning under samtliga faser, men för huvuddelen kan man enligt utredningen urskilja en principiell grundfunktion som går att hänföra till endera av förloppets tre skeden. Detta bör tillmätas betydelse när man avgränsar de materielkategorier som skall omfattas av utförsellagens restriktioner. En grundläggande bedömning bör avse frågan om hur aktivt en viss produkt medverkar till att uppnå stridsverksamhetens yttersta syfte, dvs. att åstadkomma förstörelse.

Ett *funktionskriterium* är sålunda den överordnade principen vid utredningens avgränsning av de varuslag som skall beröras av reglerna i utförsellagen. På det praktiska planet bör bestämningen dock enligt utredningen så långt möjligt bygga på tekniska och andra verifierbara data. Vid den mer detaljerade klassificeringen av enskilda produkter bör man sålunda, liksom hittills, utgå från ett *konstruktionskriterium*.

Utredningen tar ställning *mot* tanken på införandet av ett s.k. *köparkriterium*, som skulle göra klassificeringen flexibel på så sätt att hänsyn i varje särskilt fall skulle tas till den avsedda köparens förhållanden. Detta skulle enligt utredningen motverka strävandet efter tydlighet och konsekvens i regeltillämpningen. En annan sak är att den tilltänkte köparens identitet och nationalitet givetvis måste beaktas när frågan om eventuellt utförseltillstånd etc. prövas. Denna bedömning, som ankommer på regeringen, bör dock principiellt vara helt skild från själva materielklassificeringen.

Särskilda frågor och kommentarer

Utredningen diskuterar en tanke som framfördes i slutrapporten från 1987 års medborgarkommission med innebörden att en regel skulle införas, varigenom regeringen skulle få rätt att *tillfälligt* föreskriva *exportförbud* även för varor som normalt inte omfattas av utförsellagen. Utredningen redovisar flera skäl som talar emot att man inom utförsellagens regelsystem skulle till skapa en sådan specialregel. Den pekar emellertid på möjligheten att för ändamålet stifta en särskild fullmakts- eller beredskapslag, om det trots allt skulle anses befogat att fullfölja medborgarkommissionens tanke.

I betänkandet kommenteras också det förhållandet att begreppet krigsmateriel förekommer i lagstiftningen även på *helt andra rättsområden* än det nu aktuella, och därvid ibland åtföljt av speciella definitioner. Enligt mervärdesskattelagen skall visserligen samma klassificering som enligt utförsellagen gälla när frågan om skattefrihet för krigsmateriel prövas. Men kopplingen mellan de båda skilda regelsystemen har likväl medfört påtagliga komplikationer, som enligt utredningen behöver undanröjas. Så kommer automatiskt att ske om de nyligen framlagda förslagen från kommittén för indirekt beskattning godtas, varför utredningen i denna del avstår från att presentera ett eget konkret förslag.

Utredningens ställningstagande innebär att vissa materielslag, som inte tidigare omfattats av utförsellagen eller beträffande vilka varierande tolkningar förekommit, nu förs in under regleringen medan man i stället undantar vissa andra produktgrupper som f.n. berörs av densamma. Varken för försvarsindustrin eller för staten räknar utredningen med att dess förslag skall medföra *ekonomiska nettoeffekter* av betydelse. En viss resursbesparing förutses dock till följd av att regelverket blir tydligare, så att företagen får ett säkrare underlag för sin planering samtidigt som löpande ärenden kan handläggas smidigare hos berörda myndigheter.

Den nu slutförda utredningen har haft sitt uppdrag begränsat till att gälla definitions- och klassificeringsfrågor. Exportregleringens utformning i övrigt är föremål för en översyn i annan ordning, nämligen genom den parlamentariskt sammansatta *krigsmaterielexportutredningen*.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.

dels att rubriken skall ha följande lydelse,

dels att 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8 och 9 §§ samt rubrikerna närmast före 2, 4 resp. 8 §§ skall ha följande lydelse,

dels att en ny paragraf, 1 b §, av följande lydelse skall införas.

Lag (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel och därmed jämställda produkter, m.m.

Nuvarande lydelse

Inledande bestämmelser

Föreslagen lydelse

Inledande bestämmelser

1 §

I denna lag finns föreskrifter om förbud mot

1. utförsel av krigsmateriel,
2. upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel,
3. avtal med någon utom riket om utveckling av krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel,

4. bedrivande av militärt inriktad utbildning inom riket av utländsk medborgare, och

5. marknadsföring av krigsmateriel.

I denna lag finns föreskrifter om förbud mot

1. utförsel av krigsmateriel *och produkter jämställda med krigsmateriel*,
2. upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom riket tillverka *krigsmateriel och produkter jämställda med krigsmateriel*,
3. avtal med någon utom riket om utveckling av krigsmateriel *och produkter jämställda med krigsmateriel samt metod för framställning härav*.

5. marknadsföring av krigsmateriel *och produkter jämställda med krigsmateriel*.

I lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. finns föreskrifter om kontroll över tillverkning av krigsmateriel och tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel.

Regeringen meddelar föreskrifter om vad som skall avses med krigsmateriel enligt denna lag.

1 b §

Med krigsmateriel enligt denna lag skall avses

1. militära vapen och vapensystem,
2. ammunition och stridsdelar till sådana vapen och vapensystem,

3. fordon och farkoster, utformade för strid,

4. utrustning för inriktning och styrning av militära vapen,

5. krut och sprängämnen med egenskaper som är karaktäristiska för användning i strid.

Som produkter jämställda med krigsmateriel skall räknas

1. sådan materiel för störning eller röjning, vars funktion regelmässigt har direkt samband med en militär vapeninsats,

2. sådana fortifikatoriska anläggningar som primärt är konstruerade för vapeninsats eller direkt ledning av sådan insats,

3. anläggningar, maskiner och annan utrustning för tillverkning eller kontroll av krigsmateriel,

4. delsystem, komponenter, reservdelar och insatsvaror, som har vital betydelse för funktionen hos ett militärt stridsmedel och som inte är tillgängliga på den civila marknaden,

5. sådan tekniskt kvalificerad övningsmateriel, som utformats för ett visst vapensystem och vars funktionella samband med den förstörelsebringande effekten hos detta är påtagligt.

Regeringen meddelar närmare föreskrifter om vilka produkter, komponenter, substanser m.m. som innefattas i de materielkategorier som anges i första respektive andra stycket. Om det finns särskilda skäl, får regeringen därvid undanta enstaka produktslag som annars skulle ha omfattats.

Utförsel av krigsmateriel

Krigsmateriel får inte föras ut ur riket utan tillstånd av regeringen, om inte annat följer av denna lag eller annan författning.

I ärenden som inte avser utförsel i större omfattning eller som i övrigt inte är av större vikt får det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om utförsel av krigsmateriel pröva frågor om tillstånd enligt första stycket.

Utförsel av krigsmateriel och därmed jämställda produkter

2§

Krigsmateriel och produkter jämställda med krigsmateriel får inte föras ut ur riket utan tillstånd av regeringen, om inte annat följer av denna lag eller annan författning.

Upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel, m.m.

Avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

Avtal med någon utom riket om att för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

Avtal om tillägg till eller ändring av avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel får inte ingås utan tillstånd av regeringen, om tillägget avser

1. den materiel som får tillverkas,
2. rätt att vidareupplåta eller vidareöverlåta rätten att tillverka krigsmateriel till någon annan,
3. rätt att tillhandahålla krigsmateriel till mottagare som inte angivits i det ursprungliga avtalet,
4. förlängning av avtalets giltighetstid, eller
5. bestämmelser om sekretess.

Militärt inriktad utbildning av utländsk medborgare får inte bedrivas inom riket utan tillstånd av regeringen.

Första stycket gäller inte

Upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel och produkter jämställda med krigsmateriel, m.m.

4 §
Avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel eller *produkter jämställda med krigsmateriel* får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

5 §
Avtal med någon utom riket att för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller *produkter jämställda med krigsmateriel* eller metod för framställning *härav* får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

6 §
Avtal om tillägg till eller ändring av avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel eller *produkter jämställda med krigsmateriel* får inte ingås utan tillstånd av regeringen, om tillägget avser

1. den materiel som får tillverkas,
2. rätt att vidareupplåta eller vidareöverlåta rätten att tillverka krigsmateriel eller *produkter jämställda med krigsmateriel* till någon annan,
3. rätt att tillhandahålla krigsmateriel eller *produkter jämställda med krigsmateriel* till mottagare som inte angivits i det ursprungliga avtalet,
4. förlängning av avtalets giltighetstid, eller
5. bestämmelser om sekretess.

7 §
Första stycket gäller inte

1. utbildning som anordnas av staten,
2. utbildning som anordnas i samband med försäljning av krigsmateriel eller med anställning i företag för tillverkning av *sådan materiel*.

Marknadsföring av krigsmateriel

1. utbildning som anordnas av staten,
2. utbildning som anordnas i samband med försäljning av krigsmateriel *eller produkter jämställda med krigsmateriel* eller med anställning i företag för tillverkning *härav*.

Marknadsföring av krigsmateriel och produkter jämställda med krigsmateriel

8 §

Den som har tillstånd enligt 2 eller 3 § lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. samt svensk statlig myndighet som bedriver motsvarande verksamhet skall, i den ordning som regeringen föreskriver

1. lämna redovisning till regeringen om de länder utanför Sverige i vilka marknadsföring av krigsmateriel bedrivs, vilka bestämda mottagare som marknadsföringen riktar sig till och vilken materiel marknadsföringen avser,

2. lämna underrättelse till regeringen

a) innan anbud lämnas om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket,

b) innan anbud lämnas om upplåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel,

c) innan avtal ingås om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket.

1. lämna redovisning till regeringen om de länder utanför Sverige i vilka marknadsföring av krigsmateriel *eller produkter jämställda med krigsmateriel* bedrivs, vilka bestämda mottagare som marknadsföringen riktar sig till och vilken materiel marknadsföringen avser,

2. lämna underrättelse till regeringen

a) innan anbud lämnas om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel *eller produkter jämställda med krigsmateriel* till någon utom riket,

b) innan anbud lämnas om upplåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel *eller produkter jämställda med krigsmateriel*,

c) innan avtal ingås om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel *eller produkter jämställda med krigsmateriel* till någon utom riket.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från redovisningsskyldighet som avses i första stycket. Regeringen får också i enskilda fall medge undantag från sådan redovisnings- och underrättelseskyldighet.

9 §

Regeringen får i enskilda fall förbjuda att

1. anbud lämnas om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket,

2. anbud lämnas om upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel,

Regeringen får i enskilda fall förbjuda att

1. anbud lämnas om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel *eller produkter jämställda med krigsmateriel* till någon utom riket,

2. anbud lämnas om upplåtelse el-

Nuvarande lydelse

3. avtal ingås om
- a) försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket,
 - b) upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel.

Föreslagen lydelse

- ler överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel *eller produkter jämställda med krigsmateriel*,
3. avtal ingås om
- a) försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel *eller produkter jämställda med krigsmateriel* till någon utom riket,
 - b) upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel *eller produkter jämställda med krigsmateriel*.

Prop. 1991/92:174

Bilaga 2b

Utredningens förslag till krigsmaterieförteckning

Förteckning över materiel som avses i 1 b § lagen (1988:558) om förbud mot utförelse av krigsmateriel och därmed jämställda produkter, m.m.

A. KRIGSMATERIEL (enligt 1 b § första stycket 1-5)

1. Militära vapen och vapensystem

1.1 Eldrörsvapen med kaliber < 20 mm

- a) Pistoler och revolverar *utom*
 - sådana med en kaliber < 7,5 mm,
 - sådana som speciellt utformats för tävlingsskytte enligt internationella regler eller för utskjutning av rök- och lyssignaler.
- b) Gevär och karbiner som utformats för strid eller som är halv- eller helautomatiska, samt kulsprutegevär, kulsprutegevär och kulsprutor.
- c) Sådana delar till krigsmateriel under a) och b) som är underkastade bestämmelserna i vapenlagen.

1.2 Eldrörsvapen med kaliber \geq 20 mm

- a) Artilleripjäser, såsom kanoner och haubitsar, granatkastare samt pansarvärnsvapen såsom granatgevär och pansarskott.
- b) Eldsprutor samt för stridsinsats utformade anordningar för utskjutning av pyroteknisk materiel och rökmateriel.

1.3 Robotar, raketer, torpeder, bomber m.m.

- a) Robotar (missiler), raketer och torpeder för stridsinsats.
- b) Bomber, handgranater, land- och sjöminor.
- c) För stridsinsats utformade apparater och anordningar för funktionskontroll, armering, utskjutning och utläggning av materiel under a) och b).

1.4 ABC-stridsmedel

- a) Kärnladdningar samt radiologiska, biologiska och kemiska stridsmedel.
- b) Apparater och andra anordningar särskilt utformade för spridning av radiologiska, biologiska och kemiska stridsmedel.

1.5 Strålvapen

Laser-, partikelstråle- eller mikrovågssystem särskilt utformade för att skada eller förstöra ett mål.

2. Ammunition och stridsdelar

Ammunition och stridsdelar användbara för materiel under 1 utom

- omantlad och halvmantlad ammunition,
- salongsgevärsammunition,
- hagelpatroner.

3. Fordon och farkoster

3.1 Krigsfartyg m.m.

Fartyg, båtar och andra farkoster utformade för strid genom att de är

- beväpnade eller förberedda för beväpning,
- utrustade eller utformade för utläggning av minor.

3.2 Stridsflygplan, stridshelikoptrar m.m.

Flygplan, helikoptrar och rymdfarkoster som utformats för strid genom att de är

- beväpnade eller förberedda för beväpning,
- utrustade med fällningsanordningar för bomber, robotar, raketer, torpeder eller andra stridsmedel eller förberedda för montering av sådana anordningar.

3.3 Stridsfordon m.m.

Fordon som utformats för strid genom att de

- beväpnats eller förberetts för beväpning,
- utformats eller utrustats för utläggning av minor.

4. Utrustning för inriktning och styrning av militära vapen

Apparater och utrustningar för inriktning och styrning av krigsmateriel enligt 1, nämligen följande produkter:

4.1 Eldledningsutrustningar funktionellt ingående i vapensystem, såsom vapensikten och riktinstrument samt eldledningsradar och sonarer med en måtnoggrannhet som medger direkt vapeninsats.

4.2 Eldledningsutrustningar ingående i förbandsutrustning, som artillerikaliseringsradar och ljudmätutrustningar.

4.3 Styrsystem och målsökare för torpeder, robotar, bomber och ammunition samt målföljningssystem som medger direkt insats av dessa stridsmedel.

5. Krut och sprängämnen

5.1 Sprängämnen till ammunition för eldrörsvapen samt för materiel enligt 1.3, nämligen trotyl, hexogen, oktogen, hexanitrostilben, pentyl, PYX (dipikrylaminodinitropyridin) och TATB (triaminotrinitrobensen) jämte blandningar där något av dessa ämnen ingår.

5.2 Krut till ammunition för eldrörsvapen samt för materiel enligt 1.3 med undantag av svartkrut.

Prop. 1991/92:174
Bilaga 2c

5.3 Sprängladdningar, pyroteknisk materiel, rökmateriel och brandmedel som utformats för stridsinsats.

5.4 Tändmedel för krigsmateriel under 5.1-3.

B. PRODUKTER JÄMSTÄLLDA MED KRIGSMATERIEL (enligt 1 b § andra stycket 1-5)

1. Materiel för störning, röjning m.m.

1.1 Materiel för störning

Apparater och utrustningar för störning vilka i samband med strid medger aktiv verkan mot vapen eller andra stridsmedel.

1.2 Materiel för röjning m.m.

Sådana apparater och utrustningar för svepning, röjning och desarmering av minor, vilkas användning normalt har direkt samband med en efterföljande vapeninsats.

2. Fortifikatoriska anläggningar

Fortifikatoriska anläggningar som primärt är konstruerade för vapeninsats eller för direkt ledning av sådan insats.

3. Tillverkningsanläggningar m.m.

3.1 Anläggningar, maskiner och andra särskilt utformade utrustningar för tillverkning och kontroll av materiel enligt A 1-3 och A 5.

3.2 Produktionsunderlag för tillverkning av materiel under 3.1.

4. Delsystem, insatsvaror m.m.

4.1 Magasin och matningsutrustningar till militära vapen.

4.2 Eldrör, mekanismer och lavetter till eldrörsvapen samt eldrör och lavetter till robotar och raketer.

4.3 Speciella drivmedel för torpeder, robotar och raketer avsedda för stridsinsats.

4.4 Ackumulatorer till militära ubåtar.

4.5 Efterbrännkammare till motorer för militära flygplan.

4.6 Sådana för militärt bruk utformade G-dräkter, tryckdräkter, syrgasutrustningar, övertrycksanordningar och hjälmar, vilka är nödvändiga tillbehör för en pilot i stridsflygplan.

4.7 Skydds konstruktioner innehållande explosiva ämnen.

4.8 Andra delsystem, komponenter och reservdelar, som har vital betydelse för funktionen hos ett militärt stridsmedel och som inte är tillgängliga på den civila marknaden.

4.9 De med förkortningarna QL och DF betecknade binära prekursorerna för framställning av stridsgas.

4.10 Gelatineringsmedel för framställning av brandstridsmedel.

4.11 Andra sådana insatsvaror av vital betydelse för framställning av ett militärt stridsmedel, vilka inte är tillgängliga på den civila marknaden.

5. Övningsmateriel

5.1 Simulatorer som är specifika för ett visst robotsystem eller en viss vapenbärare.

5.2 Övningstorpeder, särskilt utformade för utbildning i handhavande av en viss typ av stridstorped.

5.3 Övningsminor, särskilt utformade för utbildning i handhavande av en viss typ av stridsladdade minor.

5.4 Sådan övningsmateriel i övrigt, som är särskilt utformad för utbildning i handhavande av ett visst vapen eller vapensystem eller en viss vapenbärare och som har väsentlig betydelse för att man skall uppnå förstörelsebringande vapenverkan.

Förteckning över remissinstanser och sammanställning av remissyttrandena över betänkandet (SOU 1989:66) Begreppet krigsmateriel

Remissinstanserna

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av *justitiekanslern (JK)*, *riksåklagaren (RÅ)*, *kommerskollegium (KK)*, *överbefälhavaren (ÖB)*, *försvarets sjukvårdsstyrelse (Sjus)*, *fortifikationsförvaltningen (FortF)*, *försvarets materielverk (FMV)*, *försvarets radioanstalt (FRA)*, *kustbevakningen*, *försvarets forskningsanstalt (FOA)*, *flygtekniska försöksanstalten (FEA)*, *luftfartsverket (LFV)*, *generaltullstyrelsen (GTS)*, *riksskatteverket (RSV)*, *sprängämnesinspektionen (SÄI)*, *styrelsen för teknisk utveckling (STU)*, *granskningsnämnden för försvarsuppfinningar*, *affärsverket FFV (FFV)*, *rikspolisstyrelsen (RPS)*, *Svea hovrätt*, *Karlskoga tingsrätt*, *Linköpings tingsrätt*, *kammarrätten i Stockholm*, *kammarrätten i Göteborg*, *Chalmers tekniska högskola*, *svenska kyrkans centralstyrelse*, *Sveriges industriförbund*, *Tjänstemännens Centralorganisation (TCO)*, *1988 års försvarskommitté*, *1988 års utredning om krigsmaterielexporten*, *Sveriges försvarsindustriförening*, *Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen*, *svenska sportskytteförbundet*, *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* och *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*.

RÅ har bifogat yttranden från *regionåklagarmyndigheten i Linköping* och *Karlstad* samt från *statsåklagarmyndigheten för speciella mål*. *RPS* har bifogat yttranden från *föreningen Sveriges polischefer* och från *polismyndigheterna i Stockholm* och *Göteborg*.

CTH har bifogat yttrande från högskolans *ledningsgrupp för teknisk fredsforskning*.

Remissyttrandena

1. Allmänna synpunkter

Utredningen har genomfört en prövning av krigsmaterielbegreppet och analyserat den tekniska utvecklingens inverkan på materielklassificeringen och vilka kriterier som bör uppställas vid definitionen av begreppet. Med utgångspunkt i denna prövning har utredningen presenterat förslag som syftar till en klarare definition av de produktslag som skall omfattas av utförelsekontroll enligt krigsmaterielagstiftningen.

En majoritet av de remissinstanser som yttrat sig över utredningen anser att utredningens förslag skapar ökad klarhet i begreppsfrågan. *RÅ* menar att utredningens förslag står väl i samklang med dess strävanden att nå ökad ändamålsenlighet och konsekvens vid tolkningen av krigsmaterielbegreppet. *SÄI* konstaterar att utredningens diskussioner och förslag till definition av begreppet krigsmateriel ger ett betydligt klarare underlag för bedömning av när en vara skall anses utgöra krigsmateriel, samt att utredningens förslag väsentligt skulle underlätta bedömningen av vad som är att betrakta som

krigsmateriel. *GTS* anser att ett genomförande av utredningens förslag i stort kan medföra bättre förutsättningar både för klassificeringen av krigsmateriel och för tullens utförselkontroll. *KK* finner utredningens förslag väl grundade. *FOA* instämmer i huvuddragen i utredarens argumentation och slutsatser och anser att denne skapat en god idémässig grund för avgränsning av tillståndspliktig materiel. *FMV* och *FortF* tillstyrker i huvudsak utredningens förslag. *ÖB* finner att utredningens resonemang är systematiskt och logiskt. Några invändningar mot utredningens slutsatser har därför *ÖB* inte. *FEA* ansluter sig i allt väsentligt till utredarens förslag till definition av begreppet krigsmateriel och anser att föreslagna regler leder till ökad klarhet inte minst för försvarsindustrin.

Sveriges Försvarsindustriförenings inställning till förslagen i betänkandet är att de är väl genomarbetade och skapar förutsättningar för en mer konsekvent och mer förutsebar klassificering än som tidigare varit fallet. Det systematiska sätt på vilket utredaren angripit sin uppgift välkomnas. Föreningen delar i allt väsentligt de bedömningar utredaren gör och stödjer i stort hans förslag.

Kritik av allmän art framförs av *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* som anser att betänkandet är mångordigt och krångligt skrivet samt att det bitvis är svårt att tolka texten och ännu besvärligare att bedöma effekterna av föreslagna åtgärder. Avslutningsvis pekar man på att det ankommer på riksdagen, den allmänna opinionen och intresserade organisationer att noga följa vapenexportutvecklingen och att möjligheterna till detta skulle förbättras något med det vidare krigsmaterielbegrepp utredningen lanserar.

Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund anser att utredningens förslag skulle skapa ökad klarhet kring vad som inräknas i begreppet krigsmateriel, vilket man tycker är positivt.

Svenska freds- och skiljedomsföreningen anser att utredningen vantolkat direktiven genom att man inte inriktat sig på att utvidga begreppet som sådant, d.v.s. det antal produktgrupper som bör omfattas, utan istället på en utvidgning av bestämmelserna för att uppnå större tydlighet och fullständighet.

Ledningsgruppen för teknisk fredsforskning vid CTH anser att utredningens förslag visserligen ger ökad precision och underlättar *KMI*:s verksamhet, men att förslaget på väsentliga punkter avviker från vad man i vanligt språkbruk förstår med begreppet "krigsmateriel".

2. En eller flera huvudkategorier

Några remissinstanser kommenterar utredningens ställningstagande att någon indelning i flera huvudkategorier (offensiv-defensiv, vapen/vapenbärare – övrig materiel) inte bör göras.

FOA anser det förtjänstfullt att utredaren inte föreslår en kategoriindelning, i t.ex. defensiv och offensiv materiel, som en grund för prövning av ärenden om utförseltillstånd. *FOA* delar uppfattningen att det är materielens potentiella användning för att åstadkomma förstörelsebringande vapenverkan som skall ligga till grund för avgränsning av vilka materielkategorier som skall omfattas av utförsellagen och sålunda inte bakomliggande FoU-insats eller vem som är köparen.

FOA anser att utredaren därmed har lagt grunden till de förändringar, främst motiverade av den tekniska utvecklingen, som FOA finner mest angelägna ifråga om regelverket och dess tillämpning, nämligen en förskjutning från en klassificeringspraxis av väsentligen "single-use"-betonad natur till ett på materielns tekniska egenskaper grundat regelverk och ett därmed sammanhängande krav på en längre gående, teknisk precisering av de materielslag, egenskaper och prestanda som omfattas av tillståndstvånget.

FFV har uppfattningen att krigsmateriels offensiva eller defensiva karaktär inte skall ligga till grund för bedömning av ett mottagarland. Någon annan indelningsgrund än krigsmateriel/icke krigsmateriel bör således inte tillämpas eller utbildas. Även försvarsindustriföreningen delar denna uppfattning.

3. Kriterier för klassificering

Flera remissinstanser kommenterar utredningens förslag att grunda klassificeringen på ett funktionskriterium, baserat på ett konstruktionskriterium.

RA biträder utredningens förslag att ett funktionskriterium skulle vara den överordnade principen vid avgränsningen av det ifrågavarande objekt-kollektivet. Ett konstruktionskriterium bör enligt utredningen liksom hittills användas vid den mer detaljerade klassificeringen av enskilda produkter. Vad gäller ett s.k. köparkriterium ansluter sig RA till den uppfattning som redovisats av *överåklagaren i Karlstad*, som i sitt yttrande till RA framfört som sin uppfattning att det är riktigt att man vid klassificeringen inte skall ta hänsyn till vem som är köpare. En sådan ordning skulle som utredningsmannen påpekar leda till att viss materiel vid ett tillfälle anses vara krigsmateriel och vid ett annat tillfälle civil materiel. Detta verkar inte tilltalande. Frågan om betydelsen av vem som är köpare hör till prövningen av frågan om exporttillstånd skall medges i ett särskilt fall.

KK finner utredningens förslag bl.a. i fråga om förordet för ett funktionskriterium och mot ett köparkriterium välgrundat som överordnad princip.

FOA kommenterar utredningens förslag att produkter som också förekommer på den civila marknaden, s.k. dual-use-produkter, inte skall utgöra krigsmateriel. FOA anför att det bör göras tydligare att produkter med "dual-use" måste omfattas av lagstiftningen om de har prestanda av väsentlig betydelse för stridsförloppet och hävdar att utredaren är något otydlig i detta avseende främst i samband med att ett marknadskriterium införs. FOA framhåller också att begreppet "den civila marknaden" är ett oklart begrepp eftersom tillgängligheten där varierar för olika köpare. Det kan t.ex. diskuteras om insatsvaror som omfattas av COCOM-bestämmelser anses tillgängliga på den civila marknaden (enligt B 4.11 i produktförteckningen). FOA delar utredarens grundsyn att det är verkninglöst att förbjuda utförelse av produkter som är allmänt tillgängliga. Men utredarens förslag att utgå från en allmänt hållen "marknadsdefinition" leder enligt FOA:s uppfattning till att nya typer av tolkningsproblem och oklarheter införs, tvärt emot utredningens syfte och intentioner. Den enda tydliga och verkningfulla vägen att nå syftet hade enligt FOA även här varit att i förteckningen explicit ange de produkttyper, egenskaper och prestanda som skall underkastas tillståndspflicht.

Försvarsindustriföreningen finner det välbetänt att ett funktionskriterium och därunder ett konstruktionskriterium ligger till grund för klassificeringen och instämmer i att vem som är tilltänkt köpare icke bör påverka klassificeringsövervägandena.

SSU förstår utredningens vilja att använda konstruktions- och funktionskriterier istället för köparkriterium, om det senare skulle vara alltför komplicerat att tillämpa. Man framhåller emellertid att det samtidigt är viktigt att på något sätt kunna ingripa om det är uppenbart att köparen använder svenska produkter i direkt stridsverksamhet och refererar till *Medborgarkommissionens* förslag i denna fråga.

Svenska freds- och skiljedomsföreningen menar att också ett köparkriterium och ett användarkriterium måste kunna tillmätas betydelse vid bedömning av huruvida en produkt skall anses militär eller inte. Man föreslår införandet av ett begrepp "Militär export", vilket skall avse export som går till militära köpare av något slag eller som på goda grunder kan förväntas komma till militär användning eller avser produkter som är tillverkade, ändrade eller konstruerade för rent militär användning.

4. Utbyggnad av lagtexten

Utredningens förslag att lagtexten skall byggas ut, och därmed även omfatta en förteckning över de huvudproduktgrupper som skall anses utgöra krigsmateriel, kommenteras av flera remissinstanser.

Kammarrätten i Stockholm delar utredningens uppfattning. Även *kammarrätten i Göteborg* instämmer men påpekar att den avsedda effekten med förslaget emellertid urholkas om det – såsom föreslås – i den nya lagtexten tas in också en bestämmelse, som tillåter regeringen att besluta om undantag från krigsmaterielbegreppet. Betänkandet innehåller enligt kammarrätten inte någon tillfredsställande motivering till att också en sådan undantagsbestämmelse föreslås. Man har svårt att förstå att utredningen samtidigt föreslår en möjlighet för regeringen att besluta att viss sådan materiel eller vissa sådana produkter skall falla utanför lagstiftningen och anser att det i vart fall måste lämnas en klargörande motivering till ett sådant undantag.

RÅ anser att förslaget att i själva lagen översiktligt räkna upp vad som skall innefattas i begreppen krigsmateriel och produkter jämställda med krigsmateriel förtydligar reglerna på ett bra sätt och bejakar att den mer detaljerade avgränsningen av de enskilda produkterna enligt förslaget skall inrymmas i en regeringsförordning. På grund av det omfång och den detaljrikedom som kännetecknar förslaget om "ny förteckning" finner *RÅ* det vara mindre lämpligt att införa den i lagtexten. *RÅ* har därför inget att erinra mot den föreslagna uppdelningen.

1988 års utredning om krigsmaterielexporten har en avvikande uppfattning och framför följande:

"Den särskilde utredaren föreslår att utförsellagen byggs ut med en beskrivning av vad begreppen krigsmateriel och därmed jämställda produkter omfattar. De tio huvudkategorier som föreslås återgivna i utförsellagen utgör en översiktlig beskrivning av vilka produkter som omfattas av lagen. Beskrivningen är dock inte uttömmande. Den skall kompletteras av en särskild

produktförteckning som regeringen fastställer. Praktiska skäl eller rimlighetsbedömningar kan föranleda att produkter undantas i förteckningen vilka annars sakligt faller under huvudkategorierna. Dessa senare tjänar sålunda inte syftet att entydigt definiera de produkter på vilka lagen har avscende. Skälen för utredarens förslag ligger i stället på det politiska planet. Riksdagen skall få en mer ingående befattning med bestämmelsernas materiella innehåll. Härigenom ökar tyngden i det samlade regelverket, menar utredaren.

Utredningen respekterar motiven men ifrågasätter samtidigt om förslaget att inkludera kategorierna i lagtexten utgör en lämplig metod. Den innebär att riksdagen måste ta ställning till detaljerade, tekniska frågor. Vidare leder den till en omfattande utökning av lagtexten, vilken för sin rätta förståelse ändå måste kompletteras med en särskild förteckning jämte kommentarer.

Syftet kan uppnås och olägenheterna samtidigt undgås, synes det utredningen, om beskrivningen av vilka materielslag som omfattas av regelsystemet delges riksdagen, exempelvis i samband med de förslag till ändringar i utförsellagen som begreppsutredningen i övrigt kan föranleda. Riksdagen skulle då ges möjlighet att framföra sina eventuella synpunkter utan att genom lag binda sig. Utredningen anser således att den nuvarande ordningen bör bibehållas, d.v.s. att regeringen meddelar föreskrifter om vad som skall avses med krigsmateriel enligt utförsellagen.”

FOA instämmer i förslaget till en precisering redan i lagen av det område inom vilket regeringen har att bestämma det närmare innehållet genom en särskild förteckning. FOA tar dock inte ställning till detaljerna i utredningens förslag till lagtext.

ÖB biträder förslaget om utbyggnad av lagtexten.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund ställer sig också positivt härtill och anser att det är ett vällovligt syfte att ”riksdagen därmed skulle få mer ingående befattning än tidigare med avgränsningen av lagens tillämpningsområde”.

5. Särskiljande av vissa produkter under benämningen ”med krigsmateriel jämställd materiel”

Utredningen föreslår en indelning av det produktkollektiv som skall kontrolleras i två grupper:

- krigsmateriel – den förstörelsebringande materielen
- med krigsmateriel jämställd materiel – övrig materiel som skall kontrolleras enligt lagen.

Remissinstanserna har härvidlag haft följande synpunkter.

Svea hovrätt påpekar att lagtexten genom förslaget tyngs och ifrågasätter om inte lagförslagets 1 b § istället skulle kunna bestå av tio punkter (alla under benämningen krigsmateriel).

RÅ har samma uppfattning och framhåller att frågan om en uppdelning skall ske i enlighet med förslaget eller om man skall ha ett enhetligt krigsmaterielbegrepp är mer av formell natur och inte påverkar innehållet i sak. Vid ett val föredrar *RÅ* därför ett enhetligt begrepp.

Kammarrätten i Stockholm tycker att en uppdelning i dessa två grupper bör kunna vara en lämplig utgångspunkt för definition och klassificering.

KK har ingen erinran mot förslaget.

FOA anser att den föreslagna indelningen i "krigsmateriel" respektive "produkter jämställda med krigsmateriel" bör omprövas eller utgå. Man anser att begreppet "jämställda med krigsmateriel" i sig är mycket oklart och ifrågasätter om en indelning av denna art behövs, särskilt som den inte föreslås vara kopplad till någon särskild princip för tillståndsprövning.

ÖB biträder utredningens förslag liksom *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund*.

Ledningsgruppen för teknisk fredsforskning vid CTH anser att uppdelningen är semantisk, att den ökar den begreppsliga klarheten men saknar praktisk betydelse såvida inte olika principer tillämpas för bedömning av exporttillstånd för de båda grupperna.

6. Krigsmaterieförteckningen

Utredningens förslag till förteckning över de produkter som skall omfattas av kontroll enligt lagen har kommenterats av flertalet remissinstanser.

Kammarrätten i Stockholm anser att användandet av uttryck i förteckningen såsom "regelmässigt har direkt samband med", "har vital betydelse för", "vars funktionella samband med den förstörelsebringande effekten är påtagligt" kan befaras leda till tolkningssvårigheter.

RPS påpekar att det föreslagna avförandet från förteckningen av jakt- och sportskyttevapen måste åtföljas av en samtidig reglering i vapenlagen avseende utförelse av sådana vapen. *RPS* anser också att klassificeringen av datorprogram bör uppmärksammas i den fortsatta beredningen.

GTS framhåller att klarare definitioner bör skapas bl.a. för jakt- och sportskyttevapen med ammunition, produktionsunderlag för tillverkningsanläggningar, eldrörsvapen och övningsmateriel.

Kustbevakningen framhåller att bl.a. uttrycken "för strid", "vilkas användning normalt har direkt samband med en efterföljande vapeninsats" är svårförståeliga. Man anser uttrycket "för militärt bruk" överlägset.

FOA anser inte att utredaren har lyckats konkretisera slutsatserna av sin analys av krigsmaterieförteckningen till en förteckning som är tillräckligt genomarbetad, konsekvent och fullständig. En hel del arbete anser man därför återstå innan en förteckning i utredningens anda kan fastställas. *FOA* vill här särskilt peka på ambitionen att grunda klassificeringen på "tekniska specifikationer och verifierbara data", sammantaget med ställningstagandet mot att se FoU-insatsens ursprung som en klassificeringsgrund. Denna ambition borde ha lett till att alla uttryck typ "utformats för strid" och "speciella delar till" rensats ut ur förslaget till ny förteckning. Dessa uttryck borde ha ersatts av en precisering av vilka delar med vilka prestanda som bör vara tillståndspliktiga.

Det är *FOA*:s uppfattning att en sådan förteckning inte skulle behöva bli ohanterligt omfattande. *FOA* anför att av de ca. 600 "speciella delar" som ingår i en fälthaubits torde endast en liten andel vara av "avgörande betydelse" för funktionen som haubits; en uppräknings begränsad till eldrör, slutstycke, lavett och rekylhämmande inrättningar bör enligt *FOA*:s uppfattning räcka för att hindra att någon bygger en haubits av de övriga delarna. *FOA*

anser vidare att det kan finnas motiv för att i förteckningen uppta vissa C-skyddsutrustningar som är erforderliga för att möjliggöra insättande av C-stridsmedel.

FMV önskar förtydligade definitioner avseende utbildningsmateriel, produktionsunderlag för tillverkning, speciella drivmedel för torpeder, robotar och raketer samt beträffande uttrycken "av vital betydelse" för funktionen respektive "icke tillgänglig på civil marknad". Man befävar annars stora tolkningsproblem. *FMV* föreslår också att reservdelar som inte utgör delsystem undantas.

FortF anser att fortifikatoriska anläggningar och anläggningar för tillverkning och kontroll av materiel inte skall omfattas av förteckningen. Man föreslår en uppdelning i en fastighetskomponent och en utrustningskomponent varvid enbart den senare, om den är utformad för strid etc., skulle utgöra krigsmateriel.

FRA anser att kryptomateriel bör klassas som krigsmateriel om den på betydande sätt anpassats för militärt bruk.

FFA m.fl. anmärker på att i utredningen lagförslag och förslag till ny förteckning har olika lydelse beträffande tillverkningsanläggningar. *FFA* föreslår att även i lagen skall anges att endast anläggningar särskilt utformade för tillverkning och kontroll av krigsmateriel skall omfattas av kontrollen.

Svenska sportskytteförbundet ställer sig positivt till den föreslagna klassificeringen av sportskyttevapen liksom *FFV*. *FFV* anser liksom *ÖB* och försvarsindustriföreningen att krut för s.k. handladdning i mindre förpackning bör undantas från utförelsekontroll.

Försvarsindustriföreningen anser att materiel för skydd och överlevnad bör undantas och att sensorer för eldledningsutrustningar inte generellt bör anses utgöra krigsmateriel. Man framlägger därvidlag ett eget förslag till text i förteckningen med denna inriktning. Man föreslår också en ny formulering avseende reservdelar:

"Andra delsystem, komponenter och reservdelar, som har vital betydelse för den primära funktionen hos ett militärt stridsmedel som klassas som krigsmateriel och som inte i samma eller liknande utförande är tillgängliga på den civila marknaden".

SSU framhåller att klassificeringen av materiel är tekniska frågor som det är svårt att ha detaljerade synpunkter på. Som gränsfall där utredarens slutsatser kan ifrågasättas framför man stridsfordon, utrustning för tillverkning av elektroniska produkter som elektronisk och optisk materiel. *SSU* menar att det förefaller som om en alltför restriktiv tolkning här görs av begreppet krigsmateriel och produkter jämställda därmed, innebärande att en del av de produkter som föreslås ligga utanför lagens tillämpningsområde, egentligen inte används för annat än stridsverksamhet.

Positivt anser man vara att tidigare frågetecken kring ammunition rätats ut genom att begreppet vidgas.

Ledningsgruppen för teknisk fredsforskning vid CTH vänder sig mot att vissa produkter som f.n. är krigsmateriel utesluts ur den nya förteckningen. Detta gäller enligt *CTH*-gruppen bl.a. små pistoler, hjälmar, ubåtsnät, pansrade fordon och icke helmantlad finkalibrig ammunition.

Svenska freds- och skiljedomsföreningen anser att utredningens slutsatser

rimmar illa med utredningsuppdraget och pekar på att inte någon av de produkter som enligt föreningen drev fram utredningen (Boghammarbåtar, Hägglunds bandvagnar, radar, elektronik och speciella kranar) påverkas. Även obeväpnade lätta flygplan, obeväpnade arméfordon och komponenter som utförs för att monteras i militärt system bör enligt föreningen utgöra krigsmateriel.

7. Utförselförbud av tillfällig natur

Utredningen är negativ till ett bemyndigande till regeringen att tillfälligt kunna förordna att en vara som inte klassificerats som krigsmateriel men som fått militär användning skall omfattas av bestämmelserna i lagen.

Försvarsindustriföreningen instämmer i utredningens tankegång och slutsats härvidlag.

SSU anser att ett alternativ till att införa ett köparkriterium är att fullfölja Medborgarkommissionens idé, att regeringen tillfälligt kan förordna att en vara som inte klassificerats som krigsmateriel men som fått militär användning skall omfattas av bestämmelserna. *SSU* anser inte att lämpligheten att ha en speciell fullmakts- eller beredskapslag istället för att utvidga utförsellagen är avgörande. Man framhåller att det viktiga är att det går att ingripa när resultatet annars blir stötande eller syftet med lagstiftningen åsidosätts.

8. Övrigt

I övrigt har följande synpunkter framkommit i remissbehandlingen.

Granskningsnämnden för försvarsuppfinningar pekar på att om utredningens förslag godtas måste i en egen förordning upptas den krigsmateriel som skall hänföras till försvarsuppfinningar med den avgränsning och omfattning som idag gäller.

RSV framhåller att regelverket för mervärdesbeskattning torde komma att ändras fr.o.m. årsskiftet 1990/91. *RSV* anser att man om så inte sker bör överväga att knyta mervärdesskattelagens bestämmelser om undantag från skatteplikt för krigsmateriel närmare till utförsellagens bestämmelser.

GTS föreslår att ett införselförbud skall införas för krigsmateriel i den utsträckning som bedöms erforderlig med hänsyn till övrig lagstiftning.

Nuvarande förteckning över krigsmateriel

Förteckning över krigsmateriel enligt lagen om förbud mot utförelse av krigsmateriel, m.m. (bilaga till förordningen (1988:561) om förbud mot utförelse av krigsmateriel, m.m.)

1. *Handeldvapen m.m.*

a) Pistoler, revolverar, gevär, karbiner, kulsprutor, kulsprutegevär och kulsprutepistoler, dock inte luft- och fjädervapen, slätborrade hagelgevär, sådana start- eller skrämskottsvapen (startvapen) och inte heller signalvapen som är avsedda för patroner eller sådana skjutvapen som inte är underkastade bestämmelserna i vapenlagen (1973:1176).

b) Bajonetter.

c) Sådana speciella delar till krigsmateriel under a) som är underkastade bestämmelserna i vapenlagen (1973:1176).

2. *Artilleripjäser m.m.*

a) Artilleripjäser, såsom kanoner och haubitsar, granatkastare och pansarvärnsvapen, såsom granatgevär och pansarskott.

b) Eldsprutor samt för militärt bruk utformade anordningar för utskjutning av pyrotekniskt materiel och rökmateriel.

c) För militärt bruk utformade anordningar och utrustningar för hantering och uppställning av materiel under a) och b).

d) Speciella delar till materiel under a) – c).

3. *Ammunition m.m.*

a) Ammunition till materiel under 1 och 2.

b) Magasin och matningsutrustningar för ammunition.

c) Speciella delar till materiel under a) och b).

4. *Robotar, raketer, torpeder, bomber m.m.*

a) Robotar, raketer, torpeder, bomber, land- och sjöminor samt handgranater.

b) För militärt bruk utformade apparater och andra anordningar för hantering, kontroll, armering, utskjutning, styrning, utläggning, lokalisering, röjning, svepning, desarmering eller sprängning av materiel under a).

c) Speciella delar till materiel under a) och b).

5. *Materiel för stridsledning m.m.*

a) Apparater och andra anordningar för stridsledning och för eldledning av vapen eller vapensystem.

b) Apparater och andra anordningar för störning av vapen eller vapensystem.

c) För militärt bruk utformade avståndsmätare, positions- och riktningsangivare, höjdmätare och målsökare.

d) För militärt bruk utformade anordningar för riktning.

- e) Periskop för vapenbärare eller vapenplattformar.
- f) Speciella delar till materiel under a)-e).

6. *ABC-stridsmedel m.m.*

- a) Radioaktiva, biologiska och kemiska stridsmedel.
- b) Apparater och andra anordningar för insättande eller spridning av ABC-stridsmedel.
- c) Speciella delar till materiel under a) och b).

7. *Sprängämnen m.m.*

- a) Sprängämnen, krut och tändmedel för materiel under 3, 4 och 6.
- b) För militärt bruk utformade sprängladdningar och tändmedel till sådan materiel.
- c) För militärt bruk utformad pyroteknisk materiel och rökmateriel.
- d) Drivmedel framtagna för robotar, raketer och torpeder.
- e) Gelatineringsmedel för framställning av brandmedel.

8. *Fartyg m.m.*

- a) För militärt bruk utformade fartyg, båtar och andra farkoster.
- b) Ackumulatörer för ubåtar.
- c) Ubåts- och torpednät.
- d) För militärt bruk utformade apparater och andra anordningar för transport av stridsmedel under vatten eller för lokalisering av föremål under vatten.
- e) Speciella delar och tillbehör till materiel under a)-d).

9. *Luftfartyg m.m.*

- a) För militärt bruk utformade luft- och rymdfarkoster.
- b) Motorer, utom kolvmotorer, för materiel under a).
- c) För militärt bruk utformade markutrustningar för hantering och betjäning av materiel under a).
- d) För militärt bruk utformade G-dräkter, tryckdräkter, isolerdräkter, flyghjälm, syrgasutrustningar, utrustningar för övertrycksandning, fallskärmar samt katapulter och andra utskjutningsanordningar för räddning av personal.
- e) Specialutrustningar för flygburen trupp.
- f) Speciella delar och tillbehör till materiel under a)-e).

10. *Fordon*

- a) Stridsvagnar.
- b) Bestyckade eller pansrade fordon samt fordon med anordningar för vapen och andra stridsmedel.
- c) Pansartåg.
- d) För militärt bruk utformade bandfordon.
- e) För militärt bruk utformade amfibiefordon.

- f) Övriga för militärt bruk utformade fordon och transportmedel för förflyttning av materiel upptagen i denna förteckning.
g) Speciella delar till materiel under a)-f).

11. Materiel för strålning m.m.

- a) För militärt bruk utformade apparater och andra anordningar för ljusstrålning (synligt ljus, infrarött ljus, laserstrålning) samt utrustningar för upptäckande av sådan strålning.
b) Speciella delar till materiel under a).

12. Fotomateriel

- a) För militärt bruk utformade kameror.
b) För militärt bruk utformade apparater för fototydning och utvärdering av flygfotografier.
c) Speciella delar till materiel under a) och b).

13. Hjälmor m.m.

- a) För militärt bruk utformade hjälmor och klädespersedlar för skydd mot stridsmedel.
b) Speciella delar till materiel under a).

14. Bromateriel

- a) För militärt bruk utformad bromateriel som endast är lämpad för användning inom försvarsmakten.
b) Speciella delar och tillbehör till materiel under a).

15. Övningsmateriel

- a) För militärt bruk utformad materiel för utbildning i handhavande av materiel upptagen i denna förteckning.
b) Speciella delar till materiel under a).

16. Maskiner, verktyg m.m.

- a) Maskiner, verktyg och utrustningar särskilt utformade för tillverkning, underhåll och kontroll av samt försök med annan i denna förteckning upptagen materiel.
b) Speciella delar och tillbehör till materiel under a).

1 Förslag till Lag (1992:000) om krigsmateriel

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelse

1 § Regeringen meddelar föreskrifter om vad som skall förstås med krigsmateriel enligt denna lag.

Definitioner

2 § Med tillhandahållande skall i denna lag förstås försäljning, utbudande mot vederlag, lån, gåva eller förmedling.

Med tillverkningsrätt skall i denna lag förstås en rätt att tillverka krigsmateriel.

Tillverkning

3 § Krigsmateriel får inte tillverkas här i landet utan tillstånd av regeringen, om inte annat följer av föreskrifter som har meddelats med stöd av denna lag.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från detta tillståndskrav för

1. ändring eller ombyggnad av skjutvapen i de fall som avses i 24 § första stycket vapenlagen (1973:1176), och

2. tillverkning av enstaka skjutvapen och av ammunition för tillverkarens eget bruk.

Bestämmelsen i första stycket gäller inte för sådana statliga myndigheter som inte är affärsverk.

Tillhandahållande

4 § Krigsmateriel, uppfinningar avseende krigsmateriel och metoder för framställning av sådan materiel får inte här i landet åt någon inom landet eller i utlandet yrkesmässigt tillhandahållas utan tillstånd av regeringen.

Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte heller utom landet utan sådant tillstånd yrkesmässigt tillhandahålla krigsmateriel, uppfinningar avseende krigsmateriel eller metoder för framställning av sådan materiel.

Tillstånd enligt första och andra stycket behövs inte för

1. tillhandahållande till svenska statliga myndigheter eller sådana tillverkare som har tillstånd att tillverka krigsmateriel av det slag tillhandahållandet avser,

2. innehavare av tillverkningstillstånd, om tillhandahållandet avser sådan krigsmateriel som tillhör tillståndshavaren och som finns inom landet eller om tillhandahållandet avser uppfinning eller metod för framställning av krigsmateriel till svenska statliga myndigheter eller sådana tillverkare som har tillstånd att tillverka krigsmateriel av det slag tillhandahållandet avser.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet enligt första stycket i fråga om sådan handel med skjutvapen som regleras genom föreskrifterna i vapenlagen (1973:1176) eller sådan hantering av ammu-

nitition eller annan explosiv vara som regleras genom föreskrifterna i lagen (1988:868) om brandfarliga och explosiva varor.

Bestämmelserna i första – fjärde styckena gäller inte för sådana statliga myndigheter som inte är affärsverk.

Utförsel

5 § Krigsmateriel får inte föras ut ur landet utan tillstånd av regeringen, om inte annat följer av denna lag eller annan författning.

I ärenden som inte avser utförsel i större omfattning eller som i övrigt inte är av större vikt, får det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om utförsel av krigsmateriel, pröva frågor om tillstånd enligt första stycket.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om utförsel av

1. skjutvapen och tillhörande ammunition för enskild persons räkning samt av skjutvapen och därtill hörande ammunition för användning vid jakt, tävling eller övning utom riket,

2. skjutvapen för reparation, översyn eller annan liknande åtgärd,

3. skjutvapen som förts in i landet för åtgärd som avses i 2,

4. sådana jakt- och tävlingskjutvapen och tillhörande ammunition som har förts in i landet i enlighet med bestämmelserna i 16 § 2 vapenlagen (1973:1176).

Överföring av programvara i vissa fall

6 § Programvara som omfattas av denna lag får inte heller genom telekommunikation eller på liknande sätt överföras från Sverige till mottagare i utlandet utan tillstånd av regeringen.

Tillverkningsrätt m.m.

7 § Avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt till någon i utlandet får inte ingås här i landet utan tillstånd av regeringen.

Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte heller utom landet ingå sådant avtal utan tillstånd av regeringen.

8 § Avtal med någon i utlandet om att gemensamt eller för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel eller om att gemensamt tillverka krigsmateriel får inte ingås här i landet utan tillstånd av regeringen.

Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte heller i utlandet ingå sådant avtal utan sådant tillstånd.

Ändring av avtal m.m.

9 § Avtal om tillägg till eller ändring av avtal enligt 7 eller 8 § får inte ingås utan tillstånd av regeringen, om tillägget eller ändringen avser

1. den materiel som omfattas av avtalet,

2. vidareupplåtelse eller vidareöverlåtelse av rätt enligt avtalet,

3. rätt att tillhandahålla krigsmateriel till mottagare som inte angivits tidigare,

4. förlängning av avtalets giltighetstid, eller

5. bestämmelser om sekretess.

Militärt inriktad utbildning

10 § Militärt inriktad utbildning av utländska medborgare får inte bedrivas här i landet utan tillstånd av regeringen.

Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte heller i utlandet yrkesmässigt bedriva sådan utbildning utan regeringens tillstånd.

Tillstånd behövs inte för utbildning som anordnas av staten eller som anordnas i samband med försäljning av krigsmateriel eller med anställning i företag för tillverkning av sådan materiel.

Marknadsföring m.m.

11 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § liksom svenska statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet skall, i den ordning regeringen föreskriver, lämna redovisning till regeringen

1. om den marknadsföring av krigsmateriel som bedrivs i utlandet,
2. om åtgärder som syftar till avtal som är tillståndspliktigt enligt 7 – 8 §.

Regeringen får meddela närmare föreskrifter om redovisningsskyldighet och om undantag från denna. Regeringen får också i det enskilda fallet medge undantag från sådan redovisningsskyldighet.

Anbudsgivning m.m.

12 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § liksom svenska statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet skall, inom den tid regeringen föreskriver, underrätta regeringen innan anbud lämnas, eller, där anbudsförfarande inte förekommer, innan avtal ingås om

1. tillhandahållande av krigsmateriel till någon i utlandet,
2. upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt,
3. tillverkning eller utveckling av krigsmateriel eller metod för framställning av krigsmateriel som avses i 8 §.

Regeringen får meddela närmare föreskrifter om undantag från underrättelseskyldigheten. Regeringen får också i enskilda fall medge undantag från sådan underrättelseskyldighet.

I ärenden som inte är av större omfattning eller i övrigt inte är av större vikt, får det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om utförelse av krigsmateriel pröva frågor som avser medgivande till förkortad tidsfrist för lämnande av sådan underrättelse som avses i första stycket.

Regeringen får i det enskilda fallet förbjuda att sådant anbud lämnas eller avtal ingås, som avses i första stycket.

Villkor m.m.

13 § Tillstånd enligt 3 och 4 §§ för ett svenskt aktiebolag får förenas med villkor om att endast en viss andel av aktierna, direkt eller indirekt, får ägas av utländska rättssubjekt. Ett tillstånd får också förenas med villkor om att en styrelseledamot eller verkställande direktör i bolaget samt suppleanter för dem skall vara svenska medborgare och bosatta i Sverige.

Tillstånd att tillverka eller tillhandahålla krigsmateriel får även för handelsbolag förenas med villkor avseende ägandet.

14 § Tillstånd enligt 3 – 8 §§ och 10 § får förenas med andra villkor än som avses i 13 § samt med kontroll- och ordningsbestämmelser.

15 § Tillstånd enligt 3 och 4 §§ får meddelas för en viss tid eller tills vidare.

16 § Tillstånd enligt 3 – 6 §§ och 10 § kan återkallas av regeringen, om tillståndshavaren har åsidosatt en föreskrift i denna lag eller föreskrift, villkor eller bestämmelse som har meddelats med stöd av lagen eller om det finns andra särskilda skäl till återkallelse.

Uppgiftsskyldighet om ägande i utländska rättssubjekt

17 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § liksom svensk statlig myndighet som bedriver motsvarande verksamhet skall, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, lämna uppgifter till regeringen om ägande i utländska rättssubjekt som bedriver utveckling, tillverkning, marknadsföring eller försäljning av krigsmateriel.

Tillsyn och uppgiftsskyldighet

18 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § skall stå under tillsyn av den myndighet som regeringen bestämmer. Regeringen får meddela föreskrifter om tillsynen.

19 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § skall, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, till tillsynsmyndigheten lämna deklaration på heder och samvete rörande den verksamhet för vilken tillstånd har meddelats.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från skyldighet att lämna deklaration.

Regeringen får meddela föreskrifter om att

1. den som har tillstånd enligt 5 § skall lämna uppgifter om utförd krigsmateriel,
2. den som har tillstånd enligt 7 – 8 §§ skall lämna uppgifter om ingångna avtal.

20 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § skall efter anmodan av tillsynsmyndigheten lämna de upplysningar och handlingar som behövs för kontrollen samt lämna tillsynsmyndigheten tillträde till lokaler där verksamheten bedrivs. Tillsynsmyndigheten har rätt att anlita biträde från andra statliga myndigheter i sin tillsyn.

21 § Den som har tillstånd enligt lagen är skyldig att vid ändring i förhållanden som tagits upp i tillståndsansökan anmäla detta till regeringen i enlighet med de föreskrifter regeringen meddelar.

22 § För att täcka kostnaderna för tillsynsmyndighetens organisation och verksamhet skall den som har fått tillstånd enligt 3 § årligen betala en avgift som regeringen bestämmer. Avgiften beräknas efter ett för samtliga tillverkare lika förhållande till det fakturerade värdet av försäld krigsmateriel.

Revisorskontroll

23 § Om en revisor i sin granskningsverksamhet har anmärkt på ett företags efterlevnad av bestämmelserna enligt denna lag och anmärkningen har framförts i en sådan revisionsberättelse som sägs i 20 kap. 10 § aktiebolagslagen (1975:1385) eller 4 kap. 10 § lagen (1980:1103) om årsredovisning m.m. i vissa företag, skall han genast sända in en kopia av revisionsberättelsen till regeringen. En revisor vid en svensk statlig myndighet har samma skyldighet.

Ansvarsbestämmelser m.m.

Prop. 1991/92:174

Bilaga 4

24 § Bestämmelser om olovlig utförelse och försök därtill finns i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

25 § Den som bryter mot 3 – 4, 6 – 10 §§ eller förbud som har meddelats med stöd av 12 § döms,

1. om gärningen har skett uppsåtligen, till böter eller fängelse i högst två år,

2. om gärningen har skett av oaktsamhet, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som uppsåtligen genom vilseledande förmår regeringen att lämna tillstånd enligt 3 – 4 §§ eller 6 – 10 §§ och därigenom föranleder att avtal fullföljs eller tillhandahållande kommer till stånd döms till böter eller fängelse i högst två år. Om gärningen har skett av oaktsamhet, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

26 § Om brott enligt 24 eller 25 § har begåtts uppsåtligen och det är att bedöma som grovt skall dömas till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Vid bedömning om brottet är grovt skall särskilt beaktas om brottet avsett betydande värde, om brottet varit av stor omfattning eller varaktighet eller om gärningen annars varit av särskilt farligt slag.

27 § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. underlåter att anmäla ändring i förhållande som upptagits i tillståndsansökan,

2. i annat fall än som avses i 25 – 26 §§ lämnar en oriktig uppgift i ansökan om tillstånd eller i annan handling som är av betydelse för prövningen av ett ärende enligt denna lag eller som annars ges in till tillsynsmyndigheten,

3. åsidosätter ett villkor eller bryter mot en kontroll- eller ordningsbestämmelse som har meddelats med stöd av denna lag.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

28 § Till ansvar enligt denna lag skall inte dömas, om gärningen är belagd med straff i brottsbalken.

29 § Utbyte av brott som avses 25 – 26 §§ skall förklaras förverkat om inte detta är uppenbart oskäligt.

30 § Allmänt åtal för brott mot kravet på tillstånd enligt 3 – 4 §§ får väckas endast efter medgivande av tillsynsmyndigheten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1993, då lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. och lagen (1988:558) om förbud mot utförelse av krigsmateriel, m.m. skall upphöra att gälla.

Tillstånd som har meddelats med stöd av äldre lag skall vid tillämpningen av den nya lagen anses som meddelat enligt denna.

2 Förslag till Lag om ändring i lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

2 § Lagen gäller inte beslut av en sådan nämnd vars sammansättning är bestämd i lag och vars ordförande skall vara eller ha varit ordinarie domare.

Lagen gäller inte heller

1. beslut av arrendenämnd, hyresnämnd eller övervakningsnämnd,

2. beslut om svenskt medborgarskap,

3. beslut om utlänningars vistelse i riket,

4. beslut om värnpliktigas eller reservpersonals inkallelse eller tjänstgöring inom försvarsmakten,

5. beslut enligt lagen (1966:413) om vapenfri tjänst,

6. beslut som rör skatter eller avgifter,

7. beslut enligt lagen (1974:922) om kreditpolitiska medel eller beslut i frågor om allmän likviditetsindragning eller allmän prisreglering,

8. beslut enligt lagen (1988:558) om förbud mot utförelse av krigsmateriel, m.m.,

9. andra beslut enligt lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. än sådana som avser återkallelse av tillstånd,

10. beslut om tillstånd till sådan verksamhet som avses i 1 § 3 – 5 lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet,

11. beslut enligt lagen (1991:341) om förbud mot utförelse av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m.m.

Föreslagen lydelse

2 § Lagen gäller inte beslut av en sådan nämnd vars sammansättning är bestämd i lag och vars ordförande skall vara eller ha varit ordinarie domare.

Lagen gäller inte heller

1. beslut av arrendenämnd, hyresnämnd eller övervakningsnämnd,

2. beslut om svenskt medborgarskap,

3. beslut om utlänningars vistelse i riket,

4. beslut om värnpliktigas eller reservpersonals inkallelse eller tjänstgöring inom försvarsmakten,

5. beslut enligt lagen (1966:413) om vapenfri tjänst,

6. beslut som rör skatter eller avgifter,

7. beslut enligt lagen (1974:922) om kreditpolitiska medel eller beslut i frågor om allmän likviditetsindragning eller allmän prisreglering,

8. andra beslut enligt lagen (1992:000) om krigsmateriel än sådana som avser återkallelse av tillstånd enligt 3 eller 4 §,

9. beslut om tillstånd till sådan verksamhet som avses i 1 § 3 – 5 lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet,

10. beslut enligt lagen (1991:341) om förbud mot utförelse av vissa produkter som kan användas i massförstörelsesyfte, m.m.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1993.

3 Förslag till Lag om ändring i vapenlagen (1973:1176)

Prop. 1991/92:174
Bilaga 4

Härigenom föreskrivs att 5 § vapenlagen (1973:1176) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

5 § Utan tillstånd enligt denna lag får inte någon

1. inneha skjutvapen,
2. införa skjutvapen eller ammunition till Sverige, eller
3. driva handel med skjutvapen.

Om ett kolsyre-, luft- eller fjädervapen, som är avsett för målskjutning, eller ett harpunvapen har en i förhållande till andra jämförbara skjutvapen begränsad effekt skall första stycket inte tillämpas på vapnet. En enskild person får dock inte utan tillstånd inneha, införa till Sverige eller driva handel med sådana vapen, om han inte har fyllt arton år.

Första stycket 1 gäller inte i fråga om verksamhet som omfattas av tillstånd enligt *lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m.* Första stycket 3 gäller inte i fråga om verksamhet som avses i 3 § samma lag.

Föreslagen lydelse

Första stycket 1 gäller inte i fråga om verksamhet som omfattas av tillstånd enligt 3-4 §§ *lagen (1992:000) om krigsmateriel*. Första stycket 2 gäller inte i fråga om införsel av krigsmateriel av den som har tillstånd att tillverka eller tillhandahålla motsvarande materiel enligt 3 eller 4 § samma lag. Första stycket 3 gäller inte i fråga om verksamhet som avses i 4 § samma lag.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer bemyndigas att föreskriva undantag från kravet på tillstånd för att inneha start- eller signalvapen.

Bestämmelser om ytterligare undantag i i vissa fall från skyldigheten att ha tillstånd finns i 13, 16, 21, 22, 25, 25 a, 26 och 45 §§.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1993.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1992-06-01

Närvarande: f.d. regeringsrådet Bengt Hamdahl, justitierådet Hans-Gunnar Solerud, regeringsrådet Anders Swartling.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 21 maj 1992 har regeringen på hemställan av statsrådet Svensson beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om krigsmateriel, m.m.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av kammarrättsassessorn Lisbeth Petersson.

Förslagen föranleder följande yttrande av lagrådet:

Förslaget till lag om krigsmateriel

Den inledande bestämmelsen i lagförslagets 1 § innehåller endast att regeringen meddelar föreskrifter om vad som förstås med krigsmateriel enligt lagen. Lagrådet föreslår att bestämmelsen skall ge en saklig beskrivning av ramen för regeringens föreskrifter. Vidare bör 2 § utökas med en definition av begreppet tillverkning.

Utöver vad nu sagts bör en ändring vidtas i 16 § och övergångsbestämmelserna kompletteras, varjämte åtskilliga redaktionella ändringar och en viss omdisponering av bestämmelserna bör göras. Enligt lagrådets förslag får lagen den lydelse som framgår av bilaga till lagrådets protokoll.

De av lagrådet föreslagna ändringarna torde föranleda särskild kommentar endast vad gäller 16 § och övergångsbestämmelserna.

Under rubriken *Återkallelse m.m.* anges i 16 § att regeringen kan återkalla tillstånd enligt 3–6 §§ och 10 §. Däremot ger bestämmelsen inte någon möjlighet för regeringen att återkalla tillstånd att ingå avtal som avses i 7–9 §§. Enligt remissprotokollet (avsnitt 18.2) skulle regeringen emellertid utan särskild föreskrift härom kunna återkalla tillstånd enligt 7 och 8 §§ om vilseledande är för handen. Härmed torde avses att en sådan möjlighet till återkallelse skulle följa av allmänna förvaltningsrättsliga principer. Eftersom den föreslagna bestämmelsen innebär att återkallelsemöjligheten reglerats för vissa sådana fall där samma principer eljest skulle ha kunnat tillämpas, kan tveksamhet uppkomma om tillämpningen av principen för icke reglerade fall. Om det inte anses tillräckligt att helt återfalla på den i remissprotokollet angivna möjligheten att avslå en ansökan om eller återkalla ett tillstånd till utförelse av produkter som har samband med sådana avtal som avses i 7 och 8 §§, synes det därför böra övervägas att i förevarande paragraf reglera också återkallelse av tillstånd till nämnda avtal, även om fall där sådan återkallelse kan komma i fråga torde vara av en ren undantagskaraktär. Anledning synes i så fall saknas att inte låta bestämmelsen omfatta även sådana ändringsavtal som avses i 9 §.

Såsom anförs i protokollet skulle en återkallelse av tillstånd till avtal kunna få effekt bara under tiden mellan regeringens tillståndsgivning och avtalets ingående. En bestämmelse om sådan återkallelse bör därför gälla endast tillstånd till avtal som ännu inte träffats. I enlighet med det anförda och

eftersom paragrafen reglerar endast återkallelse kan paragrafen med rubrik ges den lydelse som framgår av bilagan.

Av avsnitt 14 i remissprotokollet framgår att avsikten är att 9 § skall gälla inte endast avtal som omfattas av tillståndskrav enligt 7 eller 8 § utan även avtal av samma slag som på grund av äldre bestämmelser inte krävt tillstånd. Enligt lagrådets mening är det önskvärt att detta kommer till uttryck i en särskild *övergångsbestämmelse*. I det bilagda förslaget har övergångsbestämmelserna kompletterats i enlighet härmed vilket samtidigt möjliggjort en mer preciserad lydelse av 9 §.

Övriga lagförslag lämnas utan erinran.

Prop. 1991/92:174
Bilaga 5

Förslag till
Lag (1992:000) om krigsmateriel

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelse

1 § Denna lag har avseende på vapen, ammunition och annan för militärt bruk utformad materiel som enligt regeringens föreskrifter utgör krigsmateriel.

Definitioner

2 § I denna lag förstås med

tillverkning: framställning av sådan materiel eller delar därav som utgör krigsmateriel,

tillhandahållande: försäljning, upplåtelse, utbudande mot vederlag, lån, gåva eller förmedling,

tillverkningsrätt: varje rätt att tillverka krigsmateriel.

Tillverkning

3 § Krigsmateriel får inte tillverkas här i landet utan tillstånd av regeringen.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från detta tillståndskrav för

1. ändring eller ombyggnad av skjutvapen i de fall som avses i 24 § första stycket vapenlagen (1973:1176),

2. tillverkning av enstaka skjutvapen och av ammunition för tillverkarens eget bruk.

Bestämmelsen i första stycket gäller inte för sådana statliga myndigheter som inte är affärsverk.

Tillhandahållande

4 § Verksamhet som avser tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinningar rörande krigsmateriel och metoder för framställning av sådan materiel får inte bedrivas här i landet utan tillstånd av regeringen.

Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte heller utom landet bedriva sådan verksamhet utan regeringens tillstånd.

Bestämmelserna i första och andra styckena gäller inte för sådana statliga myndigheter som inte är affärsverk.

Tillstånd enligt första eller andra stycket behövs inte för verksamhet som avser tillhandahållande av krigsmateriel till svenska statliga myndigheter eller sådana tillverkare som har tillstånd att tillverka krigsmateriel av det slag tillhandahållandet gäller. Inte heller behöver innehavare av tillverkningstillstånd ha tillstånd enligt första eller andra stycket, om verksamheten avser tillhandahållande av krigsmateriel som tillhör tillståndshavaren och som finns inom landet eller tillhandahållande av uppfinning eller metod för framställning av krigsmateriel till svenska statliga myndigheter eller sådana tillverkare som har tillstånd att tillverka krigsmateriel av det slag tillhandahållandet gäller.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från tillståndskravet enligt första och andra styckena i fråga om sådan handel med skjutvapen som regleras genom föreskrifterna i vapenlagen (1973:1176) eller sådan hantering av ammunition eller annan explosiv vara som regleras genom föreskrifterna i lagen (1988:868) om brandfarliga och explosiva varor.

5 § Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte utan tillstånd av regeringen i det enskilda fallet till någon i utlandet tillhandahålla krigsmateriel som finns i utlandet eller uppfinning rörande krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel.

Utförsel

6 § Krigsmateriel får inte föras ut ur landet utan tillstånd av regeringen, om inte annat följer av denna lag eller annan författning. I fråga om programvara likställs med utförsel överföring till utlandet genom telekommunikation eller på annat liknande sätt.

I ärenden som inte avser utförsel i större omfattning eller som i övrigt inte är av större vikt får det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om utförsel av krigsmateriel pröva frågor om tillstånd enligt första stycket.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om utförsel av

1. skjutvapen och tillhörande ammunition för enskild persons räkning samt skjutvapen och därtill hörande ammunition för användning vid jakt, tävling eller övning utom riket,
2. skjutvapen för reparation, översyn eller annan liknande åtgärd,
3. skjutvapen som förts in i landet för åtgärd som avses i 2,
4. sådana jakt- och tävlingskjutvapen och tillhörande ammunition som har förts in i landet i enlighet med bestämmelserna i 16 § 2 vapenlagen (1973:1176).

Avtal om tillverkningsrätt m.m.

7 § Avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt till någon i utlandet får inte ingås här i landet utan tillstånd av regeringen.

Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte heller utom landet ingå sådant avtal utan tillstånd av regeringen.

8 § Avtal med någon utom landet om att gemensamt med denne eller för hans räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning av sådan materiel eller om att gemensamt tillverka krigsmateriel får inte ingås här i landet utan tillstånd av regeringen.

Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte heller utom landet ingå sådant avtal utan tillstånd av regeringen.

Ändring av avtal m.m.

9 § Avtal om tillägg till eller ändring av avtal av det slag som kräver tillstånd enligt 7 eller 8 § får inte ingås utan tillstånd av regeringen, om tillägget eller ändringen avser

1. den materiel som omfattas av avtalet,
2. vidareupplåtelse eller vidareöverlåtelse av rätt enligt avtalet,

3. rätt att tillhandahålla krigsmateriel till mottagare som inte angivits tidigare,
4. förlängning av avtalets giltighetstid, eller
5. bestämmelser om sekretess.

Militärt inriktad utbildning

10 § Militärt inriktad utbildning av personer som inte är svenska medborgare får inte bedrivas här i landet utan tillstånd av regeringen.

Svenska myndigheter, svenska företag samt den som är bosatt eller stadigvarande vistas här får inte heller utom landet yrkesmässigt bedriva sådan utbildning utan tillstånd av regeringen.

Tillstånd behövs inte för utbildning som anordnas av statliga myndigheter som inte är affärsverk eller som anordnas i samband med försäljning av krigsmateriel eller för de anställda i sådana företag som har tillstånd att tillverka krigsmateriel.

Marknadsföring m.m.

11 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § liksom svenska statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet skall, i den ordning regeringen föreskriver, lämna redovisning till regeringen

1. om den marknadsföring av krigsmateriel som bedrivs i utlandet,
2. om åtgärder som syftar till avtal som är tillståndspliktigt enligt 7 eller 8 §.

Regeringen får meddela närmare föreskrifter om redovisningsskyldighet och om undantag från denna. Regeringen får också i det enskilda fallet medge undantag från sådan redovisningsskyldighet.

Anbudsgivning m.m.

12 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § liksom svenska statliga myndigheter som bedriver motsvarande verksamhet skall underrätta regeringen innan anbud lämnas, eller, där anbudsförfarande inte förekommer, innan avtal ingås om

1. tillhandahållande av krigsmateriel till någon i utlandet,
2. upplåtelse eller överlåtelse av tillverkningsrätt, eller
3. tillverkning eller utveckling av krigsmateriel eller metod för framställning av krigsmateriel som avses i 8 §.

Regeringen får meddela närmare föreskrifter om senaste tidpunkt för underrättelse och om undantag från underrättelseskyldigheten. Regeringen får också i enskilda fall medge undantag från underrättelseskyldighet.

I ärenden som inte är av större omfattning eller i övrigt inte är av större vikt får det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om utförelse av krigsmateriel medge undantag i enskilda fall från föreskrifter om tid för lämnande av underrättelse.

Regeringen får i det enskilda fallet förbjuda att sådant anbud lämnas eller avtal ingås, som avses i första stycket.

Villkor m.m.

13 § Tillstånd enligt 3 eller 4 § för ett svenskt aktiebolag får förenas med villkor om att endast en viss andel av aktierna, direkt eller indirekt, får ägas av utländska rättssubjekt. Ett tillstånd får också förenas med villkor om att

styrelseledamöter och suppleanter för dem samt verkställande direktör i bolaget skall vara svenska medborgare och bosatta i Sverige.

Tillstånd enligt 3 eller 4 § får även för handelsbolag förenas med villkor avseende ägandet.

14 § Tillstånd enligt 3 – 10 §§ får förenas med andra villkor än som avses i 13 § samt med kontroll- och ordningsbestämmelser.

15 § Tillstånd enligt 3 och 4 §§ får meddelas för viss tid eller tills vidare.

Återkallelse

16 § Tillstånd enligt 3 – 10 §§ kan återkallas av regeringen, om tillståndshavaren åsidosatt en föreskrift i denna lag eller föreskrift, villkor eller bestämmelse som har meddelats med stöd av lagen eller om det finns andra särskilda skäl till återkallelse.

En återkallelse får inte avse tillstånd till avtal enligt någon av 7 – 9 §§ som redan ingåtts.

Uppgiftsskyldighet om ägande i utländska rättssubjekt

17 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § liksom svensk statlig myndighet som bedriver motsvarande verksamhet utan att behöva tillstånd skall, enligt de föreskrifter som regeringen meddelar, lämna uppgifter till regeringen om ägande i utländska rättssubjekt som bedriver utveckling, tillverkning, marknadsföring eller försäljning av krigsmateriel.

Tillsyn och uppgiftsskyldighet

18 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § skall stå under tillsyn av den myndighet som regeringen bestämmer. Regeringen får meddela föreskrifter om tillsynen.

19 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § skall, enligt de närmare föreskrifter som regeringen meddelar, till tillsynsmyndigheten lämna deklARATION på heder och samvete rörande den verksamhet för vilken tillstånd har meddelats.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från skyldigheten att lämna deklARATION.

Regeringen får meddela föreskrifter om att

1. den som har tillstånd enligt 6 § skall lämna uppgifter om krigsmateriel som förts ut ur landet,

2. den som har tillstånd enligt 7 eller 8 § skall lämna uppgifter om ingångna avtal.

20 § Den som har tillstånd enligt 3 eller 4 § skall efter anmodan av tillsynsmyndigheten lämna de upplysningar och handlingar som behövs för kontrollen samt lämna tillsynsmyndigheten tillträde till lokaler där verksamheten bedrivs. Tillsynsmyndigheten har rätt att anlita biträde från andra statliga myndigheter i sin tillsyn.

21 § Den som har tillstånd enligt denna lag är skyldig att vid ändring i förhållanden som tagits upp i tillståndsansökan anmäla detta till regeringen i enlighet med de föreskrifter som regeringen meddelar.

22 § För att täcka kostnaderna för tillsynsmyndighetens organisation och verksamhet skall den som har fått tillstånd enligt 3 § årligen betala en avgift

som regeringen bestämmer. Avgiften beräknas efter ett för samtliga tillverkare lika förhållande till det fakturerade värdet av försåld krigsmateriel.

Prop. 1991/92:174
Bilaga 5

Revisorskontroll

23 § Om en revisor i sin granskningsverksamhet har anmärkt på ett företags efterlevnad av bestämmelserna enligt denna lag och anmärkningen har framförts i en sådan revisionsberättelse som sägs i 10 kap. 10 § aktiebolagslagen (1975:1385) eller 4 kap. 10 § lagen (1980:1103) om årsredovisning m.m. i vissa företag, skall han genast sända in en kopia av revisionsberättelsen till regeringen. En revisor vid en svensk statlig myndighet har motsvarande skyldighet.

Ansvarsbestämmelser m.m.

24 § Bestämmelser om olovlig utförelse och försök därtill finns i lagen (1960:418) om straff för varusmuggling.

25 § Den som bryter mot någon av 3 – 5 §§ eller 7 – 10 §§ eller mot förbud som har meddelats med stöd av 12 § döms,

1. om gärningen har skett uppsåtligen, till böter eller fängelse i högst två år,
2. om gärningen har skett av oaktsamhet, till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som uppsåtligen genom vilseledande förmår regeringen att lämna tillstånd enligt någon av 3 – 5 §§ eller 7 – 10 §§ och därigenom föranleder att avtal fullföljs eller tillhandahållande kommer till stånd döms till böter eller fängelse i högst två år. Om gärningen har skett av oaktsamhet, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

26 § Om brott enligt 25 § har begåtts uppsåtligen och det är att bedöma som grovt skall dömas till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Vid bedömande om brottet är grovt skall särskilt beaktas om brottet avsett betydande värde, om brottet varit av stor omfattning eller varaktighet eller om gärningen annars varit av särskilt allvarlig art.

27 § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. underlåter att underrätta regeringen enligt 12 § eller att lämna uppgifter enligt 17 §,
2. underlåter att göra sådan anmälan som avses i 21 §,
3. i annat fall än som avses i 25 eller 26 § lämnar en oriktig uppgift i ansökan om tillstånd eller i annan handling som är av betydelse för prövningen av ett ärende enligt denna lag eller som annars ges in till tillsynsmyndigheten,
4. åsidosätter ett villkor eller bryter mot en kontroll- eller ordningsbestämmelse som har meddelats med stöd av denna lag.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

28 § Till ansvar enligt denna lag skall inte dömas, om gärningen är belagd med straff i brottsbalken.

29 § Utbyte av brott som avses i 25 eller 26 § skall förklaras förverkat om det inte är uppenbart oskäligt.

30 § Allmänt åtal för brott mot 3 eller 4 § får väckas endast efter medgivande av tillsynsmyndigheten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1993, då lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. och lagen (1988:558) om förbud mot utförelse av krigsmateriel, m.m. skall upphöra att gälla.

Tillstånd som har meddelats med stöd av äldre lag skall vid tillämpningen av den nya lagen anses som meddelat enligt denna.

Bestämmelserna i 9 § skall tillämpas på avtal av det slag som avses i 7 eller 8 §, även om avtalet på grund av äldre bestämmelser inte krävt tillstånd.

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 4 juni 1992 ..	11
1 Inledning	11
2 Sammanfattande synpunkter	14
3 Allmänna utgångspunkter	18
3.1 Uppgifter om tillverkning och utförelse	18
3.1.1 Tillverkning av krigsmateriel – nuvarande regle- ring	19
3.1.2 Utförelse av krigsmateriel – nuvarande riktlinjer och reglering	20
3.2 Internationell reglering på krigsmaterielområdet	21
3.3 Europaintegrationen, GATT-förpliktelser m.m.	22
4 Krigsmaterielbegreppet	24
4.1 Allmänt	24
4.2 Kriterier för klassificering	27
4.3 Europaintegrationen	30
4.4 Kategoriindelning av krigsmateriel	31
4.4.1 Krigsmateriel för strid	33
4.4.2 Övrig krigsmateriel	34
5 Den svenska krigsmaterielindustrin och behovet av utlands- samverkan	36
6 Riktlinjer för krigsmaterielexport och annan utlandssamver- kan	41
7 Ny lag om krigsmateriel	61
8 Tillverkning av krigsmateriel	63
8.1 Tillstånd att tillverka krigsmateriel	63
8.2 Kontroll över det utländska inflytandet i krigsmaterieltill- verkande företag genom villkor för tillverkningsstillstånd	65
9 Tillhandahållande av krigsmateriel	68
10 Förmedling av krigsmateriel, m.m.	70
11 Utförelse av krigsmateriel	71
12 Upplåtelse och överlåtelse av tillverkningsrätt	74
13 Samarbete med utländsk part om gemensam tillverkning eller utveckling av krigsmateriel	75
14 Avtal om ändring av eller tillägg till avtal	77
15 Militärt inriktad utbildning	78
16 Marknadsföring m.m.	79
17 Anbudsgivning m.m.	80
18 Villkor och återkallelse av tillstånd m.m.	82
18.1 Villkor samt kontroll- och ordningsbestämmelser	82
18.2 Återkallelse av tillstånd	83
19 Tillsyn och uppgiftsskyldighet	85
19.1 Uppgiftsskyldighet om ägande i utländska rätts- subjekt	85

19.2	Tillsyn	85
19.3	Deklarationsskyldighet m.m.	86
19.4	Upplysningsskyldighet	86
19.5	Anmälningsskyldighet	87
20	Revisorskontroll	87
21	Ansvarsbestämmelser m.m.	89
22	Organisatoriska frågor m.m.	92
22.1	Berednings- och tillsynsorganisationen inom re- geringskansliet	92
22.2	Krigsmaterielinspektionens verksamhet och fi- nansiering	93
22.2.1	KMI:s verksamhet och resurser.	93
22.2.2	KMI:s finansiering	93
23	Rådgivande nämnden för krigsmaterielexportfrågor	95
24	Krigsmaterielinspektionens tekniskt-vetenskapliga råd	96
25	Övriga lagändringar, ikraftträdande m.m.	97
26	Upprättade lagförslag	98
27	Specialmotivering	98
27.1	Förslaget till lag om krigsmateriel	98
27.2	Förslaget till lag om ändring i vapenlagen (1973:1176)	110
27.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut	111
28	Hemställan	111
29	Beslut	111
Bilaga 1 a Sammanfattning av betänkandet (SOU 1989:102) Ut- landssamverkan på krigsmaterielområdet		
		112
Bilaga 1 b Utredningens lagförslag		
		122
Bilaga 1 c Utredningens förslag till riktlinjer		
		126
Bilaga 1 d Förteckning över remissinstanser och sammanställning av remissyttrandena över betänkandet (SOU 1989:102) Utlandssamverkan på krigsmaterielområdet		
		128
Bilaga 2 a Sammanfattning av betänkandet (SOU 1989:66) Begrep- pet krigsmateriel		
		156
Bilaga 2 b Utredningens lagförslag		
		159
Bilaga 2 c Utredningens förslag till krigsmaterieförteckning		
		164
Bilaga 2 d Förteckning över remissinstanser och sammanställning av remissyttrandena över betänkandet (SOU 1989:66) Begreppet krigsmateriel		
		168
Bilaga 3 Nuvarande förteckning över krigsmateriel		
		176
Bilaga 4 Lagrådsremissens lagförslag		
		179
Bilaga 5 Lagrådet		
		186

